

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

**ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ KERVANSARAYLARINDA
TAŞCI İŞARETLERİ (1200-1250)**

HAZIRLAYAN

Ali Rıza BİLGİN

1940226001

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Süreyya Eroğlu BİLGİN

ISPARTA – 2024

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarında Taşçı İşaretleri (1200-1250)” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerinde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Ali Rıza Bilgin

04.07.2024

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Ali Rıza BİLGİN
Öğrenci Numarası	1940226001
Enstitü Ana Bilim Dalı	Sanat Tarihi
Programı	Sanat Tarihi
Programın Türü	() Tezli Yüksek Lisans (x) Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Doç. Dr. Süreyya Eroğlu BİLGİN
Tez Başlığı	Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarında Taşçı İşaretleri (1200-1250)
Turnitin Ödev Numarası	2424354797

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 331 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 29/07/2024 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesinin 14'üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;

% 7 'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

- (x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.
- () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

29/07/2024
Doç. Dr. Süreyya Eroğlu BİLGİN

(BİLGİN, Ali Rıza, *Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Taşçı İşaretleri* (1200-1250), Doktora Tezi, Isparta, 2024)

ÖZET

İlk Çağ'dan itibaren birçok medeniyette, taş mimarının bir parçası olarak taşçı işaretlerinin kullanıldığı bilinmektedir. Taşçı işaretleri; taş kesen/şekillendiren ustalar tarafından, kimliklerini belirtmek, ödeme alabilmek amacıyla yapılan işi göstermek ya da kestikleri taşın boyutlarını veya taşın kullanılacağı yeri belirtmek maksadıyla kazınarak ya da boyanarak taş üzerine işlenen işaretler şeklinde tanımlanabilir. Antik Dönem ve Orta Çağ Avrupası'ndaki kullanımlarına ilişkin çeşitli araştırmalar bulunmakla birlikte Anadolu Türk mimarisinde taşçı işaretleri konusu derinlemesine ele alınmamıştır. Özellikle Anadolu Selçuklu dönemi mimarisinde birçok yapıda karşılaşılan taşçı işaretleri, yapıların birbirleriyle olan üslup benzerlikleri ve dönemin inşa faaliyetleri ile bina etme süreci hakkında mevcut sorunların çözülmesine önemli katkılar sağlayabilir. Bu tez çalışmasında, Anadolu Selçuklu döneminde 1200-1250 yılları arasında inşa edilmiş 44 kervansaray incelenmiş bunlar arasında 28'nin taşçı işareti barındırdığı tespit edilmiştir. Bu 28 yapıdaki taşçı işaretleri saha çalışmalarıyla belgelenmiş, bir araya getirilerek tasnif edilmiştir. Ayrıca bu tasnife, konu kapsamına alınmayan yapılarda, diğer araştırmacılar tarafından tespit edilen işaretler de dahil edilmiştir. Bir araya getirilen bu veriler üzerinden taşçı işaretlerinin mahiyeti çözümlenmeye çalışılmış, Anadolu Selçuklu mimarisine yapacağı katkılar somut bilgiler üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu Mimarisi, Taşçı İşaretleri, Anadolu Mimarisi, Kervansaraylar.

(BİLGİN, Ali Rıza, *Stonemasons' Marks on Caravanserais of the Anatolian Seljuk Period (1200-1250)*, PhD Thesis, Isparta, 2024)

ABSTRACT

It is known that stonemason's marks have been used as a part of stone architecture in many civilizations since the First Age. Stonemason's marks can be defined as the marks engraved or painted on the stone by the masons who cut/shape the stone in order to indicate their identity, to show the work done in order to receive payment, or to indicate the dimensions of the stone they cut or the place where the stone will be used. Although there are various studies on their use in Antiquity and Medieval Europe, the subject of stonemason's marks in Anatolian Turkish Architecture has not been dealt with in depth. Especially in Anatolian Seljuk Period Architecture, stonemason's marks, which are encountered in many buildings, can make important contributions to solving the existing problems about the stylistic similarities of the buildings with each other and the construction activities and building process of the period. In this thesis, 45 caravanserais built between 1200-1250 in the Anatolian Seljuk Period were analysed and 28 of them were found to contain stonemason's marks. The stonemason's marks on these 28 structures were documented through field studies, brought together and classified. In addition, signs identified by other researchers in buildings that are not within the scope of the subject were also included in this catalogue. The nature of the stonemason's marks has been analysed through these data, and their contribution to Anatolian Seljuk Architecture has been evaluated through concrete evidence.

Key words: Anatolian Seljuk Architecture, Stonemasons' Marks, Anatolian Architecture, Caravansaries

ÖNSÖZ

2019 yılında başlayan doktora sürecimin tez aşamasında, Anadolu'nun Geç Orta Çağ dönemi mimari literatürüne esaslı katkıda bulunabilecek, özgün bir başlık olan taşçı işaretleri konu olarak seçilmiştir. Yüksek lisans yıllarımdan itibaren ilgi duyduğum taşçı işaretlerinin literatürde oldukça az yer bulmuş olması da konuyu daha cazip kılmıştır. Anadolu Türk mimarisindeki taşçı işaretlerini ele alan yayınlar, genellikle kısmî envanterleme çalışması şeklinde ya da kısıtlı envantere dayalı bu işaretleri anlamlandırma maksatlı yayınlar olmuştur. Ancak, saha ve literatür çalışmalarının ardından yapılan ön değerlendirmede, bu işaretler hakkında “neden” sorusundan evvel “kaç tane” ve “nasıl” sorularının cevaplanması gerektiği anlaşılmıştır. Nihayetinde mümkün mertebe yüksek sayıda işaretin tespit edilmesi ve detaylı olarak tasnif edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bir doktora tezinin kapsamı da göz önüne alınarak, taşçı işaretleri yönünden en fazla verimi alabileceğimizi düşündüğümüz 1200-1250 arasında inşa edilmiş kervansaraylardaki taşçı işaretleri konunun merkezi haline gelmiştir. Tez içerisinde detaylı bir biçimde açıkladığımız yapıların tamamının her bir yapı taşı tek tek incelenmiştir. İşaretlerin belgelenmesi kadar okuyucuya anlaşılır biçimde aktarılması da zorlayıcı bir süreç olmuş, muhtelif çalışmalardaki farklı metotlar da benimsenerek yeni bir yöntem ortaya konmuştur. Bu tez çalışmasında elde edilen verilere dayalı çıkarımların -bilimin metodolojisi gereği- ilerleyen süreçte gerçekleştirilecek çalışmalardan elde edilecek sonuçlara bağlı olarak yanlışlanacağı ya da doğrulanacağı muhakkaktır. Ancak bu çalışmayla, sanat tarihi bağlamında Anadolu Türk mimarisindeki taşçı işaretleri hakkında önemli ve öncül bir adım atıldığı da muhakkaktır.

Bu tez çalışmasının nihaî hale gelmesinde büyük payı olan ve konuya ilişkin fikirlerimi özgürce yazıya geçirmem için beni teşvik eden danışman hocam Doç. Dr. Süreyya Eroğlu Bilgin başta olmak üzere; tez izleme komitesinde bulunan Doç. Dr. Mustafa Kemal Şahin ve Prof. Dr. Doğan Demirci'ye; katalogdaki yapıların bir kısmında sahada birlikte çalışma fırsatı bulduğum hocam Prof. Dr. Abdullah Şevki Duymaz'a teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen bölüm hocalarım Doç. Dr. Muhsine Eda Armağan, Dr. Öğretim Üyesi Evren Yılmaz ve Dr. Öğretim Üyesi Ercan Verim'e şükranlarımı sunarım. Arazi çalışmalarım esnasında

yardımcı olan Prof. Dr. Ümit Akca'ya ve yüksek lisans öğrencisi Semi Boğaç Gürdal'a teşekkürü borç bilirim.

Tez çalışmasını gerçekleştirdiğim yapıların mülkî haklarının sahibi olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, eski Konya Vakıflar Bölge Müdür Yardımcı sayın Hilal Aydemir başta olmak üzere tüm kurum çalışanlarına, gerekli izinlerin sağlanması hususunda gösterdikleri nezaket ve ivedi yaklaşımlarından ötürü müteşekkirim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, bugüne ulaşmamdaki katkıları paha biçilemez olan kıymetli babam Mustafa Bilgin'e, annem Nazmiye Bilgin'e ve ablam Dr. Derya Bilgin'e ve bu nevi kapsamlı bir tez çalışmasının bu kadar kısa sürede tamamlanabilmesini mümkün kılan, saha incelemelerinde ve yazım sürecinin tamamında yanımda bulunan, tarafımca fahri sanat tarihçi ilan ettiğim kıymetli eşim tarihçi Dr. Sevgi Kübra Bilgin'e minnettarım.

Teşekkürlerimi sonlandırırken, 2017 yılından itibaren mensubu olduğum Süleyman Demirel Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünün ilk doktora mezunu olmaktan büyük mutluluk ve onur duyduğumu da bilhassa belirtmek isterim.

Ali Rıza BİLGİN

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI.....	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
TABLolar DİZİNİ	xii
LEVHALAR DİZİNİ.....	xv
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	xxiii
GRAFİKLER DİZİNİ	xxiv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

TAŞÇI İŞARETLERİ

1. TAŞÇI İŞARETLERİNİN KÖKENİ VE KULLANIM ŞEKİLLERİ	14
---	----

2. BÖLÜM

KATALOGLAR

1. YAPI KATALOĞU.....	24
1.1. Alara Hanı	24
1.2. Ağzıkara Hanı.....	32
1.3. Aksaray Sultan Hanı.....	42
1.4. Horozlu Hanı	53
1.5. Tercan Mama Hatun Kervansarayı.....	61
1.6. Avanos Sarı Han.....	68
1.7. Kırkgöz Han	75
1.8. Zazadin Hanı	81
1.9. Alay Hanı	87
1.10. Hekim Hanı	93

1.11. Karatay Hanı.....	98
1.12. Tuzhisarı Sultan Hanı	104
1.13. Evdir Hanı	112
1.14. Cırgalan Hanı	118
1.15. Çardak Hanı.....	121
1.16. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı.....	126
1.17. İncir Hanı.....	131
1.18. Mirçinge Hanı.....	135
1.19. Tol Han.....	138
1.20. Kargı Hanı	141
1.21. İshaklı Kervansarayı.....	145
1.22. Çinçinli Sultan Hanı	148
1.23. Gelendost Ertokuş Kervansarayı	151
1.24. Çamlıbel Çiftlik Hanı	154
1.25. Susuz Hanı.....	157
1.26. Eshab-ı Kehf Hanı	160
1.27. Dolay Hanı	163
1.28. Eynif Tol Hanı.....	165
2. TAŞCI İŞARETLERİ KATALOĞU	167

3. BÖLÜM

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. DEĞERLENDİRME	215
1.1. Taşçı İşaretlerinin Biçimsel Yönden Değerlendirilmesi	218
1.1.1. İşlenme Biçimleri ve Konumlandırılmaları	218
1.1.2. Ayna Görüntüsüne Sahip Taşçı İşaretleri	228
1.1.3. Birbirinin Türevi Olan Kataloglanmaları Sorunlu Taşçı İşaretleri	233

1.1.3.1. 2-1, 2-2, 2-3, 2-4 ve 2-5 Katalog Numaralı İşaretler	234
1.1.3.2. 11-1, 11-2, 11-3 ve 11-4 Katalog Numaralı İşaretler.....	236
1.1.3.3. 14-1 ve 14-4 Katalog Numaralı İşaretler	239
1.1.3.4. 19-1 ve 19-2 Katalog Numaralı İşaretler	239
1.1.3.5. 44-1, 44-2, 44-3 ve 44-4 Katalog Numaralı İşaretler.....	242
1.2. Taşçı İşaretlerinin Sayısal Bağlamda Değerlendirilmesi	244
1.3. Taşçı İşaretleri Bağlamında Yapılar Arası Bağlıntıların Değerlendirilmesi ..	250
1.3.1. İnşa Tarihi	252
1.3.2. Bani.....	255
1.3.3. Plan Özellikleri	259
1.4 Sadece Bir Yapıda Tespit Edilmiş İşaretler	267
1.4.1. Aksaray Sultan Hanı	268
1.4.2. Horozlu Hanı.....	271
1.4.3. Ağzıkara Hanı	279
1.4.4. Tuzhisarı Sultan Hanı	281
1.4.5. Avanos Sarı Han	283
1.4.6. Tercan Mama Hatun Kervansarayı	284
1.4.7. Karatay Hanı	287
1.4.8. Kırkgöz Hanı.....	289
1.4.9. Alay Hanı	291
1.4.10. Zazadin Hanı.....	292
1.4.11. Alara Hanı.....	294
1.4.12. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	295
1.4.13. İncir Hanı	297
1.4.14. Cırgalan Hanı	297
1.4.15. Evdir Hanı.....	298

1.4.16. Diğer Yapılar	298
SONUÇ.....	300
KAYNAKÇA	303
ÖZGEÇMİŞ.....	321

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Alara Hanı'nda En Fazla Sayıda Tespit Edilen İlk 10 İşaret.....	26
Tablo 2. Alara Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri	30
Tablo 3. Ağzıkara Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	39
Tablo 4. Aksaray Sultan Hanı'nda En Fazla Kullanılan İşaretler.....	46
Tablo 5. Aksaray Sultan Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	49
Tablo 6. Horozlu Hanı'nda En Fazla Sayıda Tekrar Eden İlk 10 İşaret.	55
Tablo 7. Horozlu Hanı'nda Tespit Edilmiş İşaretler.....	58
Tablo 8. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda En Fazla Tekrar Eden İlk 10 İşaret.....	62
Tablo 9. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	66
Tablo 10. Avanos Sarı Han'da En Fazla Sayıda Bulunan İlk 10 İşaret.	70
Tablo 11. Avanos Sarı Han'da Bulunan Taşçı İşaretleri.	72
Tablo 12. Kırkgöz Han'da En Fazla Bulunan İlk 10 İşaret.	77
Tablo 13. Kırkgöz Han'da Bulunan Taşçı İşaretleri.	79
Tablo 14. Zazadin Hanı'nda En Fazla Sayıda Bulunan İlk 10 İşaret.....	84
Tablo 15. Zazadin Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	85
Tablo 16. Alay Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.	89
Tablo 17. Alay Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	91
Tablo 18. Hekim Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.	96
Tablo 19. Hekim Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	97
Tablo 20. Karatay Hanı'nda En Fazla Bulunan İlk 10 İşaret.	100
Tablo 21. Karatay Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	102
Tablo 22. Tuzhisarı Sultan Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.....	106
Tablo 23. Tuzhisarı Sultan Hanı'nda Bulunan İşaretler.	109
Tablo 24. Evdir Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.	114
Tablo 25. Evdir Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	116
Tablo 26. Cırgalan Hanı'nda Bulunan İşaretler.	120
Tablo 27. Çardak Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.....	123
Tablo 28. Çardak Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	125
Tablo 29. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.....	128

Tablo 30. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	129
Tablo 31. İncir Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	134
Tablo 32. Mirçinge Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	137
Tablo 33. Tol Han'da Bulunan Taşçı İşaretleri.....	140
Tablo 34. Kargı Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret Türü.	142
Tablo 35. Kargı Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	144
Tablo 36. İshaklı Kervansarayı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.....	147
Tablo 37. Çiçinli Sultan Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	150
Tablo 38. Ertokuş Kervansarayı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	153
Tablo 39. Çamlıbel Çiftlik Kervansarayı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	156
Tablo 40. Susuz Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	159
Tablo 41. Eshab-ı Kehf Hanı'nda Bulunan İşaretler.....	162
Tablo 42. Dolay Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	164
Tablo 43. Eynif Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.	166
Tablo 44. Taşçı İşaretlerinin Çizimleri.....	168
Tablo 45. Katalogdaki Taşçı İşaretlerinin Saptandığı Yapılar.	173
Tablo 46. Tez Kapsamında Ziyaret Edilen Yapıların Durumları.	216
Tablo 47. Ayna Görüntüsü Bulunan İşaretler.....	230
Tablo 48. En Fazla Sayıda Görülen Taşçı İşaretleri ve En Fazla Yapıda Görülen Taşçı İşaretleri	246
Tablo 49. Sadece Aksaray Sultan Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.....	268
Tablo 50. Sadece Horozlu Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.	271
Tablo 51. Sadece Ağzıkara Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.....	279
Tablo 52. Sadece Tuzhisarı Sultan Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.....	281
Tablo 53. Sadece Avanos Sarı Han'da Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.....	283
Tablo 54. Sadece Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.	285
Tablo 55. Sadece Karatay Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.....	287
Tablo 56. Sadece Kırkgöz Han'da Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.	290
Tablo 57. Sadece Alay Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.	291
Tablo 58. Sadece Zazadin Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri	292
Tablo 59. Sadece Alara Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.	293

Tablo 60. Sadece Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.	295
Tablo 61. Sadece İncir Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.....	296
Tablo 62. Sadece Cırgalan Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı.....	297
Tablo 63. Sadece Evdir Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.	298
Tablo 64. Sadece İlgili Yapıda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.....	299

LEVHALAR DİZİNİ

Levha 1. Alara Hanı'nda Taşçı İşaretlerinin Farklı Taş Formları Üzerinde Kullanımını Gösteren Fotoğraf ve Çizim.	27
Levha 2. Alara Hanı'nda Bir Taş Üzerinde Birden Fazla Taşçı İşareti Kullanımı. (Soldan sağa sırasıyla: 27-1 ve 11-12; 52-2 ve 55-1; 22-3 ve 12-1.	27
Levha 3. Alara Hanı'nda Yarım Kalmış 13-5 Katalog Numaralı Taşçı İşareti.	28
Levha 4. Alara Hanı'nda Aslan Başlı Konsollarda Taşçı İşareti Kullanımı. (Soldan Sağa 22-1 ve 52-5)	29
Levha 5. Alara Hanı'nda Aslan Başlı Konsollarda Taşçı İşareti Kullanımı. (Soldan Sağa 22-6 ve İki Tane 22-3).....	29
Levha 6. Alara Hanı'nda Kot Yükselmesinden Dolayı Yarım Kalmış İşaretler. (Soldan Sağa: 22-3, 13-5, 22-3)	29
Levha 7. Ağzıkara Hanı'nın Kapalı Biriminde Bulunan Çift İşaretler.	35
Levha 8. Ağzıkara Hanı'nı Avlu Kısımında Birden Fazla Taşçı İşareti Kullanımı... ..	36
Levha 9. Ağzıkara Hanı'nda Yarım Kalmış Taşçı İşaretleri. 1: 13-5; 2: 11-1; 3: 42-2.	36
Levha 10. Ağzıkara Hanı'nda Avluda Kemerde Kullanılmak Üzere Kesilmiş Taşlar.....	37
Levha 11. Horozlu Hanı'nda Çift İşaret Kullanımı. 3-5 ve 22-1 Solda; 3-5 ve 30-12 Sağda.....	56
Levha 12. Horozlu Hanı'nda Tespit Edilen İşaretlerden Örnekler. 1: 51-9; 2: 51-11; 3: 41-1; 4: 35-1.	56
Levha 13. Horozlu Hanı'nda Yarım Kalmış Taşçı İşaretleri. 1: 3-1; 2: 20-1; 3: 3-5.....	57
Levha 14. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda 15-12 Katalog Numaralı İşaretin Sıralı Kullanımını Gösteren Fotoğraf ve Çizimi.....	63
Levha 15. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda 43-1 Katalog Numaralı İşaretin Sıralı Kullanımını Gösteren Fotoğraf ve Çizimi.....	63
Levha 16. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda 22-6 Katalog Numaralı İşaretin Çift Kullanımı.	63
Levha 17. Tercan Mama Hatun Kervansarayı, 21-3 ve 15-12 Katalog Numaralı İşaretlerin Tek Taş Üzerinde Kullanılması.	64

Levha 18. Tercan Mama Hatun Kervansarayı, 38b-12 ve 41a-2 Katalog Numaralı İşaretlerin Tek Taş Üzerinde Kullanılması.	64
Levha 19. Kırkgöz Han'da Üzerinde Üç İşaret Olan Taş. Katalog Numaraları:33b-4, 34-1 ve 34-2.	78
Levha 20. Alay Hanı'nda Bir Taş Üzerinde İki İşaret Kullanımı.	90
Levha 21. Karatay Hanı'nda Kesilmiş Taşlar Üzerinde Bulunan Taşçı İşaretleri. Katalog Numaraları: 1: 13-5; 2: 5-6; 3: 18-9; 4: 13-5; 5: 18-5 ve 18-6....	101
Levha 22. Tuzhisarı Sultan Hanı'nda Çift İşaret Kullanımı. Katalog Numaraları: 1: 22-1 ve 12-1; 2: 3-1 ve 15-13; 3: 36-6 ve 28-4.	107
Levha 23. Çardak Hanı'nda Kesilmiş Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri. Kat. No.: Yukarıda 6-2, Altta 19-2.	124
Levha 24. Çeşitli Yapılardaki Taşçı İşaretlerinden Örnekler. 1: Cırgalan Hanı , Kat. No. 2-1; 2: Horozlu Hanı , Kat. No. 4-1; 3: Aksaray Sultan Hanı , Kat. No. 6-1; 4: Aksaray Sultan Hanı , Kat. No. 7-1; 5: Mirçinge Hanı , Kat. No. 12-1; 6: Avanos Sarı Han , Kat. No. 13-5; 7: Avanos Sarı Han , Kat. No. 14-1; 8: Tercan Mama Hatun Kervansarayı , Kat. No. 15-12; 9: Horozlu Hanı , Kat. No. 18-1; 10: Aksaray Sultan Hanı , Kat. No. 19-1; 11: Alara Hanı , Kat. No. 22-6; 12: Hekim Hanı , Kat. No. 27-1; 13: Kırkgöz Han , Kat. No. 33-1; 14: Cırgalan Hanı , Kat. No. 36-1; 15: Evdir Han , Kat. No. 41a-2; 16: Çardak Hanı , Kat. No. 44-2.	219
Levha 25. Taşçı İşaretlerinin Farklı Yönlerde Kazınmasını Gösteren Örnekler. 1. Sıra: Avanos Sarı Han, Kat. No. 13-5; 2. Sıra: Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 19-1; 3. Sıra: Çardak Hanı, Kat. No. 6-2; 4. Sıra: Alara Hanı, Kat. No. 52-1; 5. Sıra: Ağzıkara Hanı, Kat. No. 11-1.....	220
Levha 26. Taşların Köşesine Kazınmış Taşçı İşaretleri. 1: Ağzıkara Hanı, Kat. No. 55-2; 2: Mirçinge Hanı, Kat. No. 55-2; 3: Hekim Hanı, Kat. No. 55-1; 4: Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Kat. No. 55-2.	221
Levha 27. Taşçı İşaretlerinin Taş Yüzeyinde Konumlandırılmasına Örnekler. 1: Karatay Hanı , Kat. No. 22-14; 2: Kırkgöz Han , Kat. No. 33-1, 3: Kargı Hanı , Kat. No. 33-1; 4: Ertokuş Hanı , Kat. No. 6-2; 5: Alay Hanı , Kat. No. 36a-2 (x4).....	222

- Levha 28.** Uygulanacağı Yere Göre Kesilmiş Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri. **1:** Cırgalan Hanı, Kat. No. 19-12; **2:** Karatay Hanı, Kat. No. 18-9; **3:** Zazadin Hanı, Kat. No. 13-5; **4:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 11-1; **5:** Alara Hanı, Kat. No. 33-1; **6:** Evdir Hanı, Kat. No. 27-1 ve 4-1; **7:** Horozlu Hanı, Kat. No. 3-5; **8:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 13-5; **9:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 13-5; **10:** Alara Hanı, Kat. No. 13-5. 223
- Levha 29.** Zazadin Hanı (Solda) ve Avanos Sarı Han'da (Sağda) Bulunan, Üzerine Çeşitli İşaretlerin Kazındığı Taşlar. 224
- Levha 30.** Grafiti Mahiyetindeki Kazımalardan Örnekler. 1 ve 2: Kırkgöz Han; 3 ve 4: Evdir Hanı; 5, 6 ve 7: Tuzhisarı Sultan Hanı. 225
- Levha 31.** Taşçı İşareti Benzeri Kazımalar. 1, 2, 3: Evdir Hanı; 4, 5, 6, 13: Kırkgöz Han; 7, 8, 9, 10, 11: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı; 12: Zazadin Hanı; 14: Avanos Sarı Han. 226
- Levha 32.** 2-1, 2-2, 2-3, 2-4 ve 2-5 Katalog Numaralı İşaretlerin Çeşitli Yapılardan Örnekleri. **1:** Cırgalan Hanı, Kat. No. 2-1; **2:** Cırgalan Hanı, Kat. No. 2-2; **3:** Cırgalan Hanı, Kat. No. 2-4; **4:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 2-1; **5:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 2-3; **6:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 2-4; **7:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 2-5; **8:** Hekim Hanı, Kat. No. 2-1; **9:** Tuzhisarı Sultan Hanı, Kat. No. 2-1; **10:** İncir Hanı, Kat. No. 2-1; **11:** Horozlu Hanı, Kat. No. 2-1; **12:** Horozlu Hanı, Kat. No. 2-5; **13:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 2-4; **14:** Alay Hanı, Kat. No. 2-4; **15:** Zazadin Hanı, Kat. No. 2-3. 235
- Levha 33.** 11-1, 11-2, 11-3 ve 11-4 Katalog Numaralı İşaretlerin Çeşitli Yapılardan Örnekleri. **1 ve 2:** Hekim Hanı, Kat. No. 11-2; **3 ve 4:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 11-2; **5:** Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Kat. No. 11-3; **6:** Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Kat. No. 11-4; **7:** Tuzhisarı Sultan Hanı, Kat. No. 11-3; **8:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 11-3; **9:** Zazadin Hanı, Kat. No. 11-3; **10:** Horozlu Hanı, Kat. No. 11-3; **11:** Horozlu Hanı, Kat. No. 11-4; **12:** Zazadin Hanı, Kat. No. 11-4; **13:** Kırkgöz Han, Kat. No. 11-1; **14:** Çardak Hanı, Kat. No. 11-1; **15:** Avanos Sarı Han, Kat. No. 11-1; **16:** Eshab-ı Kehf Hanı, Kat. No. 11-1. 237

- Levha 34.** 14-1 ve 14-4 Katalog Numaralı İşaretlerin Çeşitli Yapılardan Örnekleri. **1:** Evdir Hanı, Kat. No. 14-1; **2:** Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Kat. No. 14-1; **3:** Avanos Sarı Han, Kat. No. 14-1; **4:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 14-1; **5:** İncir Hanı, Kat. No. 14-4; **6:** Cırgalan Hanı, Kat. No. 14-4; **7:** Avanos Sarı Han, Kat. No. 14-4; **8:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 14-4..... 238
- Levha 35.** 19-1 ve 19-2 Katalog Numaralı İşaretlerin Çeşitli Yapılardan Örnekleri: **1:** Tuzhisarı Sultan Hanı, Kat. No. 19-1; **2:** Tol (Mutbel) Hanı, Kat. No. 19-1; **3:** Susuz Hanı, Kat. No. 19-1; **4:** Avanos Sarı Han, Kat. No. 19-1; **5, 6, 7 ve 8:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 19-1; **9:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 19-2; **10:** Çardak Hanı, Kat. No. 19-2; **11:** Alay Hanı, Kat. No. 19-2; **12:** Horozlu Hanı, Kat. No. 19-2. 240
- Levha 36.** 44-1, 44-2, 44-3 ve 44-4 katalog Numaralı İşaretlerin Çeşitli Yapılardan Örnekleri: **1:** Eynif Hanı, Kat. No. 44-1; **2:** Evdir Hanı, Kat. No. 44-1; **3:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 44-1; **4:** Alara Hanı, Kat. No. 44-1; **5:** Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Kat. No. 44-2; **6:** Çardak Hanı, Kat. No. 44-2; **7:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 44-2; **8:** Alara Hanı, Kat. No. 44-2; **9:** Eynif Hanı, Kat. No. 44-3; **10:** Hekim Hanı, Kat. No. 44-3; **11:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 44-3; **12:** Alara Hanı, Kat. No. 44-3; **13:** Hekim Hanı, Kat. No. 44-4; **14:** Tuzhisarı Sultan Hanı, Kat. No. 44-4..... 242
- Levha 37.** Aksaray Sultan Hanı'na Özgü İşaretler ve Diğer Yapılarda Bulunan Benzerleri. **1:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 3a-1; **2:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 3a-2 (22-3 ile birlikte); **3:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 3a-3; **4:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 3a-5; **5:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 41-3; **6:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 41-4; **7:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 41-6; **8:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 41-8; **9:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 41-9; **10:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 41-10; **11:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 41-11; **12:** İncir Hanı, Kat. No. 3a-4; **13:** İshaklı Kervansarayı, Kat. No. 41-2; **14:** Zazadin Hanı, Kat. No. 41-5; **15 ve 16** Avanos Sarı Hanı, Kat. No. 41-2..... 269
- Levha 38.** Aksaray Sultan Hanı'na Özgü İşaretler. **1:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 41a-10; **2:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 57-13; **3:** Aksaray Sultan Hanı,

Kat. No. 45-2; 4: Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 45-4; 5: Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 45-5.....	270
Levha 39. Horozlu Hanı'ndaki 11-11, 11-3, 11-4, 11-12 ve 11-1 Katalog Numaralı Taşçı İşaretlerinden Örnekler. 1, 2 ve 3: 11-11; 4: 11-3 ve 11-4; 5: 11-12; 6: 11-1.	272
Levha 40. Horozlu Hanı'na Özgü İşaretlerden Bir Kısmı. 1: Horozlu Hanı, Kat. No. 3-5; 2: Horozlu Hanı, Kat. No. 11-11; 3: Horozlu Hanı, Kat. No.20-2; 4: Horozlu Hanı, Kat. No.22-5; 5: Horozlu Hanı, Kat. No.22-9; 6: Horozlu Hanı, Kat. No.34a-6; 7: Horozlu Hanı, Kat. No. 41-13; 8: Horozlu Hanı, Kat. No.51-9	272
Levha 41. Horozlu Hanı'ndaki 3-1 Katalog Numaralı İşaretlerin Örnekleri	273
Levha 42. 20-1 ve 21-3 Katalog Numaralı İşaretlerden Örnekler. 1 ve 2: Horozlu Hanı, Kat. No. 20-1; 3 ve 4: Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Kat. No. 20-1; 5, 6 ve 7: Ağzıkara Hanı, Kat. No. 20-1; 8: Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Kat. No. 21-3.....	273
Levha 43. 22-5, 22-9 ve 22-10 Katalog Numaralı İşaretlerden Örnekler. 1: Horozlu Hanı , Kat. No. 20-9; 2: Horozlu Hanı , Kat. No. 22-5 ve 22-9 Birlikte; ; 2: Horozlu Hanı , Kat. No. 22-5 ve 22-9 Birlikte; 4: Horozlu Hanı , Kat. No. 22-10; 5: Horozlu Hanı , Kat. No. 22-10.	274
Levha 44. Horozlu Hanı'ndaki 20-2, 20-3, 20-5, 21-1, 21-2 Katalog Numaralı Taşçı İşaretlerinden Örnekler. 1, 2 ve 3: 20-2; 4: 20-3; 5: 20-5; 6: 21-1; 7: 21-2.	274
Levha 45. Horozlu Hanı'nda 34a-6 Katalog Numaralı İşaretin Örnekleri. 3. fotoğraf 1. fotoğraftaki duvarın devamıdır. 4. fotoğrafta kablo koruyucu yerleştirilen kısımda 11. 34a-6 Kat. No.'lu işaretin olma olasılığı vardır.	275
Levha 46. Horozlu Hanı'ndaki 41-13, 41-14 ve 41a-1 Katalog Numaralı İşaretlerden Örnekler. 1: 41-13 ve 41-14 (Tahrip Olmuş); 2: 41-13; 3: 41-14; 4: 41a-1	275
Levha 47. Horozlu Hanı'ndaki 51-9 ve 51-11 Katalog Numaralı İşaretlerden Örnekler. 1 ve 2: 51-9; 3 ve 4: 51-11.	276
Levha 48. 34a-4 ve 34a-5 Katalog Numaralı İşaretlerin Örnekleri. 1: Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 34a-4; 2: Avanos Sarı Han, Kat. No. 34a-5.....	276

Levha 49. Horozlu Hanı'ndaki 30-10, 30-11 ve 30-12 Katalog Numaralı İşaretlerden Örnekler. 1: 30-10; 2: 30-11 3 ve 4: 30-12.....	276
Levha 50. Horozlu Hanı'nda Bulunan 38a-11, 57-11, 57-12 Katalog Numaralı İşaretler. 1, 2 ve 3: 57-11; 4: 38a-11; 5: 57-12.....	277
Levha 51. Ağzıkara Hanı'nda Bulunan 55-1, 55-2, 55-3, 55-12, 55-4, 55-9, 55-10, 55-5, 55-6, 55-8 Katalog Numaralı İşaretler. 1: 55-1 (Sıralı 3 taş üzerinde); 2: 55-2; 3: 55-3; 4: 55-12; 5: 55-4; 6: 55-9; 7: 55-5 ve 55-6 Bir Arada; 8: 55-10; 9: 55-8.....	280
Levha 52. Tuzhisarı Sultan Hanı'nda Bulunan 57a-6 (Solda) ve 57c-13 (Sağda) Katalog Numaralı İşaretler.....	282
Levha 53. Tuzhisarı Sultan Hanı'nda Bulunan 14b-3 (1), 14b-4 (2), 14b-5 (3) ve 14b-6 (4) Katalog Numaralı İşaretler.	282
Levha 54. Çeşitli Yapılardan Taşçı İşaretleri Örnekleri: 1: Avanos Sarı Han , Kat. No. 35-13; 2: Avanos Sarı Han , Kat. No. 57d-2; 3: Avanos Sarı Han , Kat. No. 33a-10; 4: Avanos Sarı Han , Kat. No. 33b-11; 5: Avanos Sarı Han , Kat. No. 11-15; 6: Avanos Sarı Han , Kat. No. 51-7; 7: Horozlu Hanı , Kat. No. 51-6; 8: Aksaray Sultan Hanı , Kat. No: 5-11.....	284
Levha 55. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda Bulunan 47-1, 47-2 ve 47-4 (Soldan Sağa) Katalog Numaralı İşaretler.....	285
Levha 56. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda Bulunan İşaretler. 1: 3a-6, 2: 36a-7, 3: 38b-12, 4: 23-2; 5: 24-8; 6: 29-3; 7: 31-1; 8: 34-9.	286
Levha 57. Karatay Hanı'nda Bulunan İşaretler. 1: 18-7; 2: 18-8; 3: 18-11; 4: 18-12; 5: 18-13; 6: 18-5; 7: 18-6; 8: 18-9; 9: 18-10.	288
Levha 58. Karatay Hanı'nda Tespit Edilmiş 13-15 Katalog Numaralı İşaretler ve Ağzıkara Hanı'nda 13-16 Katalog Numaralı İşaret.....	288
Levha 59. Karatay Hanı, Aksaray Sultan Hanı ve Ağzıkara Hanı'nda Bulunan İşaretlerden Örnekler. 1: Karatay Hanı, Kat. No. 22-13; 2: Karatay Hanı, Kat. No. 22-14; 3: Karatay Hanı, Kat. No. 22-15; 4: Karatay Hanı, Kat. No.33a-16; 5: Karatay Hanı, Kat. No.33a-15; 6: Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 33a-15; 7: Karatay Hanı, Kat. No. 33b-2; 8: Karatay Hanı, Kat. No. 33b-1; 9: Ağzıkara Hanı, Kat. No. 33b-1.	289

- Levha 60.** Kırkgöz Hanı'nda Bulunan İşaretlerden Örnekler. **1:** 3-10; **2:** 3-11; **3:** 30-14; **4:** 30a-2; **5:** 6-7; **6:** 6-8; **7:** 6-9; **8:** 6-10; **9 ve 10:** 33b-4 290
- Levha 61.** Alay Hanı'nda ve Avanos Sarı Han'da Bulunan İşaretler. **1: Alay Hanı,** Kat. No. 46-1; **2: Avanos Sarı Han,** Kat. No. 46-3; **3: Alay Hanı,** Kat. No. 37-2; **4: Alay Hanı,** Kat. No. 46-4; **5: Alay Hanı,** Kat. No. 36a-5; **6: Alay Hanı,** Kat. No. 38-5 291
- Levha 62.** Zazadin Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinden Örnekler. **1:** Zazadin Hanı, Kat. No. 40-1; **2:** Zazadin Hanı, Kat. No. 40-1; **3:** Zazadin Hanı, Kat. No. 40-1; **4:** Aizanoi Antik Kenti Zeus Tapınağı'ndan Petroglif (Beyazıt ve İnce'den); **5:** Zazadin Hanı, Kat. No. 2-14; **6:** Zazadin Hanı, Kat. No. 2-14; **7:** Zazadin Hanı, Kat. No. 25-7; **8:** Zazadin Hanı, Kat. No. 57-1; **9:** Zazadin Hanı, Kat. No. 57-1; **10:** Zazadin Hanı, Kat. No. 57-1 293
- Levha 63.** Alara Hanı'nda Bulunan İşaretler. **1:** Alara Hanı, Kat. No. 52-3; **2:** Alara Hanı, Kat. No. 52-1; **3:** Alara Hanı, Kat. No. 52-2; **4:** Alara Hanı, Kat. No. 52-4; **5:** Alara Hanı, Kat. No. 52-5; **6:** Alara Hanı, Kat. No. 12-10. 294
- Levha 64.** Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Tercan Mama Hatun Kervansarayı ve Zazadin Hanı'ndan Taşçı İşareti Örnekleri. **1: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 17-6; **2: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 29-5; **3: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 29-4; **4: Tercan Mama Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 29-4; **5: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 49-1; **6: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 49-2; **7: Zazadin Hanı,** Kat. No. 49-2. 295
- Levha 65.** İncir Hanı, Ağzıkara Hanı ve Aksaray Sultan Hanı'ndan Taşçı İşareti Örnekleri. **1: İncir Hanı,** Kat. No. 11-6; **2: İncir Hanı,** Kat. No. 11-7; **3: Ağzıkara Hanı,** Kat. No. 11-1; **4: Ağzıkara Hanı,** Kat. No. 11-3; **5: İncir Hanı,** Kat. No. 27-2; **6: Aksaray Sultan Hanı,** Kat. No. 27-3; **7: Aksaray Sultan Hanı,** Kat. No. 27-4 296
- Levha 66.** Cırgalan Hanı'nda Bulunan 19-7, 19-8 ve 19-12 (Soldan Sağa) Katalog Numaralı İşaretler. 297
- Levha 67.** Hekim Hanı'nda Bulunan 50-2, 50-3 ve 50-4 (Soldan Sağa) Katalog Numaralı İşaretler. 298

Levha 68. Evdir Hanı'nda ve Kırkgöz Han'da Bulunan İşaretler. **1: Evdir Hanı**, Kat. No. 32-2; **2: Evdir Hanı**, Kat. No.32-3; **3: Evdir Hanı**, Kat. No. 38-13; **4: Kırkgöz Han**, Kat. No. 28-10. 298

Levha 69. Çardak Hanı ve Ağzıkara Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretlerinden Örnekler. **1: Çardak Hanı**, Kat. No. 44-15; **2: Çardak Hanı**, Kat. No. 45-10; **3: Ağzıkara Hanı**, Kat. No. 35-6; **4: Çardak Hanı**, Kat. No. 8-1. 299

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Foto. 1. Aksaray Sultan Hanı'nda Yarım Bırakılmış Taşçı İşareti.....	45
Foto. 2. Aksaray Sultan Hanı'nda Zıvanalı Taş Üzerinde Taşçı İşareti.	45
Foto. 3. Aksaray Sultan Hanı Farklı Formdaki Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri (Kat. No.: 2-1).....	45
Foto. 4. Aksaray Sultan Hanı Farklı Formdaki Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri (Kat. No.:7-1).....	46
Foto. 5. Aksaray Sultan Hanı Farklı Formdaki Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri (Kat. No.:19-1).....	47
Foto. 6. Aksaray Sultan Hanı Farklı Formdaki Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri (Kat. No.:27-1).....	47
Foto. 7. Zazadin Hanı, Taş Kesildiği İçin Yarım Kalmış İşaret.	84
Foto. 8. Kargı Hanı'nda Çift İşaret Kullanımı. Kat. No.: 54-11 ve 6-1.	143
Foto. 9. Susuz Han, 6-1 Kat. No'lu İşaret.	158
Foto. 10. Susuz Han, 38a-3 Kat. No'lu İşaret.....	158
Foto. 11. Tuzhisarı Sultan Hanı'nda Bulunan Taşçı İşareti Örnekleri.	227
Foto. 12. Tuzhisarı Sultan Hanı'nda 14-5 Katalog Numaralı İşaret.....	282
Foto. 13. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda Bulunan 7-12, 7-13 ve 7-14 (Soldan Sağa) Katalog Numaralı İşaretler.....	286

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. Alara Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Tür ve Sayı Bakımından Dağılımları.	26
Grafik 2. Ağzıkara Hanı, Taşçı İşaretlerinin Genel Dağılımı.	34
Grafik 3. Aksaray Sultan Hanı Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.	44
Grafik 4. Aksaray Sultan Hanı Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	47
Grafik 5. Yalnızca Aksaray Sultan Hanı'nda Tespit Edilmiş İşaretler.	48
Grafik 6. Horozlu Hanı Taşçı İşaretlerinin Dağılımı.	55
Grafik 7. Mama Hatun Kervansarayı Taşçı İşaretlerinin Tür ve Sayı Bakımından Dağılımları.	62
Grafik 8. Avanos Sarı Han Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.	69
Grafik 9. Avanos Sarı Han Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	70
Grafik 10. Kırkgöz Han'daki Taşçı İşaretlerinin Tür ve Sayı Bakımından Dağılımları.	77
Grafik 11. Zazadin Hanı'nın Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.	83
Grafik 12. Zazadin Hanı'nın Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	83
Grafik 13. Alay Hanı'nın Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.	90
Grafik 14. Hekim Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.....	94
Grafik 15. Hekim Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	95
Grafik 16. Karatay Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.....	100
Grafik 17. Karatay Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	100
Grafik 18. Tuzhisarı Sultan Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.	105
Grafik 19. Tuzhisarı Sultan Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	106
Grafik 20. Evdir Hanı Taşçı İşaretlerinin Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	114
Grafik 21. Cırgalan Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	119
Grafik 22. Çardak Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.	123

Grafik 23. Çardak Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	124
Grafik 24. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayındaki Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	128
Grafik 25. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayındaki Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.	128
Grafik 26. İncir Hanı Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	133
Grafik 27. İncir Hanı Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.	133
Grafik 28. Mirçinge Hanı Taşçı İşaretlerinin Mimari Öğeye Göre Dağılımı.	136
Grafik 29. Kargı Hanı Taşçı İşaretlerinin Mimari Öğeye Göre Dağılımı.....	142
Grafik 30. Ayna Görüntüsüyle Birlikte Kullanılan İşaretlerin Yapılardaki Dağılımı.	229
Grafik 31. 6-1 ve 6-2 Katalog No'lu İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.	231
Grafik 32. 14-6, 14-7, 49-1, 49-2, 52-1, 52-2 Katalog No'lu İşaretlerin Yapılardaki Sayısal Dağılımı.....	232
Grafik 33. 2-1, 2-2, 2-3, 2-4 ve 2-5 Katalog Numaralı İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımı.....	234
Grafik 34. 11-1, 11-2, 11-3, 11-4 Katalog Numaralı İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımı	236
Grafik 35. 14-1 ve 14-4 Katalog Numaralı İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımı.	238
Grafik 36. 19-1 ve 19-2 Katalog Numaralı İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımı.	241
Grafik 37. 44-1, 44-2, 44-3, 44-4 Katalog Numaralı İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımı.	241
Grafik 38. Tez Çalışması Kapsamında Tespit Edilen Taşçı İşaretleri Saptandıkları Yapı Sayılarına Göre İlk 30 İşaret Türü.	243
Grafik 39. Tez Çalışması Kapsamında Tespit Edilen Taşçı İşaretleri Tekrar Sayılarına Göre İlk 30 İşaret Türü.	243

Grafik 40. Tez Çalışması Kapsamında İncelenen Yapılardaki Taşçı İşaretlerinin Tür ve Sayıları Arasındaki İlişki.....	245
Grafik 41 Tez Çalışması Kapsamında Tespit Edilen Taşçı İşareti Sayılarının İl Bazında Dağılımı (Solda) Tür Başına Tekrar Oranları Ortalaması (Sağda) ve Ortalama Değerlerin Harita Üzerinde Gösterimi (Ortada)	247
Grafik 42. Tez Çalışması Kapsamında Tespit Edilen Taşçı İşareti Türlerinin İl Bazında Dağılımı (Solda), Ortalamaları (Sağda) ve Ortalama Değerler Üzerinden Harita Üzerinde Gösterimi.	248
Grafik 43. Tez Çalışması Kapsamında Çalışılan Yapıların Taşçı İşareti Türleri (Solda) ve Sayıları (Sağda).	249
Grafik 44. Tez Çalışması Kapsamında Çalışılan Yapılarda Taşçı İşareti Türü Başına Ortalama Tekrar Oranı (Rakamlar Yuvarlanmıştır).....	250
Grafik 45. Yaklaşık Aynı Tarihlerde Tamamlanmış -Aksaray Sultan Hanı (Avlu 1229), Çardak Hanı (1230), Ağzıkara Hanı (Kapalı Birim 1231) ve Alara Hanı (1231)- Yapılarda Ortak Görülen Taşçı İşareti Türleri ve Sayıları..	251
Grafik 46. Cırgalan Hanı'nda Bulunan Diğer Yapılarla Ortak Taşçı İşaretlerinin Tarihi Bilinen Yapılar Üzerinden Kronolojisi ve Kullanım Sayıları.....	252
Grafik 47. Kargı Hanı'nda Bulunan Diğer Yapılarla Ortak Taşçı İşaretlerinin Tarihi Bilinen Yapılar Üzerinden Kronolojisi ve Kullanım Sayıları.....	252
Grafik 48. Alay Hanı'nda Bulunan Diğer Yapılarla Ortak Taşçı İşaretlerinin Tarihi Bilinen Yapılar Üzerinden Kronolojisi ve Kullanım Sayıları.....	253
Grafik 49. Mirçinge Hanı'nda Bulunan Diğer Yapılarla Ortak Taşçı İşaretlerinin Tarihi Bilinen Yapılar Üzerinden Kronolojisi ve Kullanım Sayıları.....	253
Grafik 50. Aksaray Sultan Hanı, Tuzhisarı Sultan Hanı ve Alara Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.	254
Grafik 51. İncir Hanı, Susuz Hanı ve Kırkgöz Han'da Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.	255
Grafik 52. Cırgalan Hanı, Hekim Hanı, Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Tol (Mutbel) Hanı, Çardak Hanı, Ertokuş Kervansarayı ve İshaklı Kervansarayı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.....	256

Grafik 53. Cırgalan Hanı, Hekim Hanı, Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Tol (Mutbel) Hanı, Çardak Hanı, Ertokuş Kervansarayı ve İshaklı Kervansarayı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türlerinin Sayıları.	257
Grafik 54. Susuz Hanı, Avanos Sarı Han, Çiçinli Sultan Hanı ve Horozlu Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.	258
Grafik 55. Alay Hanı, Karatay Hanı, Tuzhisarı Sultan Hanı, İncir Hanı'nda Bulunan Taşçı İşareti Türlerinin Sayıları.	259
Grafik 56. Ağzıkara Hanı ve Zazadin Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.	260
Grafik 57. Alay Hanı, Tuzhisarı Sultan Hanı, Karatay Hanı ve İncir Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.	262
Grafik 58. Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Mirçinge Hanı, Alara Hanı ve Eshab-ı Kehf Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türlerinin Sayıları.....	263
Grafik 59. Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Mirçinge Hanı, Alara Hanı ve Eshab-ı Kehf Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları	264
Grafik 60. Kargı Hanı ve Kırkgöz Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.....	264
Grafik 61. Aksaray Sultan Hanı'yla Ortak Taşçı İşareti Türüne Sahip Yapılar ve Sayıları	265
Grafik 62. Evdir Hanı'yla Ortak Taşçı İşareti Türüne Sahip Yapılar ve Sayıları...	265
Grafik 63. Sadece İlgili Yapıda Bulunan Taşçı İşareti Türlerinin ve Bu Türlerin Toplam Kazınma Sayıları.	266
Grafik 64. Sadece İlgili Yapıda Bulunan Taşçı İşareti Türlerinin ve Tekrar Sayılarının O Yapıdaki Toplam Taşçı İşareti İçerisinde Yüzdelik Değeri.....	266

GİRİŞ

Türklerin gelişiyle birlikte Orta Çağ Anadolu'sunda, toplumsal, siyasi ve kültürel anlamda köklü değişimler gerçekleşmiştir. Kültürel değişimi yansıtan başat unsur ise mimari olmuştur. Birbirleriyle benzer süsleme ve plan özelliklerine sahip Anadolu'nun farklı yerlerinde yükselen binalar, Anadolu Selçuklu mimari üslubunu meydana getirmiştir. Özellikle 13. yüzyılın ikinci çeyreğinde doruk noktasına ulaşan, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yarattığı sanat ortamı, Anadolu'nun yerli halklarının yanı sıra Suriye, İran ve Irak gibi coğrafyalardaki sanatçıları da cezbederek Anadolu'ya gelmelerine vesile olmuştur. Selçuklu Türkleri bu mimari üslubun yalnızca hamisi değil; kendilerine özgü bezeme anlayışlarının yanında cami, medrese, kervansaray gibi farklı yapı türlerini Anadolu'ya taşıyarak, uygulayıcısı da olmuşlardır. Başka bir deyişle Selçuklular, doğudan batıya taşıdıkları mimari birikimlerini yeni yapı malzemeleri ve farklı tasarım denemeleriyle harmanlayarak, özgün Anadolu Türk mimarisinin temelini atmışlardır. Bu biçimlenme sürecinin izlendiği en belirgin olgu malzeme olmuş, Anadolu'nun baskın mimari malzemesi taş yeni yapı türlerini meydana getirirken farklı ve yeni bezemelerin üzerinde hayat bulduğu başlıca unsur olmuştur. Tuğla bezemenin taş üzerine uygulandığı Divriği Kale Camisi'nin taç kapısı ise bu olgunun somutlaşmış halini temsil etmektedir.¹ Böylelikle, Osmanlı döneminde Mimar Sinan'ın eserleriyle Klasik dönemine erişecek olan, taşın etkili bir biçimde kullanılarak adeta yekpareymiş izlenimi veren binaların ön planda olduğu Anadolu Türk mimarisinin ilk örnekleri ortaya konmuştur.

Anadolu Selçuklu dönemi mimarisi, 20. yüzyılın başlarından itibaren, muhtelif yönleriyle ele alınmış, akademik çalışmalarda kapsamlı değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Buna rağmen dönem mimarisi birçok konuda hala gizemini korumaktadır. Bu konuların başında ise yukarıda da değinildiği üzere, Selçuklu mimarisinin özüne Anadolu'yla birlikte işleyen taş malzemenin, mimari kültür üzerindeki yarattığı değişim ve dönemin inşa mekanizmasının işleyişi gelmektedir. Bu bağlamda ele alınan tez çalışmasında; Selçukluların Anadolu'daki inşa sürecine dair, taşçı işaretlerinin ortaya koyacağı verilerin sağlayacağı bilgilerle, binaların inşa süreçlerinin ve mimari

¹ Semra Ögel, *Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1966, s. 6.

anlamda üslup ilişkilerinin anlaşılması konusunda önemli çıkarımlar ortaya konabileceği savı irdelenmiştir.

Amaç

“*Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Taşçı İşaretleri (1200-1250)*” başlıklı bu tezin temel amacı: Anadolu Selçuklu döneminde 13. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen kervansaray yapılarındaki taşçı işaretlerini belgelemek, sistematik olarak sınıflandırmak ve bir kataloğa dönüştürerek Anadolu Selçuklu mimarisi hakkındaki araştırmalara yapabileceği katkıları ortaya koymaktır.

Anadolu Selçuklu mimarisinin plan ve süsleme özellikleri bakımından gösterdiği sistemli gelişimin arkasında, Anadolu’ya yayılmış birden fazla meslekî örgütlenme olduğu bilinmektedir. Bu örgütlenme düzeni içindeki baniler, mimarlar ve inşa sürecinin işleyişi hakkındaki bilgilerimiz, bilindiği gibi sınırlı sayıdaki yazılı kaynağa ve kitabelere dayanmaktadır. Bu noktada taşçı işaretleri, taş kesici ustaların muhtemelen kimliklerini belirtmek amacıyla da kullandığı, mimari işleyiş sürecini ortaya koyan bir bilgi kaynağı olarak düşünülebilir. Bu açıdan ele alındığında, farklı yapılarındaki taşçı işaretlerinin kıyaslanmasıyla, Anadolu Selçuklu dönemi mimarisindeki ustaların kimliğine dair bilinmeyenleri açığa çıkaracak bilgilere ulaşmak, bu tezin ikincil amaçlarındandır.

Taşçı işaretlerinin sağlayabileceği katkılara ilişkin bu çalışmada öne sürülen bir diğer hipotez, yapıların tarihlendirilmesi konusunda taşçı işaretlerinin kullanılabilirliği üzerinedir. Tarihi kesin bir şekilde bilinen bir veya birkaç yapıdaki taşçı işaretleri, tarihlendirme problemi olan bir diğer yapıdaki taşçı işaretleriyle ortak ya da benzer ise, aynı usta ya da usta gruplarının her iki yapıda da çalışmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Bu varsayım üzerinden hareket edilerek taşçı işaretlerinin, tarihlendirme konusunda sunacağı katkıları ortaya çıkarmak tezin bir başka amacını oluşturmaktadır.

Kapsam ve Sınırlılık

Taşçı işaretlerine odaklı bir doktora tezini, zaman ve lojistik yönünden mümkün kılabilmek amacıyla konu; yapı tipi, tarihi aralık ve yöntem açısından sınırlandırılmıştır. Zaman aralığı ve yapı tipi bağlamında Anadolu Selçuklu döneminde, 13. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş kervansaraylar, bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. (Tablo 1). Bu kısıttaki önemli etkenlerden ilki, incelenen

yapı sayısının fazlalığı, ikincisi ise işaret sayısının birçok yapıda 1000'e yakın sayılara ulaşmasıdır. Bir doktora tezi kapsamında bu denli verinin hem yapılar özelinde -mikro düzeyde- hem de topluca -makro düzeyde- incelenmesi zaman açısından sınırları aşmaktadır. Dolayısıyla, makro düzeyde bir çerçeve çizilerek taşçı işaretlerinin yayıldığı coğrafya ve kronolojik dağılımları üzerinde durulması, değerlendirmenin ana unsurlarını oluşturmuştur. Konu irdelenirken, karşılaştırmalı geniş bir perspektif sunabilmek amacıyla, belirlenen çerçevenin dışında kalan Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine inşa edilmiş yapılarda diğer araştırmacılar tarafından tespit edilmiş taşçı işaretleri de listeye eklenmiştir.

Şehir dışına inşa edilmiş olmaları nedeniyle diğer yapılara göre özgün durumlarını kısmen de olsa korumuş olmaları, bu tezin kapsamının kervansaray yapılarıyla sınırlandırılmasının en önemli nedenlerindendir. Kervansaraylar, cami, medrese, hamam gibi yapılara oranla tamirat, restorasyon, sıva, boya vb. sunî müdahalelere en az maruz kalan yapılardır. Dolayısıyla kısmen de olsa özgün durumlarını koruyan kervansaraylarda belgeleme çalışmaları daha doğru sonuçlara ulaşma imkânı verecektir. Çalışmanın alan incelemeleri sırasında farklı araştırmacılar tarafından kervansaray yapılarında belgelenen taşçı işaretlerinin sayısal verilerinin günümüze azalarak ulaştığı ya da artık mevcut olmadığının fark edilmesi, bu yapılardaki taşçı işaretlerinin kaybolmadan ivedi olarak belgelenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Keza kervansaraylarda bulunan taşçı işaretlerinin erken tarihlerde incelenerek kayıt altına alınmış olması, öncesi ve günümüzdeki durumu arasında mukayese imkânı vereceği için bu durum konu seçiminde etkili olmuştur.

Taşçı işaretleri, yapının herhangi bir noktasında; duvarlardan, örtü sistemini meydana getiren taşlara kadar strüktürü oluşturan her bir taşın üzerinde bulunabilir. Özellikle yüksek yapıların örtülerini meydana getiren taşlarda bulunan işaretleri belgelemek, tez için belirlenen zaman içinde ve kısıtlı imkanlar dahilinde gerçekleştirilmiştir. Tez çalışması esnasında en çok zorlanılan bu kısım, özellikle yapıların yüksek noktalarında uzun menzilli el fenerleri ve yakınlaştırmacı lensler kullanılarak mümkün olan her nokta titizlikle incelenerek aşılmaya çalışılmıştır. Keza alan çalışmalarında korozyona uğrayan taşlar üzerinde bulunan işaretlerin tam olarak anlaşılamaması bu süreci hayli zorlaştırmıştır. Dolayısıyla yapılardaki işaretleri hatalı

kaydetme ya da tespit edememe gibi iki önemli etken, çalışmanın gidişatında etkili olmuştur.

Yöntem

Araştırma; literatür taraması, saha çalışması ve ofis çalışması şeklinde üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle konuyla ilgili yayınlar; kitap, kitap bölümü, makale, bildiri ve tezler taranmıştır. Akabinde yapılan saha çalışmasında, kapsam dahilindeki toplam 44 yapı yerinde incelenmiş, bu incelemeler neticesinde bu yapıların yalnızca 28'inde taşçı işaretlerine rastlanmıştır. Bu 28 yapıdaki taşçı işaretleri fotoğraflanmış, vektörel çizim programları kullanılarak taşçı işaretlerinin çizimleri dijital ortama aktarılmıştır. Ardından, işaretlerin çizimleri MS Word programında form yönünden benzerliklerine göre bir tabloya yerleştirilmiş ve her bir benzersiz işarete ayrı katalog numarası verilmiştir. Katalog numarası atanan işaretler, MS Excel programında bulunduğu yapı ve bu yapıya ait bilgiler (banisi, mimarı, yapım tarihi vb.) eklenerek bir araya getirilmiştir. Oluşturulan bu iki ayrı tabloya, konu çerçevesi dahilindeki ve dışındaki Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait yapılarda başka araştırmacılar tarafından tespit edilerek yayınlanmış taşçı işaretleri de eklenmiş, böylelikle Anadolu Türk mimarisindeki bilinen taşçı işaretlerinin bir arada görüldüğü bir külliyyatın ortaya konması amaçlanmıştır.

Literatür

Taşçı işaretlerinin, konuya ilişkin literatürde on yedi araştırmacı tarafından doğrudan ya da dolaylı şekilde ele alındığı görülmektedir. Araştırmacılar tarafından kaleme alınan yedi kitap, iki kitap bölümü, bir seyahatname, sekiz makale, yayımlanmış beş bildiri, yayımlanmamış iki doktora ve bir yüksek lisans tezi olmak üzere, toplamda yirmi altı yayın incelenmiştir. Çalışmalar bu başlık altında tanıtılırken yazarların soyadlarına göre oluşturulan alfabetik bir sıralama esas alınmıştır.

Hakkı Acun'un 1990 yılında yayımlanan "Sivas-Kangal Alacahan Menzilhani" başlıklı bildirisi Sivas, Kangal'da bulunan Alacahan Kervansarayı'na odaklanmaktadır. Yapının duvarlarında otuz altı işaret tespit eden Acun, petroglif benzeri olan -ve ziyaretçilerin kazıdığını düşündüğümüz- çizimleri de taşçı işaretleri başlığı altında değerlendirmiştir.² İşaretleri çeşitli yapılarla karşılaştıran araştırmacı,

² Hakkı Acun, "Sivas-Kangal Alacahan Menzilhani", *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990, C. 5, s. 2377.

benzeri örneklerin Selçuklu dönemine ait olmasını, ya yıkılmış bir Selçuklu kervansarayından parçaların kullanılması ya da yapı malzemesinin Selçuklu döneminden beri faal olan bir taş ocağından getirilmesi ihtimali açısından yorumlamıştır. Ayrıca, bu işaretlerin Oğuz boy damgalarına ve Uygur alfabesine benzerliklerine de dikkat çekmiştir.³

Şebnem Akalın, Karatay Han'ın mimari yönden irdelenmesine dayanan "Karatay Han'ın Mimari Tarihi İçinde Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezinde, handa tespit ettiği taşçı işaretlerine değinmiştir. On dört taşçı işareti saptayan Akalın, bu işaretlere dair detaylı bir bilgi vermemiş, söz konusu işaretlerin kalite kontrol amacıyla ve belli bir ustanın yaptığı işin miktarının tespiti için kullanıldığını belirtmiştir.⁴

Ömür Bakırer, "Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisinde Taşçı İşaretleri" başlıklı bildirisinde, Anadolu Selçuklu mimarisi alanındaki çalışmaları plan özellikleri, süsleme özellikleri vb. şeklinde ayırmış grafitto, kitabe ve taşçı işareti çalışmalarını ayrı bir kategoriye koymuştur.⁵ Taşçı işaretlerinin çalışılmasının zorluğuna değinen araştırmacı bildirisinde taşçı işaretleri ile alakalı yayınları baz alarak yorumlarda bulunmuştur. Bildirisinde taşçı işaretleri ile ilgili yapılmış Türkçe ve farklı dillerdeki kaynakları kullanarak Antik dönemden Orta Çağa kadar olan kullanımına değinmiş, Orta Çağ kısmını Avrupa ve Anadolu olarak iki ayrı başlık altında işlemiştir. Araştırmacı, saha çalışması yapmadan Anadolu Selçuklu dönemi taşçı işaretleri ile alakalı o güne kadar yapılmış yayınlardan yola çıkarak tablolar oluşturmuştur. Sonuç kısmında bir işaret üzerinde duran Bakırer, aynı işaretin Malatya'dan Isparta'ya uzanan birçok yapı üzerinde görüldüğünü, Türk boylarına ait damgalar arasında olduğunu ve Batı mimarisinde de aynı işaretin kullanıldığını belirtmektedir. Buradan yola çıkan araştırmacı, Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında görülen taşçı işaretleri için tek bir kaynak olamayacağını, ilgili dönemde bu yapıların şantiyelerini uluslararası nitelikte sayıp, doğudan batıdan ve Anadolu'nun yerel

³ Acun, "Sivas-Kangal Alacahan Menzilhanı", ss. 2380-81.

⁴ Şebnem Akalın, *Karatay Han'ın Mimari Tarihi İçinde Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988, s. 77.

⁵ Ömür Bakırer, "Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisinde Taşçı İşaretleri", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu-Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan Bildiriler Kitabı*, ed. Sedat Bayrakal, Sevinç Gök, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2002, s. 59-70.

kaynaklarından gelerek bir arada çalışan bir inşaat ordusu olarak bakmak gerektiğini belirtmektedir.

Ali Baş, Kayseri’de bulunan Cırgalan Hanı’nı değerlendirdiği “Kayseri Cırgalan Hanı” başlıklı bildirisinde, handa tespit ettiği yirmi bir adet taşçı işaretine yer vermiştir. Bu konudaki değerlendirmesinde taşçı işaretlerini tarihlendirme yaparken kullanılabilecek bir kriter kabul eden Baş, yapıdaki işaretlerin Kayseri’de 13. yy. ilk yarısında inşa edilmiş yapılarda görüldüğünü, dolayısıyla hanın inşa tarihinin de bu aralıkta olabileceğini belirtmiştir.⁶

Anadolu Türk mimarisindeki taşçı işaretleri üzerine birden fazla yayını bulunan Demet Ulusoy Binan, bu konuyu yapı inşa süreciyle ilişkilendirerek ele almıştır.⁷ Binan, 2000 yılından itibaren yaptığı yayınlarda, taşçı işaretlerinin Avrupa’daki muadilleri gibi, yapının malzemesinin hazırlanması ve inşa edilmesi süreçlerinin anlaşılmasında önemli rol oynayabileceğini belirtmiştir.⁸ Bu fikir üzerinde yoğunlaşan Binan, taşçı işaretlerinin kataloglanması ve belgelenmesinde izlenecek bir yöntem ortaya koymuştur.⁹ Gerek Erken Osmanlı ve Beylikler dönemi gerekse Anadolu Selçuklu dönemi yapılarındaki taşçı işaretleri üzerine yaptığı araştırmalar neticesinde Orta Çağ Anadolu Türk mimarisinde imar faaliyetlerinin işleyişine dair önemli sonuçlara ulaşmıştır.¹⁰ Araştırmacı her ne kadar yaptığı değerlendirmelerle

⁶ Ali Baş, “Kayseri Cırgalan Hanı”, *Selçuklu Tarihi Kültür ve Medeniyet Bildiriler I*, ed. M. Metin Hülagü vd., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, C. 1, ss. 105, 108.

⁷ Demet Ulusoy Binan, “Osmanlıda Beylikten İmparatorluğa Geçişte Yapı Üretim Süreci ve İlişkileri Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı, Uluslarüstü Bir Miras*, ed. Nur Akın, Afife Batur, Selçuk Batur, Yem Yayınları, İstanbul 2000, s. 108-17; Demet Ulusoy Binan, “Altı Asırlık Bir Belge, Bursa Ulu Camisi”, *Arradamento-Mimarlık*, 2000, s. 146-55; Demet Ulusoy Binan, “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Taşçı İşaretleri ve Koruma Sorunları”, *Taş Vakfı’nın 25 Yılı: Anı Kitabı: Türkiye’de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras*, ed. Haluk Sezgin, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul 2001, s. 119-36; Demet Ulusoy Binan, “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisi’nde Taşçı İşaretlerinin Tanımlama, Belgeleme ve Değerlendirilmesi”, ed. Nilgöl Yılmaz, Hakime Yıldız, Ebru Er, Geçmişten Geleceğe Su Yapılarında Taş Mimarlar Odası Antalya Şubesi, Antalya 2008, s. 143-52; Demet Ulusoy Binan, Can Binan, “Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematik Bir Yaklaşım”, *Adalya*, S. XII (2009), s. 319-45.

⁸ Binan, “Osmanlıda Beylikten İmparatorluğa Geçişte Yapı Üretim Süreci ve İlişkileri Üzerine Bir Deneme”, ss. 108-17.

⁹ Binan, “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Taşçı İşaretleri ve Koruma Sorunları”, ss. 119-36; Binan, “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisi’nde Taşçı İşaretlerinin Tanımlama, Belgeleme ve Değerlendirilmesi”, ss. 149-50; Binan, Binan, “Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematik Bir Yaklaşım”, ss. 319-45.

¹⁰ Binan, “Altı Asırlık Bir Belge, Bursa Ulu Camisi”, ss. 146-55; Binan, “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisi’nde Taşçı İşaretlerinin Tanımlama, Belgeleme ve Değerlendirilmesi”, ss. 143-52; Binan, Binan, “Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematik Bir Yaklaşım”, ss. 319-45.

önemli katkılarda bulunmuş olsa da yaptığı envanter çalışmasının tamamını kapsayan, genel bir değerlendirme yahut sonuç minvalinde bir çalışma yayımlamamıştır. Söz konusu yayınlarında, yalnızca çalıştığı yapıların isimlerine ve tespit ettiği taşçı işareti sayılarına¹¹ ve katalogladığı taşçı işareti çizimlerinin bir kısmına yer vermiştir.¹²

“Ağrı Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı’nda Bulunan Taşçı İşaretleri” başlıklı makalesiyle Serap Bulat, taşçı işaretlerinin Osmanlı dönemi örneklerine yer veren literatüre önemli bir katkıda bulunmuştur. Bir saray yapısında, üstelik de taşçı işareti kullanımının yoğunlaştığı 13. yüzyıldan beş yüzyıl sonra inşa edilmiş bir yapıda kullanılmaları münasebetiyle, İshak Paşa Sarayı’nda bulunan taşçı işaretleri bir hayli önem arz etmektedir. Bulat, yapıdaki taşçı işaretlerini kendisinden önce tespit eden Yüksel Bingöl’e atıfta bulunarak Bingöl’ün yüz yirmi dört adet farklı taşçı işareti bulduğunu, kendisinin ise bu sayıyı yüz elli sekize çıkardığını belirtmektedir¹³. Bulat tespit ettiği işaretlerin belirli bir düzende dağılım göstermediğini ve yapının çeşitli noktalarına neredeyse gelişigüzel dağıldığını gözlemlemiştir. Kompleks içerisindeki yapıları belirli gruplara ayırarak inceleyen araştırmacı, aynı taşçı işaretlerinin tekrarlanmasından yola çıkarak, cami, I. taçkapı, II. taçkapı, selamlık ve nöbetçi odaları gibi mekânlarda aynı kişi veya kişilerin çalıştığını tespit etmiştir.¹⁴

Mehmet Çayırdağ, Kayseri’deki Türk dönemi yapılarında bulunan taşçı işaretleri hakkında ilk kapsamlı bilgileri sunan araştırmacıdır. 1982 yılında yayımlanan “Kayseri’de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri” başlıklı makalesinde kırk iki yapıdan yüz altmış bir farklı taşçı işareti yer vermiştir. İlgili yapılarda diğer araştırmacılar tarafından tespit edilmiş işaretleri de kataloguna dahil etmiştir. Bu işaretlerin Türk boy damgalarıyla ve yapıların inşasında çalışan Türk ustalarla ilintili olduğunu savunmuştur.¹⁵ Çayırdağ, Kayseri Yazır Köyü Camisi’ni ve İncesu çevresindeki zaviyeleri incelediği yayınlarında, ayrıca Yurdakul

¹¹ Binan, “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisi’nde Taşçı İşaretlerinin Tanımlama, Belgeleme ve Değerlendirilmesi”, s. 148.

¹² Binan, “Altı Asırlık Bir Belge, Bursa Ulu Camisi”, s. 155; Binan, “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Taşçı İşaretleri ve Koruma Sorunları”, s. 135; Binan, Binan, “Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelemesi Üzerine Sistemik Bir Yaklaşım”, ss. 336-38.

¹³ Serap Bulat, “Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı’nda Bulunan Taşçı İşaretleri”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 32 (2015), s. 80.

¹⁴ Bulat, “Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı’nda Bulunan Taşçı İşaretleri”, s. 81.

¹⁵ Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri”, *Türk Etnografya Dergisi*, S. XVII (1982), s. 92.

ile birlikte çalıştığı Battal Gazi Camisi ve Kırk Kızlar Türbesi'ni ele alan yayınlarında da taşçı işaretlerine yer vermiştir.¹⁶

Taşçı işaretlerini sistematik biçimde kaydeden erken tarihli bir çalışma olması, Kurt Erdmann'ın 13. yüzyıl kervansaraylarına odaklanan ve bu yapılarda tespit ettiği taşçı işaretlerine yer verdiği, "Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts" başlıklı iki ciltlik eserini önemli kılmaktadır. Erdmann, eserinin katalog bölümünü ihtiva eden birinci cildinde toplam yirmi bir yapıdaki taşçı işaretlerinin çiziminin yanı sıra bunların mevcut durumları hakkında kısa notlara yer vermiştir. Yapıların, çeşitli özelliklerine göre genel bir değerlendirilmeye tabi tutulduğu ikinci ciltte ise taşçı işaretlerine dair bir başlık açılmamıştır. Erdmann, bir yapıda taşçı işareti sayısındaki fazlalığın, o yapıda kalabalık bir ekibin çalıştığının delalet ettiğini belirtmiştir.¹⁷ Erdmann, kitabelerinden kapalı bölüm ve avlusunun farklı zamanlarda inşa edildiği anlaşılan Ağzıkara Hanı'nda, yapının iki birimi arasındaki taşçı işareti farklılıklarının da bu veriyi desteklediğine dikkat çekmiştir.¹⁸ Erdmann'ın taşçı işareti tespit ettiği yapılar şunlardır: Kayseri Sarı Han¹⁹, Isparta, Ertokuş Kervansarayı²⁰, Denizli Çardak Hanı²¹, Malatya Hekim Hanı²², Aksaray Alay Hanı²³, Aksaray Sultan Hanı²⁴, Kayseri Tuzhisarı Sultan Hanı²⁵, Aksaray Ağzıkara Hanı²⁶, Konya Zazadin Hanı²⁷, Konya Horozlu Hanı²⁸, Kayseri Karatay Hanı²⁹, Nevşehir Avanos Sarı Han³⁰, Tokat Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı³¹, Yozgat Çiçinli Sultan Hanı³², Afyonkarahisar İshaklı

¹⁶ Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'nin Yazır Köyü'nde Bir Selçuklu Mescidi: Yazır Camii", *Belleten*, C. 64, S. 239 (2000), s. 59-62; Mehmet Çayırdağ, "İncesu Çevresinde Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Yedi Zaviye (Tekke) Türbe", I. Ulusal İncesu Sempozyumu İncesu Belediyesi Kültür Yayını, Kayseri 2011, s. 183-216; Erol Yurdakul, Mehmet Çayırdağ, "Kayseri, Battal Gazi Camii ve Kırk Kızlar Türbesi", *Vakıflar Dergisi*, S. XXX (2007), s. 273-94.

¹⁷ Kurt Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Verlag Gebr. Mann, Berlin 1961, C. 1, ss. 116, 134.

¹⁸ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 101.

¹⁹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 42.

²⁰ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 53.

²¹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 61.

²² Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 65.

²³ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 81.

²⁴ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 88.

²⁵ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 95.

²⁶ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 101.

²⁷ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 105.

²⁸ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 116.

²⁹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 122.

³⁰ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 134.

³¹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 138.

³² Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 141.

Kervansarayı³³, Afyonkarahisar Eğret Hanı³⁴, Yozgat Çiftlik Hanı³⁵, Aksaray Öresin Hanı³⁶, Antalya Evdir Hanı³⁷, Antalya Kırkgöz Hanı³⁸ ve Antalya Alara Hanı³⁹.

Albert Gabriel, Anadolu'daki Türk anıtlarını konu eden "Monuments Turcs d'Anatolie" başlıklı iki ciltlik yayınında, beş şehirde (Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri ve Niğde) bulunan mimari eserleri incelemiştir. Taşçı işaretlerini belgelemekle yetinen Gabriel'in incelediği yapılar arasında işaret tespit ettikleri şunlardır: Kayseri'de Yoğun Burç⁴⁰, Huand Hatun Türbesi⁴¹, Çifte Medrese⁴², Köşk Medrese⁴³; Niğde'de Alâeddin Camisi⁴⁴, Sungur Bey Camisi⁴⁵, Hudâvend Hatun Türbesi⁴⁶, Beylerbeyi Türbesi⁴⁷, Gündoğdu Türbesi⁴⁸; Amasya'da Burmalı Minare Cami⁴⁹, Torumtay Türbesi⁵⁰ ve Sivas'ta Ulu Cami⁵¹. Gabriel, Tokat Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı'nda da taşçı işaretleri tespit etmiş, ancak az sayıda olduklarını belirterek bu işaretlerin çizimlerine yer vermemiştir.⁵² Gabriel'in ayrıca bu iki cildin devamı sayılabilecek "Voyages Archéologiques Dans La Turquie Orientale" başlıklı bir eseri daha vardır. Araştırmacının, Mardin, Diyarbakır, Harput, Malatya ve Şanlıurfa illerinde bulunan mimari eserleri incelediği çalışmasında, taşçı işareti saptadığı yapılar şunlardır: Mardin Kale Camisi⁵³, Hasankeyf Büyük Saray⁵⁴, Hasankeyf Köprüsü⁵⁵, Diyarbakır

³³ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 145.

³⁴ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 153.

³⁵ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 157.

³⁶ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 168.

³⁷ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 177.

³⁸ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 180.

³⁹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 186.

⁴⁰ Albert-Louis Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Kayseri-Niğde*, Paris 1931, C. 1, s. 22.

⁴¹ Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Kayseri-Niğde*, C. 1, s. 50.

⁴² Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Kayseri-Niğde*, C. 1, s. 62, Araştırmacı yalnızca Gıyasiye Medresesi'nde işaretlere rastladığını belirtmiştir.

⁴³ Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Kayseri-Niğde*, C. 1, s. 70.

⁴⁴ Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Kayseri-Niğde*, C. 1, s. 122.

⁴⁵ Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Kayseri-Niğde*, C. 1, s. 129.

⁴⁶ Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Kayseri-Niğde*, C. 1, s. 146.

⁴⁷ Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Kayseri-Niğde*, C. 1, s. 149.

⁴⁸ Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Kayseri-Niğde*, C. 1, s. 150.

⁴⁹ Albert-Louis Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Amasya-Tokat et Sivas*, Paris 1934, C. 2, s. 18.

⁵⁰ Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Amasya-Tokat et Sivas*, C. 2, s. 61.

⁵¹ Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Amasya-Tokat et Sivas*, C. 2, s. 145.

⁵² Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Amasya-Tokat et Sivas*, C. 2, s. 115.

⁵³ Albert-Louis Gabriel, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale: Mardin-Diyarbakir-provinces au-dela du Tigre, Harput, Malatya, Urfa*, E. de Boccard, Paris 1940, C. 1, s. 17.

⁵⁴ Gabriel, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale: Mardin-Diyarbakir-provinces au-dela du Tigre, Harput, Malatya, Urfa*, C. 1, s. 63.

⁵⁵ Gabriel, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale: Mardin-Diyarbakir-provinces au-dela du Tigre, Harput, Malatya, Urfa*, C. 1, s. 77.

İç Kale⁵⁶, Bitlis Babşin Hanı⁵⁷, Ahlat Bugutay Aka Kümbeti⁵⁸ ve Ahlat Emir Bayındır Kümbeti ve Mescidi⁵⁹.

Tuncer Gülensoy'un "Türk Kültür Tarihinde Damgalar ve Taşçı İşaretleri" başlıklı bildirisi kısmen etnografik bir çalışma niteliğindedir. Anadolu'da herhangi bir nesne üzerinde tespit edilmiş Türk damgalarına yer veren Gülensoy, Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk damgalarının ortaya çıkışı ve gelişimine değinmiştir. Yayının sonunda Kayseri Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi'nde saptadığı taşçı işaretlerinin çizimlerine yer veren araştırmacı, bunların Türk boy damgalarıyla ilişkili olduğunu ileri sürmüştür.⁶⁰

Yavuz Günaşdı "Erzurum Kalesinde Tespit Edilen Usta Monogramları" başlıklı makalesinde, Erzurum kalesinde bulunan yapıların duvarlarında tespit ettiği taşçı işaretlerini belgelemiştir. Yirmi yedi farklı taşçı işareti tespit eden Günaşdı, benzer örneklerin başka illerdeki çeşitli yapılarda da bulunduğunu belirtmektedir.⁶¹ Araştırmacı, çok katmanlı yapıya sahip Erzurum Kalesi'nde saptadığı işaretlerin, Türk boy damgalarıyla bağlantılı olabileceğini öne sürmektedir.⁶²

Taşçı işaretlerini, doğrudan yapım süreci ve yapılar arasındaki bağlantılar açısından ele alan araştırmacılardan biri Else Marie Johansen'dir. 2016 yılında yayımladığı "Rümselçuk Caravanserais of Anatolia" başlıklı kitabında, güneybatı Anadolu'daki kervan rotalarını incelemiş ve bu bağlamda altı kervansarayını detaylı biçimde irdelenmiştir.⁶³ Bir yıl sonra da Zazadin Hanı'na odaklanan monografik bir eser yayımlamıştır.⁶⁴ Yazar, her iki eserinde de taşçı işaretlerine detaylı olarak yer vermiş ve ilgili yapılardaki taşçı işaretlerini kapsamlı bir biçimde belgelemiştir. Johansen, Alara Hanı'nda bulunan taşçı işaretlerini merkeze alarak Anadolu Selçuklu dönemi

⁵⁶ Gabriel, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale: Mardin-Diyarbakir- provinces au-dela du Tigre*, Harput, Malatya, Urfa, C. 1, s. 153.

⁵⁷ Gabriel, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale: Mardin-Diyarbakir- provinces au-dela du Tigre*, Harput, Malatya, Urfa, C. 1, s. 240.

⁵⁸ Gabriel, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale: Mardin-Diyarbakir- provinces au-dela du Tigre*, Harput, Malatya, Urfa, C. 1, s. 245.

⁵⁹ Gabriel, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale: Mardin-Diyarbakir- provinces au-dela du Tigre*, Harput, Malatya, Urfa, C. 1, s. 246.

⁶⁰ Tuncer Gülensoy, "Türk Kültür Tarihinde Damgalar ve Taşçı İşaretleri", Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü, Kayseri 1992, ss. 195-207.

⁶¹ Yavuz Günaşdı, "Erzurum Kalesinde Tespit Edilen Usta Monogramları", *Belgü*, S. 2 (2015), s. 232.

⁶² Günaşdı, "Erzurum Kalesinde Tespit Edilen Usta Monogramları", s. 234.

⁶³ Else Marie Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, Kopenhag 2016.

⁶⁴ Else Marie Johansen, *Zazadin Han Caravanserai: An Architectural Research of a Rümselçuk Caravanserai on the Medieval Trade Routes of Anatolia*, Valby 2017.

kervansaraylarındaki taşçı işaretlerini değerlendirmiştir.⁶⁵ Johansen'in taşçı işareti tespit ettiği yapılar ve sayıları şu şekildedir: Alara Hanı'nda toplamda 2200 olmak üzere farklı türde 125 işaret⁶⁶; Eynif Hanı'nda iki yerde görülen tek türde bir işaret⁶⁷; Kargı Hanı'nda toplamda 33 olmak üzere farklı türde 19 işaret⁶⁸; Tol Han'da 12 farklı türde 16 işaret⁶⁹; Kırkgöz Hanı'nda toplamda 318 adet olmak üzere farklı türde 67 işaret⁷⁰; Zazadin Hanı'nda 47 farklı türde toplam 151 işaret⁷¹ saptamıştır.

Zeki Sönmez, “Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar” başlıklı kitabında, kırk dört ayrı yapıdaki taşçı işaretlerini bir tabloda toplamıştır.⁷² Oluşturduğu tablodaki işaretlerin birçoğunun farklı yayınlardan alındığı, yazarın kendi ifadesinden ve muhtelif yayınların incelenmesinden anlaşılmaktadır.⁷³ Taşçı işaretlerinin Avrupa'daki yapılarda görülmesine ve Türk boy damgalarıyla benzer olmalarına dikkat çeken Sönmez, bunların anlamları üzerine kesin bir yargıya varmanın imkân dahilinde olmadığı görüşündedir.⁷⁴

25 Nisan 1842 tarihinde Antalya'dan Güllük Geçidi'ne doğru yolculuklarında Teğmen Thomas Abel Brimage Spratt ve Prof. Edward Forbes ilk defa olarak, Evdir Hanı'ndaki taşçı işaretlerini kaydeden kişiler olmuşlardır.⁷⁵ Seyyahlar, rehberlerinin söylemiyle Eski Han ismiyle andıkları Evdir Hanı'nda otuz farklı işaret tespit etmiş ve bunların çizimlerini kaydetmişlerdir.⁷⁶

Taşçı işaretleri konusunda sistematik bir yaklaşım ortaya koyan bir diğer önemli araştırma Mustafa Kemal Şahin'e aittir. “Tercan- Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri” başlıklı makalesinde, Erzincan'a bağlı Tercan'da bulunan Mama Hatun Külliyesi'ndeki taşçı işaretlerini inceleyen Şahin, külliye yapıları üzerinde

⁶⁵ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, ss. 209-48.

⁶⁶ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 31.

⁶⁷ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 39.

⁶⁸ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, ss. 72, 282, Johansen'in yaptığı tabloda tespit ettiğini dile getirdiği on dokuz farklı işaret bulunurken, çalışmanın metni içerisinde on sekiz farklı işarete dair malumata yer verilir.

⁶⁹ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 282, şek. 32.

⁷⁰ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 284, şek. 35.

⁷¹ Johansen, *Zazadin Han Caravanserai*, ss. 40-41, tbl. 3.

⁷² Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, ss. 15-19.

⁷³ Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, s. 8.

⁷⁴ Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, s. 12.

⁷⁵ Thomas Abel Brimage Spratt, Edward Forbes, *Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyratis*, John Van Voorst, Paternoster Row, Londra 1847.

⁷⁶ Spratt, Forbes, *Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyratis*, C. 1, ss. 226-27.

toplam yüz otuz dört taşçı işareti tespit etmiş olup bunların yüz altısının kervansaray, yirmi üçünün türbe, beşinin de hamamda bulunduğunu belirtmiştir.⁷⁷ Şahin, külliye de saptadığı işaretlerin eşlerinin ya da benzerlerinin görüldüğü diğer Orta Çağ yapılarına yer verdiği karşılaştırmalı bir tablo oluşturarak⁷⁸, işaretlerin Oğuz damgaları ve Orhun yazıtlarıyla benzerliklerinin yanı sıra Yunan, Frig ve Lydia harfleriyle olan benzerliklerini de vurgulamıştır. Antik dönem yapılarında da taşçı işareti kullanımına dikkat çeken Şahin, tespit ettiği işaretlerin bunlarla olan benzerliklerine de değinmiştir.⁷⁹ Şahin, benzerliklerine değindiği bu örnekler üzerinden, taşçı işaretlerinin anlam ve kökenlerine dair bir arayışa girmezden önce, işaretlerin bulundukları yapı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.⁸⁰

Rahmi Hüseyin Ünal da yaptığı çalışmalarda taşçı işaretlerinin kaydını tutmuştur. Iğdır'da bulunan, Şerafeddin Ejder'in yaptırdığı kervansarayı ele alan makalesinde, yapıda tespit etmiş olduğu on altı farklı taşçı işaretine yer vermiş olan Ünal, işaretleri taşçı markası şeklinde isimlendirmiştir.⁸¹

Resul Yelen, "Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)" başlıklı doktora tezinde, kapsamındaki yapılarda tespit ettiği taşçı işaretlerine de yer vermiştir. On sekiz farklı yapıdaki taşçı işaretinin çizimini yapan Yelen⁸², bu yapılar dışında Bitlis Ulu Camisi'nin minaresinde de taşçı işaretlerine rastladığını belirtmiş, ancak çizimlerine yer vermemiştir.⁸³ Bakırer, Çayırdağ, Binan ve Bulat'ın yayınlarına atıfta bulunan araştırmacı, işaretlerin, taşın yerleştirileceği yeri gösterme veya muhasebatla ilgili olduklarını ve bunların bir kişi

⁷⁷ Mustafa Kemal Şahin, "Tercan-Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri", *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı-Sanat Yazıları*, ed. Mustafa Denктаş, Yıldray Özbek, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kayseri 2001, s. 513.

⁷⁸ Şahin, "Tercan-Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri", tbl. 5.

⁷⁹ Şahin, "Tercan-Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri", s. 517.

⁸⁰ Şahin, "Tercan-Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri", s. 516.

⁸¹ Rahmi Hüseyin Ünal, "Iğdır Yakınlarında Bir Selçuklu Kervansarayı ve Doğubayezıd-Batum Kervan Yolu Hakkında Notlar", *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. 3 (1970), s. 7-15.

⁸² Resul Yelen, *Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van 2019, ss. 441-43: Ahlat Selçuklu Zaviyesi, Ahlat Çifte Hamam, Ahlat Bogatay Aka Kümbeti, Ahlat Hüseyin Timur Kümbeti, Ahlat Usta Şagird (Ulu) Kümbet, Hasan Padişah Kümbeti, Bitlis Güroymak Norşin Kümbeti, Diyarbakır Dicle On Gözlü Köprü, Elazığ Denizli Makit Kervansarayı, Erzincan Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Erzincan Tercan Mama Hatun Türbesi, Erzurum Çifte Minareli (Hatuniye) Medresesi, Hasankeyf Dicle Köprüsü, Iğdır Zor Kervansarayı, Kars Ani Küçük Hamam, Kars Ani Menuçehr Cami (Ani Ulu Camisi), Malatya Hekim Han, Van Ulu Cami.

⁸³ Yelen, *Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)*, s. 36.

ya da atölyeye ait olabileceğini belirtmiştir.⁸⁴ Yelen'in taşçı işaretlerine ilişkin en dikkat çekici tespiti ise süsleme üzerinde taşçı işaretine rastlamasıdır. Binan ve Binan'ın Kayseri Köşk Medrese Türbesi'nde mukarnas dizisi üzerinde yaptıkları tespitten sonra, Yelen'in Bitlis Norşin Kümbeti'nde geometrik motifler arasında ve Diyarbakır On Gözlü Köprü'de aslan figürü üzerinde saptayıp belgelediği taşçı işaretleri, hayli önem arz etmektedir.⁸⁵

Semra Palaz Yıldırım, II. Gıyaseddin Keyhusrev dönemi mimari eserlerini konu ettiği "II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri" başlıklı doktora tezinde, incelediği yapılarda tespit ettiği taşçı işaretlerine değinmiştir. Bu işaretlerin bulunduğu yapılar şunlardır: Ağzıkara Hanı⁸⁶, Amasya Burmalı Minare Cami⁸⁷, Çiçinli Sultan Hanı⁸⁸, Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı⁸⁹, Çiftlik Hanı⁹⁰, Kırkgöz Hanı⁹¹, Avanos Sarı Hanı⁹², Zazadin Hanı⁹³, Şeyh Turesan Zaviyesi⁹⁴, Antalya Atabey Armağan Medresesi⁹⁵. Yıldırım, tezinin değerlendirme kısmında taşçı işaretlerini toplu olarak ele almış ve tez kapsamındaki yapılarda bulunan taşçı işaretlerini bir tabloda toplamıştır.⁹⁶

⁸⁴ Yelen, *Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)*, s. 325.

⁸⁵ Binan, Binan, "Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistemik Bir Yaklaşım", s. 327; Yelen, *Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)*, ss. 65, 326.

⁸⁶ Semra Palaz Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017, ss. 115-19.

⁸⁷ Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 178.

⁸⁸ Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 220.

⁸⁹ Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 376.

⁹⁰ Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 445.

⁹¹ Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 602.

⁹² Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, ss. 649-55.

⁹³ Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, ss. 743-47.

⁹⁴ Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 859.

⁹⁵ Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 946.

⁹⁶ Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 1090.

1. BÖLÜM

TAŞÇI İŞARETLERİ

1. TAŞÇI İŞARETLERİNİN KÖKENİ VE KULLANIM ŞEKİLLERİ

Taşçı işaretleri en basit tanımıyla, taş işleyen ustalar tarafından taşın üzerine kazınarak ya da boyanarak oluşturulan işaretlerdir. Geniş bir zaman dilimi ve coğrafi sınır dahilinde yayılım gösteren taşçı işaretleri, Antik dönemden Yakın Çağ'ın başına kadar İran'dan Mezopotamya, Kuzey Afrika ve Avrupa kıtasına uzanan coğrafi alanda inşa edilmiş yapılarda görülmektedir. Bilinen en erken tarihli taşçı işaretleri Antik Mısır'da Firavun Sahure'nin (MÖ yak. 2444-2433) Abusir'de bulunan mezarında tespit edilmiştir.⁹⁷ Saptanan işaretler hiyeroglif biçiminde olup her bir taşın üzerindeki harfler sıralandığında yapının inşa tarihini ve banisinin ismini vermektedir. Bu bağlamda söz konusu işaretlerin taşların yerleştirileceği düzeni gösterme işlevini yerine getirdiği belirtilebilir.⁹⁸

Minos Uygarlığında ise taşçı işaretlerinin birden farklı şekilde niteliğinin olduğu ileri sürülmüştür. MÖ 1600-1700 tarihleri arasına tarihlenen, Girit Adasında Malia'da bulunan Minos sarayı kompleksindeki taşçı işaretlerini inceleyen Devolder, bu işaretlerin iki grup halinde olduğunu ve derin şekilde kazınanların taş ocağında, yüzeysel olanların ise şantiyede işlendiğini belirtmiştir. Araştırmacı, şantiyede işlenenlerin taşın yerleştirileceği konumu gösterdiğini ya da taşçının imzası olabileceğini ileri sürmüş ve bunların yapının inşasından sonra daha kolay silinebilmesi için yüzeysel kazındıklarını belirtmiştir. Ayrıca, kısmen zarar görmüş işaretlerin de taş ocağına ait olduğunu ve kullanılacağı yer için taşın inşa sahasında işlenmesi esnasında bunların tahrip olduğunu ileri sürmüştür.⁹⁹

⁹⁷ Alfred Zappe, "Systematik der Steinmetzzeichen im Mittelalter / Wir sorgen uns!", *Burgen und Schlösser - Zeitschrift für Burgenforschung und Denkmalpflege*, C. 6 (1965), s. 18, doi:10.11588/BUS.1965.1.41279; Ulf Weber, *Versatzmarken Im Antiken Griechischen Bauwesen*, 1. Baskı, Harrassowitz, O 2014, s. 10; Araştırmacılar, Antik Mısır yapılarında ele aldıkları bu işaretleri "Kontrol Notları", "Takım İşaretleri" ve "Yerleştirme İşaretleri" şeklinde ayırmışlar ve detaylıca belgelemişlerdir. Konuya ilişkin örnekler ve detaylı bilgi için bkz.: Felix Arnold, *The Control Notes and Team Marks*, Metropolitan Müzesi Yayınları, New York 1990, ss. 13-14; Dieter Arnold, *Building in Egypt: Pharaonic Stone Masonry*, Oxford Üniversitesi Yayınları, New York 1991, ss. 16-27.

⁹⁸ Weber, *Versatzmarken Im Antiken Griechischen Bauwesen*, s. 10.

⁹⁹ Maud Devolder, "The Functions of Masons' Marks in the Bronze Age Palace at Malia (Crete)", *American Journal of Archaeology*, C. 122, S. 3 (2018), s. 361, doi:10.3764/aja.122.3.0343.

Antik Mısır örnekleriyle paralel taşın konumlandırılmasına yönelik işaretler Antik Yunan mimarisinde de görülmektedir. MÖ 6. yüzyıl ile MS 3. yüzyıl arasında inşa edilmiş Batı Anadolu, Ege Adaları ve Yunanistan'daki yapılarda bulunan yerleştirme işaretlerini ele alan Weber, bu işaretlerin bir yapının inşa sürecinin planlamasının bir parçası olduğunu ve iş akışını hızlandırmak amacıyla taşların önceden üretilip yerleştirileceği yeri bildirmeye yaradığını ileri sürmektedir.¹⁰⁰ Bu işaretlerin yalnızca yeni yapılarda değil aynı zamanda yeniden kullanılan malzemede de bulunduğunu belirten Weber, yeniden kullanılan taşlar üzerine işaret kazıma geleneğinin MS 3. yüzyıldan itibaren kaybolduğunu belirtmektedir.¹⁰¹ Antik Yunan dönemi yapılarında görülen yerleştirme işaretleri Helenistik döneme kadar basit numaralandırma şeklinde devam etmiştir. Grek alfabesinde 24 harf bulunması kullanılacak malzemeyi de sınırlayacağından, işaretlemede kullanılan harflerin aslında sayıları ifade ettiği iddia edilmektedir.¹⁰² Bunun yanında taşın geleceği konumu ifade eden lokasyon kısaltmaları da mevcuttur.¹⁰³ MÖ 7. yüzyılın sonlarında inşa edilen ve MÖ 6. yüzyılın başında ve ortalarında yenilenen Kalydon Antik Kentinde A Tapınağının *simasında*, parçanın tam olarak nereye geleceğini “batı yönünde 21. ünite” şeklinde açıkça yazan bir örnek bulunmaktadır.¹⁰⁴

Antik Yunan mimarisinde yerleştirme işaretlerinin yanında ocaklardan çıkarılan taşların üzerine de ocak işaretlerinin kazındığı bilinmektedir. Aynı tür taşlar üzerinde tekrar eden işaretler bunların taş ocağı işareti olabileceğini göstermektedir. Bergama'da farklı yapılarda kullanılan taşlarda görülen “A” alfa işareti bunun bir örneğidir.¹⁰⁵ Bir diğer örnek ise, Marmara adasından aldığı malzemeyi Klaros antik

¹⁰⁰ Weber, *Versatzmarken Im Antiken Griechischen Bauwesen*, ss. 2-3, 258.

¹⁰¹ Weber, *Versatzmarken Im Antiken Griechischen Bauwesen*, ss. 362-63; Antik Yunan mimarisinde boyanarak işlendiği bilinen tek yerleştirme işaretleri Atina'daki Parthenon'un sütun tamburlarında bulunmaktadır. Bkz.: Ulf Weber, “Building with Assembly Marks: Prefabrication of Architectural Blocks on Building Sites at Delos and Pergamon in the 3rd c. a.C.”, *L'architecture Monumentale Grecque Au IIIe Siècle A.C.*, ed. Jacques des Courtils, 2015, s. 305.

¹⁰² Weber, *Versatzmarken Im Antiken Griechischen Bauwesen*, ss. 337-38; Numaralandırmada, Grek yazımında sayıları gösteren özel işaretler bulunmadığı için harflerin sayı yerine kullanıldığı biri Miletos diğeri Attika kaynaklı iki ayrı sistem kullanılmıştır. Bkz.: Orhan Bingöl, *Arkeolojik Mimari'de Taş*, Homer Yayınları, İstanbul 2004, s. 148; Weber, *Versatzmarken Im Antiken Griechischen Bauwesen*, s. 6.

¹⁰³ Weber, *Versatzmarken Im Antiken Griechischen Bauwesen*, ss. 334-36.

¹⁰⁴ M. Baki Demirtaş, “Antik Dönem Taşçı İşaretleri”, *İdol (Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Yayını)*, S. 17 (2003), s. 21; Weber, *Versatzmarken Im Antiken Griechischen Bauwesen*, s. 359; Weber, “Building with Assembly Marks”, s. 305.

¹⁰⁵ Demirtaş, “Antik Dönem Taşçı İşaretleri”, s. 16.

kentine taşırken Kızılburun’da batan gemi enkazında keşfedilmiştir. MÖ 1. yüzyıla tarihlenen batıkta tespit edilen sütun tamburlarından birinin üzerinde, ocağa ait olduğu düşünülen işaretin kazınması saptanmıştır.¹⁰⁶

Yerleştirme ve ocak işaretlerinin yanında gruplar halinde çalışan taşçıların da taşları işaretlediği bilinmektedir. Didyma’da bulunan Apollon tapınağının taşları üzerinde Yunan harfleriyle meydana getirilen kazımalar tapınağın inşasında çalışan farklı grupları temsil etmektedir. Örneğin “IE” işaretleri taşlar, tapınak yönetiminin emri altında olan köleler tarafından işlenen bloklardır. Bunların yanında tapınağın inşasına ilişkin MÖ 219-214 yılları arasına tarihlenen yazıtlarda, Antipatros isimli bir kişinin emri altında çalışan 14 taşçının yaptığı işler açıkça belirtilmiştir.¹⁰⁷

Roma döneminde taş ölçülerinde standardizasyona gidildiği ve sütun gövdeleri tamburlar şeklinde değil yekpare çıkarılmaya başlandığından yerleştirme işaretlerine ihtiyaç duyulmamaya başlansa da bu durum tüm Roma dönemi yapıları için geçerli değildir.¹⁰⁸ Trablusgarp bölgesinde, Roma dönemine ait yapılardaki taşçı işaretlerini inceleyen Perkins, buradaki işaretleri dört grup altında işlemiştir: Blokların ve sütunların üzerindeki ocak işaretleri ilk iki grubu; sevkiyatı yapanların işaretleri üçüncü grubu, dördüncü ve son grubu ise sevkiyat sonrasında şantiyede atılan işaretler oluşturmaktadır.¹⁰⁹ Perkins’e göre, ocaklardan şantiyelere gönderilen mermerler iri, kaba kesilmiş dikdörtgen bloklar olup sahaya geldiklerinde kullanım alanlarına göre tıraşlandıkları için blokların bir veya birkaç yüzüne kazınarak ya da boyanarak işlenmiş olan ocak işaretleri, bloğun işlendikten sonra atılan parçaları üzerinde görülmektedir. Tıpkı yapı taşları gibi sütun ve yekpare dikilitaşların yiv ya da cila gibi ince işleri ocakta değil şantiyede gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, ocaktan kaba vaziyette sevk edilen sütunların üzerindeki işaretler, bloklarda görülenlerle benzer şekilde seri numarası niteliğinde ya da sade bir isim şeklinde karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁰ Perkins’in üçüncü grubuna örnek ise Trablusgarp’taki Leptis Magna kentinde ele geçen siyah mermer parça üzerindedir. Doğrudan yazıt şeklinde, parçayı gönderen

¹⁰⁶ Deborah N. Carlson, William Aylward, “The Kızılburun Shipwreck and the Temple of Apollo at Claros”, *American Journal of Archaeology*, C. 114, S. 1 (2010), s. 150.

¹⁰⁷ Bingöl, *Arkeolojik Mimari’de Taş*, ss. 175-76.

¹⁰⁸ Weber, *Versatzmarken Im Antiken Griechischen Bauwesen*, ss. 361-62.

¹⁰⁹ John Ward Perkins, “Tripolitania and the Marble Trade”, *The Journal of Roman Studies*, C. 41 (1951), s. 89, doi:10.2307/298102.

¹¹⁰ Perkins, “Tripolitania and the Marble Trade”, s. 90.

kişinin adı yazılıdır.¹¹¹ Dördüncü grup işaretler ise yine Leptis Magna kentinde sütun altlıklarının üstünde ya da akantus ve lotus yaprakları ile süslü başlıkların altında taşçı ustalarının isimlerini işledikleri görülmektedir. Buradaki örneklerde isimler tekrar etmekle birlikte çeşitli şekillerde kazınmışlardır. Hepsi Yunan harfleriyle yazılan isimler tam haliyle, kısaltma şeklinde ya da aidiyet ekiyle birlikte (genitif hâli) kullanılmışlardır.¹¹² Filistin'in doğusunda, Decapolis birliğine bağlı Antiochia ad Hippum antik kentinin MS 1. yüzyıla tarihlenen forumunda bulunan döşeme taşları üzerindeki taşçı işaretleri düzensiz dağılımlarıyla dikkati çekmektedir. Bu yüzden söz konusu işaretlerin yerleştirme işareti olmadıkları, inşa sahasının yakınında bulunan bir atölyede üretildikten sonra kente kullanılmak üzere gönderildikleri ve işaretlerin ödemelerin doğru şekilde gerçekleştirilebilmesi için kazındığı düşünülmektedir.¹¹³

Bizans mimarisindeki taşçı işaretlerinin de Antik Yunan mimarisinde olduğu gibi Grek harfleri kullanılarak oluşturulduğu bilinmekle birlikte, farklı sembol ve şekillerin de taşçı işareti olarak kullanıldığı örnekler mevcuttur. Örneğin, Batı Karadeniz'de Bizans dönemi Mimari eserlerini inceleyen Verim, 5.- 6. yüzyıllara tarihlenen mimari parçalar üzerinde biri kum saati, diğeri balık sırtı motifi şeklinde olan taşçı işaretleri tespit etmiştir.¹¹⁴ Bizans dönemi yapılarında görülen taşçı işaretlerinin, numaralandırma işlevinden çok taşçı ustalarına ve/veya bu kişilerin bağlı olduğu gruplara ait, ödeme aracı niteliğinde olduğu düşünülmektedir.¹¹⁵ Söz konusu dönemdeki taşçı işaretlerinin kullanımına ilişkin en erken tarihli çalışmalardan biri Choisy'e aittir. Ayasofya ve Bin Bir Direk Sarnıcı'nda toplam 700 taşçı işareti kaydettiğini belirten araştırmacı, bu işaretlerin daha evvel incelemiş olduğu Selanik'teki tiyatrodan da bulunduğunu belirtir. Choisy, bu işaretlerin bir ödeme aracı olarak kullanıldığını ve taşçıların kestikleri taş başına ödeme alabilmek amacıyla

¹¹¹ Perkins, "Tripolitania and the Marble Trade", s. 91.

¹¹² Perkins, "Tripolitania and the Marble Trade", ss. 93-94 Perkins'in Leptus Magna örnekleri bizim burada tartışacağımız örnekler ile form bakımından benzerlik göstermeye de Roma döneminde mimari malzemenin işaretlenmesi ve bunların amacına ilişkin önemli veriler sunmaktadır.

¹¹³ Arleta Kowalewska, Michael Eisenberg, "Masons' Marks of Antiochia Hippos", *Tel Aviv*, C. 46, S. 1 (2019), s. 116, doi:10.1080/03344355.2019.1587226.

¹¹⁴ Ercan Verim, *Batı Karadeniz Bizans Dönemi Mimari (Bartın-Bolu-Düzce ve Zonguldak)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi 2021, ss. 134, 232.

¹¹⁵ Jonathan Bardill, "The Masons' Marks", *The Water Supply of Byzantine Constantinople*, kitap editörü James Crow, Jonathan Bardill, Richard Bayliss The Society for the Promotion of Roman Studies, Londra 2008, ss. 182-85.

ürettikleri taşların üzerine isimlerinin kısaltmalarını kazıdıklarını belirtmektedir.¹¹⁶ Buna karşın Bin Bir Direk Sarnıcı'ndaki taşçı işaretlerini inceleyen Wulzinger ise bu işaretlerin tek çalışan taşçılara değil gruplara ait olduğunu ileri sürmüştür.¹¹⁷ Ayasofya'da bulunan taşçı işaretlerini inceleyen Butler, ilgili yapıdaki işaretlerin bütün taşlar üzerinde bulunmamasından yola çıkarak burada tespit ettiği işaretlerin ödeme aracından ziyade taşçı ustalarının imzaları olduğunu belirtmektedir.¹¹⁸ Ayasofya'da bulunan taşçı işaretlerini geniş kapsamlı ele alan en güncel çalışma Paribeni tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, yapıda çalışan kişilerin ya da bağlı bulundukları atölyelere ait 1000'e yakın işaret kaydetmiştir.¹¹⁹

Bizans döneminde, doğrudan taşçı işaretlerinin kullanımına ilişkin olmasa da inşa süreci ile alakalı tarihi kaynaklardan bilgi edinmek mümkündür. Kapadokya'da Piskoposluk yapmış olan Nissa'lı Gregor, 373 yılında daha sonra İkonium'da piskoposluk yapacak olan Amphilochius'a yazdığı mektubunda, bir martiriumun inşasından detaylıca söz etmekte ve inşa sürecine ilişkin görüşlerini belirtmektedir. Gregor bunun yanında, Amphilochius'u işçilerin çalıştırılma şekilleri konusunda uyararak onlara çalıştıkları saat başına değil günlük yaptıkları iş karşılığında ödeme yapmasını söylemektedir.¹²⁰ Metinde taşçı işaretleri ile ilgili bir açıklama bulunmasa da Amphilochius'a Gregor tarafından öğütlenen çalıştırma usulünde, taşçı işaretlerinin yapılan işi göstermesi açısından bir araç olarak kullanılması olasıdır.

Bizans mimarisinde, yerleştirme işaretleri ile taşçı ustalarına ait işaretlerin Grek alfabesindeki harflerden seçilmesi bazı örnekler de karışıklığa sebep olabilmektedir. Bu nevi bir örnek Efes'te bulunan Aziz Yahya Kilisesi'nde bulunmaktadır.¹²¹ Karagiorgou tarafından Amorium Antik Kenti'nde tespit edilen, Grek alfabesindeki TPY harflerinden oluşan monogram şeklindeki taşçı işareti bu

¹¹⁶ A. Choisy, "Marques D'ouvriers Grecs a Salonique", *Revue Archéologique*, C. 31 (1876), ss. 358-59; A. Choisy, "Marques D'ouvriers Byzantins", *Revue Archéologique*, C. 31 (1876), ss. 245, 248.

¹¹⁷ Wulzinger ayrıca, burada bulunan işaretlerin, taşçıların kişisel imzaları mahiyetinde kullandıkları ilk taşçı işareti örnekleri olabileceğini de belirtmiştir. Bkz.: K. Wulzinger, "Die Steinmetzzeichen der Bin-bir-direk.", *Byzantinische Zeitschrift*, C. 22, S. 2 (1913), ss. 472-73, doi:10.1515/byzs.1913.22.2.459.

¹¹⁸ Lawrence Elliot Butler, *The Nave Cornices of Hagia Sophia in Istanbul*, Pennsylvania Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi 1989, s. 140.

¹¹⁹ Andrea Paribeni, "Le sigle dei marmorari e l'organizzazione del cantiere", *Santa Sofia di Costantinopoli: L'Arredo Marmoreo Della Grande Chiesa Giustiniana*, kitap editörü Alessandra Guiglia Guidobaldi, Claudia Barsanti Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana, Città del Vaticano 2004, s. 655.

¹²⁰ Gregorius Nyssen, *Gregory of Nyssa: The Letters: Introduction, Translation and Commentary*, çev. Anna M. Silvas, Brill, Leiden 2007, s. 201.

¹²¹ Butler, *The Nave Cornices of Hagia Sophia in Istanbul*, s. 138.

bağlamda ilgi çekicidir. Söz konusu işaretin bir atölyeye ait olduğu varsayımı üzerinden argüman geliştiren araştırmacı, bu atölyenin 6. yüzyılın ortasında faal olabileceğini ileri sürerek işaretin Akdeniz havzasında saptandığı diğer konumları verirken, bu işaretin hem Eskişehir yakınlarındaki bir ocaktan çıkarılan malzeme üzerinde hem de Marmara Adası'ndan çıkarılan malzeme üzerinde görülmesine de dikkat çeker.¹²²

Bizans dönemi Ermeni mimarisindeki taşçı işaretlerini inceleyen Mnatsakanyan, bu dönemde inşa etme işinin Kilise tarafından yönetildiğini, mimarların birer müteahhit gibi çalıştığını ve usta gruplarını bir araya topladığını belirtmektedir. Taşçı işaretlerini de bu gruplar içerisinde çalışan işçilerin ödeme almak amacıyla kazıdıklarını ve bu grupların yanı sıra gezici ustaların da inşa sürecine zaman zaman dahil olarak işaretlerini kazıdıklarını ileri sürmektedir.¹²³ Armen Kazaryan, Ermeni ve Gürcü Mimarilerinin 7. yüzyıldaki parlak dönemini tartıştığı makalesinde, Ermeni yapılarında belgelemiş olduğu 100'ü aşkın taşçı işarete yer vermiştir. Boyutları 2,5- 40-50 cm arasında değişen taşçı işaretlerinin, basit sembollerden karmaşık sembollere, geometrik motiflerden çeşitli alfabelerin harflerine kadar çok farklı şekillerden oluştuğunu belirten araştırmacı, bu işaretlerin düzgün işlenmiş taşların üzerinde yer aldığını ve dolayısıyla inşa sırasında kazındıklarını belirtmektedir.¹²⁴

Taşçı işaretleri Avrupa'da da Orta Çağ yapılarında sıkça kullanılmıştır. Avrupa'da Romanesk dönem yapılarında taşçı işaretleri, alfabeden harflerin yanı sıra geometrik formlardan seçilmiş, Gotik dönemde ise geometrik form daha fazla öne çıkmıştır.¹²⁵

Avrupa Orta Çağı'ndaki taşçı işaretlerinin gelişimi ve mahiyetine ilişkin belgelere dayalı daha kesin bilgiler bulunmaktadır. Örneğin, Almanya'da loncalar halinde örgütlenen taşçılar, önceleri manastır rahiplerinin himayesinde gelişmişlerdir. Ancak, 1200'lü yıllara kadar inen kayıtlara göre seküler kimselerin de bu

¹²² Olga Karagiorgou, "An Early Byzantine Stonemason and His Workshop: New Evidence from Amorium", *Papers in Honour of Prof. Maria Panagiotidi-Kesisoglou*, ed. Platōn Petridēs, Basilikē Phōskolu, Atina Üniversitesi Yayınları, Atina 2015, ss. 181-84, 188.

¹²³ S. Mnatsakanyan, "Orta Çağ Ermeni Mimarisinin Yapım Organizasyonu ve Taşçı İşaretleri Üzerine (Ermenice)", *Historical-Philological Journal*, S. 3 (1958), ss. 100-101.

¹²⁴ Armen Kazaryan, "The 'Classical' Tradition of the 7th Century Architecture in Armenia and Georgia: its meaning for East-Christian Art", *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, C. 3 (2009), s. 30.

¹²⁵ Zappe, "Systematik der Steinmetzzeichen im Mittelalter / Wir sorgen uns!", s. 18.

örgütlenmeye dahil olduğu bilinmektedir. 1300'lü yıllara gelindiğinde rahiplerin taşçı loncalarındaki etkileri iyice azalmıştır.¹²⁶ Bu loncaların, günümüze kadar ulaşan yönergelerinde taşçı işaretlerinin kullanımına ilişkin önemli bilgiler yer almaktadır. 15. ve 16. yüzyıla ait taşçı loncalarının yönetmeliklerinde taşçı işaretlerinin, gerekli aşamaları tamamlayan çıraklara lonca tarafından verildiği ve kişinin bu işareti değiştirmek istemesi halinde loncanın da buna razı gelmesi ve onaylaması gerektiği belirtilmektedir.¹²⁷ Başlarda farklı bölgelerde örgütlenen Almanya'daki taşçı loncaları daha sonra birleşerek bir nevi federasyon çatısı altında toplanmışlardır. Bu birliğin de çalışma sistemini ve kabul koşullarını düzenleyen bir yönergesi bulunmaktaydı. Örneğin, bu birliğin mensubu olmak isteyen kimseler bir usta taşçının emrinde beş yıl çırak olarak çalışmak zorundaydı. Bu birliğin en geniş üye grubunu kalfalar ve gezgin ustalar oluşturmaktaydı.¹²⁸ 17. yüzyılda Kilise Reformu ve Otuz Yıl Savaşı'yla (1618-1648) bu taşçı loncaları önemini kaybetmeye başlamış ve gelişen olaylarla 18. yüzyılda etkilerini tamamen kaybetmişlerdir.¹²⁹ Franz Rziha, bu gruplara mensup kişilerin oluşturduğu işaretlerin belirli bir temelden türediğini iddia etmiştir. Dört büyük merkezdeki loncalar tarafından dört temel şeklin kullandığını ileri süren Rziha, Strasburg loncasının kare, Kolonya loncasının üçgen, Viyana loncasının dört yapraklı yonca, Sakson loncalarının ise üç yapraklı yonca kullandığını belirtmiştir.¹³⁰ Başka bir deyişle, sözü edilen loncalara mensup kimselerin kullandığı taşçı işaretleri, mevzubahis temel şekillerden türetilerek oluşturulmuş çeşitlemelerdir.

Binding'den aktaran Johansen, yukarıda Almanya örneği açıklanan lonca sisteminin diğer Avrupa ülkelerinde de bulunduğunu ve çıraklık sürelerinin altı yıl olduğunu belirtmektedir.¹³¹ Çırakların eğitimlerini tamamlamalarının ardından seyahat ederek çeşitli yapı işlerinde çalışıp tecrübe edinmeleri ve taşçı loncalarına usta olarak kabul edilmeden evvel son bir sınavdan geçtiklerine değinen Johansen, bu gezici taşçıların şantiyelerde dört-beş gün gibi kısa süreli çalıştıklarını

¹²⁶ Zappe, "Systematik der Steinmetzzeichen im Mittelalter / Wir sorgen uns!", s. 17.

¹²⁷ Zappe, "Systematik der Steinmetzzeichen im Mittelalter / Wir sorgen uns!", s. 17.

¹²⁸ Zappe, "Systematik der Steinmetzzeichen im Mittelalter / Wir sorgen uns!", s. 17.

¹²⁹ Zappe, "Systematik der Steinmetzzeichen im Mittelalter / Wir sorgen uns!", s. 18.

¹³⁰ Franz Rziha, *Studien über Steinmetzzeichen*, Wien 1883, s. 47, Aktaran; Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Taşçı İşaretleri ve Koruma Sorunları", 120.

¹³¹ Günther Binding, *Baubetrieb im Mittelalter*, ed. Bettina Jost, Anne Schunicht-Rawe, Gabriele Annas, Primus-Verlag, Darmstadt 1997, s. 101; aktaran; Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 211.

vurgulamaktadır. Şantiyelere gelen bu gezici taşçılar şantiyedeki diğer deneyimli kişilerden (duvarcı ustaları, ustabaşı ve yapı ustası) daha alt seviyede olduklarından taşçı işareti kullanmalarının tasvip edilmediği ancak çıraklığının sonunda ustasından ya da bağlı olduğu loncadan terfi alarak usta olmaya yükselen kişiye ustası ya da loncası tarafından bir taşçı işareti atandığı, ustaların da bu işareti ömrü boyunca yaptığı bütün işlerde hatta okuma yazma bilmiyorsa kontratlarda imza olarak dahi kullandıkları bilinmektedir.¹³²

Taşçı işaretlerinin mahiyeti ve kullanımlarıyla ilgili en önemli veriler İngiltere’de bulunmaktadır. 17. yüzyılda yaşamış Skelton’lu Robert Ritson ve Sebergham’lı Robert Abbot, 7 Aralık 1668 yılında Cumbria şehrinin büyük toplantı salonunun yıkılıp yeniden yapılması için anlaşmışlardır. Antlaşma belgesinde, Skelton’lu Robert Ritson imzasını taşçı işareti şeklinde atmasına rağmen yapıda gerçekleştirilen incelemelerde bu işarete rastlanmamıştır.¹³³ Bu durumun muhtemel üç sebebi olabilir; ilki Robert Ritson işaretini boyayarak attığı için günümüze ulaşamamıştır, ikinci ihtimal işaretin olduğu yüzey duvar içerisinde görünmeyen tarafa yerleştirildiği için tespit edilememiştir sonuncu ve tarafımızca olasılığı kuvvetli ihtimal ise, kontrat usulü iş aldıkları için yevmiye hesaplanmasına ihtiyaç duyulmadığından usta işaretini taş üzerine işlemeye lüzum görmemiştir. Konuyu detaylıca sunan Tyson, Robert Ritson gibi kontratta imzasını işaretiyle atan fakat çalıştığı yapı üzerinde işarete rastlanmayan birkaç taşçı ustası ismi daha vermiştir.¹³⁴ Bu örneklerle karşılık, İngiltere’de 1679 ile 1681 yılları arasında Whitehaven liman duvarının uzatılması işini alan Lancashire duvar ustaları ismiyle anılan altı kişilik bir ekibin yaptıkları kontrat günümüze ulaşmasa da işaretleriyle imzaladıkları 29 adet gelir makbuzu günümüze ulaşmıştır. Aralarından Francis Caton isimli ustanın makbuzları imzalamak için kullandığı işaret Whitehaven liman duvarında da görülmektedir.¹³⁵ Bu işaret, kime ait olduğu kesin bir şekilde bilinen önemli bir örnektir. Tyson, İngiliz taş ustalarını ele aldığı araştırmasının sonunda işaretleri,

¹³² Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, ss. 211-12.

¹³³ Blake Tyson, “Identifying and Classifying Masons’ Marks”, *Vernacular Architecture*, C. 25, S. 1 (1994), s. 6.

¹³⁴ Tyson, “Identifying and Classifying Masons’ Marks”, s. 7.

¹³⁵ Tyson, “Identifying and Classifying Masons’ Marks”, s. 8.

belgelendirme delillerine göre aidiyeti kesin olarak bilinen işaretlerden kimliği belirsiz işaretlere doğru 1’den 10 kadar derecelendirerek gruplandırmıştır.¹³⁶

Diğer taraftan İngiltere’de, kişiye ait olan kimlik işaretlerinin değiştirildiği örnekler de mevcuttur. 1522-1542 yılları arasında İngiltere’de aktif olarak çalışan Robert Lynsted, Kent şehrindeki Sandgate Kalesinde çalışırken müdür sıfatıyla ✠ işaretini kullanmaktadır. 1539 yılının temmuz ayından eylüle kadar yüksek müdür sıfatıyla çalışmış ancak işaret kullanmamıştır. 14 Eylül 1539 tarihinden itibaren ise baş usta sıfatıyla anılmış ve kullandığı işarete küçük bir ekleme yaparak ✠ şeklinde kullanmıştır.¹³⁷

İngiltere’nin komşusu İskoçya’daki taşçı ustalarının işaret kullanımlarıyla ilgili bir örnek Brechin kentinde görülmektedir. Bu kentteki Aziz Ninian Loncasının kurallarına göre bütün taşçı ustaları işaretlerini loncanın defterine kaydetmek zorundadır. Loncanın kayıt defterindeki işaretler tarihsel olarak 1714’ten başlamaktadır.¹³⁸ Bu defterdeki 1714’ten 1847 yılına kadar kayıtlı taşçı ustalarının işaretlerinden bir kısmı yayınlanmıştır.¹³⁹

Genel hatları itibarıyla taşçı işaretlerinin kullanım alanları fonksiyonel/faydacı ve kimlik belirten şeklinde ayrılrsa da bu gruplar dışında veya her ikisine birden dahil edilebilecek kullanım alanları da vardır. Yine İngiltere’de, Gloucester Kalesi’nin inşasıyla alakalı 1442 tarihli dokümanda, John Hobbys isimli baş usta Gloucester Kalesinin inşasında kullanılacak taşları seçmek için Upton ve Freme ocakları arasında gidip gelmektedir. Kalenin inşasında kullanılması için iyi taşları seçen Hobbys’e 6 peni onun yardımcısı olan ve Hobbys’in gösterdiği iyi taşları işaretleyen William’a ise günlük 4 peni ödenmiştir. Bu örnekte görüldüğü üzere taşçı ustalarının dışında kimselerin oluşturduğu, kalite kontrol amacı taşıyan taşçı işaretleri de söz konusudur.¹⁴⁰

Kimlik işaretlerinin kimi zaman birbirleriyle birleşerek yeni işaretler yarattıkları bilinmektedir: Belçika’nın Hainaut kentinde, 18. yüzyılda taş ocağı ustaları

¹³⁶ Tyson, “Identifying and Classifying Masons’ Marks”, ss. 10-13.

¹³⁷ John Harvey, *English Mediaeval Architects: A Biographical Dictionary down to 1550*, Alan Sutton, Gloucester 1984, s. 192.

¹³⁸ Patrick Chalmers, “On the Use of Mason-Marks in Scotland”, *Archaeologia*, C. 34, S. 1 (1851), s. 34, doi:10.1017/S0261340900000187.

¹³⁹ Chalmers, “On the Use of Mason-Marks in Scotland”, s. 38; Levha: IV.

¹⁴⁰ Louis F. Salzman, *Building in England down to 1540: A Documentary History*, Clarendon Yayınları, Oxford 1997, s. 126.

bir taş tezgâhının ortak kullanımı için anlaşmışlar, tezgâhın ortak kullanımı süresince de ocaklar işaretlerini birleştirerek yeni bir işaret oluşturmuşlar ve bunu kullanmışlardır. Bu ortak çalışmalar genellikle iki kontrat dönemi kadar devam etmiştir.¹⁴¹ Bu birleşimler dönemin sosyoekonomik durumu hakkında bilgi vermesinin yanı sıra taş ustasının yaşamıyla ilgili de fikir verir. Ayrıca, tarihlendirme konusunda da fayda sağlar. Taş fiyatlarının yükselmesi, yeterli sermayenin bulunamaması gibi sebepler iki veya daha fazla taş ocağının bir araya gelerek ortak iş yapma mecburiyetini doğurmuş olmalıdır.

Yukarıda, Antik Dönemden Orta Çağ'a kadar Anadolu'da ya da komşu coğrafyalarda bulunan örnekleri sıralanan taşçı işaretleri çok çeşitli maksatlarla kullanılabilmektedir. Form bakımından coğrafyalar özelinde farklılık gösteren taşçı işaretleri Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında geometrik ve alfanümerik şekillerden seçilmiştir. Antik dönem örneklerindeki yerleştirme maksatlı taşçı işaretlerine Anadolu Selçuklu dönemi mimarisinde -şimdilik- rastlanmamaktadır. İlgili dönemin taşçı işaretleri atölye ve taşçı ustaları (gezici ya da yerleşik) tarafından kazanmış olmalıdır.

¹⁴¹ Jean-Louis Van Belle, "Signes Gravés, Signes Écrits, Signes Reproduits", *SIGNO. Revista de Historia de la Cultura Escrita*, S. 8 (2001), s. 214.

2. BÖLÜM

KATALOGLAR

1. YAPI KATALOĞU

1.1. Alara Hanı

Yapı Katalog No: 1

Adı: Yapının adı, batısından geçen Alara Çayı'ndan gelmektedir.

İncelenme Tarihi: 24.03.2023.

Bulunduğu Konum: 36.69239, 31.72384 | (36°41'32"K / 31°43'25"D)¹⁴²
koordinatlarındaki yapı, Antalya'ya bağlı Alanya'nın Çakallar mahallesinde, Alara

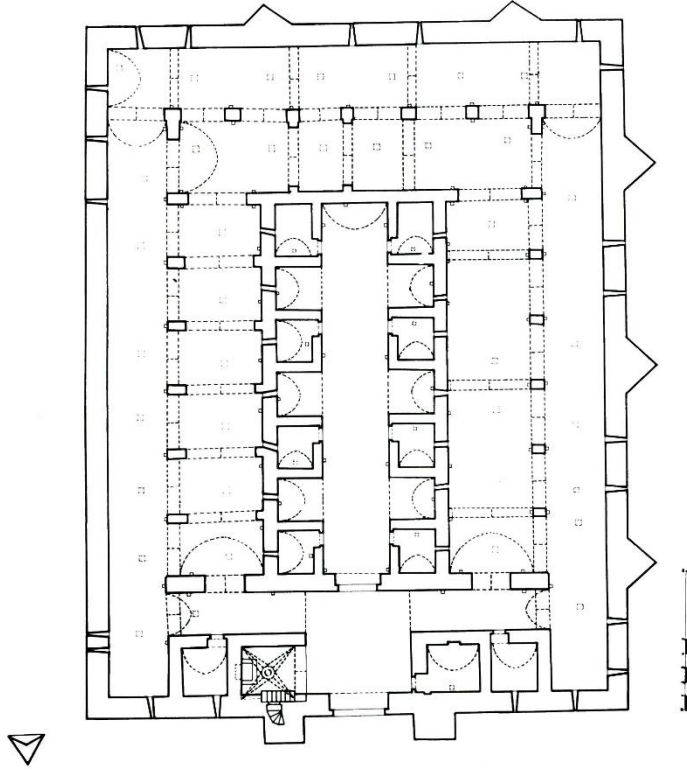
Kalesi'ne giden yol üzerinde bulunmaktadır.

Banisi: I. Alâeddin Keykubad.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: Kitabesinden anlaşıldığı üzere 627/1230 yılında inşa edilmiştir.¹⁴³

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Alara Hanı, Erdmann tarafından “holü olmayan binalar (avlu-han)” başlığı altında, Evdir, Kırkgöz, Kargı ve Eshab'ı

Çizim 1. Alara Hanı'nın Restitüsyon Planı (Tükel'den).

¹⁴² “HGM Atlas-Alara Hanı Koordinatları”, (06.01.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.76/36.6924639/31.7239401>.

¹⁴³ İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya (Alâiyye)*, Ayaydın Basımevi, İstanbul 1946, s. 371; Seton Lloyd, D. Storm Rice, *Alanya ('Alâ'iyya)*, Londra Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü 1958, s. 68; Altun, “Alara Hanı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (06.01.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/alara-hani>; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 186; Ali Yardım dışındaki araştırmacılar 629-1231/1232 tarihini vermektedirler. Ali Yardım kitabe üzerinde yaptığı detaylı inceleme neticesinde inşa tarihinin 627/1230 olduğunu ortaya koymuştur: Ali Yardım, *Alanya Kitâbeleri (Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme)*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2002, ss. 436, 438.

Kehf Hanı'yla birlikte sınıflandırılmıştır.¹⁴⁴ Erdmann bu plan tipinin Suriye kervansaraylarının Anadolu'daki bir uyarlaması olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁵ Ayşıl Tükel Yavuz ise Eshab'ı Kehf Hanı, Tercan Mama Hatun Kervansarayı ve Alara Hanı'nı ortak özellikleri yönünden değerlendirerek yeni bir tipoloji ortaya koymuş ve bu yapıların eş odaklı hanlar başlığı altında toplanması gerektiğini belirtmiştir.¹⁴⁶ Kesme taş ile inşa edilmiş yapının, batı ve güney cephelerinde üçgen, kuzey cephesinde ise -giriş açıklığının iki yanında- dikdörtgen kesitli payandalar yer almaktadır. Payandaların formları ve yerleştiriliş biçimleri ile örtüde bulunan dendanlar kervansarayın savunma yapısı görünümünü güçlendirmektedir.

Basık kemerli giriş açıklığının hemen üzerinde, aslan başı şeklinde konsolların üzerinde yükselen yuvarlak kemer ile kuşatılmış altı satırlık kitabe levhası bulunmaktadır. Giriş düzenlemesinin doğusunda payandaya çıkışı sağlayan merdivenler ile çeşmenin bulunduğu yıldız tonozlu eyvan ve bunun karşısında sivri tonoz örtülü bir oda yer alır. Bu birimlerin güneyine, yapının çekirdeğini "U" biçiminde dolanan galerilere geçişi sağlayan koridorlar, hemen yanlarına ise birer oda yerleştirilmiştir. Yapının çekirdeğini ihtiva eden kısma geçişi sağlayan tek açıklık ana giriş eksenindedir. Erdmann'ın avlu olarak nitelendirdiği ancak başka araştırmacılar tarafından üzerinin örtülü olduğu belirtilen kuzey güney uzantılı, yapının merkezinde yer alan bu koridorun iki yanında üzerleri sivri tonoz ile örtülü bir oda bir eyvan şeklinde dizilmiş yedişer birim yer almaktadır.¹⁴⁷ Yapının doğu ve batı kanatları kuzey-güney eksenli sivri tonozla örtülü çift sıra dehlizler şeklinde düzenlenmiş olup bunlar birbirinden sivri kemer dizisiyle ayrılmıştır. İçte kalan dehlizlerde tonoz destek

¹⁴⁴ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 22.

¹⁴⁵ Kurt Erdmann, Hanna Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Verlag Gebr. Mann, Berlin 1976, C. 2-3, s. 30.

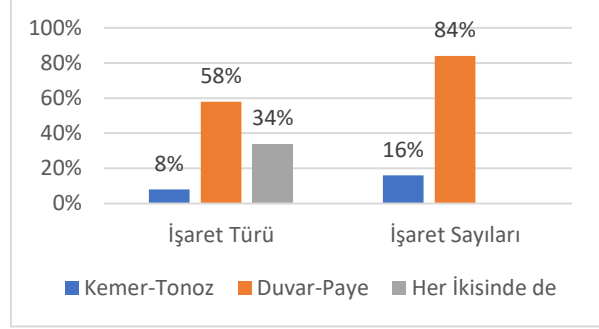
¹⁴⁶ Ayşıl Tükel, "Alara Han'ın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi", *Belleten*, C. 33, S. 132 (1969), ss. 456-59; Ayşıl Tükel Yavuz, "Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarının Tipolojisi", IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri Konya 1995, s. 188; araştırmacı ayrıca Mirçinge Hanı'nı ve Yerhan'ı da bu gruba dahil etmektedir. Murat Kalafat, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tipoloji Problemleri (Camiler, Kervansaraylar, Hamamlar, Türbeler)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2022, s. 71; plan tipolojisi üzerine hazırladığı doktora çalışmasında araştırmacı, yeni bir plan tipolojisi oluşturmuş ve Alara Hanı'nı Yer Han, Mirçinge Hanı ve Sevserek Hanı'yla birlikte kapalı merkezi plan tipinde hanlar grubunda göstermiştir.

¹⁴⁷ Canan Parla, *I. Alâeddin Keykubad Dönemi Yapılarında Biçim ve Estetik*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997, s. 659; Tükel, "Alara Han'ın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi", s. 455; Yavuz, "Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarının Tipolojisi", s. 188; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 185.

kemerleri bulunmaktadır. Yapının güney kanadında da aynı uygulama devam ettirilmiş böylelikle merkezde yer alan koridor “U” biçiminde çift sıra dehliz ile çevrelenmiştir. Örtü sisteminde belirli aralıklarla açılmış delikler ile kuzey, doğu ve güney cephelerde beş, batı cephede yedi mazgal

Tablo 1. Alara Hanı'nda En Fazla Sayıda Tespit Edilen İlk 10 İşaret.

Katalog No.	İşaret	Adet
27-1		281
52-2		266
52-1		253
22-3		205
13-5		172
22-6		135
12-1		72
11-12		56
44-1		51
44-2		48

Grafik 1. Alara Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Tür ve Sayı Bakımından Dağılımları.

mekânda belirli aralıklarla yerleştirilmiş aslan başı şeklindeki konsollar dışında herhangi bir süsleme görülmemektedir.

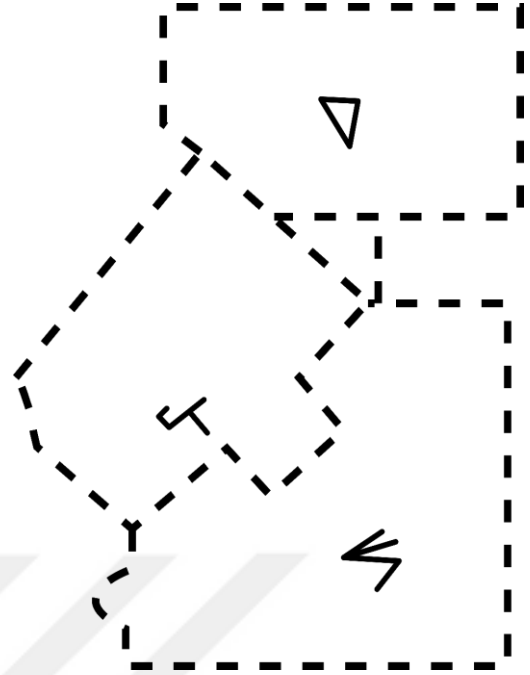
Taşçı İşaretleri: Alara Hanı'ndaki taşçı işaretlerinin bir bölümü daha evvel Erdmann, Binan ve Johansen tarafından kaydedilmiştir. Erdmann 18 farklı türde 26 taşçı işareti kaydederken, Binan 24 farklı türde işaret kaydetmiştir.¹⁴⁸ Yapıdaki taşçı işaretleri üzerine en detaylı çalışmayı yapan Johansen yapıda 95 farklı türde 2196 işaret tespit etmiştir.¹⁴⁹

Bu tez çalışması kapsamında yapıda, 52 farklı türde toplam 1792 adet taşçı işareti tespit edilmiştir (**Tablo 2**). Bu işaretlerin 284'ü kemer-tonoz gibi elemanlarda, 1508'i duvar ve paye inşasında kullanılmış taşlarda saptanmıştır (**Grafik 1**).

Yapıda en fazla kullanılan işaretin 27-1 katalog numaralı işaret olduğu tespit edilmiştir (**Tablo 1**). Ancak

¹⁴⁸ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 186; Binan, Binan, “Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistemik Bir Yaklaşım”, s. 338.

¹⁴⁹ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, ss. 270-72; Johansen, 125 farklı türde işaret bulunduğunu belirtmektedir ancak sunduğu veriler detaylı incelendiğinde aynı işareti -oryantasyon farklılığından- birden fazla kez kaydettiği görülmektedir; Bu üç araştırmacının yapıda tespit ettiği taşçı işareti türlerinin toplam sayısı 107 olup bunların 37'si tarafımızca da tespit edilmiştir.

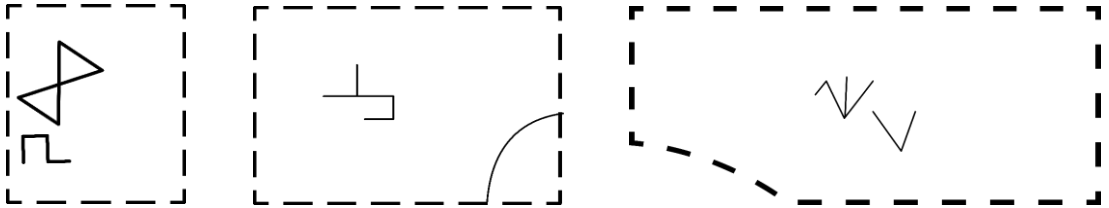

Levha 1. Alara Hanı'nda Taşçı İşaretlerinin Farklı Taş Formları Üzerinde Kullanımını Gösteren Fotoğraf ve Çizim.

52-2 ve 52-1 katalog numaralı işaretler ile 22-3 ve 22-6 işaretler birbirlerinin ayna şekilleridir. Eğer bunların aynı kaynağa ait olduğu varsayılırsa, 52-2 ve 52-1 katalog numaralı işaretler birinci, 22-3 ve 22-6 katalog numaralı işaretler ikinci, 27-1 katalog numaralı işaret ise üçüncü en fazla sayıda işaret olacaktır. Nicelik bakımında ilk ondaki işaretlerden 44-1 ve 44-2 katalog numaralı işaretler yalnızca duvar ve payelerdeki taşlar üzerinde saptanmışken diğer işaretler hem kemer ve tonozlarda hem de duvar ve payelerde tespit edilmiştir.

Tespit ettiğimiz işaret türleri arasında 13'ü Alara Hanı'na özgüdür.¹⁵⁰

Bunlardan 8'i bir kez saptanmışken 5'i iki veya üzeri sayıda tespit edilmiştir. Bu

Levha 2. Alara Hanı'nda Bir Taş Üzerinde Birden Fazla Taşçı İşareti Kullanımı. (Soldan sağa sırasıyla: 27-1 ve 11-12; 52-2 ve 55-1; 22-3 ve 12-1.

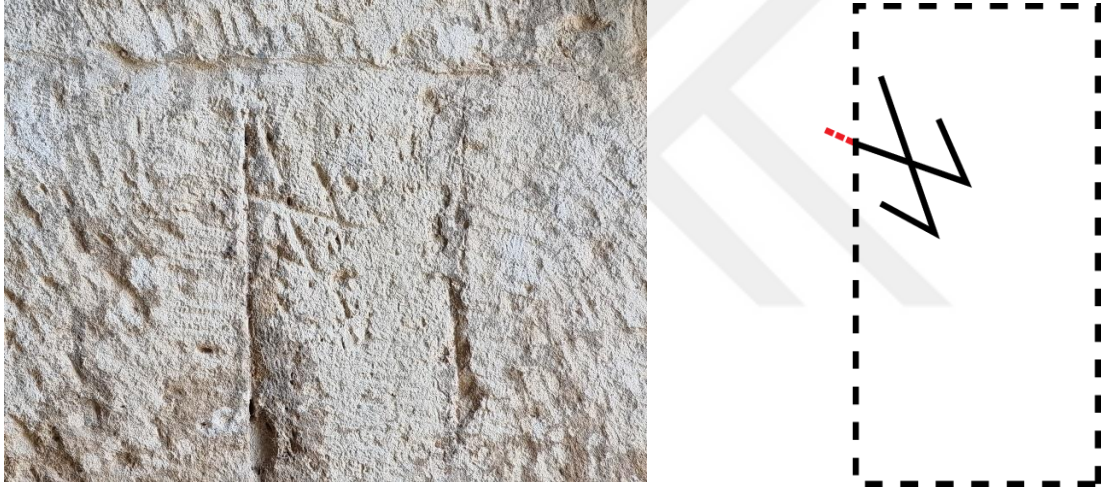
işaretler arasında 266 kez kullanılan 52-2 katalog numaralı “ Γ ” işaret de

¹⁵⁰ Bu sayı konumuz kapsamında incelediğimiz yapılar arasındaki karşılaştırmaya dayanmaktadır. Diğer araştırmacıların yayınlarındaki işaretleri de kattığımızda bu sayı 6'ya düşmektedir.

bulunmaktadır. Bunun ayna şekli olan 52-1 katalog numaralı “𐎧” işaret ise Tercan Mama Hatun Kervansarayında yalnızca bir kez kullanılmış olması dikkat çekicidir.

27-1 ile 11-12, 22-3 ile 12-1 ve 52-2 ile 55-1 katalog numaralı işaretler, üç farklı taş üzerinde ikili şekilde tespit edilmiştir (**Levha 2**). Tamamı duvar örgüsündeki taşlar üzerinde yer alan bu işaretlerden yalnızca 22-3 ile 12-1’in bulunduğu taş, kemer köşesinde kesilerek kullanılmıştır.

Alara Hanı’nda 32 işaret konulacağı konumun şekline göre kesilmiş taşlar üzerindedir. Bu örneklerin en ilginç olanları giriş açıklığının basık kemerindedir (**Levha 1**). Kemer üzengi noktasında, zıvanalı taşlar üzerinde 22-3 ve 52-2 katalog numaralı işaretler kullanılmıştır. Ayrıca, 22-3 katalog numaralı işaretin olduğu taşın sol yüzünde silindirik formlu konsol yontulmuştur. Bunların üzerinde, kemer

Levha 3. Alara Hanı'nda Yarım Kalmış 13-5 Katalog Numaralı Taşçı İşareti.

köşeliğinde 33-1 katalog numaralı işaretin bulunduğu taş ise kullanılacağı yere göre kesilmiş taşların sık görülen örneklerindendir. Bu nevi örnekleri duvarda da görmek mümkündür. 13-5 katalog numaralı işaretin bulunduğu taş duvar örgüsünde kesilerek kullanılmıştır (**Levha 3**). Bulunduğu taş kesildiği için yarım kalan işaretlerin yanı sıra Alara Hanı’nın kotunun yükselmesi nedeniyle yarım kalmış işaretlere de rastlanmıştır (**Levha 6**).

Levha 4. Alara Hanı'nda Aslan Başlı Konsollarda Taşçı İşareti Kullanımı. (Soldan Sağa 22-1 ve 52-5)

Yapıdaki en ilginç taşçı işareti kullanımı belirli aralıklarla yerleştirilmiş aslan başı şeklindeki konsollarda tespit edilmiştir. Bu konsolların beşinin yan yüzünde taşçı işareti saptanmıştır (**Levha 4** ve **Levha 5**).

Levha 5. Alara Hanı'nda Aslan Başlı Konsollarda Taşçı İşareti Kullanımı. (Soldan Sağa 22-6 ve İki Tane 22-3)

Levha 6. Alara Hanı'nda Kot Yükselmesinden Dolayı Yarım Kalmış İşaretler. (Soldan Sağa: 22-3, 13-5, 22-3)

Tablo 2. Alara Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
4-1		19		13-5		137	35
5-1		10	2	14a-4		1	
5-6		1	2	14b-1		1	
6-1		4		19-1		2	
6-2		2		19-2		10	3
7-1		16	2	22-1		6	
7-2		8		22-3		175	30
7-3			1	22-6		117	18
7-4		1		22-10		1	
11-1		5		22-12		1	1
11-10		2	1	22a-2		1	
11-12		48	8	27-1		229	52
11-14		1		28-1		5	
12-1		77	20	28-16		2	
12-8		1		32-6		1	
12-9		1		33-1		32	3
12-10		25		33-13		2	

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
33b-7			2	55-1		41	
34-2		1					
35-1			1				
36a-2		1	5				
43-1		6	9				
44-1		51					
44-2		48					
44-3		3					
44-4		1					
48-1		1					
52-1		214	39				
52-2		217	49				
52-3		1					
52-4		1					
52-5		1					
54-1		6	1				
54-16			1				

1.2. Ağzıkara Hanı

Yapı Katalog No:2

Adı: Yapının adı, bulunduğu yerleşim yerinden gelmektedir, tarihi kaynaklarda Hoca Mesud Kervansarayı da denmektedir.¹⁵¹

İncelenme Tarihi: 16.07.2022/ 31.07.2022.

Bulunduğu Konum: 38.44531, 34.14034 | (38°26'43"K/34°8'25"D)¹⁵²
koordinatlarındaki yapı Aksaray'a bağlı Ağzıkarahan köyünde, Konya-Kayseri arasındaki kervan yolu üzerindedir.

Banisi: Abdullah oğlu Mesud.¹⁵³

Mimarı: Bilinmiyor.

İnşa Tarihi: Kapalı Bölüm 1231/ Avlu 1239.

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik)¹⁵⁴: Kesme taş ile inşa edilen yapı günümüzde metruk durumda olup kapalı mekânın kubbesi mukarnaslı kubbe kasnağından itibaren yıkılmıştır. Köşk mescide çıkışı sağlayan merdivenler ile avlunun güneyinde örtü üzerinde bulunan gözetleme birimine çıkışı sağlayan merdivenlerin basamakları erimiş; avluyu çevreleyen mekânların bir kısmında ve kapalı bölümde taşların yer yer bariz şekilde yıprandığı gözlemlenmiştir. Yapı, zamanın ve doğal etkenlerin yanı sıra beşerî tahribata da uğramakta olup ziyaretlerimiz sırasında avlunun güneybatısında açık kazı çukuru görülmüştür.

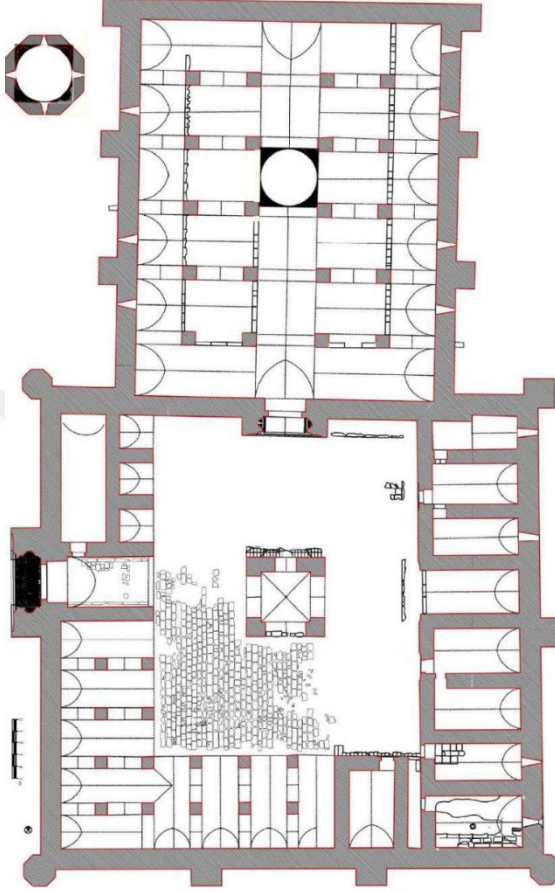
¹⁵¹ Bkz.: d.n.153.

¹⁵² "HGM Atlas- Ağzıkara Han Koordinatları", (10.12.2023), <https://atlas.harita.gov.tr/#17/38.445249/34.140402>.

¹⁵³ Kerimüddin Mahmud-i Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 97; Kerimüddin Mahmud-i Aksarâyî, *Selçukî Devletleri Tarihi*, çev. M. Nuri Gencosman, Ankara 1943, s. 206; Kerimüddin Mahmud-i Aksarâyî, kervansarayı Hoca Mes'ud Kervansarayı olarak nitelendirdiği için bazı yayınlarda Ağzıkara Hanı bu isimle de anılmaktadır; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi*, İstanbul 1974, C. 1, ss. 1071-72; Konyalı, Ağzıkara Han ismi için bunun kitap kopya eden kişilere dendiğini belirterek köyün modern ismini böyle birinden almış olabileceğini vurgular ve hanın gerçek adının Hoca Mesud Kervansarayı olduğunu belirtir; İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçukname)*, çev. Mürsel Öztürk, T. C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi, Ankara 1996, C. 2, ss. 138-39; V. Kılıçarslan'ın Konya'dan Kayseri'ye geçişi sırasında bir gecelik at sürüşü ile Hoca Mes'ud Kervansarayı'na vardıklarından bahsedilmektedir; Zekai Erdal, *Aksaray'da Türk Devri Mimarisi*, Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van 2014, s. 339; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 50; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 102'de Erdmann avlu taçkapısındaki kitabeyi okuyamamış, Edhem'in I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırıldı yönündeki ifadesine de şüpheyle yaklaşarak Sultan tarafından yapımına başlanan bir yapının sivil bir şahsiyet tarafından tamamlanmasının zor görüldüğünü ifade etmiştir.

¹⁵⁴ Yapı kuzeydoğu-güneybatı eksenindedir. Ancak burada anlatımda kolaylık sağlamak amacıyla kapalı mekânın bulunduğu kuzeydoğu yönünden kuzey, avlunun bulunduğu güneybatı yönünden ise güney şeklinde bahsedilecektir.

Ağzıkara Hanı, araştırmacılar tarafından klasik plan tipi¹⁵⁵ olarak da anılan hem kapalı mekânı hem de avlusu bulunan kervansaraylar grubundadır (**Çizim 2**). Yapının avlu kısmı, kapalı mekânın inşasından sekiz yıl sonra yapılmıştır. Yalnızca

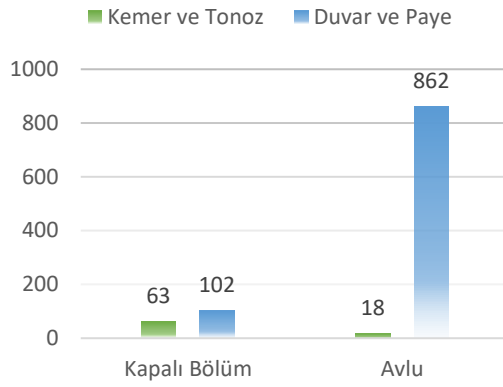

Çizim 2. Ağzıkara Hanı'nın Planı (Z. Erdal'dan)

planda gözlemlenebilen, avlu ve kapalı birimin arasındaki eksen farklılığının kaynağı da bu olmalıdır. Yapının avlu girişi, kapalı mekân girişi ile aynı eksende olmayıp batı yönünde verilmiştir. Avlunun köşeleri ve cepheler payandalar ile desteklenmiş olup kuzeybatı, güneybatı ve güneydoğu köşelerde yedi kenarlı, kuzeydoğu köşe, güney (iki adet) ve doğu cephelerde dörtgen formu payandalar tercih edilmiştir. Yapının mukarnas kavsaralı avlu taç kapısı geometrik motiflerle süslenmiştir. Mukarnas kavsarayı sınırlayan kuşatma kemerinin alınlığında inşa kitabesi yer alır. Giriş açıklığının zıvanalı geçme şeklinde yapılmış basık kemeri almaşık düzendedir. Taç kapıdan sivri tonoz ile

örtülü eyvan tipindeki girişe geçilir. Giriş açıklığının kuzeyinde, sıralı üç eyvan ile bunların arkasında (batı yönde) avlu giriş eyvanından erişim sağlanan dikdörtgen formu bir oda bulunmaktadır. Avlunun doğu kanadında, giriş tertibatının izdüşümüne bir eyvan yerleştirilmiştir. Bu eyvanın kuzeyinde sivri tonozla örtülü, birbiriyle bağlantılı üç oda, güneyinde ise ikisi birbiriyle bağlantılı dört oda yer alır. Avlunun güneybatı köşesini çift sıra kemer dizisiyle oluşturulmuş revaklar kuşatır. Revakların doğusunda örtüde bulunan gözetleme birimine çıkışı sağlayan merdivenlerin

¹⁵⁵ Hakkı Acun (ed.), *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007.

Grafik 2. Ağzıkara Hanı, Taşçı İşaretlerinin Genel Dağılımı.

mukarnas dolgulu trompların merkezde birleşerek oluşturduğu yıldız tonozla örtülüdür. Mescidin doğu ve batı cephelerinde birer pencere bulunmaktadır. Kuzeybatı köşesinde yer alan açıklık ise mescidin damına çıkan merdiven sahanlığına erişim sağlamaktadır.

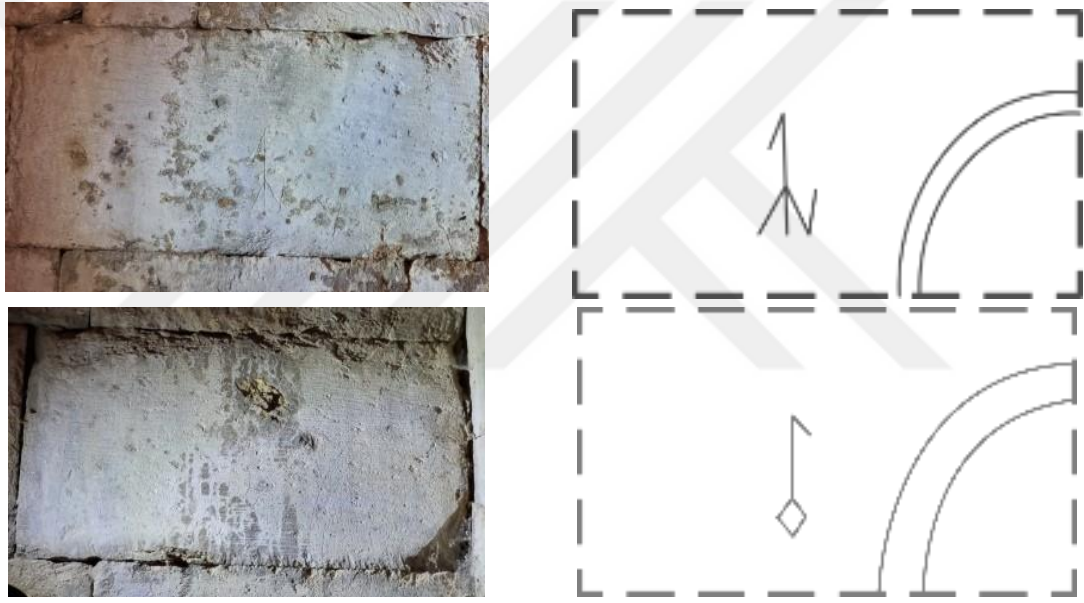
Kervansarayın kapalı biriminin boyutları avluya oranla daha küçüktür. Doğru ve batı cephelerinde üçer payandanın desteklediği yapının beden duvarlarında; doğu cephede üç, batı cephede dört olmak üzere düzensiz yerleştirilmiş yedi mazgal pencere bulunmaktadır. Kapalı birimin güneyinde yer alan taç kapı sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiş olup bordürleri geometrik motiflerle bezenmiştir. Basık kemerli giriş açıklığının üzerinde almaşık düzende, zıvanalı ve dilimli kemerle kuşatılmış kitabe yer alır. Kapalı birim, doğu-batı yönlü birbirine paralel altı sahnın ve bunları taç kapı aksında kesen çapraz sahnından oluşmaktadır. Sahnınlar sivri tonoz ile örtülü iken üçüncü sahnın ile çapraz sahnının kesişiminde kubbe yer alır. Yüzeyleri mukarnaslarla hareketlendirilmiş tromplarla geçilen kubbe kasnağına dört yönde yerleştirilen mazgal pencereler ise merkezdeki tek ışık kaynağını meydana getirmiştir. İç mekânda taçkapıya paralel uzanan sahnınlar, payeler üzerinde yükselen çift sıra sivri kemerler ile birbirilerinden ayrılmışlardır. Çapraz sahnını kuzey yönden “U” şeklinde saracak biçimde, yüksekliği 24 cm ilâ 1 m aralığında değişen seki bulunmaktadır.¹⁵⁶

bulunduğu kısımda bir oda bulunmaktadır. Avluda yalnızca doğu yönündeki üç mekâna mazgal pencere açılmıştır.

Avlunun ortasında bulunan baldaken üzerinde yükselen köşk mescide, kuzey yönünde yer alan, basamaklarının altı mukarnas bezemeli çift taraflı merdivenlerle çıkılır. Yapının ibadet mekânının üzeri, dört yönde yerleştirilmiş

¹⁵⁶ Yıldırım, II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri, s. 111.

Taşçı İşaretleri: Yapıda toplam 98 farklı türde 1044 işaret tespit edilmiştir (**Tablo 3**). Bu işaretler ağırlıklı olarak avlu kısmında ve duvar-paye gibi taşıyıcı elemanlar üzerinde tespit edilmiştir. (**Grafik 2**). Ağzıkara Hanı'nda 13-5 katalog numaralı “ $\wedge$ ” işaret 246 kez, 42-2 katalog numaralı “ $\times$ ” işaret 113 kez, 11-1 katalog numaralı “ $\square$ ” işaret 88 kez kullanılmıştır. Yalnızca kemerlerde kullanılmış işaretler 12-2 “ $\wedge$ ”, 45-1 “ $\times$ ” ve 45-12'dir “ $\otimes$ ”. Bu üç işaret de kapalı bölümde saptanmış olup 45-12 numaralı işaret tonozda, diğer ikisi ise kemer taşı üzerindedir. Bu işaretlerin dışında kemerlerde kullanılan işaretlerin tamamı aynı zamanda duvarlarda da kullanılmıştır. Hem avluda hem de kapalı birimde kullanılmış olan 13-5 numaralı işaret, avluda duvar ve paye üzerinde yer alırken kapalı bölümde ağırlıklı biçimde kemerlerde kullanılması

Levha 7. Ağzıkara Hanı'nın Kapalı Biriminde Bulunan Çift İşaretler.

dikkat çekicidir. 97 çeşit işaretin 43'ü yalnızca avlu da 25'i her iki bölümde, 29'u ise sadece kapalı bölümde kullanılmıştır. İşaretler her zaman tek başlarına değildir. Kapalı bölümde iki, avlu kısmında üç kez olmak üzere toplam beş yapı taşı üzerinde çift işaret kullanılmıştır. Kapalı bölümde, beden duvarlarında kullanılmış taşlarda 55-2 katalog numaralı işaret “ $\wedge$ ” hem 15a-2 “ $\wedge$ ” hem de 35a-7'yle “ $\wedge$ ” birlikte iki ayrı taş

Levha 8. Ağzıkara Hanı'nı Avlu Kısımında Birden Fazla Taşçı İşareti Kullanımı.

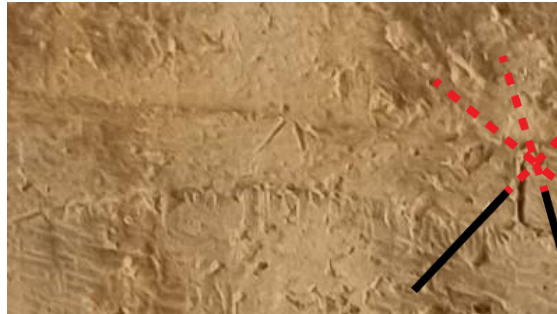
üzerinde kullanılmıştır (**Levha 7**). Avluda ise yine duvarda kullanılan taşlarda 13-5 “ λ ” ve 7-2 “ $\sqcap$ ” üç kez birlikte kullanılmıştır. Bunların dışında kapalı bölüm kemerlerinden birinde 4-1 “ $\sqcap$ ”, 12-1 “ $\vee$ ” ve 44-8 “ λ ” aynı taş üzerine kazınmıştır (**Levha 8**).

1

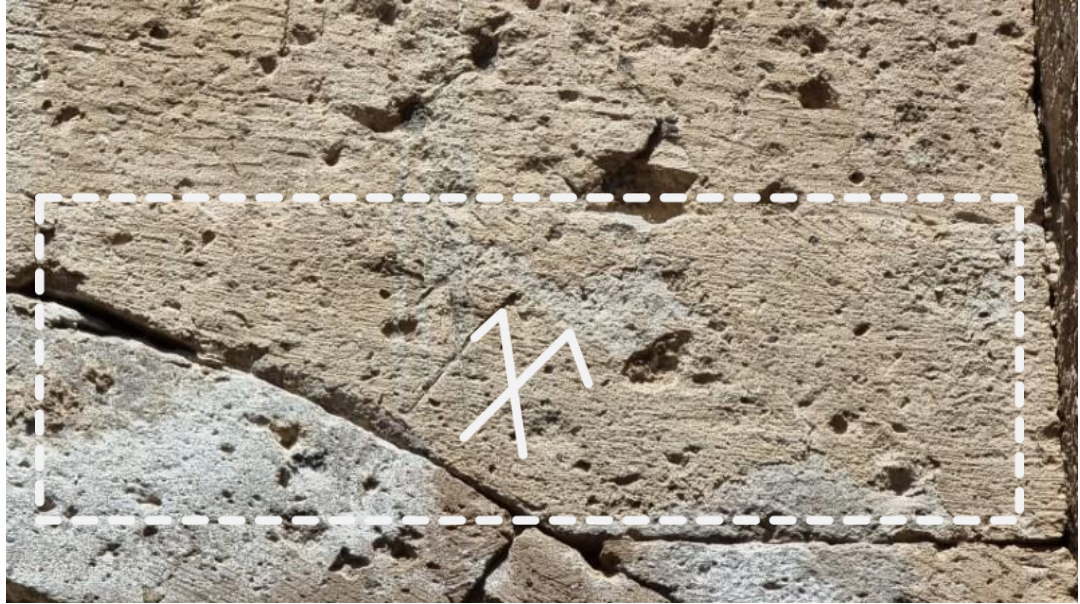
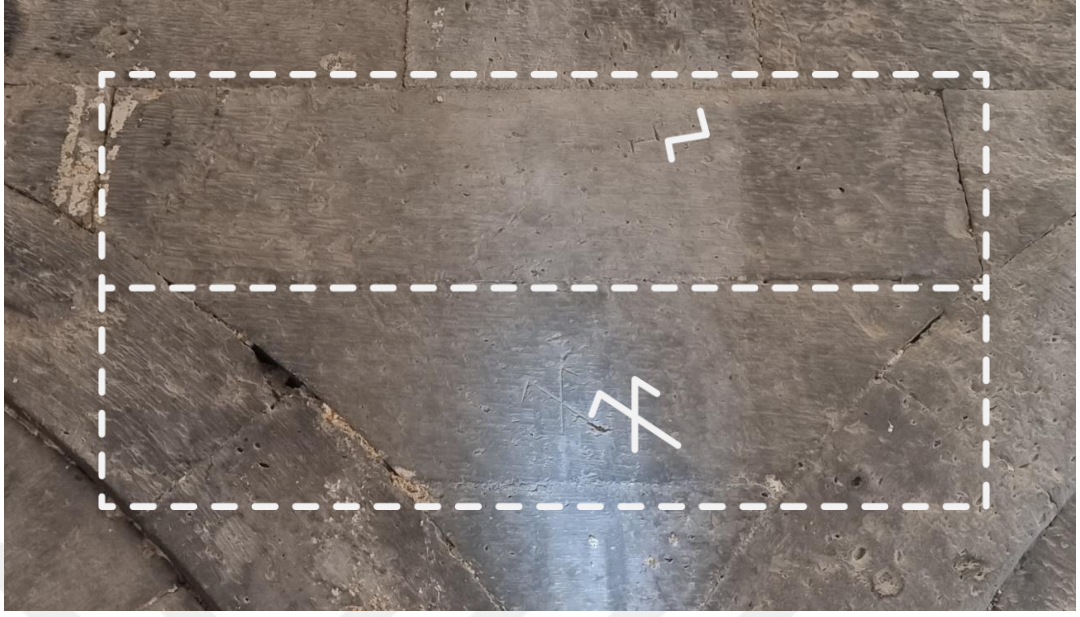

2

3

Levha 9. Ağzıkara Hanı'nda Yarım Kalmış Taşçı İşaretleri. 1: 13-5; 2: 11-1; 3: 42-2.

Levha 10. Ağzıkara Hanı'nda Avluda Kemerde Kullanılmak Üzere Kesilmiş

Yapıda, üç adet işaretin bir kısmının kesilerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Avlu bölümünde rastlanılan bu işaretler 13-5 “ λ ”, 11-1 “ $\sqcup$ ” ve 42-2’dir “ $\times$ ” (Levha 9). 42-2 ve 11-1’in üzerine kazındığı taşlar, kemer inşasında kullanılmışlar ve buna uygun kesilmişlerdir. Bu uygulamanın görüldüğü 58 adet taş tespit edilmiş, bunların yalnızca beşinin kapalı bölümde kullanıldığı saptanmıştır. Alışıldık formun dışında, istenilen yere uygun kesilmiş bu taşların dikkat çekmesinin sebebi, üzerlerindeki taşçı işaretinin konumlandırılmasından kaynaklıdır. Taşçı işaretleri genellikle taşın ortasına yakın konumlandırılmışken, bu örneklerde işaretlerin taşın

kenarlarına kaydığı hatta yukarıda değinilen iki örnekte olduğu gibi işaretin bir kısmının da kesildiği görülmüştür (**Levha 10**).

Tablo 3. Ağzıkara Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
2-1				13		12-2			1		
2-3		1				12a-1		2			
2-4				20		13-1		1		1	
2-5				8		13-2				28	1
4-1		1	3	4	4	13-5		6	20	220	
5-1		2		5		13-6				1	
5-4			1			13-8				1	
5-6		4		3		13-9		1			
6-1		3	3	2		13-16		1			
6-2		1	1	2		14-1		4			
7-1		1	1	3		14-4				24	
7-2		1		48		14-7		1			
11-1		1		87		14-15					1
11-2				10		14-16		3		3	2
11-3		6		1		14a-6				1	
11-4				2		14a-12				1	
12-1		2	1	1		15-1				6	

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
15-5		1				33-1		1		7	
15a-2		4				33b-1				1	
15a-3		1				33b-7		1			
19-1		1	3	8	1	33b-10		1			
19-2		2	2	4	4	35-6		1			
19-13				1		35a-1				33	
20-1				12		35a-5		1			
22-1		2		24	1	35a-7		5			
22-3		3		36	1	36-16				1	
22-6		1		3		36a-1				3	
22-12				1		36a-2		1		1	
27-1		5	7	3	2	36a-4				1	
27-9		3				36a-6			1		
28-1		3		23		36b-2				1	
28-2				1		36b-13				1	
28-4		1				36c-13				1	
29-11				1		40a-4				1	

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
41a-2		2		3		55-2		6	8	4	
42-1				1		55-3				1	
42-2				113		55-4				11	
44-1				1	1	55-5		3	1	11	
44-2				1	1	55-6				7	
44-6		1				55-8				1	
44-8		1				55-9				1	
44-9		2	2			55-10				1	
45-1			2			55-12				1	
45-12			1			57-14				2	
47-3		11	2			57-15				1	
49-8		1				57a-8				9	
49-9		3				57c-9		1			
50-7		1	1								
53-9				1							
54-2				3							
55-1				15							

1.3. Aksaray Sultan Hanı

Yapı Katalog No: 3

Adı: I. Alâeddin Keykubad tarafından inşa ettirildiği için banisinin ismiyle anılmaktadır.¹⁵⁷

İncelenme Tarihi: 30.07.2022.

Bulunduğu Konum: 38.24820, 33.54706 | (38°14'53"K / 33°32'49"D)¹⁵⁸
koordinatlarındaki kervansaray Aksaray'a bağlı Sultanhanı ilçesinde, Konya-Kayseri kervan yolu üzerindedir.

Banisi: I. Alâeddin Keykubad.

Mimarı: Şamlı Havlân oğlu Muhammed.¹⁵⁹

İnşa Tarihi: 1228/1229.¹⁶⁰

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik):¹⁶¹ Yapı, tarih içerisinde birçok olayın cereyan ettiği bir merkezdir. Hem İbn Bibi'de hem Aksarâyî 'de kervansaray etrafında geçen çeşitli olaylar aktarılmıştır. Bunlardan biri Aksarâyî'nin

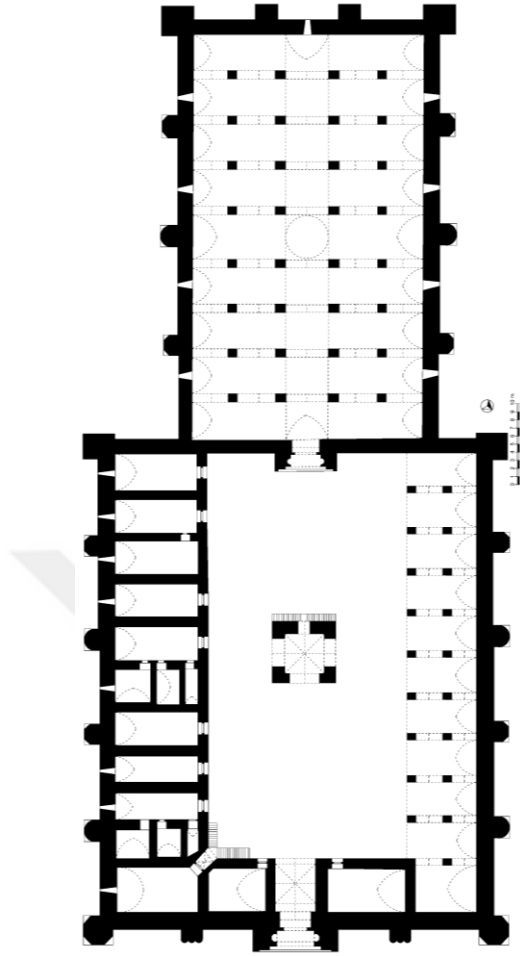
¹⁵⁷ Erdmann, Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 2-3, s. 49; İbn Bibi'de "Sultan Kervansarayı", "Alaaddin Kervansarayı", "Alaiye Kervansarayı" gibi isimlerle geçmektedir. İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'îyye fî'l-Umuri'l-Ala'îyye (Selçukname)*, 1996, C. 2, ss. 123-24, 140, 150,154; Aksarayî ise; "Alâüddin Kârvansarayı", "Büyük Alaiye Hanı" ve "Alaüddin Kervansarayı" şeklinde bahsetmektedir Kerîmüddin Mahmud-i Aksarâyî, *Selçukî Devletleri Tarihi*, ss. 137, 332, 336; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, ss. 15, 32, 242; Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi*, C. 1, ss. 1111, 1119; IV. Kılıçarslan'ın kardeşi II. İzzeddin Keykâvus'a mektubunda han ile ilgili olarak "...dedemiz Sultan Alâaddind efendimizin kervansarayı civarında çarpışma oldu..." ifadesini kullanmaktadır. Bkz. Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 64.

¹⁵⁸ "HGM Atlas- Aksaray Sultan Hanı Koordinatları", (22.12.2023), <https://atlas.harita.gov.tr/#17/38.248133/33.547056>.

¹⁵⁹ Zafer Bayburtluoğlu, *Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1993, s. 141; Erdal, *Aksaray'da Türk Devri Mimarisi*, s. 330; Aynur Durukan, "Aksaray Sultan Hanı", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, s. 141; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 89 Erdmann tam olarak okuyamasa da ismin bir kısmını çıkarmıştır; Parla, *I. Alâeddin Keykubad Dönemi Yapılarında Biçim ve Estetik*, s. 633; Canan Parla, "Alâeddin Keykubad Dönemi Işığında Anadolu Selçuklu Devleti'nde Yapı Organizasyonu", *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 3 (2002), s. 265 Parla, Sinop kalesindeki kitabe örneğinde olduğu gibi "mimar" ününü kullanmadığından yola çıkarak Havlan oğlu Muhammed'in mimar değil "benna" olduğunu belirtmektedir.

¹⁶⁰ Avlu taç kapısındaki kitabede 1229 yılında inşa ettirildiği yazılıyken, kapalı birim taç kapısında 1268/69 yıllarında III. Gıyaseddin Keyhusrev döneminde Hüseyin Oğlu Sıraceddin Ahmed tarafından yenilendiği yazılıdır. Bkz.: Durukan, "Aksaray Sultan Hanı", s. 141.

¹⁶¹ Yapı kuzeydoğu-güneybatı eksenindedir. Ancak anlatımda kolaylık sağlanması için avlu kısmının bulunduğu kuzeydoğu kısmı doğu, kapalı birimin bulunduğu güneybatı kısmı batı şeklinde nitelendirilecek olup diğer yönler de bunlara göre tayin edilecektir.

Çizim 3. Aksaray Sultan Hanı Planı (Parla, 1997'den işlenerek).

bizzat müdahil olduğu 1302 ya da 1303 yıllarında gerçekleşmiş iki adet payandanın onarımıdır.¹⁶²

Hem kapalı birimi hem de avlusu bulunan kervansaraylar grubundaki yapı, Anadolu Selçuklu Kervansarayları arasında anıtsal boyutlarıyla dikkat çekmektedir (Çizim 3). Kervansarayın duvarları kesme taş ile kaplanmış, avlu taç kapısında ise mermer kullanılmıştır. Yapının avlusunun kuzey ve güney cephelerinde çokgen, dairesel ve kare formda altışardan on iki payanda yer alır. Bunlara ek olarak avlu taç kapısının iki yanında üç dilimli payandalar bulunmaktadır.

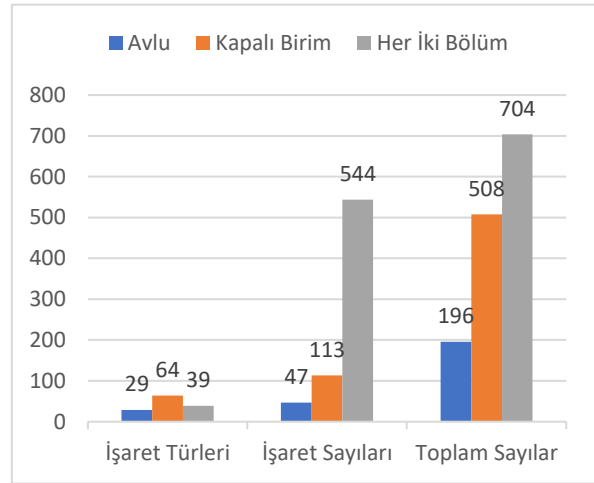
Kervansarayın kapalı biriminin taç kapısı ile aynı eksendeki mukarnas kavsaralı avlu taç kapısı, geometrik ve bitkisel motiflerle süslüdür. Taç kapının iki yanındaki mukarnaslı nişler ve giriş açıklığı üzerinde çift renkli taş işçiliği dikkat çekmektedir. Mukarnaslı kavsaranın altında yer alan kitabe,

taç kapının nişini üç yönden kuşatmaktadır.

Taç kapının basık kemerli açıklığından çapraz tonoz ile örtülü giriş eyvanına geçilerek avluya girilir. Avlunun kuzey kanadı birbirine sivri kemerler ile bağlanan

¹⁶² Gazan Han döneminde Selçuklu ülkesi vakıflarının nazırlığına atanan Aksarâyî, Sultan Hanı'nın Karamanoğulları tarafından iki kulesinin tahrip edildiğini ve kendisi tarafından onartıldığını belirtmektedir. Müellifin, atandığı tarih tam olarak bilinmese de Mürsel Öztürk tarafından 1301 olarak tahmin edilmektedir. Aksarâyî, konu ile ilgili diğer beyanatında tamir işinden iki yıl sonra İreçin Noyan'ın buraya sığınan İlyas isimli bir isyancıyı ele geçiremeyince burayı onarandan her bir Moğol askeri için para aldığını belirtmektedir. Osman Turan, İreçin Noyan'ın 1305 yılında Anadolu Selçuklu topraklarına atandığını bildirmektedir. Bu durumda, bu kule onarım işinin 1302 ya da 1303 yılları arasında yapıldığını söyleyebiliriz. Kerimüddin Mahmud-i Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. XV; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye- Siyâsi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971, s. 635; Parla, bu tamiratın 1294-1305 yılları arasında Gazan Han'ın hükümdarlık döneminde olduğunu ve avlu taç kapısının iki yanındaki dilimli payandaların inşa edildiğini belirtmektedir. Bkz. Parla, *I. Alâeddin Keykubad Dönemi Yapılarında Biçim ve Estetik*, ss. 633, 635.

çift sıra revak dizisinden oluşmaktadır. Yapının güney kanadı ise servis mekânlarını ihtiva eden mukarnas kavsaralı giriş açıklıklarına sahip odalardan meydana gelmektedir. Avlunun güneydoğu köşesinde, örtüye çıkışı sağlayan basamakların bulunduğu kısımda, çapraz tonoz örtülü dar bir koridor ile erişilen mekân, kervansarayın tuvalet bölümüdür. Tuvaletin batısında bulunan ve farklı boyutlardaki üç

Grafik 3. Aksaray Sultan Hanı Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.

odanın dışarıya açılan bir odaya bağlandığı düzenleme, yapının hamamlarından birini oluşturur. Kervansarayın ikinci hamamı ise ilk hamamın batısında -iki oda sonrasında- aynı kurguyu tekrarlamaktadır.¹⁶³ Avlunun ortasında, baldaken kuruluş üzerinde yükselen köşk mescidin ibadet mekânına batı yönüne yerleştirilmiş çift taraflı merdivenlerle erişim sağlanmaktadır. Köşk mescidin ibadet mekânının örtü sistemi kesin olarak bilinmemektedir.¹⁶⁴

Mukarnas kavsaralı kapalı birim taç kapısı, bitkisel ve geometrik motifler ile bezenmiştir. Kavsara ile giriş açıklığı kemeri arasındaki kitabe -avlula taç kapısında olduğu gibi- taç kapı nişini üç yönden dolanmaktadır.¹⁶⁵ Taç kapının iki yan yüzüne mukarnas kavsaralı nişler açılmıştır. Zıvanalı taşlarla örülmüş basık kemerli giriş açıklığından, kuzey-güney ekseninde birbirine paralel dokuz sahin ile bu sahinleri dikine kesen bir çapraz sahından oluşan ve doğu-batı ekseninde uzanan dikdörtgen hacimli kapalı birime erişilir. Kapalı birimin kuzey ve güney kanadında sahinler birbirilerinden ikişer paye üzerinde yükselen sivri kemerler ile ayrılmışken,

¹⁶³ Alptekin Yavaş, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tuvalet Mekânlarına Dair Bazı Notlar”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 25 (2009), ss. 219-20.

¹⁶⁴ Durukan, mescit köşelerindeki tromplara istinaden bu tahminde bulunmuş olsa da Ağzıkara Hanı köşk mescidinde de benzeri uygulama vardır ancak mekânın üzeri yıldız tonoz örtülüdür. Durukan, “Aksaray Sultan Hanı”, s. 144; Erdmann, mescidin örtüsünün çapraz tonoz olduğunu belirtmiştir. Erdmann, Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 2-3, s. 94.

¹⁶⁵ 1268/1269 tarihli kitabe III. Gıyaseddin Keyhusrev’in mütevellisi Sirâcuddîn Ahmed’in yaptırdığı onarıma aittir Abdüsselam Uluçam, “Sultan Hanı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (24.12.2023), <https://islamansiklopedisi.org.tr/sultan-hani--aksaray>.

diğerlerinden daha yüksek inşa edilmiş olan çapraz sahında yalnızca tonoz destek kemerlerine yer verilmiştir. Tüm birimleri sivri tonoz ile örtülü yapıda, yalnızca çapraz sahn ve diğerlerinden daha geniş olan beşinci sahnın kesişiminde -hanın yaklaşık orta noktası- yüzeyleri mukarnaslarla hareketlendirilmiş tromplar ile geçilen yüksek sekizgen kasnak üzerine bir kubbe yerleştirilmiştir. Kubbe kasnağına dört yönde açılan pencereler ile kubbe üzerine açılmış üç dilimli küçük delikler mekânın

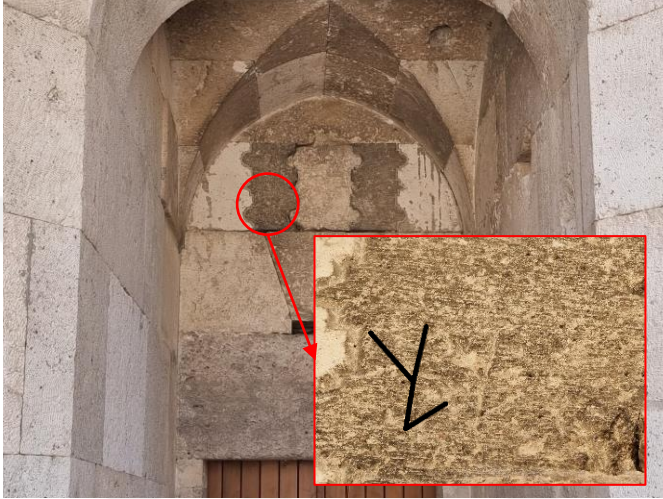

Foto. 2. Aksaray Sultan Hanı'nda Zıvanalı Taş Üzerinde Taşçı İşareti.

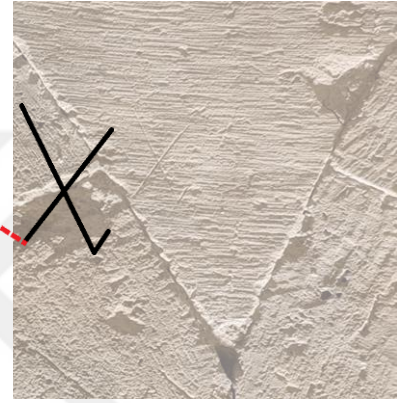

Foto. 1. Aksaray Sultan Hanı'nda Yarım Bırakılmış Taşçı İşareti.

aydınlatılmasına ve havalandırılmasına katkıda bulunmaktadır. Bunların yanında kuzey ve güney duvarlarda iki, dört, altı ve sekizinci sahnların ekseninde ve taş kapı ekseninde batı duvarda açılmış mazgal pencereler de mekânın aydınlatılması ve havalandırılmasını sağlamaktadır.

Taşçı İşaretleri: Aksaray Sultan Hanı'nda 131 farklı türde toplam 704 taşçı işareti saptanmıştır (**Tablo 5**).¹⁶⁶ Yapıdaki taşçı

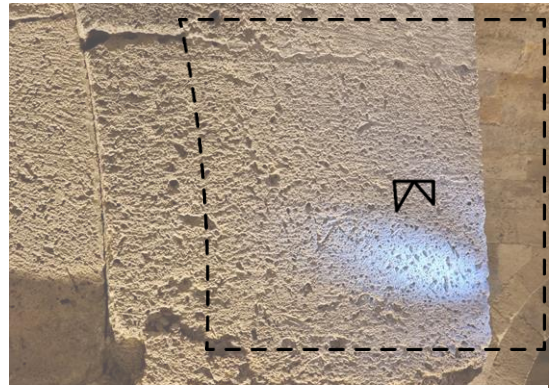

Foto. 3. Aksaray Sultan Hanı Farklı Formdaki Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri (Kat. No.: 2-1).

¹⁶⁶ Aksaray Sultan Hanı'ndaki taşçı işaretlerini kervansarayın taşlarındaki yıpranmalardan dolayı tespit etmek oldukça güçtür. Dolayısıyla daha teknolojik belgeleme yöntemleriyle bu sayının artacağı kanaatindeyiz.

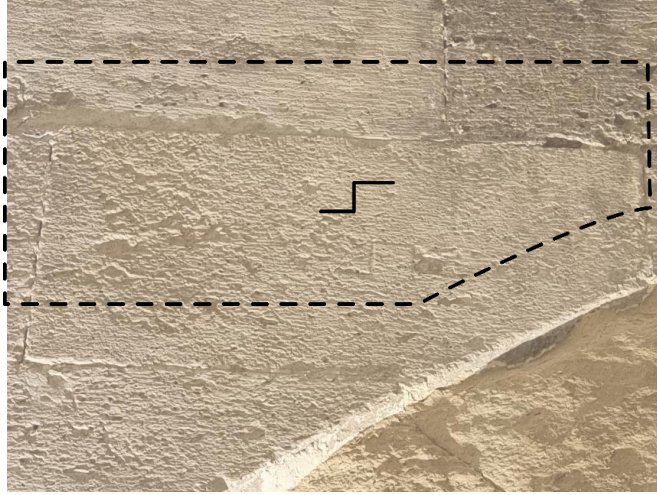

Foto. 4. Aksaray Sultan Hanı Farklı Formdaki Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri (Kat. No.:7-1).

işaretlerini belgeleyen Erdmann, yapıda 31 farklı türde 39 taşçı işareti tespit etmiştir.¹⁶⁷ Erdmann'ın kaydettiği işaretler arasında 10'u tarafımızca tespit edilememiş fakat diğer 21 farklı türdeki işaret görülerek belgelenmiştir.¹⁶⁸ Tespit ettiğimiz 704 işaretin 508'i kapalı bölümde, 196'sı ise avluda görülmektedir. İşaretlerden 29 farklı türdeki 47

işaret sadece avluda, 64 farklı türdeki 113 işaret yalnızca kapalı birimde, 39 farklı

Tablo 4. Aksaray Sultan Hanı'nda En Fazla Kullanılan İşaretler.

Katalog No.	İşaret	Adet
27-1	⌘	53
19-1	∧	48
13-5	⋈	47
4-1	└	42
2-1	⌞	40
5-6	∨	38
7-1	┐	35
6-1	⌞	34
6-2	⌞	25
33-1	△	22

türdeki 544 işaret ise her iki bölümde de görülmektedir (**Grafik 3**). Bu işaretlerin 498'i duvar ve payede kullanılmış taşlar üzerinde, 206'sı ise kemer ve tonozları meydana getiren taşlarda görülmektedir (**Grafik 4**). Avludaki 30-4 “𐤃” 34a-12 “𐤃” ve 18-9 “𐤃” katalog numaralı işaretler çapraz tonoz inşasında kullanılan taşlarda görülmektedirler. Yapıda 65 tür işaret 1 kez görülürken 67 tür işaret 2 veya daha fazla sayıda saptanmıştır. Nicelik bakımından sıralama yapıldığında ise sayıca fazla ilk 10 işaret hem avlu hem de kapalı bölümün kemer ve duvarlarında görülmektedir (**Tablo 4**). Aksaray Sultan Hanı'ndaki 132 farklı türdeki işaretin 56'sı bu yapıya özeldir. Bu işaretlerin 35'i kapalı birimde 16'sı avluda 5'i ise her iki birimde de

¹⁶⁷ Yapıdaki taşçı işaretlerini kaydeden tek araştırmacı olan Erdmann bazı işaretleri küçük farklılıklarından dolayı birden fazla kez kaydetmiştir. Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 88.

¹⁶⁸ Erdmann'ın tespit ettiği ancak bizim saptayamadığımız işaretlerin katalog numaraları şu şekildedir: 1-7, 1-10, 2-8, 7-3, 11-16, 13-12, 14a-11, 27-9, 57-8, 57-16.

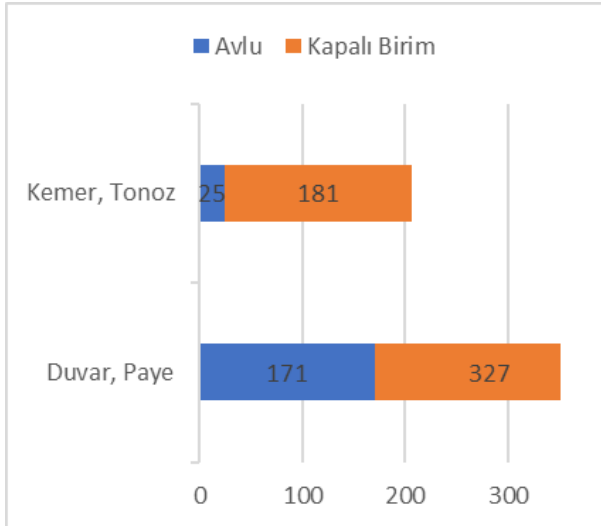
Foto. 5. Aksaray Sultan Hanı Farklı Formdaki Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri (Kat. No.:19-1).

Foto. 6. Aksaray Sultan Hanı Farklı Formdaki Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri (Kat. No.:27-1).

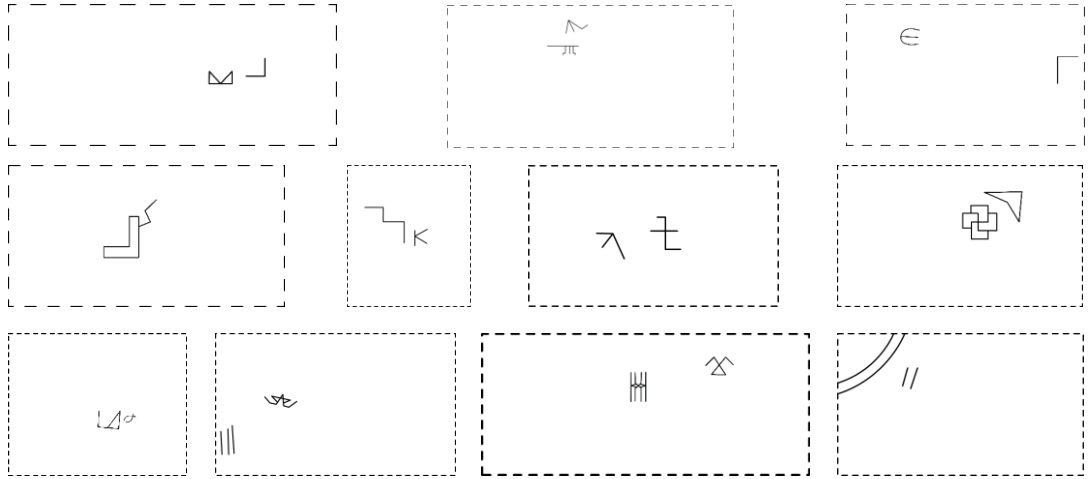
saptanmıştır (**Grafik 5**).¹⁶⁹ 11 taş üzerinde çift işaret kullanımı tespit edilmiştir (**Çizim 4**). Bunların tamamı duvarda kullanılan taşlarda olup, dördü avluda yedisi kapalı birimdedir. Kemer veya duvar için kesilen taşlardan çok daha farklı, kullanılacağı yere göre kesilmiş taşlar üzerinde de işaretlere rastlanmaktadır. Bu tipte 20 örnek saptanmış olup, bunların 19'u kapalı birimde 1'i ise avludadır. Tespit edilen bu nevi taşlar kemerlerin çevresinde olup yalnızca avluda tespit edilen örnek zıvanalı bir taştır (**Foto. 2**). Bu tespitler arasında bir de işaretin yarım olduğu örnek vardır (**Foto. 1**). 27-1 ve 2-1 katalog numaralı işaretler üç kez 7-1 ve 19-1 katalog numaralı işaretler iki kez bu tip

taşlarda kullanılmıştır (**Foto. 3-6**).

Grafik 4. Aksaray Sultan Hanı Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Ögeye Göre Dağılımı.

¹⁶⁹ Bu veriler yalnızca konumuz kapsamında incelediğimiz yapılar ile olan karşılaştırmaya aittir. Diğer yayınlardaki tespitler ile mukayese yaptığımızda Aksaray Sultan Hanı'ndaki özgün işaret türü 43'e düşmektedir.

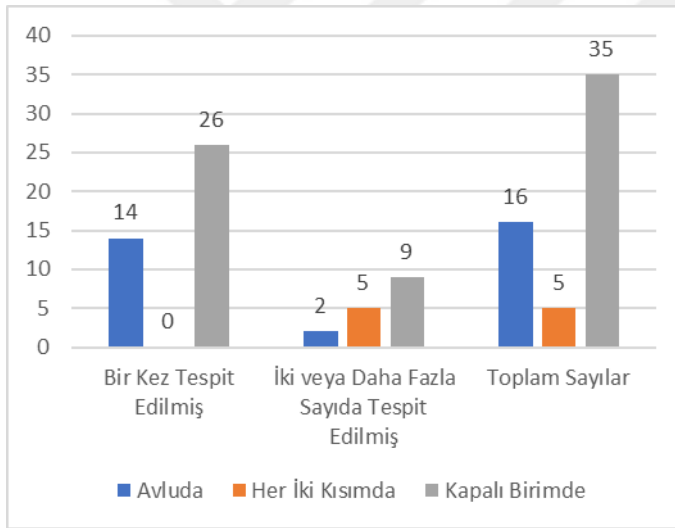

Çizim 4. Aksaray Sultan Hanı'nda Bir Taş Üzerinde Birden Fazla Kez Kullanılan İşaretler.

Soldan Sağa Birinci. Sıra: 2-1 ve 4-1; 3a-2 ve 22-3; 4-1 ve 3a-9.

İkinci Sıra: 7-4 ve 4-2; 19-1 ve 5-6; 19-13 ve 18a-2; 33-10 ve 18-10.

Üçüncü Sıra: 39-15 ve 34-10; 43-3 ve 41-10; 28-4 ve 45-5; 55-2 ve 43-2.

Grafik 5. Yalnızca Aksaray Sultan Hanı'nda Tespit Edilmiş İşaretler.

Tablo 5. Aksaray Sultan Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
1-3				1		5-3				1	
2-1		15	22	3		5-6		17	15	6	
2-3		3	2	3		5-11				2	
2-4		1				6-1		8	11	13	2
2-5		1	3			6-2		9	9	5	2
3-1		3	1	2		7-1		22	5	8	
3-2		1		1		7-2		7	2	3	
3-6		1				7-4			1	3	
3a-1			1			10-1			5		
3a-2		1				11-1		3			
3a-3		1	1			11-8		1			
3a-5		1				11-9				4	2
3a-9		6		2		11-12				2	
4-1		23	4	15		12-1		10	2	1	1
4-2		2		2		12-2				1	
4-4		1				13-2		2	1	4	
5-1		1		1		13-5		17	24	5	1

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
13-14		6	2			19-13		3			
14-10		1				22-1		11	6	3	1
14-16				1		22-3		2			
14a-4				1		22a-3		1			
14a-5			1			24-1		2		1	
14a-6		1				27-1		28	10	14	1
14a-9				1		27-3			1		
14a-13		1				27-4		1	1		
15-1		1		2		27-11		1			
15a-10				1		27-12				3	
18-1		1	2			27-14		1		1	
18-9					1	28-1		3	2	1	
18-10		1				28-4				5	
18a-2		1				28-8					1
19-1		16	25	2	5	28a-1		1			
19-2		4		5	1	29-1		1			
19-9		1				30-4					1

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
30-5			1	3		34a-12					1
30-13		1				35-2		1			
30-15			1			35-8		1			
32-1				1		36-1		1			
33-1		12	1	7	1	36a-2		1			
33-2				1		36a-8			1	2	
33-10		5	2			36a-12		1			
33-13		6				36a-13		2	1		
33a-9			1			36b-16		3		2	
33a-15			1			38-2		2			
33b-3		1				39-4		1			
33b-4			1			39-15		1			
34-1		1				40a-6				1	
34-2		2				41-1				1	
34-10		1				41-3		2			
34-11				1		41-4					1
34a-4		1		1		41-6		2			
34a-8		2				41-8		1			

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
41-9			4			45-4		1		1	
41-10			3	1		45-5		1		1	
41-11			1			54a-2		1			
41a-2		6			1	55-2				2	
41a-10		1				55-5		3	1		
42-1		1		1		57-13				1	
42-2					1	57a-1				1	
43-1		6		2	1	57a-3				1	
43-2				5		57a-4		1			
43-3		1	1	1		57a-8		1			
43-8		1									
44-1		1		1							
44-2		2		4							
44-3		1	1								
44-7		1									
44-9			1								
45-2		2									

1.4. Horozlu Hanı

Yapı Katalog No: 4

Adı: Yapının adı banisi olduğu düşünülen Emir Esededdin Ruzbeh'ten gelmektedir. Ruzbeh ismi zaman içerisinde Horozlu ismine evrilmiştir.¹⁷⁰

İncelenme Tarihi: 29.07.2022

Bulunduğu Konum: 37.92989, 32.52760 | (37°55'47"K / 32°31'39"D)
koordinatlarındaki yapı, Konya'nın Selçuklu ilçesine bağlı Horozluhan mahallesinde, Konya-Kayseri kervan yolunda bulunmaktadır.¹⁷¹

Banisi: Emir Esededdin Ruzbeh.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: 1246-1249.¹⁷²

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Kapalı birim ve avludan oluşan yapının avlusu Vakıflar Genel Müdürlüğünün yaptığı rölöve ve restorasyon çalışmalarına kadar toprak altındadır.¹⁷³ Yapıyı ilk inceleyen araştırmacılardan Sarre, hanın yalnızca kapalı bölümden ibaret olduğunu düşünerek planını bu doğrultuda çizmiştir.¹⁷⁴ 1950'li yıllarda yapıyı ziyaret eden Erdmann ise, Sarre'nin aksine kervansarayın avlusu olduğunu belirterek yapıyı “kapalı birimi avlusundan dar hanlar” grubunda göstermiştir.¹⁷⁵

Yapının, günümüze sağlam ulaşan kapalı birimin cephelerindeki kesme taşların neredeyse tamamı 1956-1958 yıllarındaki onarıma kadar sökülmüş vaziyettedir. Bu

¹⁷⁰ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964, s. 1046; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, ss. 115, 117; Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri (Manakib al-Ârifin)*, çev. Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, C. 2, s. 181: Eflâkî'nin Menâkıbü'l-'ârifin'inde Ruzbih Han şeklinde geçmektedir; İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçukname)*, 1996, C. 2, s. 159, d.n. 262.

¹⁷¹ “HGM Atlas- Horozlu Hanı Koordinatları”, (10.01.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#17.86/37.929524/32.527823>.

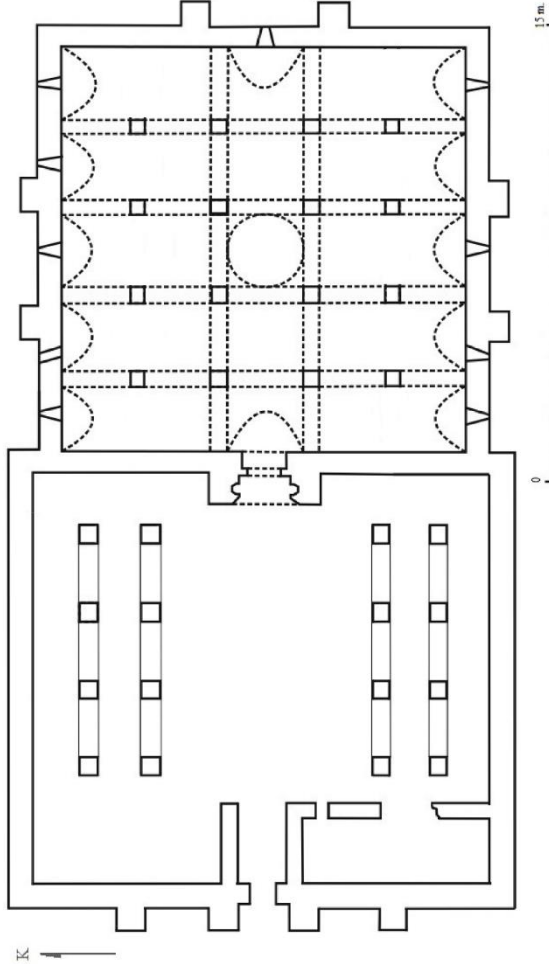
¹⁷² Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 117; Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, s. 1050.

¹⁷³ Yapı 1956 yılında tamirat görmüş, 1971 yılında ise rölöve ve restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Bkz. Anonim, *Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1973, ss. 33, 43; Yaşar Erdemir, “Payitaht Konya’da Bir Konaklama ve Ticaret Yapısı: Horozlu Han”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C. , S. 6 (2018), s. 125; Esra Özkafa, *Konya Anadolu Selçuklu Hanlarının Restoran İşleviyle Yeniden Kullanımının İrdelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2015, ss. 62, 63; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 116.

¹⁷⁴ Friedrich Sarre, *Küçükasya Seyahati 1895 Yazı: Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, çev. Dârâ Çolakoğlu, 1. Baskı Pera, İstanbul 1998, s. 100.

¹⁷⁵ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, ss. 21, 115-16.

yıllarda gerçekleştirilen onarım çalışmalarında, doğu cephesi ile kuzey ve güney cephelerinin bir kısmı, kubbesindeki eksik kısımlar ve taç kapısı kesme taş ile tamamlanmıştır.¹⁷⁶ Taç kapının basık kemerli giriş açıklığının hemen üzerinde üç dilimli kemerle sınırlandırılmış kitabelik ile mermerden iki parça şeklinde

düzenlenmiş boş kitabe levhası yer almaktadır.¹⁷⁷ Hanın banisi olarak kabul edilen Esedüddin Rûzbe'nin atabeylik verilmesinden öldürülmesine kadar geçen sürede bu yapıyı inşa ettirdiği (1246- 1249) ve ömrünün kitabeye ismini yazdırmaya vefa etmediği ileri sürülmektedir.¹⁷⁸

Hanın kapalı birimi, kuzey-güney yönünde uzanan sivri kemerlerle ayrılmış birbirine paralel beş sahn ve bunları giriş ekseninde kesen daha yüksek ve geniş tutulmuş çapraz sahından oluşmaktadır. Birimlerin üzeri sivri tonozlarla örtülü olup, üçüncü sahn ile çapraz sahnın kesişiminde tuğlayla inşa edilmiş kubbe yer almaktadır.¹⁷⁹

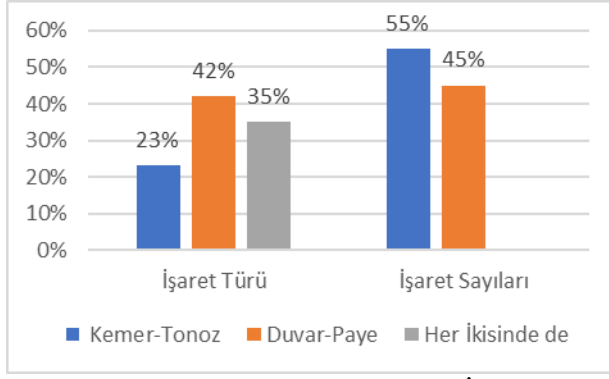
Çizim 5. Horozlu Hanı'nın Planı (Avcı'dan). Kemerler, payeler ve duvarların tonoz üzengi noktalarına kadar olan kısımlarında kesme taş, tonoz teknelerinde ise

¹⁷⁶ Hanın geçirdiği onarımların detayı için bkz.: Funda Böke, *Konya Horozlu Hanı Restorasyon Kritiği*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2011, ss. 19-21.

¹⁷⁷ Üç dilimli kemer uygulaması Şarapsa Hanı'nın mescit kapısında da görülmektedir. Bkz. Ayşıl Tükel Yavuz, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tonoz ve Kemer*, Kelaynak Yayınları, Ankara 1983, s. 499; Yavuz yalnızca Şarapsa örneğini vermiş olsa da buna Ağzıkara Hanı'nın kapalı birim taç kapısını da eklemek mümkündür.

¹⁷⁸ Enis Karakaya, "Horozlu Han", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (10.01.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/horozlu-han>; Erdmann, Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 2-3, s. 46.

¹⁷⁹ Horozlu Han kubbesindeki tuğla örgü tipi Konya'daki, Sahip Ata Mescidi, Beyhekim Mescidi ve Sırçalı Mescid kubbelerinde de görülmektedir. Bkz.: Ömür Bakırer, *Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara 1981, C. 1, s. 137.

Grafik 6. Horozlu Hanı Taşçı İşaretlerinin Dağılımı.

Tablo 6. Horozlu Hanı'nda En Fazla Sayıda Tekrar Eden İlk 10 İşaret.

Katalog No.	İşaret	Adet
4-1		61
7-2		33
13-2		31
41-1		31
3-5		28
22-1		28
20-2		27
35-1		22
7-1		20
22-5		20

tespit

bakımından az sayıdadırlar.

Horozlu Hanı'nda en fazla sayıda tespit edilen taşçı işaretleri sıralamasına bakıldığında, dengeli bir dağılım olduğu söylenebilir (**Tablo 6**). En fazla kullanılmış olan ilk 10 işaret hem duvarda hem de kemerlerde görülmektedir.

moloz taş kullanılmıştır. Yapının duvarlarında Sille taşı ve Gödene taşı olarak isimlendirilen yöresel taşlar örgü malzemesi olarak kullanılmıştır.¹⁸⁰

Hanın avlu kısmına ilişkin detaylı bilgi olmamakla birlikte, yapılan kazılar neticesinde ortaya

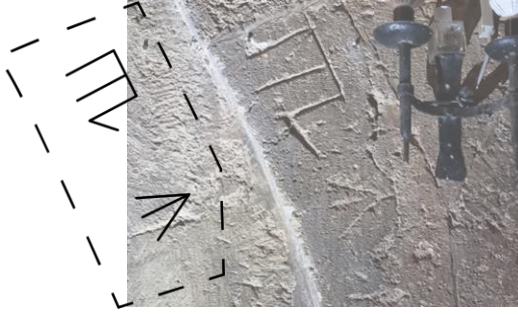
çıkarılan veriler göstermektedir ki: Yapının avlusu plan yönünden -benzeri birçok kervansaray örneğinde olduğu gibi- kapalı birim aksında eyvan tipi bir giriş açıklığıyla, servis birimleri tarafından çevrelenmiş plan şemasına sahiptir (**Çizim 5**).

Taşçı İşaretleri: Horozlu Hanı'ndaki taşçı işaretlerini belgeleyen Erdmann, 29 farklı türde 34 taşçı işareti saptamıştır. Erdmann tarafından belgelenen işaretlerin 7 türü bu çalışma kapsamında yapılan incelemler esnasında tespit edilememiştir.¹⁸¹

Tez kapsamında yapılan saha çalışmalarında Horozlu Hanı'nda 96 farklı türde 650 taşçı işareti saptanmıştır. Bu işaretlerden 41 farklı türde 106 işaret duvarlarda, 22 farklı türde 107 işaret kemerlerde ve 33 farklı türde 438 işaret her iki mimari eleman çeşidi üzerinde tespit edilmiştir (**Grafik 6**). Kemerlerde edilen işaretler sayıca fazla olsalar da çeşitlilik

¹⁸⁰ Azize Aktaş Yasa, "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Konya Yapılarında Malzeme Kullanımı ve Yapım Teknikleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 45 (2016), ss. 154, 165.

¹⁸¹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 116; Erdmann tarafından tespit edilen fakat tarafımızca gözlemlenemeyen işaretlerin katalog numaraları şunlardır: 11-14, 12-12, 14-15, 27-1, 36b-9, 36c-11, 41-15.

Levha 11. Horozlu Hanı'nda Çift İşaret Kullanımı. 3-5 ve 22-1 Solda; 3-5 ve 30-12 Sağda.

Bu çalışmanın saha incelemelerinde tespit edilen 95 tür işaretin 37'si yalnızca Horozlu Hanı'nda görülmüş ve bunların 17'si yalnızca bir kez saptanmıştır. Diğer araştırmacılar tarafından tespit edilen taşçı işaretleri de listeye dahil edildiğinde, Horozlu Hanı'na özgü işaret türü sayısı 28'e, bunların arasında da bir kez kullanılanların sayısı 13'e düşmektedir.

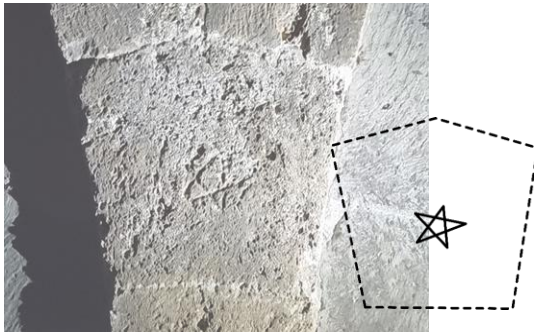
Yapıda, iki taş üzerinde çift işaret kullanımı görülmektedir. 22-2 ve 30-12

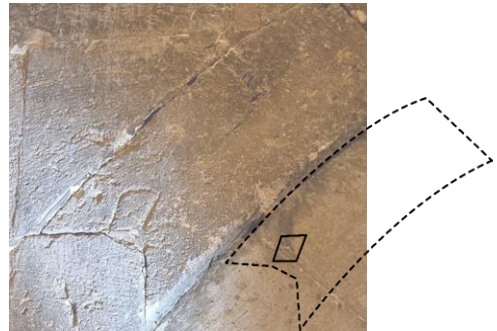
1

2

3

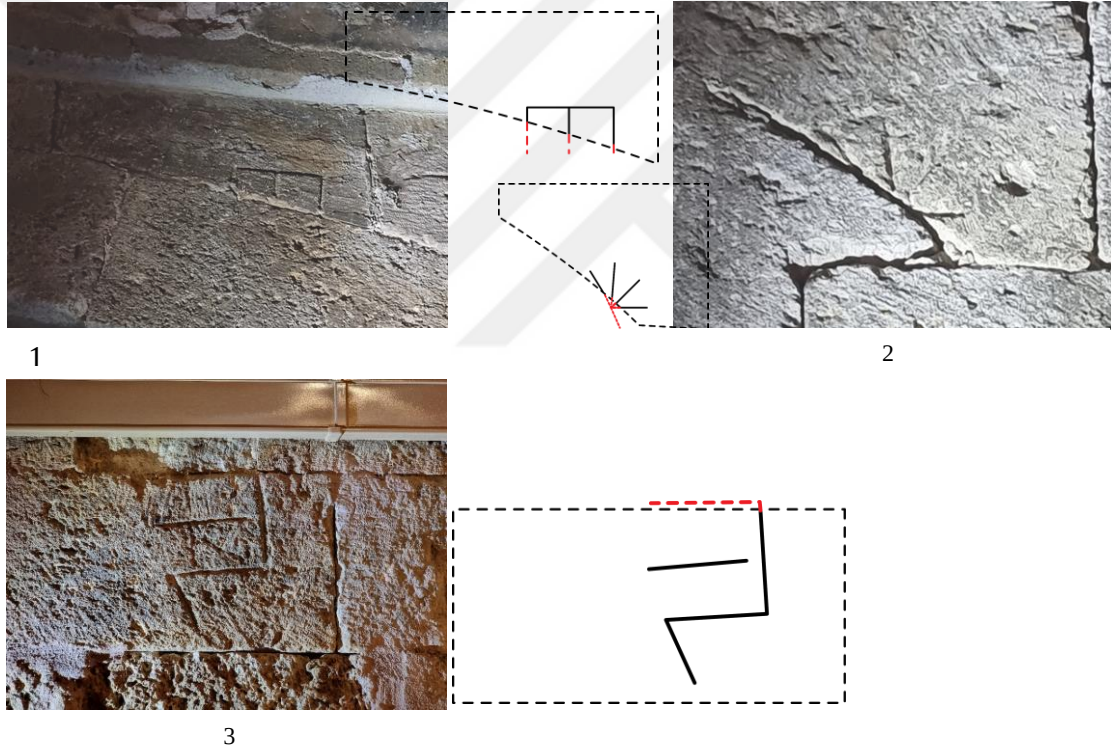
4

Levha 12. Horozlu Hanı'nda Tespit Edilen İşaretlerden Örnekler. 1: 51-9; 2: 51-11; 3: 41-1; 4: 35-1.

katalog numaralı işaretler 3-5 katalog numaralı işaretle birlikte kemer taşında kullanılmıştır (**Levha 11**). Bu işaretler dışında 33-1 “△” ve 12-1 “∨” katalog

numaralı işaretler de birden fazla taş üzerine çiftler şeklinde kazınmıştır. İşlenme şekillerinin belirli bir şemayı takip etmesi ve birden fazla kez kazındıkları tespit edildiği için bu işaretlere ayrı katalog numaraları verilmiştir: 51-9 “ ∇ ” ve 51-11 “ $\triangle$ ”. Her iki işaret de duvarlardaki taşlarda tespit edilmiş olup, 51-9 katalog numaralı işaret 11, 51-11 katalog numaralı işaret ise 5 kez saptanmıştır (**Levha 12: 1-2**).

Kemer ve duvar gibi mimari elemanlar için kesilmiş taşlar dışında, duvarda örgüsündeki yere uygun biçimde farklı şekillerde yontulmuş taşlar üzerinde de taşçı işareti görülmektedir (**Levha 12: 3-4**). Bu örneklerle ek olarak, yerleştirileceği konuma uygun kesilmesi sonucu üzerindeki işaret yarım kalmış taşlar da vardır (**Levha 13**).¹⁸²

Levha 13. Horozlu Hanı'nda Yarım Kalmış Taşçı İşaretleri. 1: 3-1; 2: 20-1; 3: 3-5.

¹⁸² 7 ve 8 numaralı fotoğraflarda gösterilen, 3-1 ve 20-1 katalog numaralı işaretler formlarını kesin bir şekilde vermediklerinden farklı işaretler de olabilirler: Örn. 3-5 ve 20-2.

Tablo 7. Horozlu Hanı'nda Tespit Edilmiş İşaretler.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
1-1	A	1		7-2	L	8	25
1-5	↖		1	7-3	↗	3	5
2-1	⌢		5	7-4	↘	1	6
2-5	B		12	10-1	T	1	
2-6	↗		1	10-2	J	1	
3-1	E	3	2	11-1	U	5	2
3-5	↘	9	19	11-3	Π	1	
3a-9	⊖	1		11-4	⊥	3	
4-1	L	36	25	11-11	⊥	14	
4-4	↖		1	11-12	⊥	3	1
4-5	⊥	1	1	12-1	∨	1	
5-1	M	1	1	12-9	∨	1	1
5-6	W	5		13-1	+	1	
5-10	↗	1		13-2	X	11	20
6-1	N	2	1	13-5	⋈	1	
6-2	↘	2	1	14a-5	↗	1	
7-1	⊥	7	13	15-1	Y	2	7

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
15-12		4	12	21-2		4	
15-13		1	9	21-4		1	
15-16			7	22-1		12	16
15a-1			2	22-3		2	8
15a-8		10	1	22-5		6	14
18-1			11	22-6		1	4
18-2			14	22-9		2	11
19-1		1	1	22-10		1	
19-2		1		24-5			16
19-3			5	24-7			1
19-13			2	25-6		1	
19-14			1	27-14		1	
20-1		5		28-1		6	
20-2		25	2	28-8		1	
20-3		1		30-10		1	
20-5		2		30-11		2	
21-1		6		30-12		6	1

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
33-1		2		43-5			3
34a-6		10		43-8		1	1
35-1		6	16	48-14		1	
35-7			1	51-6		1	
36-1		1	2	51-9		11	
36-13			1	51-11		5	
36b-3		3		55-11		1	
38-3			1	57-11		2	1
38-8		2		57-12		1	
38-15			1	57a-8		1	
38a-11		1		57c-6		1	
41-1		9	22				
41-13			12				
41-14			4				
41a-1			5				
41a-2		1	2				
43-2		1					

1.5. Tercan Mama Hatun Kervansarayı

Yapı Katalog No: 5

Adı: Banisi olduğu düşünölen Saltuklu hükümdarı Mama Hatun'dan almıştır.¹⁸³

İncelenme Tarihi: 10.03.2023.

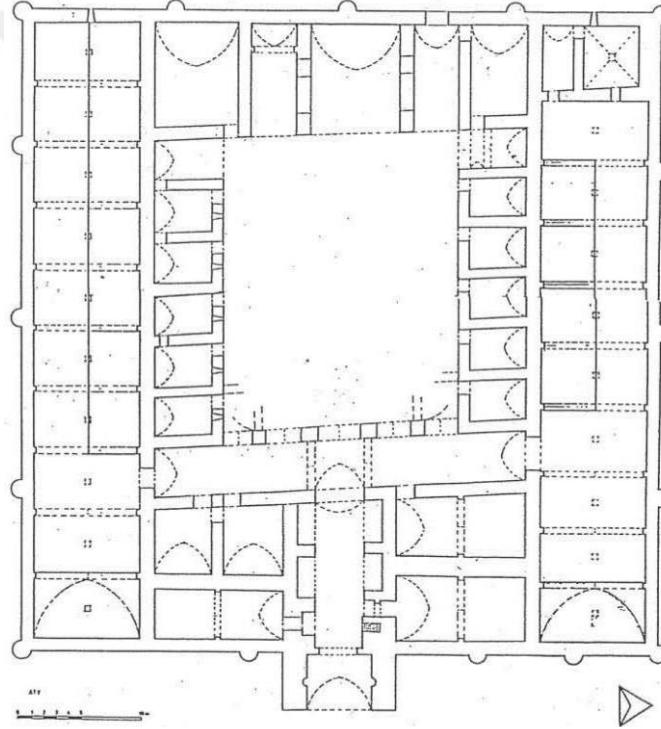
Bulunduğu Konum: 39.77746, 40.38573 | (39°46'38"K / 40°23'8"D)
koordinatlarındaki yapı Erzincan'a bağılı Tercan ilçesinde yer almaktadır.¹⁸⁴

Banisi: Mama Hatun.

Mimarı: Bilinmiyor.

İnşa Tarihi: 13. yüzyıl.¹⁸⁵

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Erzincan'a bağılı Tercan

ilçesindeki Mama Hatun Kervansarayı, cami, hamam ve türbeden oluşan külliye bütünlüğü içinde değerlendirilmektedir. Yapının kuzeyindeki cami 19. yüzyılda inşa edilmiş olmakla birlikte türbe ve hamamın kervansaray ile eş zamanlı inşa edildiğı düşünölmektedir.¹⁸⁶ 51x51 m boyutlarındaki yapı kareye yakın dikdörtgen bir alana oturmaktadır (**Çizim 6**).¹⁸⁷

Çizim 6. Tercan Mama Hatun Kervansarayı Kesme taş malzeme ile inşa edilmiş yapının güneyinde ve Restitüsyon Planı (A. T. Yavuz'dan).

¹⁸³ Matrakçı Nasuh'un "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han" eserinde kervansaray Mama Hatun ismiyle gösterilmiştir. Bkz.: Alper Akçay, "Matrakçı Nasuh'un Erzincan Minyatürleri", *Uluslararası Erzincan Tarihi Sempozyumu 26-28 Eylül Erzincan Bildiriler Kitabı*, ed. Kemal Taşçı, Kader Altın, Salih Kaymakçı, Erzincan 2019, s. 803.

¹⁸⁴ "HGM Atlas- Tercan Mama Hatun Kervansarayı Koordinatları", (25.01.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.48/39.7775685/40.3861377>.

¹⁸⁵ Şahin, "Tercan-Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri", s. 510.

¹⁸⁶ Hüseyin Yurttaş, "Tercan Mama Hatun Külliyesi Hakkında Bazı Düşünceler ve Yapılan Son Onarımlar", *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları*, 2001, s. 637.

¹⁸⁷ Şahin, "Tercan-Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri", s. 510; Aysıl Tükel Yavuz, "Anadolu'da Eşodaklı Selçuklu Hanları", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2 (1976), s. 195.

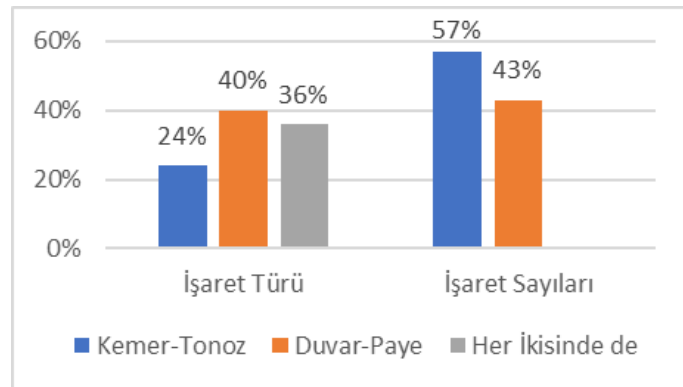
batısında silindirik payandalara yer verilmiştir. Kervansarayın batı cephesinde sonradan açıldığı anlaşılan bir giriş açıklığı bulunmaktadır. Yapının kuzey cephesinin köşelerinde ve batısında silindirik formlu payandalar tercih edilmişken, aynı cephedeki diğer iki payanda dikdörtgen kesitlidir. Taç kapının bulunduğu doğu cephesinde ise girişin iki yanında silindirik payandalara yer verilmiştir. Eyvan şeklinde düzenlenmiş taç kapının, iki yanına yerleştirilen nişlerin mukarnaslı kavsaraları, yegâne bezeme öğeleridir. Yapının basık kemerli giriş açıklığından geçildikten sonra bir koridor ile avluya erişilir. Bu koridorun iki yanında, yapının servis mekânları yer alırken, bu mekanların batısında kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş revak düzenlemesi bulunmaktadır. Kervansarayın avlusu batıda beş eyvan, kuzey ve güney

Tablo 8. Tercan Mama Hatun Kervansaray'ında En Fazla Tekrar Eden İlk 10 İşaret.

Katalog No.	İşaret	Adet
15-12		90
43-1		74
14a-4		44
14-6		42
4-1		40
6-1		31
47-4		22
10-1		20
47-1		19
6-2		18

yönlerinde ise batısında eyvanla sonlanan beşer oda dizisiyle kuşatılmıştır. Kuzey ve güney kanatlarındaki dehlizler ise yapının dış çeperini meydana getirmektedirler. Kuzeydeki dehlizin batısında biri aynalı manastır tonoz ile örtülü iki oda yer alırken, güneydeki dehlizin batısına restorasyon sonrası, üçüncü destek kemeri hizasından perde duvar çekilmiştir.¹⁸⁸ Avlunun doğusunda bulunan revakın uçlarından ve oda dizilerinin sonundaki eyvanlardan bu dehlizlere geçiş sağlanmıştır.

189

Grafik 7. Mama Hatun Kervansaray'ı Taşçı İşaretlerinin Tür ve Sayı Bakımından Dağılımları.

¹⁸⁸ Saha çalışmalarımız sırasında bu kısma erişmemiz mümkün olmamıştır.

¹⁸⁹ Yapıda gerçekleştirilen son restorasyon ile birtakım değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Eyvanların içerisine açılan bu girişler de bunlardan biri olmalıdır. Bkz.: Yurttaş, "Tercan Mama Hatun Külliyesi Hakkında Bazı Düşünceler ve Yapılan Son Onarımlar", ss. 638-39.

Levha 14. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda 15-12 Katalog Numaralı İşaretin Sıralı Kullanımını Gösteren Fotoğraf ve Çizimi.

Levha 15. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda 43-1 Katalog Numaralı İşaretin Sıralı Kullanımını Gösteren Fotoğraf ve Çizimi.

Taşçı İşaretleri: Tercan Mama Hatun Kervansarayı'ndaki taşçı işaretlerinin bir kısmı M. Kemal Şahin ve Resul Yelen tarafından belgelenmiştir. Şahin, 57 farklı türde 106 taşçı işareti, Yelen ise 15 farklı türde 22 taşçı işareti belgelemiş, her iki araştırmacının da belgelediği bu işaretlerin 29 türü saha çalışmalarıyla tespit edilmiştir.¹⁹⁰

Tez kapsamında yapılan saha çalışmalarında 71 farklı türde toplam 608 taşçı işareti saptanmıştır (**Tablo 9**). 28 farklı türde 51 işaret sadece duvar ve payede, 17

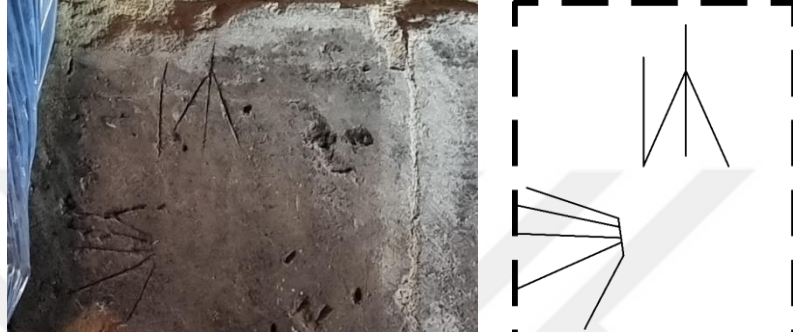

Levha 16. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda 22-6 Katalog Numaralı İşaretin Çift Kullanımı.

¹⁹⁰ Şahin, "Tercan-Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri", s. 524; Yelen, *Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)*, s. 442.

farklı türde 47 işaret kemer ve tonozlarda, 25 farklı türde 510 işaret ise hem duvarlarda hem de kemer ve tonozda tespit edilmiştir (**Grafik 7**).¹⁹¹

Yapıda en çok kullanılan işaret 15-12 katalog numaralı taşçı işaretidir (**Tablo 8**). Bu işaretin ayna şekli olan 15-13 katalog numaralı“ ^ ” işaret ise 4 kez kullanılmıştır. 15-12 ve 43-1 katalog numaralı işaretlerin birkaç kez yan yana dizilmiş taşlarda sıralı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Foto 1 ve 2). Kervansarayda saptanan 70 farklı türdeki işaretten 23’ü bu yapıya özgü olup bunların 11’i bir kez

Levha 17. Tercan Mama Hatun Kervansarayı, 21-3 ve 15-12 Katalog Numaralı İşaretlerin Tek Taş Üzerinde Kullanılması.

kullanılmıştır.¹⁹² Yapıda üç farklı taş üzerine iki işaret birden işlenmiştir (**Levha 15**, 3 ve 4). 22-6 katalog numaralı işaretin iki kez işlendiği taş yapının batısındaki eyvanları birbirinden ayıran kemerlerden biri üzerinde, 21-3 ve 15-12 katalog numaralı işaretlerin kullanıldığı taş ise güney dehlizdeki tonozu meydana getiren taşlardan biri üzerinde tespit edilmiştir. 38b-12 ve 41a-2 işaretlerinin birlikte kullanıldığı taş ise güneydeki odalarda kullanılmış taşlardan birinde saptanmıştır.

Levha 18. Tercan Mama Hatun Kervansarayı, 38b-12 ve 41a-2 Katalog Numaralı İşaretlerin Tek Taş Üzerinde Kullanılması.

¹⁹¹ Yapının kuzey ve güneyindeki dehlizlerde tonoz başlangıcı belirgin olmadığından destek kemerlerinin üzengi noktalarından itibaren tonoz kabul edilerek taşçı işaretlerinin dağılımı sayılmıştır.

¹⁹² Yayınlarında tespit edilmiş taşçı işaretleri bu kıyaslamaya dahil edildiğinde bu sayı 15 türe inmektedir.

38b-12 katalog numaralı işaret taşı işaretinden çok yarım kalmış bir süslemeye işaret ederken, 41a-2 katalog numaralı işaret ise şekli itibariyle kervansarayda konaklayanların bıraktığı grafiti benzeri kazımaları andırmaktadır. Mahiyetlerini tam anlamıyla anlamak mümkün olmadığı ve 41a-2 katalog numaralı işaretin örnekleri diğer yapılarda da görüldüğü için bu iki işaret taşı işareti kabul edilerek kataloglanmıştır.

Tablo 9. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
3-1		7	4	11-14		1	
3-2		1		12-1			2
3a-6		1		12-2		3	1
3a-7		1		13-1		1	1
4-1		13	27	13-5		8	2
5-6		2		14-1			1
6-1		6	25	14-6		14	28
6-2		10	8	14-7		2	12
7-1		3		14-15		4	
7-2			1	14-16		5	4
7-12			2	14a-4		29	15
7-13		1	3	14a-9		1	
7-14			1	14a-10		11	
10-1		16	4	14a-14			1
11-1			2	14a-15		3	2
11-3		2		14a-16		1	
11-4		3		15-12		16	74

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
15-13			4	33-1		1	
15a-4		1		34-9		6	
18-9		1		35-10		1	
19-14		1		36a-7		1	
20-1		3	1	38a-1			2
21-3			1	38b-12		1	
22-1		1		39-1		1	
22-6		3	3	41a-2		2	
22-12		2		43-1		18	56
23-2			16	43-2		3	3
24-1			2	43-3		1	
24-8			6	47-1		17	2
25-5		1		47-2			1
28-4		1		47-3			3
29-1		1		47-4		18	4
29-3		2	11	52-1			1
29-4		1		55-2		5	6
30a-3			1	57b-6		1	
31-1		3	3				

1.6. Avanos Sarı Han

Yapı Katalog No:6

Adı: Kervansarayda kullanılan sarımtırak kesme taş malzemeden dolayı bu isimle anılmaktadır.

İncelenme Tarihi: 14.07.2022-15.07.2022.

Bulunduğu Konum: 38.71176, 34.90942 | (38°42'42"K / 34°54'33"D)¹⁹³
koordinatlarındaki yapı, Konya-Kayseri kervan yolu üzerinde, günümüz Kayseri-Nevşehir karayolunun 58. km'sinde bulunmaktadır.

Banisi: Bilinmemektedir.

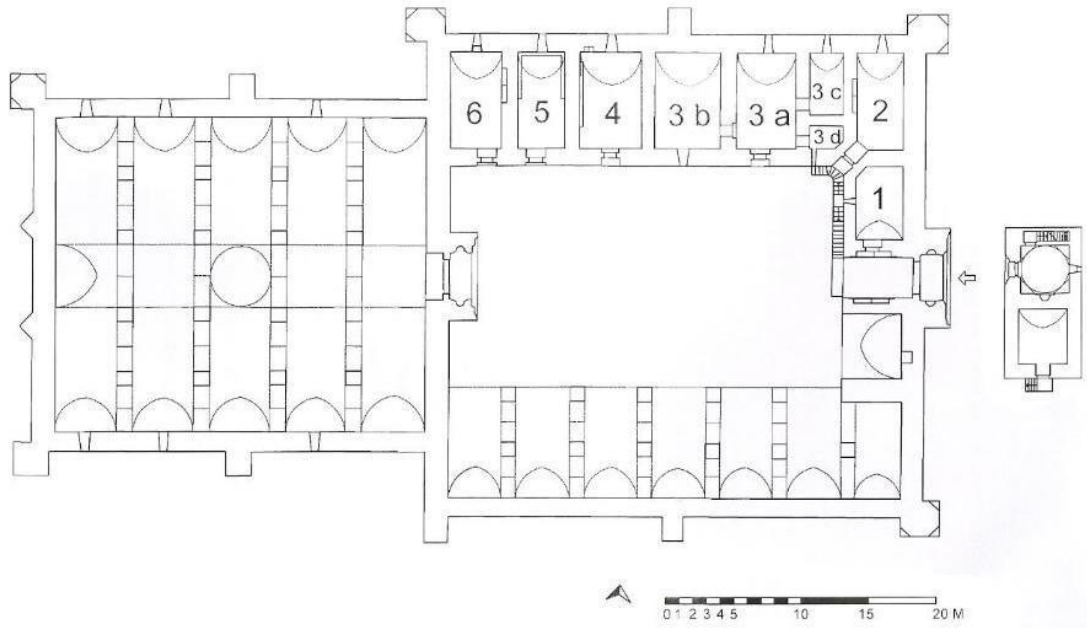
Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: 13. yüzyılın ilk yarısı.¹⁹⁴

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Kesme taş ile inşa edilmiş olan Avanos Sarı Han hem kapalı birimi hem de avlusu bulunan kervansaraylar grubundadır. Yapının, kapalı birime göre daha geniş tutulmuş avlusu, doğusunda yer almaktadır (**Çizim 7**). Avlunun kuzeydoğu, güneydoğu ve kuzeybatı köşelerinde çokgen kurgulu, cephelerde ve güneybatı köşede dikdörtgen kesitli payelere yer verilmiştir. Kervansarayın avlu taç kapısı mukarnas kavsaralı olup bordürleri geometrik motiflerle bezenmiştir. Beşik tonozlu giriş eyvanının iki yanında sivri kemerli nişler açılmış olup bunlardan kuzeydekinin içerisine sivri tonoz ile örtülü odaya geçişi sağlayan bir giriş açıklığı açılmıştır. Yapının avlusunun kuzey kanadı kapalı birimlere ayrılmışken güneyinde çift sıra sivri kemerli revaklar bulunmakta, giriş açıklığının hemen güneyinde de günümüzde cam ile kapatılmış çeşme eyvanı yer almaktadır. Avlunun kuzey kanadını meydana getiren mekânlardan doğuda yer alanların girişleri mukarnaslı düzenlemeye sahiptir. Ayrıca bu mekânların her birine mazgal pencere açılmıştır. Kervansarayın avlusunun kuzeydoğusunda üst kattaki mescit ve kuzeyde yer alan odaya çıkışı sağlayan merdivenler bulunmaktadır. Mescit içerisinde -batı yönde- yapının damına çıkışı sağlayan merdivenlere açılan bir kapı yer almaktadır.

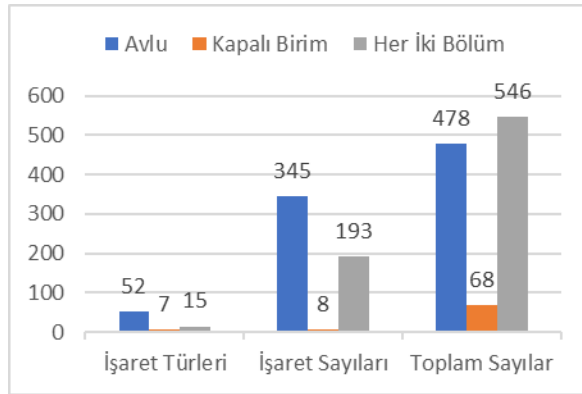
¹⁹³ “HGM Atlas- Avanos Sarı Han Koordinatları”, (09.02.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#17.91/38.711927/34.909204>.

¹⁹⁴ Abdullah Karaçağ, “Avanos Sarı Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, s. 212.

Çizim 7. Avanos Sarı Han'ın Planı (S. P. Yıldırım'dan).

Kervansarayın kapalı birim taç kapısı avlu taç kapısına göre daha sade tutulmuştur. Sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiş olan kapının alınlığında kitabe yer almaktadır.¹⁹⁵ Yapının kapalı birimi, kuzey güney yönünde birbirine paralel uzanan beş sahn ile bunları giriş ekseninde kesen çapraz sahnından oluşmaktadır. Çapraz sahn diğerlerine göre daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Kuzey güney

Grafik 8. Avanos Sarı Han Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.

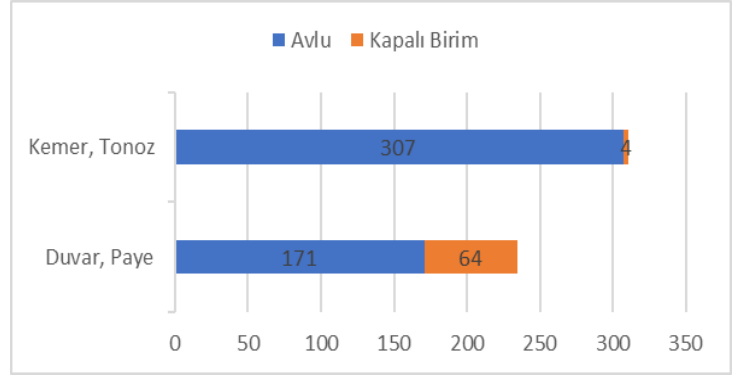
doğrultulu üçüncü sahn ile çapraz sahnın kesiştiği noktada pandantiflerle geçiş sağlanmış kubbe yer almaktadır. Yapının kapalı biriminin havalandırılması ve aydınlatılması bu kubbede yer alan delik ve pencerelerin yanında kuzey ve güney cephelere açılmış mazgal pencereler ile sağlanmıştır.

Taşçı İşaretleri: Yapıda daha önce incelemelerde bulunan Yıldırım ve Erdmann, yapıda 31 farklı türde toplam 162 işaret

¹⁹⁵ Yapıda bulunan kitabeler ile ilgili bkz.: Karaçağ, "Avanos Sarı Han", s. 212; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, ss. 608-10; Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, "Sarıhan", *Belleten*, C. 20, S. 79 (1956), ss. 382-83.

Tablo 10. Avanos Sarı Han'da En Fazla Sayıda Bulunan İlk 10 İşaret.

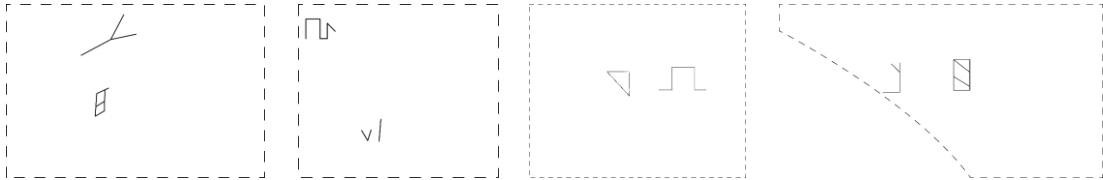
No.	İşaret	Adet
13-5		106
33-1		83
19-1		44
14-4		38
4-1		31
33a-9		21
11-14		17
14-1		17
39-1		17
14-6		16

Grafik 9. Avanos Sarı Han Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Ögeye Göre Dağılımı.

saptamışlardır.¹⁹⁶ Tez kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmalarıyla yapıda 74 farklı türde 546 işaret saptanmıştır (**Tablo 11**). Bu işaretlerden 345'i sadece avluda 8'i sadece kapalı birimde 193'ü ise her iki birimde de görülmektedir (**Grafik 8**). Yapının avlu kısmındaki toplam taşçı işareti sayısı kapalı birimde bulunan taşçı işaretlerinin 7 katıdır. Kervansarayda saptanan taşçı işaretlerinin büyük çoğunluğu avluda kemer ve tonoz

birimlerinde yer almaktadır (**Grafik 9**). Özellikle avlunun güney kanadını meydana getiren revaklı kısmın tonozlarında kullanılan taşlarda yoğun bir biçimde taşçı işaretine rastlanmaktadır. Yapıda en sık kullanılan ilk on işaretin beşi yalnızca avlu kısmında diğerleri her iki birimde de görülmekte olup bu işaretlerden 14-1 katalog numaralı işaret sadece tonoz ve kemer elemanlarında diğerleri ise hem duvar paye hem de kemer tonoz gibi elemanlarda tespit edilmiştir.¹⁹⁷ Yapıda tespit edilen 74 tür işaretin

Çizim 8. Avanos Sarı Han Çift İşaret Kullanılmış Taşlar. Soldan Sağa: 14a-8 ve 36-15; 49-4 ve 51-1; 11-14 ve 33-1; 14-1 ve 36-8.

¹⁹⁶ Bu işaretlerden 20 farklı türünün 151'i saha çalışmaları ile tespit edilmiştir. Yıldırım ve Erdmann tarafından tespit edilen ancak saha çalışmaları sırasında saptanamayan işaretlerin katalog numaraları şu şekildedir: 7-13, 11-4, 15-1, 19-4, 19-10, 19-13, 34-13, 36b-2, 49-5, 51-8, 57a-10.

¹⁹⁷ Tablo 1'de yer verilen işaretlerden yalnızca avluda tespit edilmiş işaretlerin katalog numaraları şu şekildedir: 13-5, 33-1, 11-14, 39-1, 14-6.

39'u bir kez kullanılmış, bunların da sadece 10'u bu yapıda saptanmıştır.¹⁹⁸
Kervansarayda dört farklı taş üzerinde çift işaret kazındığı tespit edilmiştir (**Çizim 8**).

¹⁹⁸ Bu rakam tez kapsamında saha çalışmalarıyla incelenmiş yapılar için geçerli olup bahsi geçen işaretlerin katalog numaraları da şu şekildedir: 11-15, 14-13, 14a-8, 33-8, 33b-11, 36-8, 38a-6, 46-3, 51-10, 57c-3.

Tablo 11. Avanos Sarı Han'da Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
3-2					1	13-3					1
3-13				1		13-5				14	92
4-1		1		15	15	13-7				1	
6-1		1		6		14-1		15		2	
6-2		1		4	1	14-4		29	4	1	4
7-1				2	5	14-6				14	2
7-2					12	14-8				1	
7-4		1				14-12		1			
10-1				1		14-13		1			
11-1					5	14-16				1	1
11-12				1	4	14a-8				1	
11-14				3	14	15-10				1	
11-15					1	15-13				1	
12-1		1			1	15a-5				1	
12-9					1	18-5		2			
13-1				4		19-1		1		14	29
13-2				1	3	19-2					5

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
22-1		2		2	1	36-8		1			
22-3				1	1	36-15				2	
22-6					1	36a-2				1	
28-1					1	38-1				1	
30-2				1		38-7				1	
30-5				1		38a-6				1	
30a-3				1		38a-7					1
33-1				22	61	39-1				15	2
33-4					1	41-2				3	
33-8					1	41a-2		1		2	
33a-9		1		1	19	42-2				1	
33a-10					1	43-1		1			3
33b-11					1	43-2		1			4
34a-5				9	3	45-6		1			
35-1				6		46-3		1			
35-7					6	46-5		1			2
35-13				1		49-4				1	

1.7. Kırkgöz Han

Yapı Katalog No:7

Adı: Araştırmacılar, yapının civarında bulunan su kaynaklarının bolluğu nedeniyle bu isimle anıldığını belirtmektedirler.¹⁹⁹

İncelenme Tarihi: 24.12.2022.

Bulunduğu Konum: 37.11155, 30.58562 | (37°6'41"K / 30°35'8"D)²⁰⁰
koordinatlarındaki yapı, Burdur-Antalya karayolunun yakınındadır.

Banisi: II. Gıyaseddin Keyhusrev.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: 1237-1246.²⁰¹

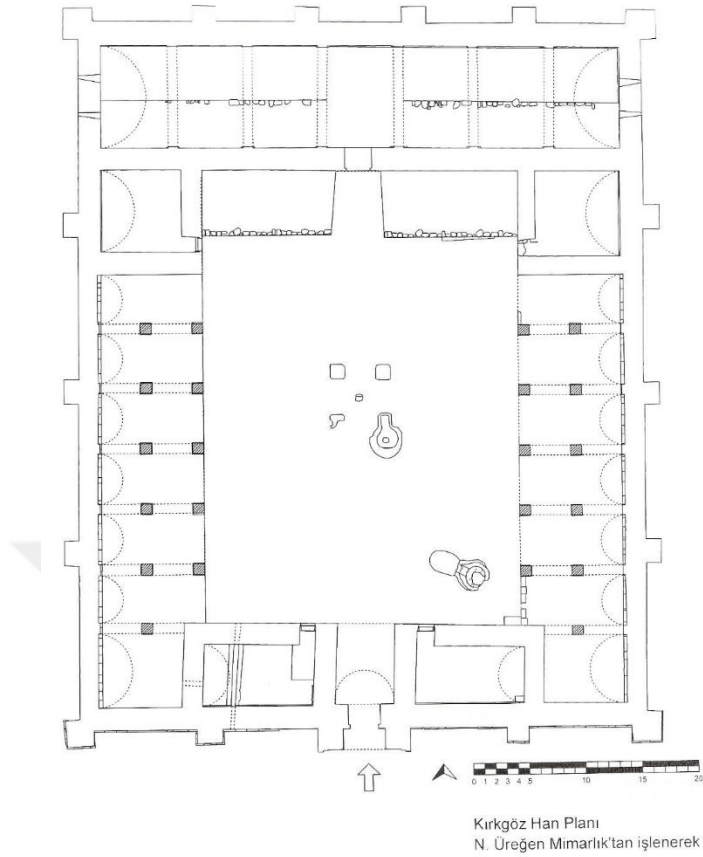
Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Yekpare bir kütle ihtiva eden dikdörtgen hacimli kervansaray, merkezde yer alan avlunun etrafına dizilmiş mekânlardan meydana gelmektedir (**Çizim 9**). Kervansarayın cephelerinde ve köşelerinde dikdörtgen kesitli payandalar yer almaktadır. Yapının beden duvarlarının inşasında moloz taş kullanılmış, taç kapı, paye ve kemerlerde düzgün kesme taş tercih edilmiştir. Ayrıca duvar örgüsü içerisinde devşirme blokların da yapı malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

Güneyinde bulunan taç kapısı sade bir niş şeklinde düzenlenmiş olup köşelerine yerleştirilen sütunçeler ve kuşatma kemerinde uygulanan kaval silmeler ile hareketlendirilmiştir. Yapının inşa kitabesi giriş açıklığının hemen üzerinde yer almaktadır. Giriş eyvanının iki yanında, avludan erişim sağlanan dikdörtgen planlı odalar yer almaktadır. Kuzeyde birer kapalı birimle sonlanan çift sıra kemer dizisiyle oluşturulmuş revaklar, kervansarayın doğu ve batı kanatlarını oluşturmaktadır.

¹⁹⁹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 179; Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 73; Seyahati sırasında Kırkgöz Han'a gelen Rott, yapının bataklığın ortasında olduğunu belirtmektedir. Bkz.: Hans Rott, *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kapodokien und Lykien*, Leipzig 1908, s. 29; Çubuk beline yakınlığından dolayı Çubuk Hanı olarak da bahsedildiği yayınlar vardır. Bkz.: Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 558.

²⁰⁰ "HGM Atlas- Kırkgöz Hanın Koordinatları", (24.02.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#17/37.111532/30.585496>.

²⁰¹ Yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte kitabesinden II. Gıyaseddin Keyhusrev döneminde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, yapının banisi olarak birçok araştırmacı II. Gıyaseddin'i gösterirken, Redford I. Alâeddin Keyubad'ın eşi Melike Adile Hatun olduğunu iddia etmekte, Yıldırım ise II. Gıyaseddin'in yapıyı Melike Adile Hatun adına yaptırdığını belirtmektedir. Bkz.: Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 562; Scott Redford, "The Inscription of the Kırkgöz Hanı and the Problem of Textural Transmission in Seljuk Anatolia", *Adalya*, S. 12 (2009), s. 356.

Çizim 9. Kırkgöz Han'ın Planı. (S. P. Yıldırım'dan).

Kuzeyde ise doğu batı doğrultusunda, avlunun genişliği boyunca uzanan tonoz ile örtülü kapalı birim yer almaktadır.

Yapıda gerçekleştirilen kazı ve restorasyon çalışmalarında avlunun güneybatısında bulunan mekânın içerisinde kanallar bulunmuş ve avluda bu kanallarla ilişkili olduğu düşünülen kerpiç malzeme ile inşa edilmiş bir başka mekân ortaya çıkarılmıştır.²⁰² Ayrıca bu çalışmalar esnasında avlunun güneydoğusunda seramik fırını olduğu düşünülen

bir yapı ile ortada köşk mescide işaret eden ayakların kalıntıları ve bir kuyu tespit edilmiştir.²⁰³

Taşçı İşaretleri: Kırkgöz Han'daki taşçı işaretlerinin bir kısmı Erdmann, Yıldırım, Binan ve Johansen tarafından yapılan çalışmalarda kayıt altına alınmıştır.²⁰⁴ Bu araştırmacılar yapıda 68 farklı türde 474 taşçı işareti kaydetmişlerdir.²⁰⁵

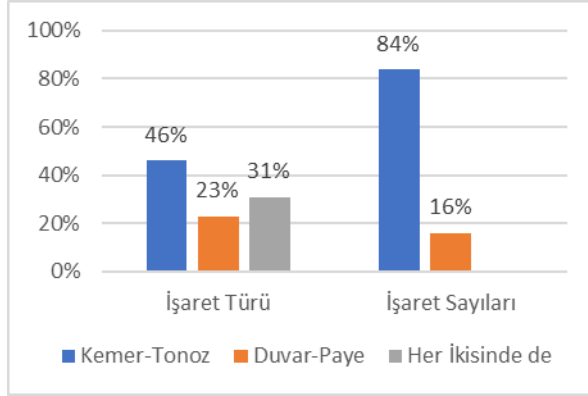
Kırkgöz Han'da gerçekleştirilen alan çalışmalarında yapıda 48 farklı türde 476 işaret tespit edilmiştir (**Tablo 13**). Bu işaretlerin 78'i duvar ve payelerde görülürken,

²⁰² Bu mekân ve ilgili kanalın buraya bağlantısı kazı çalışmaları sonrası kapatılmıştır. Bkz.: Semra Palaz Yıldırım, "Kırkgöz Han Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Hassasiyetler*, C. 6 (2019), s. 229.

²⁰³ Yıldırım, "Kırkgöz Han Üzerine Bir Değerlendirme", s. 232.

²⁰⁴ Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 602; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 180; Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 284; Binan, Binan, "Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematik Bir Yaklaşım", s. 338.

²⁰⁵ Bu işaretlerin 29 türdeki 434'ü yapılan saha çalışmalarıyla tespit edilmiştir. Araştırmacılar tarafından tespit edilen ancak saha çalışmalarında gözlemlenemeyen işaret sayıları ve katalog numaraları şu şekildedir: 39 türde 90 işaret; 3-2, 3-8, 3a-9, 5-6, 7-3, 7-4, 10-3, 12-1, 13-3, 13-5, 13a-1, 14a-4, 18-16, 19-1, 22-9, 25-2, 27-13, 29-8, 29-9, 32-9, 33b-5, 34-5, 34-10, 34-11, 34-14, 34-15, 36b-2, 39-6, 42-6, 43-1, 43-3, 48-4, 48-5, 51-2, 53-3, 53-5, 53-6, 54a-4, 57-5.

Grafik 10. Kırkgöz Han'daki Taşçı İşaretlerinin Tür ve Sayı Bakımından Dağılımları.

Tablo 12. Kırkgöz Han'da En Fazla Bulunan İlk 10 İşaret.

No.	İşaret	Sayı
33b-4		70
33-1		57
41a-2		40
13-2		37
6-10		35
6-9		28
34-1		29
27-1		19
6-8		17
3-1		16

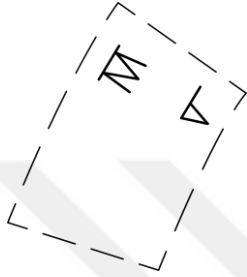
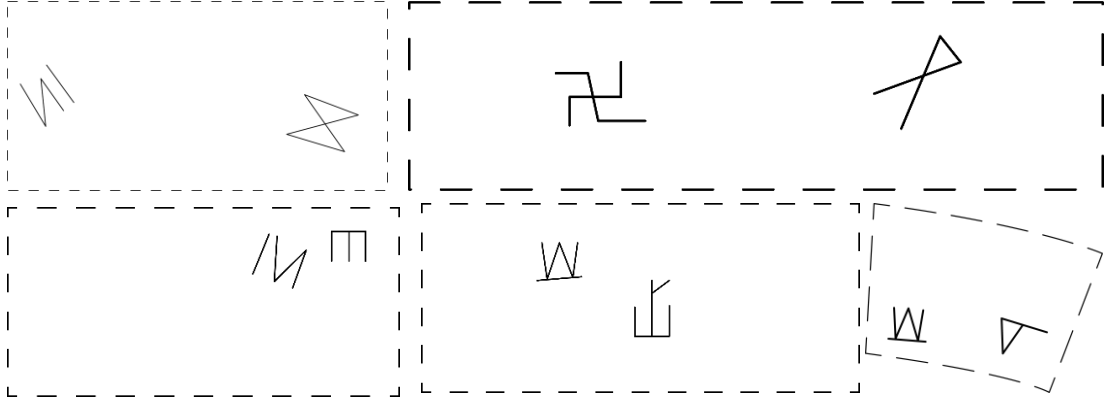
Ayrıca, kemerde kullanılmış bir taşın alt yüzeyinde 34-1 ve bunun ayna şekli olan 34-2 “ ” katalog numaralı işaretler ile aynı taşın cephedeki yüzünde 33b-4 katalog numaralı işaret kazınmıştır (**Levha 19**). Bu uygulama bir taşın birden fazla yüzüne taşçı işaretinin işlendiği nadir örneklerden olması bakımından önemlidir.

²⁰⁶ Çift işaretin kullanıldığı diğer taşlar üzerinde 6-9 ve 6-10 katalog numaralı işaretler 33b-4 katalog numaralı işaret ile yakın benzerlik göstermektedir. Taşların zaman içerisinde uğradığı deformasyon göz önüne alındığında bu işaretlerin de 33b-4 ile ilişkili olabileceği düşünülebilir.

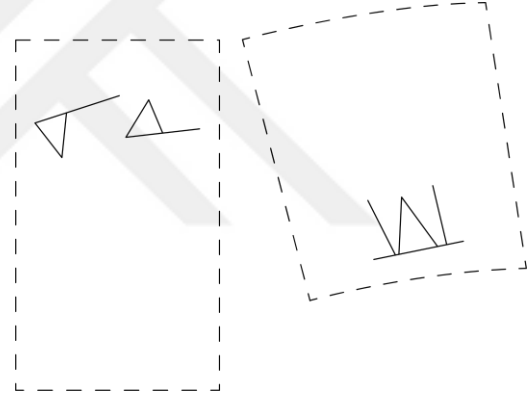
398'i kemer ve tonoz birimlerinde saptanmıştır. Yapının beden duvarları moloz taş kullanılarak inşa edildiği için kemer ve tonoz harici taşlarda olduğu kaydedilen işaretlerin tamamına yakını payelerde tespit edilmiştir. Ayrıca, 38a-5, 38a-8, 38a-9 ve 57c-2 katalog numaralı işaretler, kazınma teknikleri ve grafik yönleri bakımından incelendiğinde, bu

işaretlerin kervansarayı ziyaret eden yolcuların kazındığı şekiller olma ihtimali yüksektir. Kervansarayda kullanılan işaretlerin tekrarlanma sıklıkları birbirine hayli yakındır (**Tablo 12**). Bu işaretler arasında 6-8, 6-9, 6-10 ve ilk on listesinde olmayan ancak 16 kez tekrarlandığı tespit edilen 6-7 “ ” katalog numaralı işaretler birbirlerinin ayna şekilleridirler. Dolayısıyla bu işaretlerin tek bir kaynaktan -bir usta veya bir atölyeden- çıkmış olabileceği ileri sürülebilir.

Yapıda altı taş üzerinde çift işaret, bir taş üzerinde ise üç işaretin kazındığı tespit edilmiştir. Birden fazla işaret kullanılan taşlar üzerinde 33b-4 katalog numaralı işaretin daha sık kullanıldığı dikkati çekmektedir (**Çizim 10**). Aynı işaretin (33b-4) tekrar etmesi, bu işaretin yapılan işi onaylayan bir imza mahiyetinde, inşa sürecinden sorumlu kişiye ait olabileceğini akla getirmektedir.²⁰⁶

Çizim 10. Kırkgöz Han'da Üzerinde Çift İşaret Olan Taşlar. Katalog Numaraları: (Soldan Sağa) 6-9 ve 27-1; 6-10 ve 3-1; 18-2 ve 28-1; 33b-4 ve 3-11; 33b-4 ve 34-2; 33b-4 ve 34-2.

Levha 19. Kırkgöz Han'da Üzerinde Üç İşaret Olan Taş. Katalog Numaraları: 33b-4, 34-1 ve 34-2.

Tablo 13. Kırkgöz Han'da Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
3-1		4	12	18-2		1	5
3-10			14	22-1		1	
3-11			9	22-3			4
4-1			1	22-6			2
5-9			1	24-5			6
6-1			1	25-4		1	
6-2		2		25-5		2	
6-7		2	14	27-1		2	17
6-8		2	15	28-1		3	3
6-9		9	19	28-7			1
6-10		7	28	28-10		4	
11-1			9	30-14			1
14-12			1	30a-2			1
13-2		4	33	33-1		18	39
14a-5			1	33-13			4
14a-6			1	33-15		1	2
18-1			3	33-16		1	3

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
33b-4		6	65				
34-1		1	27				
34-2			12				
36-6		1					
36c-14			1				
38a-5		1					
38a-8		1					
38a-9		1					
41-1			2				
41a-2		1	39				
45-7		1					
51-1			1				
57c-2		1					
57c-11			1				

1.8. Zazadin Hanı

Yapı Katalog No:8

Adı: Kervansaray, banisi Sadeddin Köpek'in adıyla anılmaktadır.²⁰⁷

İncelenme Tarihi: 23/09/2022.

Bulunduğu Konum: 38.00405, 32.67769 | (38°0'14"K / 32°40'39"D)²⁰⁸
koordinatlarındaki yapı, Konya-Kayseri kervan yolu üzerindedir.

Banisi: Sadeddin Köpek.

Mimarı: Sadeddin Köpek.²⁰⁹

İnşa Tarihi: Yapıda bulunan iki ayrı kitabeden, kapalı bölümün H. 633/ M. 1235-1236 yılında, avlu bölümünün ise H.634/M.1236-1237 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır.²¹⁰

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Doğu batı ekseninde uzanan dikdörtgen planlı kervansarayın doğu kanadını avlu, batı kanadını ise kapalı bölüm oluşturmaktadır. Yapının inşasında kaba yonu taş, moloz taş, düzgün kesme taş, tuğla²¹¹ ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu dönemi kervansaraylarında alışıldık simetrik plan kurgusunun dışında kalan yapının, avlusu bir seki ile iki bölüme ayrılmakta ve doğuda kalan kısmı, kuzey cephede dışa doğru çıkıntı yaparak genişlemektedir. Yapının beden duvarları 13 payanda ile desteklenmiş olup, bunların güney cephede yer alanlarından 2'si silindirik, güneydoğu köşede yer alan çokgen kurgulu, diğerleri ise dikdörtgen formdadır (**Çizim 11**). Kervansarayın avlusuna girişi sağlayan, çift renkli taş kullanılarak örülmüş, bordürlerindeki

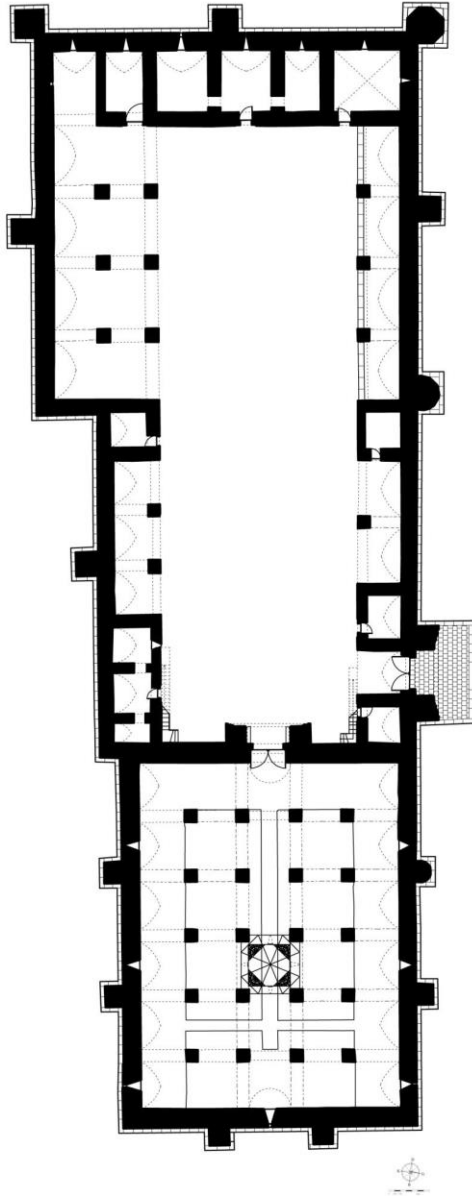
²⁰⁷ Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, s. 1050; Mustafa Önge, "Zazadin Han (Sadeddin Köpek Kervansarayı)", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, s. 198; Johansen, *Zazadin Han Caravanserai*, s. 43; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 705; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 106.

²⁰⁸ "HGM Atlas- Zazadin Hanı Koordinatları", (01.03.2023), <https://atlas.harita.gov.tr/#17/38.003966/32.67759>.

²⁰⁹ Sadeddin Köpek'in yapının mimarı olduğu düşünülmektedir. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 107; Johansen, *Zazadin Han Caravanserai*, s. 7; Önge, "Zazadin Han (Sadeddin Köpek Kervansarayı)", s. 200; Bu bilginin temellendiği kaynak İbn-i Bibi'nin Selçuknamesi'dir. Eserde, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın inşa edilmesini istediği saray için hazırladığı çizimleri Sadeddin Köpek'e vermesinden söz edilirken Köpek için mimar unvanı kullanılmaktadır. Bkz.: İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'îyye fi'l-Umuri'l-Ala'îyye (Selçukname)*, çev. Mürsel Öztürk, T. C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Basimevi, Ankara 1996, C. 1, s. 363.

²¹⁰ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, ss. 106-7; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, ss. 707-10; Johansen, *Zazadin Han Caravanserai*, s. 26.

²¹¹ Avluda bulunan mekânlardan bazılarının üzeri tuğlayla örülmüş tonoz ile örtülüdür.

Çizim 11. Zazadin Hanı'nın Planı (E. Özkafa'dan).

geometrik bezemeler ile hareketlendirilmiş, sivri tonoz örtülü kavsaraya sahip taç kapısı, kapalı birim girişiyle aynı aksta olmayıp yapının güney cephesine yerleştirilmiştir. Yapının inşa kitabesi giriş açıklığının hemen üzerinde yer almaktadır. Avlunun doğu kanadında tonoz ile örtülü kapalı mekânlara yer verilmişken kuzeyinde -dışa taşıntılı kısımda- çift sıra kemerli, bunun batısında ve avlunun güney kanadında ise tek sıra kemerli revaklar bulunmaktadır. Ayrıca avlunun sekiyle ayrılan batı kısmının kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneydoğu köşeleri ile giriş açıklığının iki yanına kapalı mekânlar yerleştirilmiş, giriş eyvanının üzeri ise mescit olarak düzenlenmiştir.

Kervansarayın kapalı birim taç kapısı avlu taç kapısı ile benzer şekilde tasarlanmıştır. Almaşık düzendeki taç kapının bordürlerinde geometrik bezemelere yer verilmiş, kavsarası sivri tonoz şeklinde düzenlenmiştir. Kapalı birimin doğu cephesi üzerinde bulunan taç kapının basık

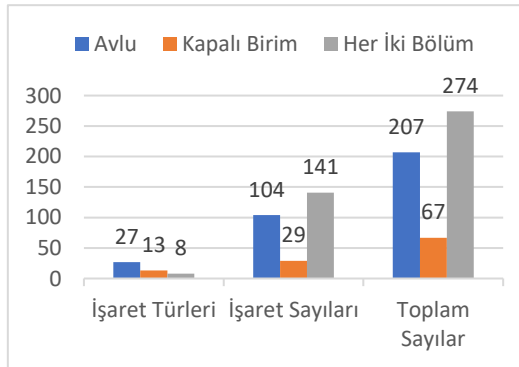
kemerli giriş açıklığının hemen üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır. Yapının kapalı bölümü kuzey-güney doğrultusunda uzanan altı sıra sivri tonoz örtülü sahnın ile bunları ortadan kesen, daha yüksek ve geniş tutulmuş çapraz sahnından oluşmaktadır. Doğudan batıya dördüncü sahnın ile çapraz sahnının kesişim noktasında, yüzeyleri mukarnaslarla hareketlendirilmiş tromplar ile geçilen merkezî kubbe yer almaktadır. Ağzıkara Han'ın kapalı birimindeki uygulamaya benzer biçimde, çapraz sahnın ile iki yanındaki tek sıra kemer dizileri sekiler ile yükseltilmiştir. Kapalı bölümün aydınlatılması ve

havalandırılması kuzey, güney ve batı cephe üzerine açılmış mazgal pencereler ve merkezde yer alan kubbenin kasnağı üzerine açılmış pencerelerden sağlanmaktadır.

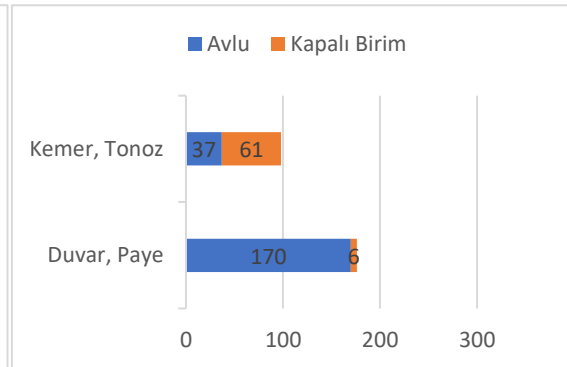
Taşçı İşaretleri: Zazadin Hanı'nda bulunan taşçı işaretlerinin bir kısmı Erdmann, Johansen ve Yıldırım tarafından belgelenmiştir.²¹² Araştırmacılar, 49 farklı türde toplamda 192 taşçı işareti kaydetmişlerdir.²¹³

Yapıda gerçekleştirilen saha çalışmalarında 48 farklı türde 274 taşçı işareti tespit edilmiştir (**Tablo 15**). Tespit edilen işaretlerden 27 türde 104 işaret sadece avluda, 13 türde 29 işaret yalnızca kapalı bölümde, 8 türde 141 işaret ise her iki bölümde de saptanmıştır (**Grafik 11**). Kervansaraydaki taşçı işaretlerinin büyük bir çoğunluğu yapının avlusunda duvar, paye gibi elemanlar üzerinde tespit edilmiştir. Avluda tespit edilen işaretlerden 37'si kemer ve tonoz gibi elemanları meydana getiren taşlar üzerinde, 170'i ise duvar ve payeleri oluşturan taşlarda tespit edilmiştir. Kapalı bölümde ise -kesme taşın yalnızca kemerlerde ve payelerde kullanılmasından kaynaklı- 61 işaret kemer, tonoz üzerinde görülürken, 6 işaret duvar ve paye üzerinde saptanmıştır (**Grafik 12**).

Zazadin Hanı'nda en sık tekrar eden taşçı işaretleri arasında bulunan 33-1, 4-1, 6-2, ve 2-1 katalog numaralı işaretler; yapının her iki bölümünde ve hem kemer, tonoz gibi elemanlarda, hem de duvar, paye gibi elemanlarda kullanılmışlardır. 12 kez tekrar eden 19-10 katalog numaralı işaret yalnızca kapalı bölüm kemerlerinde

Grafik 11. Zazadin Hanı'nın Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.

Grafik 12. Zazadin Hanı'nın Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Ögeye Göre Dağılımı.

²¹² Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 105; Johansen, *Zazadin Han Caravanserai*, ss. 39-42; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 746.

²¹³ Araştırmacıların tespit ettiği 49 farklı türün 30'u 192 işaretin ise 167'si tarafımızca da tespit edilmiş olup diğer 19 türde toplam 25 işaretin katalog numaraları şu şekildedir: 11-2, 13-3, 14-3, 15-14, 15-15, 22-6, 22-12, 29-1, 34-1, 35-15, 36-6, 36b-10, 36b-11, 38-3, 38-8, 40-10, 48-1, 54-1, 54-8.

Tablo 14. Zazadin Hanı'nda En Fazla Sayıda Bulunan İlk 10 İşaret.

Katalog No.	İşaret	Adet
33-1		60
4-1		33
6-2		18
2-1		15
19-10		12
2-14		11
40-11		11
2-3		10
15-1		9
7-5		8

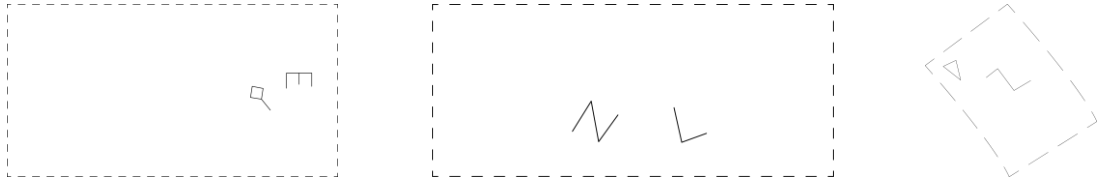
saptanmış olup, 2-14, 40-11, 2-3, 15-1, 7-5 katalog numaralı işaretler ise avlu kısmında duvar ve payeleri meydana getiren taşlar üzerinde tespit edilmiştir (**Tablo 14**).

Zazadin Hanı'nda tespit edilen 48 tür taşçı işaretinin 22'sinin bu yapıda sadece bir kez kullanılmış, bunlardan 8'inin de yalnızca bu yapıya has olduğu anlaşılmıştır.²¹⁴

Yapıda 3 taş üzerine çift işaret kazındığı tespit edilmiştir (**Çizim 12**). Bu taşlardan, 4-1 ve 6-1 ile 7-2 ve 33-1 katalog numaralı işaretlerin birlikte kullanıldığı iki taş, yapının kapalı biriminde kemerde tespit edilmiş olup bunlardan ilkinde işaretler kemerin içeriye bakan yüzüne işlenmiştir. 3-1 ve 35a-3 katalog numaralı işaretlerin yer aldığı taş ise kervansarayın avlu girişinin yakınında duvar örgüsünde kullanılmıştır.

Yapıda, 57-1 katalog numaralı işaretin, kazındığı taş kesildiği için deforme olduğu tespit edilmiştir. Kervansarayın, kapalı bölümünde duvar örgüsünde tespit

edilen bu işaret yapıda üç kez tekrar etmektedir (**Foto. 7**).

Çizim 12. Zazadin Hanı Çift İşaret Kullanılan Taşlar: Soldan Sağa Katalog Numaraları: 3-1 ve 35a-3; 4-1 ve 6-1; 7-2 ve 33-1.

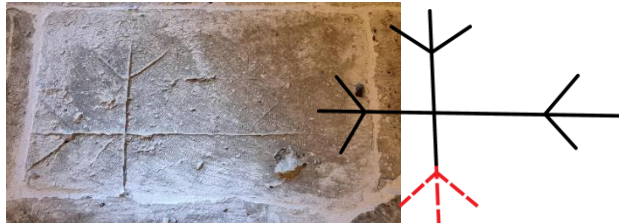

Foto. 7. Zazadin Hanı, Taş Kesildiği İçin Yarım Kalmış İşaret.

²¹⁴ Bu sayı tez kapsamında saha çalışmalarıyla incelenmiş yapılar için geçerli olup bahsi geçen işaretlerin katalog numaraları da şu şekildedir: 19-11, 25-7, 28-15, 3-12, 35a-3, 40-16, 41-5, 53-1.

Tablo 15. Zazadin Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
2-1			2	13		13-5				7	
2-3				10		14-15			2	1	
2-14				11		14-16			1		
3-1				1		14b-9				1	
3-12				1		15-1				9	
4-1			21	11	1	15-12				3	
6-1			1	2		15-13				8	
6-2			2	3	13	18-5			3		
7-2			2			18-6			1		
7-5				8		19-1			1		
7-6				6		19-10			12		
10-1			2			19-11			1		
11-1					8	22-1				1	
11-3				1		22-3				5	
11-4					2	25-6				1	
12-1					1	25-7				1	
13-2			1			27-1		2		4	

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
28-15				1							
33-1			6	43	11						
34-2				1	1						
35a-3				1							
36a-1				1							
36a-2			1								
40-11				11							
40-16		1									
41-5				1							
41a-2		1	1								
49-2			1								
53-1				1							
57-1		2		1							
57a-8				1							

1.9. Alay Hanı

Yapı Katalog No:9

Adı: Kaynaklarda, Pervane Kervansarayı ve Pervane Ribatı şeklinde isimlendirilen yapı, günümüzde yakınındaki köyün adıyla anılmaktadır.²¹⁵

İncelenme Tarihi: 16.07.2022.

Bulunduğu Konum: 38.51883, 34.35452 | (38°31'7"K / 34°21'16"D)
koordinatlarında Konya-Kayseri kervan yolu üzerindeki yapı, günümüz Aksaray-Nevşehir karayolunun 30. kilometresinde bulunmaktadır.²¹⁶

Banisi: Bilinmemektedir.

Mimarı: Yapıda, ustaya ait olduğu düşünülen hayli yıpranmış bir kitabede “Ahlatlı” ibaresi yer alır, ancak kitabede oluşan deformasyon nedeniyle usta ismi okunamamaktadır.²¹⁷

İnşa Tarihi: İnşa kitabesi bulunmayan yapının II. Kılıç Arslan döneminde (1155-1192) inşa edildiği kabul edilmektedir.²¹⁸

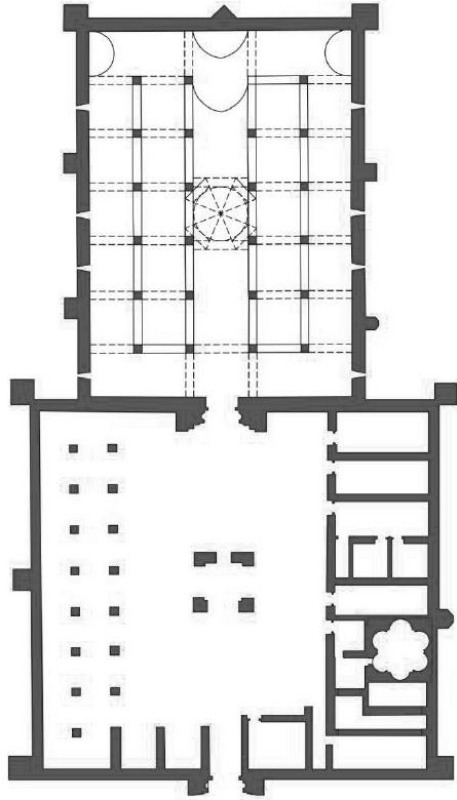
²¹⁵ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 98; İbn Bibi, *El-Evami'rü'l-Ala'îyye fî'l-Umuri'l-Ala'îyye (Selçukname)*, 1996, C. 1, s. 231; Erdal, Aksarâyî’de geçen “Kılıç Arslan Ribatı” ifadesinin de Alay Hanı’nı işaret ettiğini belirtmektedir. Ancak, Konyalı buradaki ismin günümüzde mevcudiyetini yitirmiş Aksaray civarındaki Ak Han’ın asıl ismi olduğunu belirtmektedir. Bkz.: Erdal, *Aksaray’da Türk Devri Mimarisi*, ss. 1091-1104; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 33; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarâyî, *Selçukî Devletleri Tarihi*, s. 137.

²¹⁶ “HGM Atlas- Alay Hanı Koordinatları”, (10.03.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.09/38.518748/34.354926>; Aksaray-Nevşehir karayolu, 2005 yılında gerçekleştirilen taşıma işlemine kadar hanın avlusunun üzerinden geçmektedir. Eski yola ait izler günümüzde hala mevcuttur. Bkz.: Bekir Deniz, “Alay Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, ss. 51-52.

²¹⁷ Deniz, “Alay Han”, s. 56; Erdal, *Aksaray’da Türk Devri Mimarisi*, s. 318; Kitabede geçen Ahlatlı ifadesinden, sanatçının Konya Alâeddin Camisi (1155) minberinde çalışmış olan el-Hac Mengümberti el-Hılâtî olabileceği tahmin edilmektedir. Konyalı’nın işaret ettiği ismi Sönmez detaylı biçimde dile getirmiştir. Bkz.: Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi*, C. 1, s. 1101; Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, ss. 184-85; Pancaroğlu, yapının mimarını gösteren kitabedeki ismin Divriği’de bulunan Sitte Melik (Şehinşah) Kümbeti’nin mimarı Tut-Beg bin Behram olduğunu iddia etmektedir. Ancak Sönmez, Tut-beg bin Behram’ın Meraga’lı olduğunu belirtirken, Pancaroğlu Ahlatlı olduğunu ileri sürmektedir. Bkz.: Oya Pancaroğlu, “The House of Mengüjek in Divriği: Constructions of Dynastic Identity in the Late Twelfth Century”, *The Seljuks of Anatolia: Court and Society in the Medieval Middle East*, ed. Acs Peacock, Sara Nur Yıldız, I.B.Tauris & Co. Ltd 2013, s. 41, doi:10.5040/9780755693368; Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, s. 160.

²¹⁸ Deniz, “Alay Han”, s. 74; Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi*, C. 1, s. 1106; Erdal, *Aksaray’da Türk Devri Mimarisi*, s. 316; Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, s. 184; Süsleme ve plan özelliklerini değerlendiren Erdmann, yapının 1180-1200 arasında, I. Gıyaseddin Keyhusrev döneminde ya da II. Kılıç Arslan’ın hükümdarlığının son yıllarında inşa edilmiş olabileceğini belirterek, taç kapıdaki aslan figürünün de II. Kılıç Arslan’ın ismine işaret etme ihtimalini de vurgulamaktadır. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13.*

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Alay Hanı, 2000’li yıllarda

Çizim 13. Alay Hanı’nın Planı (Z. Erdal’dan).

Hem kapalı bölümü hem de avlusu bulunan kervansaraylar grubundaki Alay Hanı’nın, avlu bölümü kapalı bölüme göre daha geniştir. (Çizim 13). Yapılan kazı çalışmalarıyla, yapının avlusunun batı kanadının çift sıra revak, doğu kanadının ise kapalı birimlerden oluştuğu ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca avlunun ortasında köşk mescide ait olduğu düşünülen paye kalıntıları da tespit edilmiştir. Avlunun güneydoğusunda ortaya çıkarılan kanal izlerinin tuvalet ve hamam gibi su ile ilişkili yapılara işaret ettiği düşünülmektedir. Hanın avlusunun köşelerine ve batı cephesine dikdörtgen kesitli, doğu cephesine ise çokgen kesitli payandalar yerleştirilmiştir.

gerçekleştirilen kazı ve restorasyon çalışmalarına kadar harap durumdadır. İlk olarak 2002 yılında Bekir Deniz’in bilimsel danışmanlığında, yapının kapalı biriminde onarım ve sağlamlaştırma, avlu bölümünde ise kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma neticesinde kervansarayın mimari özellikleri ortaya çıkarılmıştır.²¹⁹ 2010’lu yıllarda gerçekleştirilen kazı ve restorasyon çalışmalarında ise yapının avlusu tamamen ortaya çıkarılarak kapalı birimi restore edilmiştir.²²⁰ Restorasyon sonrası işlevlendirilmemiş olan kervansaray günümüzde metruk haldedir. Yapının duvarları, moloz taş ve harç karışımının iki yanda kesme taş ile

Jahrhunderts, C. 1, s. 83; Özgüç ve Akok, yapının Aksaray Sultan Hanı ve Ağzıkara Hanı ile çağdaş veya bu yapılardan biraz daha önce inşa edilmiş olabileceğini belirterek yapıyı 13. yüzyıla tarihlemişlerdir. Bkz: Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, “Alayhan, Öresunhan ve Hızırilyas Köşkü: İki Selçuklu Kervansarayı ve Bir Köşkü”, *Belleten*, C. 21, S. 81 (1957), s. 141.

²¹⁹ Deniz, “Alay Han”, ss. 63-75; Bekir Deniz, “Alay Han’ın (Aksaray) Hikayesi”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu-Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağan Bildiriler Kitabı*, ed. Sedat Bayrakal, Sevinç Gök, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2002, s. 229-46.

²²⁰ Erdal, *Aksaray’da Türk Devri Mimarisi*, s. 319.

Kervansarayın avlu taç kapısının mimari dokusuna ait herhangi bir kalıntı günümüze ulaşmamıştır. Buna karşılık kapalı birimin taç kapısı bezemeleri açısından 12. yüzyıl sonu ya da 13. yüzyıl başında inşa edilmiş örneklerle benzerlik göstermektedir.²²¹ Mukarnas kavsaralı, geometrik motiflerle bezenmiş taç kapının giriş açıklığının hemen üzerine yerleştirilmiş tek başlı, çift gövdeli aslan figürü dikkat çekicidir.²²² Kapalı birimin beden duvarları; kuzey cephesinde üçgen, doğu cephesinin güneyinde çokgen ve diğer kısımlarda dikdörtgen kesitli olmak üzere toplamda yedi

Tablo 16. Alay Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.

Katalog No.	İşaret	Adet
4-1		34
46-1		29
41a-2		14
36a-2		13
5-6		12
14b-9		12
33-1		9
11-2		6
6-1		5
6-2		5

payanda ile tahkim edilmiştir. Alay Hanı'nın kapalı bölümü, plan özellikleri açısından birçok kervansarayla ortak özellikler gösterir; kuzey-güney aksındaki hacim, doğu-batı uzantılı yedi sahnın ile dilimlenmiş, bu sahnınlar da giriş açıklığı ekseninde daha yüksek ve geniş bir çapraz sahnın ile kesilmiştir. Sahnınların tamamı sivri tonoz ile örtülü iken, çapraz sahnın ile doğu-batı aksındaki dördüncü sahnının kesişiminde kubbe yer almaktadır.²²³

Taşçı İşaretleri: Alay Hanı'ndaki taşçı işaretlerinin bir kısmı Erdmann tarafından kaydedilmiştir. Araştırmacı, yapıda 9 farklı türde 10 işaret saptamış, bunlardan 7-1 “ ” katalog numaralı işaretin tekrar ettiğini belirtmiştir.²²⁴

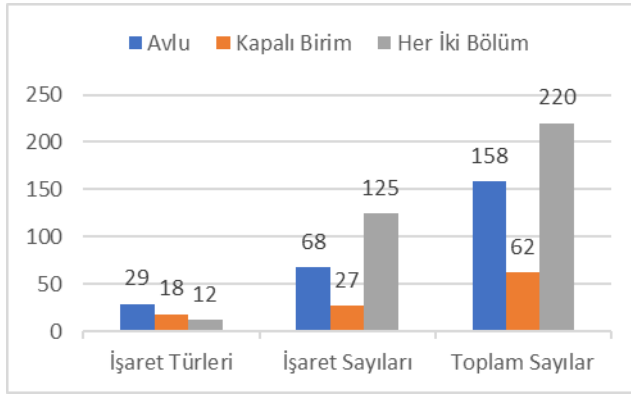
Bu çalışma kapsamında Alay Hanı'nda yapılan incelemelerde, 58 farklı türde 220 işaret kaydedilmiştir. Tespit edilen işaretlerin; 29 türde 68'inin yalnızca avluda, 18 türde 27'sinin sadece kapalı bölümde, 12

²²¹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 83; Deniz, “Alay Han”, ss. 72-73.

²²² Figürün geniş değerlendirmesi için bkz.: Semra Ögel, “Selçuk Sanatında Çift Gövdeli Aslan Fügürü”, *Belleten*, C. 26, S. 103 (1962), s. 529-34.

²²³ Kapalı birimin aydınlık kubbesi restorasyon sonrasında yerleştirilmiş olup konu ile ilgili tartışmalar Zekai Erdal tarafından derlenmiştir. Bkz.: Erdal, *Aksaray'da Türk Devri Mimarisi*, s. 321.

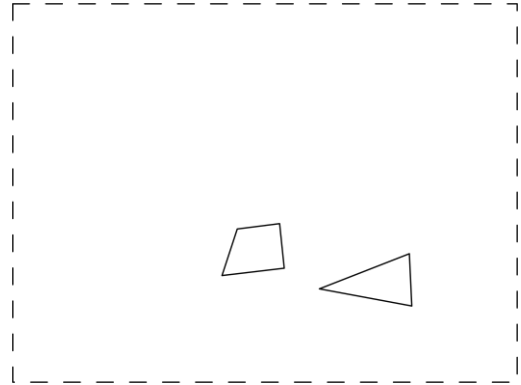
²²⁴ Erdmann'ın tespit ettiği ancak tarafımızca belirlenemeyen işaretlerin katalog numaraları şunlardır: 25-1 ve 36-4. Ayrıca Erdmann, taşçı işaretlerini kapalı birimin çapraz sahnının kemerinde tespit ettiğini ve bunların diğer kemerlerde de çokça tekrar ettiğini belirtmektedir. Tez kapsamında yaptığımız saha çalışmalarında Alay Hanı'nın herhangi bir kemerinde taşçı işareti saptanamamıştır. Bu durum, yapının 60 yılda uğradığı tahribatın bir göstergesidir. Erdmann'ın tespit ettiği taşçı işaretleri ve konuyla ilgili notları için bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 82.

Grafik 13. Alay Hanı'nın Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.

türde 125 işaretin ise her iki bölümde de kullanıldığı görülmüştür (**Grafik 13**). Yapıda tespit edilen taşçı işaretlerinin tamamı, duvarlarda kullanılan taşlar üzerine kazınmıştır. Yapının mevcut durumu düşünüldüğünden kemer ve tonoz gibi elemanlar üzerinde rastlanmaması beklendik bir neticedir.²²⁵

Alay Hanı'nda tespit edilmiş 59 işaret türünün 31'inin yalnızca bir kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Yapının orijinal taşlarının büyük bir kısmının günümüze ulaşmadığı düşünüldüğünde, bu işaretlerin de bir bölümünün birden fazla taş üzerine kazınmış oldukları tahmin edilebilir. Kervansarayda en çok tekrar eden taşçı işaretlerinden 36a-2, 14b-9, 11-2 katalog numaralı işaretler yalnızca avluda, 6-2 katalog numaralı işaret yalnızca kapalı bölümde, diğer işaretler ise her iki kısımda da tespit edilmiştir (Tablo 1).

Levha 20. Alay Hanı'nda Bir Taş Üzerinde İki İşaret Kullanımı.

Yapının avlusunun güney cephesinde, 35-1 ve 33-1 katalog numaralı işaretlerin aynı taş üzerine kazındığı saptanmıştır (**Levha 20**)

²²⁵ Yapının kapalı biriminde orijinal kemerlere ait çok az iz bulunmakta, bunlar üzerinde de herhangi bir taşçı işaretine rastlanmamaktadır.

Tablo 17. Alay Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
2-1		2				12-1		2		2	
2-4				1		14-1		1			
2-5				3		14-4				2	
3-2				1		14b-9				12	
3-3		3				15-1		3		1	
3-9				1		15-5				2	
3a-9		1				15-6				2	
4-1		2		32		15-9				1	
4-5				1		19-1		2			
5-6		3		9		19-2		1		6	
6-1		3		2		22-1		1		3	
6-2		5				26-4				1	
7-1		1		1		26-6				1	
7-2				2		27-1		1			
7-3				1		27-14				3	
10-1		1				28-1		1			
11-5				1		33-1		6		3	

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
33a-9		2				42-5		1			
33b-6				1		43-1		1		3	
35-1				1		43-2		2		2	
35-8				2		43-3		1			
35a-1				1		46-1		10		19	
35a-8		1				46-4		1			
36a-2				13		51-5				1	
36a-5				1							
36b-2				3							
36b-15				1							
37-2				1							
37-4				1							
38-1		1									
38-5				1							
38b-5		1									
39-7		1									
41a-2		1		13							

1.10. Hekim Hanı

Yapı Katalog No:10

Adı: Malatyalı bir hekim olan Ebû Sâlim b. Ebü'l-Hasan tarafından yaptırılan kervansaray, adını banisinin mesleğinden almıştır.²²⁶ Yapı, Taş Han ismiyle de anılmaktadır.²²⁷

İncelenme Tarihi: 27.07.2022.

Bulunduğu Konum: 38.81516, 37.93414 | (38°48'54"K / 37°56'2"D) koordinatlarındaki yapı Malatya-Sivas kervan yolu üzerinde, günümüz Malatya-Sivas karayolunun 81. kilometresinde, adını verdiği Hekimhan ilçesinde bulunmaktadır.²²⁸

Banisi: Ebû Sâlim b. Ebü'l-Hasan.

Mimarı: Yapının mimarı bilinmemektedir, ancak mevcut onarım kitabesinden 1660 yılındaki onarımın Mimar Hasan Ağa tarafından yapıldığı, öğrenilmektedir.²²⁹

İnşa Tarihi: Hekim Hanı'nda ikisi inşa, biri onarım kitabesi olmak üzere üç kitabe bulunmaktadır. Bunlardan en erken tarihlisi, avlu giriş kapısı üzerinde bulunan, Süryanice, Ermenice ve Arapça olmak üzere üç dilde yazılmış, 1218 yılında yapının Malatyalı hekim Ebû Sâlim b. Ebü'l-Hasan tarafından yaptırıldığını belirten kitabedir. İkincisi, avlu giriş açıklığı üzerinde yer alan ve avlunun I. Alâeddin Keykubad döneminde (1220-1237) tamamlandığını belirten kitabedir. Üçüncü kitabe ise yapının Osmanlı dönemi onarımına aittir ve 1660 yılında Köprülü Mehmet Paşa tarafından Hasan Ağa'ya onartıldığını belirtmektedir.²³⁰

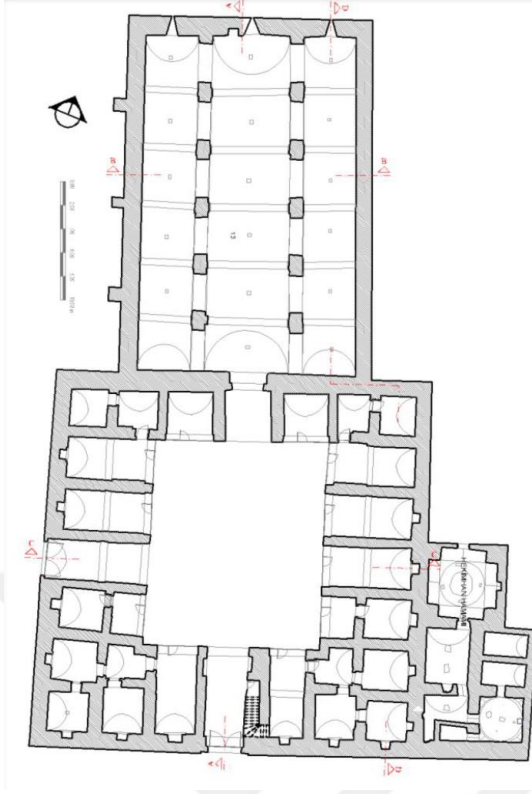
²²⁶ James Brant, "Journey Through a Part of Armenia and Asia Minor, in the Year 1835", *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, C. 6 (1836), s. 212, doi:10.2307/1797565; Z. Kenan Bilici (ed.), *Anadolu Selçuklu Çağı Mirası- Mimari*, T.C. Cumhurbaşkanlığı, Ankara 2016, C. 3, s. 121; Nurşen Özkul Fındık, "Hekim Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, s. 110.

²²⁷ Özkan Ertuğrul, "Hekim Hanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, C. 17, s. 158.

²²⁸ "HGM Atlas- Hekim Hanı Koordinatları", (16.03.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.82/38.8151362/37.9343131>.

²²⁹ Yapının 1660 yılına ait onarım kitabesi günümüzde yerinde değildir. Bu kitabe Erdmann'ın aktarımıyla bilinmektedir. Ancak Köprülü Mehmed Paşa'nın 1660 yılına ait vakfiyesinden hanın onarımına ilişkin bilgiler geçmektedir. Bkz.: Fındık, "Hekim Han", s. 116.

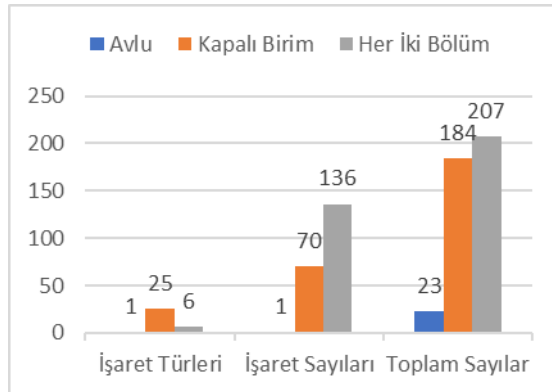
²³⁰ Kervansarayın kitabelerini çözümleyen ve bilgi veren yayınlar: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, ss. 65-66; Fındık, "Hekim Han", ss. 110-11; Patricia Daniela Blessing, *Reframing the Lands of Rüm: Architecture and Style in Eastern Anatolia, 1240-1320*, Princeton University, Doktora Tezi 2012, s. 93; İsmail Aytaç, *Malatya ve Yöresindeki Türk-İslâm Dönemi Yapıları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1998, ss. 46-49.

Çizim 14. Hekim Hanı'nın Planı (M. Şahin'den).

kısımlarının belirli bölümlerinde kesme taş kullanılmıştır. Yapının yalnızca kapalı bölümünün batısında üç adet dikdörtgen kesitli payanda bulunmaktadır.

Dört yönde eyvanların çevrelediği, köşelerde ise servis odalarının yer aldığı

Grafik 14. Hekim Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Kuzey-güney aksında uzanan yapı, kapalı bölüm ve avludan meydana gelen kervansaraylar grubundadır (Çizim 14). Yapının kapalı birimi kuzeyde yer alırken, avlu bölümü kervansarayın güney kanadını meydana getirmekte, bu bölümün doğusunda da Osmanlı dönemi eklentisi olan hamam yer almaktadır.²³¹

Kervansarayda inşa malzemesi olarak moloz taş ve kesme taş kullanılmıştır. Yapının kapalı birimi, kuzey cephede yaklaşık subasman seviyesindeki moloz örgü hariç tamamen kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir. Yapının avlu bölümünün cephelerinde moloz taş, iç

Hekim Hanı'nın avlusu kareye yakın bir kurguya sahiptir. Avluyu kuşatan bu eyvanlar günümüzde ahşap çerçeveli camekânlarla kapatılmıştır. Avluya, biri batıdan diğeri güneyden olmak üzere iki giriş bulunmaktadır. Bunlardan güneydeki, yapının orijinal giriş açıklığıdır. Avluyu meydana getiren mekân ve eyvanların, kuzeydekiler hariç

²³¹ Hamamın detaylı incelemeleri için bkz.: Murat Şahin, *Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisi Mekan Tipolojisi Bağlamında Malatya Hekimhan (Taşhan) Kervansarayı Üzerine Bir İnceleme*, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2016, s. 95; Aytaç, *Malatya ve Yöresindeki Türk-İslâm Dönemi Yapıları*, s. 112.

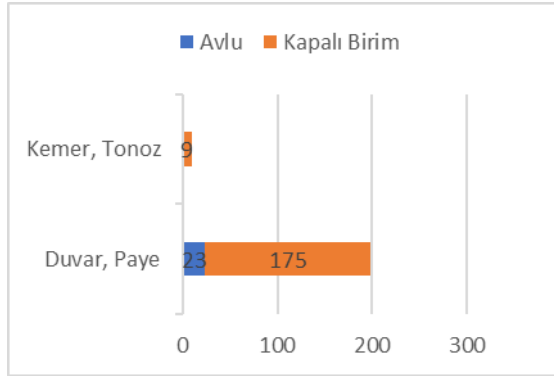
tamamında ocak nişi bulunmaktadır. Avlunun batısındaki girişin ve bu ocaklıkların Osmanlı döneminde gerçekleştirilen esaslı onarım sırasında eklendiği düşünülmektedir.²³²

Herhangi bir bezemesi bulunmayan kervansarayın kapalı birimine girişi sağlayan açıklık eyvan şeklinde düzenlenmiştir. Yapının dikdörtgen kurgulu kapalı bölümü kuzey-güney aksında uzanan, birbirlerinden yuvarlak kemerler ile ayrılan üç sahına bölünmüştür. Bunlardan ortadaki diğerlerinden daha geniş ve yüksektir. Sahınların üzeri beşik tonoz ile örtülüdür.

Taşçı İşaretleri: Kervansaraydaki taşçı işaretlerinin bir kısmı Erdmann ve Yelen tarafından kaydedilmiştir. Her iki araştırmacı toplamda 38 türde 43 taşçı işareti tespit etmişlerdir.²³³

Bu verilere karşın tez kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmalarında Hekim Hanı'nda 32 farklı türde 207 adet işaret saptanmıştır (**Tablo 19**). Bu işaretlerden “50-4” katalog numaralı “ $\overline{\text{U}}$ ” işaret yalnızca avluda bir kez, 25 türdeki 70 işaret sadece kapalı birimde, 6 türdeki 136 işaret ise hem avluda hem de kapalı birimde kullanılmıştır. Toplam 207 işaretin, 184'ünün kapalı birimde, 23'ünün ise avluda olduğu tespit edilmiştir (**Grafik 14**).

Yapıda saptanan işaretler kapalı birimin duvar ve payelerinde yoğunlaşmaktadır. Avludaki kemerlerde taşçı işareti rastlanmazken, kapalı birimin kemerlerinde 9 adet işaret saptanmıştır (**Grafik 15**). Kervansarayın kapalı biriminde

Grafik 15. Hekim Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Ögeye Göre Dağılımı.

kesme taş malzeme kullanımının artmasıyla taşçı işaretleri sayısındaki artış arasında doğru orantı olduğu izlenmektedir. Bunun yanında, Osmanlı döneminde gerçekleştirilen kapsamlı onarımda avlunun, kapalı birime göre daha fazla müdahaleye maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, işaret sayılarının kapalı birime göre avluda

²³² Fındık, “Hekim Han”, s. 119.

²³³ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 65; Yelen, *Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)*, s. 443; Araştırmacıların tespit ettiği 38 türdeki işaretin 20'si tarafımızca da tespit edilmiştir.

Tablo 18. Hekim Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.

Katalog No.	İşaret	Adet
2-1		52
27-1		51
3-1		19
7-1		15
3a-9		7
12-1		7
13-2		7
55-1		6
19-1		5
15-1		4

daha az görülmesinde -malzeme farklılığının yanında-onarım neticesinde meydana gelen kayıpların da etkili olduğu ileri sürülebilir.

Yapıda en fazla sayıda tekrar eden işaretler çoğunlukla kapalı birim duvarlarında görülmektedir. Bu işaretlerin toplam sayısı 173 olup bunların 146'sı kapalı birim duvarlarında, 21'i avlu duvarlarında, 6'sı ise kapalı birim kemerlerinde tespit edilmiştir (**Tablo 18**).

Kervansarayda tespit edilen 32 farklı türdeki işaretten 12'sinin tekrar etmediği, sadece bir kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Hekim Hanı'nın geçirdiği onarımlar düşünüldüğünde, bu işaretlerin de bir kısmının tekrar etmiş olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Tablo 19. Hekim Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
2-1		40	1	13		27-1		44	2	5	
3-1		17	2	2		28-8		2			
3a-9		5		2		33-1		2			
5-1		1				36-1		1			
6-2			1			36a-2		2			
7-1		15				36b-10		1			
7-9			1			44-2		1			
7-10		2				44-3			1		
11-1		1				44-4		1			
11-2		2		1		50-2		2			
12-1		7				50-3		3			
13-1		1				50-4				1	
13-2		6	1			55-1		6			
13-5		2									
14-16		1									
15-1		3		1							
19-1		5									

1.11. Karatay Hanı

Yapı Katalog No:11

Adı: Kervansaray, banisi Celâleddin Karatay'ın adıyla anılmaktadır.

İncelenme Tarihi: 14.07.2022.

Bulunduğu Konum: 38.64410, 35.93526 | (38°38'38"K / 35°56'6"D)
koordinatlarındaki yapı, Kayseri-Malatya yolu üzerinde, Kayserinin Bünyan ilçesine bağlı Karatay Mahallesinde bulunmaktadır.²³⁴

Banisi: Celâleddin Karatay.

Mimarı: Bilinmemektedir.

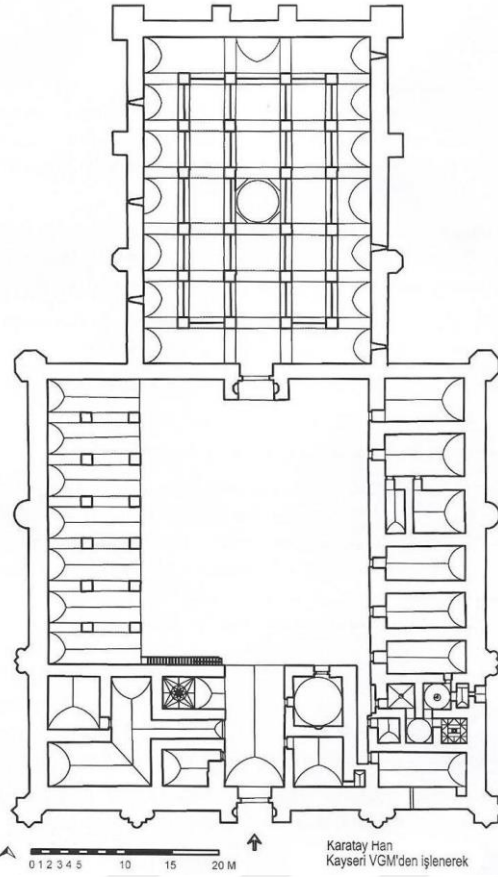
İnşa Tarihi: Yapının biri kapalı birimde diğeri avlu kısmında olmak üzere iki kitabesi bulunmaktadır. Kapalı birim taç kapısı üzerindeki kitabede I. Alâeddin Keykubad döneminde inşa edildiği, avlu taç kapısı üzerindeki kitabede ise II. Gıyâseddin Keyhusrev döneminde, 1240-1241 yılında tamamlandığı yazılıdır.²³⁵ Kitabelerde bani ismi geçmese de 1247 yılında düzenlenen vakfiyeden ve çağdaş kaynakların aktardıklarından kervansarayı yaptıranın Celâleddin Karatay olduğu anlaşılmaktadır.²³⁶

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Karatay Hanı hem kapalı bölüme hem de avlu bölümüne sahip kervansaraylar grubundadır (**Çizim 15**). Yapının her iki bölümü de çeşitli formlarda payandalar ile desteklenmiştir. Avlunun kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerindeki payandalar çokgen bunların güneyindekiler ise dairesel formudur. Doğu ve batı cephelerin daha güneyinde bulunan payandalar ise dıştan silindirik, ortada üçgen şeklinde düzenlenmiş özgün bir forma sahiptir. Yapının avlusunun giriş cephesinde, köşelerde yıldız formu payandalar görülürken, taç kapının iki yanında üç kademeli (silindirik-düz profilli-örgü desenli) düzenlenmiş payandalara yer verilmiştir. Avlu taç kapısında, geometrik ve bitkisel bezemelerin

²³⁴ “HGM Atlas- Karatay Hanı Koordinatları”, (18.03.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#17/38.64409/35.935243>.

²³⁵ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 124; Mustafa Denктаş, “Karatay Hanı”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, s. 362; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, ss. 487-90; Akalın, *Karatay Han'ın Mimari Tarihi İçinde Değerlendirilmesi*, ss. 70-71.

²³⁶ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 28; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarâyî, *Selçukî Devletleri Tarihi*, s. 133; Osman Turan, “Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri”, *Belleten*, C. 12, S. 45 (1948), ss. 50-59; İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'ıyye fi'l-Umuri'l-Ala'ıyye (Selçukname)*, 1996, C. 2, s. 180.

Çizim 15. Karatay Hanı'nın Planı (S. P. Yıldırım'dan).

yanında insan ve hayvan figürlerine de yer verilmiştir.²³⁷ Taç kapının mukarnaslarla hareketlendirilmiş kavsarasının kuşatma kemerinin üzerine kitabe yerleştirilmiştir. Dikdörtgen biçimli kitabe levhasının üst kısmı dilimli kemer şeklinde tasarlanmıştır. Yapının avlusunun batı kanadını çift sıra kemerli revaklar meydana getirirken, doğu ve güney kısımlarına servis mekânları yerleştirilmiştir. Giriş eyvanının batısında dikdörtgen planlı bir oda ile çeşme eyvanı bulunmaktadır. Bu birimlerin arasına yerleştirilmiş bir koridor ile L biçimli bir mekâna ve buna bağlı dikdörtgen planlı bir başka odaya erişilmektedir. Giriş eyvanının doğusunda ise dikdörtgen planlı bir oda ile avludan erişim sağlanan mescit yer almaktadır. Avlunun güneydoğu köşesinde

mescidin hemen yanındaki dar bir koridor ile geçilen hamam bulunmaktadır.

Yapının kapalı birim taç kapısının kavsarası sivri tonozludur. Taç kapının bordürlerinde, kuşatma kemerinde, yan nişlerde ve madalyonlarda geometrik motiflere yer verilmiştir.²³⁸ Giriş açıklığının üzerinde kapalı birimin kitabesi bulunmaktadır. Karatay Hanı'nın kapalı birim planı, doğu-batı doğrultusunda uzanan birbirine paralel yedi sahn ve bunları giriş aksında ortadan kesen çapraz sahn şeklinde düzenlenmiştir. Tüm birimlerin üzeri sivri tonozlar ile örtülü olup, yalnızca dördüncü sahn ile çapraz sahnın kesişim noktasına mukarnaslı tromplar ile geçilen kubbe yerleştirilmiştir.

²³⁷ Ömer Şengül, *Süslemeleri Açısından Celaleddin Karatay Hanı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1997, ss. 17-27, 37-42, 45, 47.

²³⁸ Şengül, *Süslemeleri Açısından Celaleddin Karatay Hanı*, ss. 29-36.

Tablo 20. Karatay Hanı'nda En Fazla Bulunan

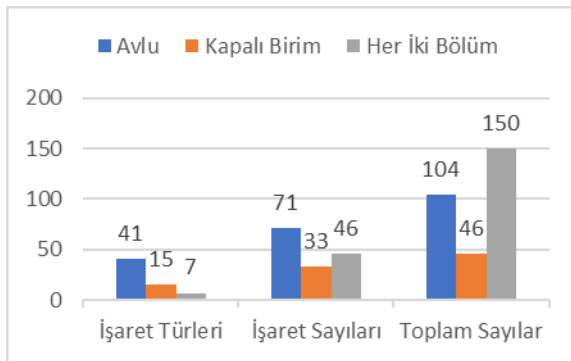
Katalog No.	İşaret	Adet
13-5		18
15-1		9
18-9		7
19-10		7
13-15		6
5-1		5
18-5		5
33a-15		5
15a-6		4
22-14		4

Taşçı İşaretleri: Yapıda bulunan taşçı işaretlerinin bir kısmı Erdmann, Akalın ve Çayırdağ tarafından belgelenmiştir.²³⁹ Araştırmacılar 36 farklı türde 39 taşçı işareti tespit etmişlerdir.²⁴⁰

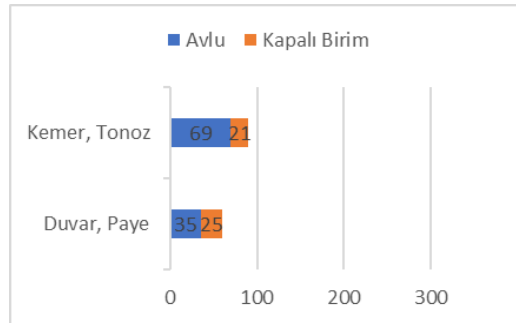
Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmalarında yapıda 62 farklı türde 150 işaret tespit edilmiştir (**Tablo 21**). Bu işaretlerin 41 türde 71'i sadece avluda, 15 türde 33'ü yalnızca kapalı bölümde, 7 türde 46 işaret ise her iki bölümde de görülmektedir. Toplam 150 işaretin 104'ü avluda, 46'sı kapalı bölümde saptanmıştır (**Grafik 16**).

Yapıdaki taşçı işaretlerinin avluda yoğunlaştığı görülmektedir. Avlunun kemer ve tonozlarında 69 işaret tespit edilmişken, bu rakam kapalı birimde 21'dir. Duvar ve paye üzerindeki taşçı işaretlerinin dağılımının birbirine yakın olduğu gözlemlenmiştir; bu sayı avluda 35 iken, kapalı bölümde 25'tir (**Grafik 17**).

Yapıdaki taşçı işaretlerinin tekrar sayıları, dikkat çekici oranda düşüktür. Kervansarayda saptanan 63 farklı türdeki işaretin 39'unun bir kez kullanıldığı belirlenmiştir. En yüksek tekerrür sayısına sahip taşçı işaretlerinin 30'u avlunun kemer ve tonozlarında, 18'i ise bu bölümün duvar ve payelerinde tespit edilmiştir. Bu

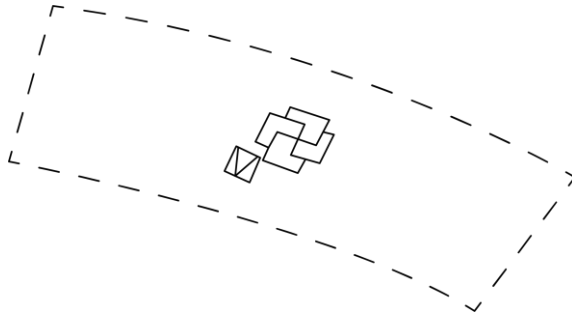
Grafik 16. Karatay Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.

Grafik 17. Karatay Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Ögeye Göre Dağılımı.

²³⁹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 122; Akalın, *Karatay Han'ın Mimari Tarihi İçinde Değerlendirilmesi*, ss. 77-78; Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri", ss. 84, 86-91.

²⁴⁰ Araştırmacıların saptadığı işaretlerin 18 türü tarafımızca da tespit edilmiştir.

Çizim 16. Karatay Hanı'nda Çift İşaret Kullanılmış Taş. (Kat. No: 36a-13 ve 18-10).

işaretlerin, kapalı birim duvar ve payelerinde 16, kemer ve tonozlarında 6 kez yinelendiği saptanmıştır (**Tablo 20**).

Kervansarayın avlusunda, revakları oluşturan tonozlardan kuzeyden güneye ikinci sıradakinin avluya bakan cephesinde, kemerin taşlarından biri üzerinde çift işaret bulunmaktadır. 18-10 katalog numaralı “” işaret ile 36a-13 katalog numaralı işaret “” birbirlerine hayli yakın şekilde kazınmıştır (**Çizim 16**).

Yapıda bazı işaretli taşların kullanılacağı yere göre kesildiği saptanmıştır (**Levha 21**). Bu tipteki örneklerin tamamı kemer ile ilişkili örgüde yer almaktadır.

1

2

3

4

5

Levha 21. Karatay Hanı'nda Kesilmiş Taşlar Üzerinde Bulunan Taşçı İşaretleri. Katalog Numaraları: 1: 13-5; 2: 5-6; 3: 18-9; 4: 13-5; 5: 18-5 ve 18-6.

Tablo 21. Karatay Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
4-1					1	13-5		1	1	10	6
5-1		5	1			13-15				6	
5-2		1				14-2				1	
5-6				1		14-9				1	
6-1					1	14a-7					1
6-2		1		1	1	15-1		1		4	4
7-1			1			15-5					1
7-2				2		15a-1					1
7-8					1	15a-6				1	3
7-9					1	18-5		3		2	
12-8				1		18-6			1		
12-9					1	18-7					1
12-11				1		18-8					1
12-14				1		18-9				1	6
13-2				1		18-10					3
13-3				1		18-11					1
13-4					1	18-12					1

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tonoz	Duvar Paye	Kemer Tonoz			Duvar Paye	Kemer Tonoz	Duvar Paye	Kemer Tonoz
18-13					1	33b-2			2		
19-10		7	1			35-8			1		
22-1			1	1	1	36a-9		1			
22-3				2	1	36a-13				2	2
22-13					1	41-1					2
22-14					4	41a-2					1
22-15					1	43-1				1	2
27-1		3	1			43-3					1
28-4					1	44-6		1			
29-7					1	45-6		1			
30-1					1	46-6				1	
30-2					2						
30-5					4						
33-10			1								
33a-15			4		1						
33a-16			4								
33b-1			2								

1.12. Tuzhisarı Sultan Hanı

Yapı Katalog No:12

Adı: Aksaray Sultan Hanı’ndan ayırmak amacıyla bağlı bulunduğu ilçenin adıyla anılan yapı, bazı yayınlarda Kayseri Sultan Hanı²⁴¹ şeklinde de geçmektedir. Tarihi kaynaklarda “Alaeddin Hanı” adıyla da anılmaktadır.²⁴²

İncelenme Tarihi: 13.07.2022.

Bulunduğu Konum: 38.97310, 35.89518 | (38°58'23"K / 35°53'42"D) koordinatlarındaki yapı Kayseri-Sivas kara yolu üzerinde, Kayseri’ye 47 km uzaklıktaki Sultanhanı köyünde yer almaktadır.²⁴³

Banisi: I. Alâeddin Keykubad.

Mimarı: Bilinmemektedir. Yapının kuzeybatı köşesindeki payanda üzerinde bulunan epey yıpranmış kitabe, ilk kez Erdmann tarafından tespit edilmiş, ancak Erdmann yalnızca “amel-i” kelimesini okuyabilmiştir.²⁴⁴ Zafer Bayburtluoğlu ise kitabe üzerindeki ismin “amel-i Yedigâr” (?) olduğunu belirterek bu kişiyi, “ünvanını amel-i biçiminde kullanan ustalar” grubuna dahil etmiştir.²⁴⁵ Günümüzde, sözü edilen kitabe kısmen okunabilmektedir.

İnşa Tarihi: Yapının avlu kısmında inşa kitabesi bulunmamaktadır. Kapalı kısımda taç kapı kavsarasının üzerinde hayli yıpranmış taşlar üzerindeki yazının, yapının inşa kitabesi olduğu ileri sürülmektedir. Erdmann konuya ilişkin, R. M. Riefstahl’ın çektiği kitabe fotoğraflarını tahlil eden P. Wittek’in ulaştığı sonuçları aktarmaktadır: Wittek’e göre kitabede, Keykubad bin Keyhusrev isminin yanı sıra 630-634 (1232-1236) tarihleri de okunmaktadır.²⁴⁶

²⁴¹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 90; Albert-Louis Gabriel, *Anadolu’daki Türk Anıtları- Birinci Cilt: Kayseri-Niğde*, çev. Iştan Tual Şekercigil, Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü, İstanbul 2022, s. 107; Gabriel, *Monuments Turcs d’Anatolie: Kayseri-Niğde*, C. 1, s. 93.

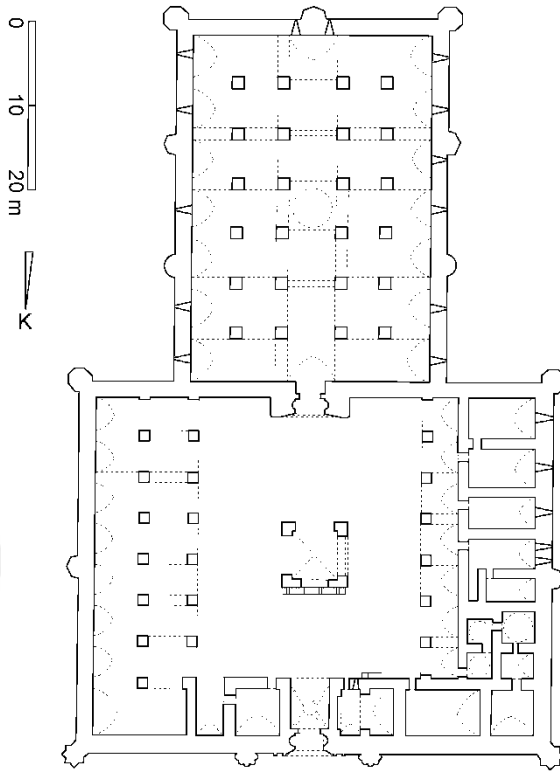
²⁴² Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı- Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1985, s. 91; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye- Siyâsi Tarih Alp Arslan’dan Osman Gazi’ye (1071-1318)*, s. 549.

²⁴³ “HGM Atlas- Tuzhisarı Sultan Hanı Koordinatları”, (25.03.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#17/38.973317/35.895138>.

²⁴⁴ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 96.

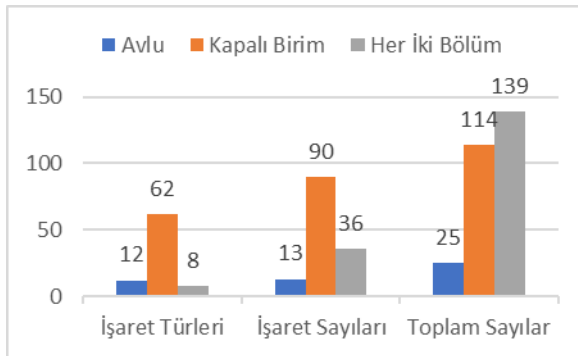
²⁴⁵ Bayburtluoğlu, *Anadolu’da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları*, ss. 146-47; Parla, bu kişiyi yapının bennası olarak kabul ettiğini beyan etmektedir. Bkz.: Parla, *I. Alâeddin Keykubad Dönemi Yapılarında Biçim ve Estetik*, s. 670.

²⁴⁶ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 96; Çayırdağ’da kitabeyi incelemiş ve P. Wittek’in de çözümlemesinde değindiği “emir el-müminin” ifadesini okumuş ancak inşa tarihini ve Keykubad ismini tahribattan dolayı tespit edememiştir. Bkz.: Mehmet Çayırdağ, *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2022, C. 2, s. 193.

Çizim 17. Tuzhisarı Sultan Hanı'nın Planı. (Erdmann'dan İşlenerek).

olsa da restorasyon esnasında bırakılan özgün taşlar, geometrik motiflerle bezeli bir süsleme programının varlığına işaret eder. Kervansarayın avlusunun doğu kanadına çift sıra kemerli revaklar yerleştirilmiş; batı kanadı ise servis mekânları ve bunların önünde tek sıra kemerli revak dizisi şeklinde düzenlenmiştir. Yıldız tonoz ile örtülü giriş eyvanının iki yanında dikdörtgen planlı odalar bulunmaktadır. Yapının avlusunun kuzeybatı köşesinde hamam yer almaktadır. Hamamın güneyinde bulunan dikdörtgen

Grafik 18. Tuzhisarı Sultan Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik):

Kuzey-güney doğrultusunda uzanan yapının güneyinde kapalı birim, kuzeyinde ise avlu yer almaktadır (Çizim 17). Kareye yakın dikdörtgen bir hacme sahip avlu kısmının beden duvarları, güneydoğu ve güneybatı köşeler ile doğu ve batı cepheler üzerinde çokgen biçimli payandalarla desteklenmiştir. Avlunun giriş cephe duvarlarını destekleyen; köşelerde yıldız formlu, taç kapının iki yanında ise silindirik dilimlerden müteşekkil payandalar cepheye hareket kazandırmıştır.

Mukarnas kavsaralı taç kapı, onarım sonrası sade bir görünüm kazanmış

planlı odalara mazgal pencereler açılmıştır. Avlunun ortasında, baldaken üzerinde yükselen, kuzeyine yerleştirilmiş iki yönlü basamaklarla erişilen köşk mescit, geometrik ve bitkisel bezemelerinin yanı sıra ejder figürleriyle de dikkat çekicidir. İç içe geçmiş çift mihrap nişi uygulamasına sahip mescidin üzeri çapraz tonozla

örtülmüş ve kuzeybatı köşesine dama çıkışı sağlayan merdiven sahanlığının giriş açıklığı yerleştirilmiştir.

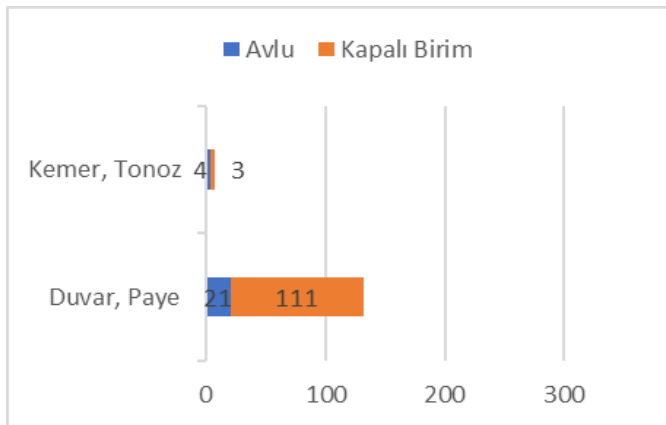
Kervansarayın kapalı biriminin beden duvarları; güneydoğu ve güneybatı köşeler ile doğu ve batı cephenin güneyinde çokgen, kuzeyinde ise dairesel formlu payandalarla desteklenmiştir. Mukarnas kavsaralı, geometrik motiflerle bezenmiş kapalı birim taç kapısı özgünlüğünü büyük oranda korumuştur. Dikdörtgen hacimli kapalı birimin planı, doğu-batı aksında uzanan yedi sıra sahnın ile bunları giriş aksında kesen çapraz sahnından meydana gelmektedir. Sahnınların tamamı sivri tonozla örtülü olup yalnızca çapraz sahnın ile dördüncü sahnının kesişim noktasında pandantiflerle geçilen kubbe yer almaktadır. Kapalı birimde yer alan 12 mazgal pencerenin 10'u simetrik olarak doğu ve batı duvarları üzerine, 2'si ise güney cephenin ortasına yerleştirilmiştir.

Taşçı İşaretleri: Kervansaraydaki taşçı işaretlerinin bir kısmı daha evvel Erdmann ve Çayırdağ tarafından tespit edilerek yayımlanmıştır.²⁴⁷ Bu araştırmacılar yapıda 29 farklı türde taşçı işareti tespit etmişlerdir.²⁴⁸

Bu tez çalışması kapsamında yapıda gerçekleştirilen saha çalışmalarında 82 farklı türde 139

Tablo 22. Tuzhisarı Sultan Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.

Katalog No.	İşaret	Adet
3-1		9
14b-4		7
7-1		6
22-1		6
6-1		5
12-1		5
14a-2		4
11-4		3
13-2		3
28-8		3

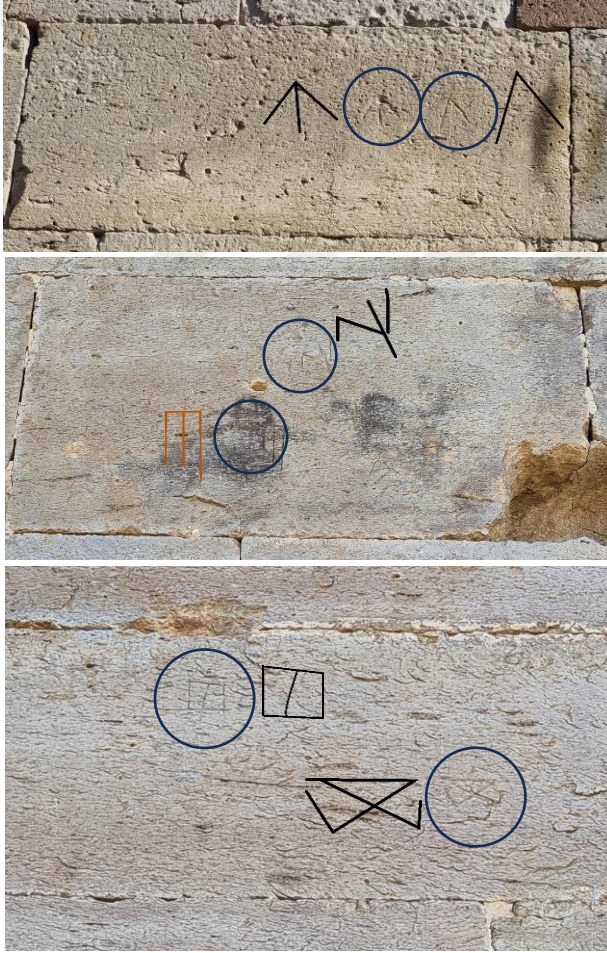
Grafik 19. Tuzhisarı Sultan Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.

²⁴⁷ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 95; Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri", ss. 84-91.

²⁴⁸ Bu 29 farklı taşçı işareti türünün 9'u tarafımızca da saptanmıştır.

taşçı işareti tespit edilmiştir (**Tablo 23**). Bu işaretlerin 62 türde 90'ı sadece kapalı birimde, 12 türde 13'ü sadece avluda, 8 türde 36'sı ise her iki bölümde de tespit edilmiştir. Toplam 139 işaretin 25'i avlu kısmında 114'ü kapalı birimde saptanmıştır (**Grafik 18**). Belirlenen taşçı işaretlerinin çoğunlukla kapalı birim duvar ve payelerinde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Kapalı birim duvar ve payelerinde 111 işaret görülürken bu sayı avluda yalnızca 21'dir. Yapının kemer ve tonozlarındaki taşçı işaretleri yok denecek kadar az olup kapalı birimde 3, avluda ise 4 işaret, bu nevi mimari elemanlar üzerinde tespit edilmiştir (**Grafik 19**).

Yapıdaki taşçı işaretlerinin tekerrür oranları dikkat çekici derecede düşüktür (**Tablo 22**). Kervansaraydaki 82 işaret türünden 57'sinin sadece bir kez kullanıldığı

Levha 22. Tuzhisarı Sultan Hanı'nda Çift İşaret Kullanımı. Katalog Numaraları: 1: 22-1 ve 12-1; 2: 3-1 ve 15-13; 3: 36-6 ve 28-4.

saptanmıştır. En yüksek tekrar sayısına sahip ilk on işaretin 42'si kapalı birimde tespit edilmiş, bunların 41'i duvar ve payelerde görülürken 1'i kemerde saptanmıştır. Bu işaretlerin avludaki dağılımlarının daha dengeli olduğu izlenmektedir: Kemer ve tonozlarda 4, duvar ve payelerde 5 işaret saptanmıştır.

Yapıda tespit edilen işaretler arasında bazılarının taş ustalarından ziyade başka kimseler tarafından yapıldığını belirtmek mümkündür. Gerek kazıma biçimleri gerekse grafik anlamında şekillerindeki tuhaflıklar bu işaretlerin taşçı işareti olma ihtimalini şüpheye düşürse de kataloğa dahil edilmişlerdir. Bunlar: 33-14 “◊”, 41-16 “✱”,

41-12 “”, 54a-2 “”, 57a-6 “”, 57c-14 “” katalog numaralı işaretlerdir.²⁴⁹ Bunların dışında yapının avlusunun giriş cephesi üzerinde birbirlerine yakın biçimde kazınmış 57c-13 “”, 57c-15 “”, 57c-16 “” ve 57d-1 “” katalog numaralı işaretler form ve kazınma biçimleri açısından dikkat çekicidir. Bu işaretler bir ustadan daha çok taş üzerinde deneme yapan bir işçiye ait olabilir. Özellikle 57c-15, 57c-16 ve 57d-1 katalog numaralı işaretler 41a-2 katalog numaralı “” işarete ulaşma çabası gibi görünmektedir.

Kervansarayın cephelerindeki duvar dokusunda bulunan üç taş üzerinde çift işaret kullanımı saptanmıştır (**Levha 22**). Fotoğraf 1 ve 2’de görülen çift işaret kullanılmış taşlar kapalı birimde, Fotoğraf 3’teki örnek ise avluda tespit edilmiştir.

²⁴⁹ Bu işaretlerden 54a-2 katalog numaralı işaret 3-1 katalog numaralı işaretle, 57c-14 katalog numaralı işaret ise 44-2 katalog numaralı işaret ile aynı taş üzerine kazınmıştır.

Tablo 23. Tuzhisarı Sultan Hanı'nda Bulunan İşaretler.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
1-2		1				13-9		1			
2-1		1				14-5		1			
3-1		8			1	14-15		1			
4-1		1				14a-2		4			
4-5		1				14b-3		1			
6-1		5				14b-4		7			
6-3		1				14b-5		1			
6-4		1				14b-6		1			
6-11				1		15-1		1			
7-1		4	1	1		15-6		1			
11-3		3				15-13		1			
11-9				1		15a-3		1			
11-14		1				15a-7		1			
12-1		2		3		18-1		1			
12-9			1			18-5		1			
13-2		2			1	19-1		2			
13-3		1				19-2			1		

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
22-1		3		1	2	36-12		2			
22-6				1		36-14		1			
22-12		1				36a-1		1		1	
27-1		2				36a-2		1			
28-1		1				36b-15		1			
28-4		1				36c-1				1	
28-7		2				36c-4		1			
28-8		3				37-1		2			
30-5		2				37-5		1			
33-1		1		1		38-8		1			
33-10		2				41-12		1			
33-14		1				41-16		1			
33b-13		1				41a-2		2		1	
35-9		1				43-3				2	
35a-6		1				44-2		1			
36-1		1				44-4		1			
36-6		1				44-9		1			

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tonoz	Duvar Paye	Kemer Tonoz			Duvar Paye	Kemer Tonoz	Duvar Paye	Kemer Tonoz
44-10		1									
44a-1		2									
49-3		2									
53-8		2									
54-2		2									
54-12		1									
54a-2		1									
57a-6				1							
57c-8		1									
57c-13		1									
57c-14		1									
57c-15				1							
57c-16				1							
57d-1				1							

1.13. Evdir Hanı

Yapı Katalog No:13

Adı: Günümüzde Evdir Hanı adıyla anılan yapı, 19. yüzyılda bölgede seyahat eden Spratt ve Forbes “Eski Han”²⁵⁰, Rott ise “Çubuk Hanı” ismiyle kaydedilmiş, Kiepert haritasında ise “Evdır (Elvia) Han” adıyla işaretlenmiştir.²⁵¹

İncelenme Tarihi: 24.12.2022.

Bulunduğu Konum: 36.98837, 30.57995 | (36°59'18"K / 30°34'47"D) koordinatlarındaki yapı, Antalya şehir merkezinin kuzeyinde, Döşemealtı ilçesine bağlı Yeşilbayır mahallesinde bulunmaktadır. Yapı, Burdur-Antalya kervan yolu üzerinde Antalya yönüne doğru Kırkgöz Han’dan sonra gelmektedir.²⁵²

Banisi: I. İzzeddin Keykavus.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: Erdmann tarafından Riefstahl’ın 1928 yılında çektiği bir fotoğrafta taç kapı üzerinde bulunduğu belirtilen mermer kitabe günümüzde kayıptır.²⁵³ Ancak kitabe, Antalya Müzesi’nin kurucusu Süleyman Fikri Erten tarafından da kopya edilmiştir. Erten bu kitabeye göre yapının 1210 ile 1219 arasında hükümdarlık etmiş olan I. İzzeddin Keykavus tarafından yaptırıldığını ifade etmektedir.²⁵⁴ Erten’in kopyasını tahlil eden P. Wittek de yapının I. İzzeddin Keykavus tarafından H 610-616 (M 1215-1219) yıllarında inşa edildiğini belirtmektedir.²⁵⁵ Erdmann da Wittek’in

²⁵⁰ Spratt ve Forbes metin içinde kervansaraydan “Eski Han” adıyla bahsederken, yayının sonuna ekledikleri haritada Evdir Han ismiyle işaretledikleri Erdmann tarafından belirtilse de tarafımızca bu isme rastlanamamıştır; Spratt, Forbes, *Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyratis*, C. 1, s. 226; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 175.

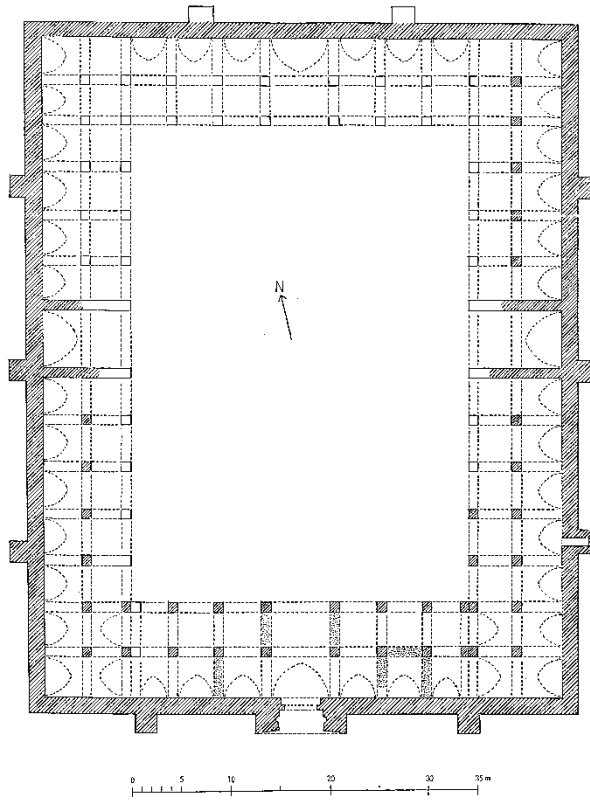
²⁵¹ Richard Kiepert, “Karte von Kleinasien-Adalia”, Karte von Kleinasien in 24 Blatt, D. Reimer (E. Vohsen), Berlin 1915.1908, <https://www.loc.gov/resource/g7430m.gct00325/?sp=25&r=0.738,0.182,0.183,0.094,0.>

²⁵² “HGM Atlas- Evdir Han’ın Koordinatları”, (28.03.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.44/36.9883033/30.5800391>.

²⁵³ Bu kitabe yapıyı ziyaret eden Spratt ve Forbes ile Rott tarafından da görülmüştür. Bkz.: Spratt, Forbes, *Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyratis*, C. 1, s. 227; Rott, *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kapodokien und Lykien*, s. 29; Erten, bu kitabeyi tanımlarken “... kapının en yüksek yerine beyaz mermer kitâbesi konulmuştur.” ifadesini kullanmaktadır. Ayrıca Erten’in eserinde yer verdiği yapının taç kapı fotoğrafı, Riefstahl’ın çektiği açıyla hemen hemen aynıdır ve bu fotoğrafta da kitabe olduğunu düşündüğümüz beyaz renkli bir taş belirgindir Bkz.: S. Fikri Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, Tan Matbaası, İstanbul 1940, s. 76, Res. 22; Riefstahl’ın, Türkçe’ye tercüme edilen eserindeki fotoğrafta taç kapı kuşatma kemerinin hemen üzerinde diğer bloklara göre daha beyaz renkli bir taş görülmektedir. Kitabenin yazılı olduğu taş da bu olmalıdır. Bkz.: Rudolf M. Riefstahl, *Cenubu Garbî Anadolu’da Türk Mimarisi*, çev. Cezmi Tahir Berklin, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, şek. 114; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 178.

²⁵⁴ Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, ss. 76-77.

²⁵⁵ Riefstahl, *Cenubu Garbî Anadolu’da Türk Mimarisi*, s. 73.

Çizim 18. Evdir Han'nın Planı (Erdmann'dan)

vardığı sonuca katılarak kervansarayın, 1215-1219 yıllarında, sultanın kendisi tarafından inşa ettirildiğini ileri sürmektedir.²⁵⁶

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik):

Evdır Hanı Anadolu'da bilinen, Antik Yunan agoralarını anımsatan plan tipine sahip iki kervansaraydan biridir.²⁵⁷

Avludan ibaret yapının kapalı birimi bulunmamaktadır (**Çizim 18**). Kuzey-güney aksında uzanan dikdörtgen bir hacme sahip yapı, boyutları açısından da dikkat çekicidir.²⁵⁸ Kervansarayın beden

²⁵⁶ Erdmann, dönemin Antalya Müze Müdürü İbrahim Işıldag'ın kendilerine söz konusu kitabının - yapının bulunduğu- Yeşilbayır Köyü'nde bir okulda olduğunu haber verdiğini ancak kendilerinin bu haberi çok geç aldıkları için kitabeyi inceleyemediklerini belirtmektedir. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 178; Eravşar da Erten'in kaydından yola çıkarak aynı çözümlemeyi yapar. Ayrıca, Antalya'nın 1216 yılında fethedildiğini belirterek kervansarayın bu tarihten önce inşa edilmiş olması gerektiğini belirtmiştir. Bkz.: Osman Eravşar, "Evdır Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, ss. 420, 423; Ancak Antalya, 1207 yılında I. Gıyaseddin Keyhusrev tarafından ele geçirilmiş, 1216 yılında ise I. İzzeddin Keykavus bağımsızlık ilan eden Antalya'yı ikinci kez fethetmiştir. Bu durum Selçukluların, 1207 yılından itibaren bölgede faal olduklarını göstermektedir. Ayrıca, Antalya limanının sağladığı ticari hacim ile ilişkili kervansaray yapısının şehrin tam anlamıyla fethinden önce değil tamamen kontrol altına alındıktan sonra inşa edilmesi makul görünmektedir. Bunlara ek olarak, Kıbrıs Krallığı ile yapılan ticaret anlaşmaları I. İzzeddin Keykavus döneminde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, Evdir Han'ın inşa tarihi için 1216 öncesi değil 1216-1219 arası ileri sürülmesi daha akla yatkındır; Antalya'nın fethi ve Kıbrıs Krallığı ile Selçuklu arasındaki anlaşma hakkında detaylı malumat için bkz.: Mahmut Demir, "Antalya'nın Türkiye Selçukluları Tarafından Fethi", *Cedrus*, C. VI (2018), s. 563; Mahmut Demir, *13. Yüzyıl Doğu Akdeniz'nin (Antalya-Alanya-Misis-Tarsus-Anazarba-Lazikiye-Süveydiye) Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2017, ss. 20-21, 54-55.

²⁵⁷ Şanlıurfa Harran'da bulunan Ba'rûr Hanı, 1219 yılında Eyyübi Prensi Melik Eşref'in hâcibi Emîr Hâcî Hüsameddin Ali tarafından yaptırılmıştır. Yapı, plan yönünden Evdir Han ile çok küçük farklılıklar dışında birebir aynıdır. Bkz.: Mustafa Güler, *Ba'rûr Hanı (Han El-Ba'rûr): Ba'rûr Hanı'nın Tarihçesi, Mimari Analizi, Değerlendirilmesi ve Restorasyonu*, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa 2021, ss. 22-29.

²⁵⁸ 54,00 x 67,60 m ebatlarındadır. Bkz.: Aynur Durukan, "Evdır Hanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, C. 11, s. 516.

Tablo 24. Evdir Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.

Katalog No.	İşaret	Adet
19-13		13
15a-8		10
22-3		8
33-1		8
7-1		7
41a-2		7
22-6		6
6-1		5
2-3		4
4-1		4

duvarları, doğu ve batı cephelerinde üçer, kuzey ve güney cephelerinde ikişer dikdörtgen kurgulu payanda ile desteklenmektedir. Günümüzde metruk vaziyetteki yapının kuzey ve kuzeybatısında kalan birimler temel seviyesine kadar harap durumdadır. Yapının duvarları sandık duvar tekniğiyle örülmüştür. Yalnızca giriş eyvanının doğu ve batı yanında revak kemerlerinin bazılarının içi moloz taş örgü ile kapatılmıştır. Bu işlemin, sonraki müdahalelerin bir ürünü olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, duvar örgüsünde çok sayıda devşirme malzemenin kullanıldığı görülmektedir.

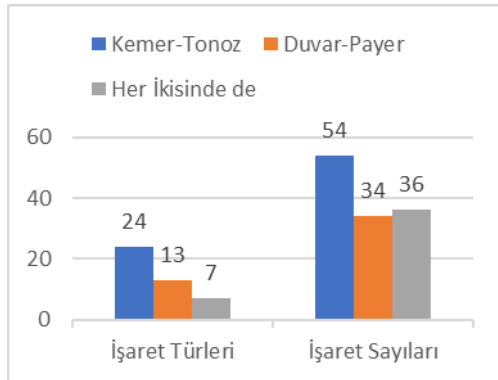
Güney cephenin ortasında yer alan geometrik bezemeli taş kapı, mukarnas kavsaralı olup kuşatma kemerinin üzerinden itibaren yıkılmış vaziyettedir. Kervansarayın avlu beden duvarlarını dolanan, çift sıra kemerli revak dizisi ile dört yöne yerleştirilmiş eyvanlar, yapının plan kuruluşunu meydana

getirmektedir. Sağlam vaziyetteki revak ve eyvanlardan anlaşıldığı üzere yapıdaki birimlerin tamamının üzeri sivri tonoz ile örtülüdür. Yapının doğu cephesinde,

güneyden kuzeye birinci payandanın içerisi tuvalet bölümü olarak düzenlenmiştir.²⁵⁹

Taşçı İşaretleri: Evdir Hanı'ndaki taşçı işaretlerinin bir kısmı Spratt ve Forbes, Erdmann ve Binan tarafından belgelenmiştir. Araştırmacılar 39 farklı türde 40 taşçı işareti kaydetmişlerdir.²⁶⁰

Bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmaları sırasında yapıda 43 farklı türde 124 taşçı işareti tespit

Grafik 20. Evdir Hanı Taşçı İşaretlerinin Mimari Ögeye Göre Dağılımı.

²⁵⁹ Yavaş, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tuvalet Mekânlarına Dair Bazı Notlar", s. 220.

²⁶⁰ Bu işaretlerden 19 farklı türü tarafımızca tespit edilmiş olup belirlenemeyen 20 tür işaretin katalog numaraları şu şekildedir: 3-16, 4-2, 11-4, 13-1, 13-5, 14a-4, 23-3, 23-5, 33a-15, 33b-4, 35-1, 35a-1, 35a-3, 38-1, 38-14, 39-1, 39a-6, 41a-4, 43-1, 48-10.

edilmiştir (**Tablo 25**). Bu işaretlerin 24 türde 54'ü sadece kemer ve tonozlarda görülürken, 13 türde 34'ü sadece duvar ve payelerde, 7 türde 36 işaret ise her iki mimari elemanda tespit edilmiştir. Bununla beraber toplam 124 işaretin 56'sının duvar ve payelerde, 68'inin ise kemer ve tonozlarda olduğu görülmüştür (**Tablo 24**).

Yapıdaki taşçı işaretlerinin tekerrür oranları düşüktür. En fazla tekrar eden ilk 10 işaretin toplam sayısı 72 olup bunların 35'i duvar ve payelerde, 37'si ise kemer ve tonozlardadır. %58'lik bir oranla yapıdaki toplam taşçı işareti sayılarının yarısından fazlasını bu işaretler meydana getirmektedir (**Grafik 20**). Bu ilk on işaretten 15a-8, 33-1 ve 41a-2 katalog numaralı işaretler sadece kemer ve tonozlarda, 22-3 ve 7-1 katalog numaralı işaretler sadece duvar ve payelerde, diğerleri ise her iki mimari eleman üzerinde de saptanmıştır. Yapının batı cephesinde bulunan bir taş üzerinde ise çift işaret kullanımı tespit edilmiştir (**Foto. 1**).

Foto. 1. Evdir Hanı'nda Çift İşaret Kullanımı. Kat. No.:19-13 ve 4-4.

Tablo 25. Evdir Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
2-1		1	1	15a-8			11
2-3		3	1	19-13		12	1
2-5			1	22-1		1	
4-1		1	3	22-3		8	
4-4		1		22-6		3	3
5-6			1	22-12			3
6-1		1	4	24-5			1
6-2		2		27-1		4	
7-1		7		28-1			1
7-2		1		30a-3		1	1
10-1		4		30a-5			2
12-1			1	32-2			1
13-2			1	32-3			1
14-1			1	33-1			8
14-4		1		33a-9			2
15-1			1	34-1			1
15a-5		1		35-8		1	

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
38-13			4				
39-3		2					
40a-4		1					
41a-2			7				
42-1			1				
43-3			1				
44-1			2				
44-2			1				
44-16			1				

1.14. Cırgalan Hanı

Yapı Katalog No:14

Adı: Cırgalan Hanı içinde bulunduğu mahallenin adıyla anılmaktadır.

İncelenme Tarihi: 13.07.2022.

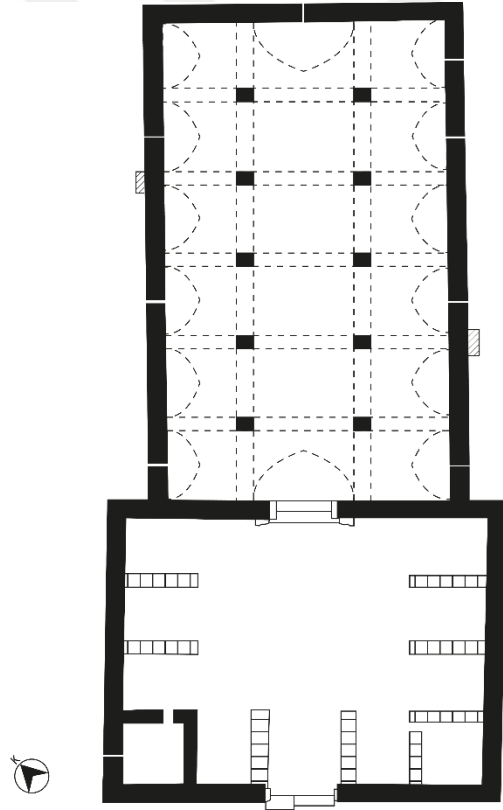
Bulunduğu Konum: 38.78150, 35.55912 | (38°46'53"K / 35°33'32"D)
koordinatlarındaki yapı, Kayseri şehir merkezine 10 km mesafede, Koca Sinan ilçesine bağlı Cırgalan mahallesi sınırları içindedir.²⁶¹

Banisi: Bilinmemektedir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: 13. yüzyıl.

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Kuzeydoğu-güneybatı

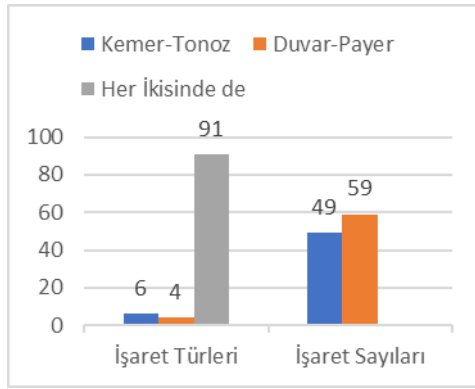
Çizim 19. Cırgalan Hanı'nın Restitüsyon Planı (A. Baş'tan İşlenerek).

aksında uzanan yapı, kapalı birim ve avludan oluşmaktadır (**Çizim 19**). Kazı çalışmalarından önce yapının, sadece kapalı birimden oluştuğu düşünülmektedir.²⁶² Günümüzde metruk vaziyetteki yapının, yalnızca kapalı bölümünün kuzeydoğu sahınının kuzey ve doğu köşeleri ayakta. Kervansarayın diğer kısımları çoğunlukla temel seviyesinde izlenebilmekte hatta birçok noktada bitki örtüsü sebebiyle görülememektedir.

Yapıda gerçekleştirilen kazı çalışmalarının ardından oluşturulan restitüsyon planına göre, yapının kapalı birimi dikdörtgen bir hacme sahip olup bunun güneybatısındaki avlusu ise kapalı birime oranla daha küçük ve kareye yakındır. Avlu ile kapalı birim girişi aynı aks

²⁶¹ "HGM Atlas- Cırgalan Hanı Koordinatları", (28.03.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.74/38.7813554/35.5589986>.

²⁶² Yıldırım Özbek, Celil Arslan, *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri 2008, C. 2, s. 715.

Grafik 21. Cırgalan Hanı’ndaki Taşçı İşaretlerinin Mimari Öğeğe Göre Dağılımı.

üzerinde yer almaktadır. Mevcut izlerden yapının avlusunun batı ve güney köşelerinde kapalı birer mekân olduğu, kuzeybatı ve güneydoğu kanatlarında ise eyvanların yer aldığı düşünülmektedir.²⁶³ Yapının kapalı birimi ise kuzeybatı-güneydoğu aksında uzanan altı sahnın ile bunları giriş aksında kesen, daha geniş tutulmuş çapraz sahnından meydana gelmektedir. Sahnınların üzerinin sivri tonozlar ile örtülü olduğu kazı çalışmaları neticesinde anlaşılmıştır.²⁶⁴

Taşçı İşaretleri: Yapıdaki taşçı işaretleri, Çayırdağ ve Baş tarafından kaydedilmiştir. Araştırmacılar yapıda 23 farklı türde işaret tespit etmişlerdir.²⁶⁵

Bu tez kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmalarında, Cırgalan Hanı’nda 20 farklı türde 108 taşçı işareti tespit edilmiştir (**Tablo 26**). Bu işaretlerin tamamı, yapının ayakta kalmış tek kısmı olan kapalı birimin kuzeydoğudaki sahnına ait kalıntılarda saptanmıştır. Yapının çok küçük bir bölümünde 100’ün üzerinde taşçı işareti saptanması, bu yapının orijinalindeki taşçı işareti sayısının mevcuttakinin on katına yakın olduğu ihtimalini düşündürmektedir. Bunun yanında, alanda bulunan ve kazı çalışmaları sırasında bir araya toplandığı anlaşılan, yapının diğer kısımlarına ait taşlar üzerinde de taşçı işaretleri gözlemlenmiş ancak bu taşlar bir yığın halinde oldukları için üzerlerine kazınmış taşçı işaretlerinin belgelemek mümkün olmamıştır.

Yapıda saptanan taşçı işaretleri, tür ve nicelik bakımından kemer, tonoz duvar ve paye elemanlarında dengeli bir şekilde dağılım göstermektedir (**Grafik 21**).

²⁶³ Baş, “Kayseri Cırgalan Hanı”, s. 101.

²⁶⁴ Yapının daha detaylı tanıtımı ve kapsamlı restitüsyon önerisi için bkz.: Baş, “Kayseri Cırgalan Hanı”, ss. 99-121.

²⁶⁵ Baş, “Kayseri Cırgalan Hanı”, s. 108; Çayırdağ, “Kayseri’de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri”, ss. 85-91; Araştırmacıların tespit ettiği işaret türlerinden 12’si tarafımızca tespit edilememiştir. Bunların katalog numaraları şu şekildedir: 2-5; 3-1; 5-6; 7-3; 14b-7; 17-2; 19-1; 27-2; 27-3; 29-1; 55-2; 57a-9.

Tablo 26. Cırgalan Hanı'nda Bulunan İşaretler.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
2-1		5	26	36-1		6	2
2-2			1	57a-8			1
2-4		3	2	57c-7			1
3-2			1				
4-1			1				
5-5		2					
6-1		3	1				
7-10		5	6				
13-2		6	1				
14-4		2					
14-11		1	1				
14-16		1					
19-7		12	1				
19-8			1				
19-12		9	1				
29-2			2				
30-1		4					

1.15. Çardak Hanı

Yapı Katalog No:15

Adı: Hanabad olarak da bilinen²⁶⁶ yapı adını, 12. yüzyılda “Charax”²⁶⁷ “Kharaks”²⁶⁸ olarak isimlendirilen Çardak ilçesinden almıştır.

İncelenme Tarihi: 26.07.2022.

Bulunduğu Konum: 37.82872, 29.66567 | (37°49'43"K / 29°39'56"D)
koordinatlarındaki yapı, Denizli’ye bağlı Çardak ilçesindedir ²⁶⁹.

Banisi: Esedüddin Ayaz bin Abdullah.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: Kapalı kısım giriş açıklığı üzerinde bulunan kitabede, 1230 yılında Esedüddin Ayaz bin Abdullah²⁷⁰ tarafından inşa ettirildiği yazılıdır.²⁷¹

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Kervansaray, avlu ve kapalı birimden meydana gelmektedir. Avlunun varlığı daha önceki araştırmacılar tarafından tespit edilmiş ancak mahiyetinin anlaşılması, 2006 yılında Denizli Müze Müdürlüğüne yapılan kazılar neticesinde gerçekleşmiştir.²⁷² 2017-2018 yıllarında restore edilen kervansaray, günümüzde boş tutulmaktadır.

Kazılarda elde edilen veriler ışığında K. Pektaş’ın oluşturduğu restitüsyon planında, yapının avlusunun güney kanadının revaklı olarak düzenlendiği, kuzey

²⁶⁶ Parla, Hanabâd isminin yakınındaki Han-âbâdkırından geldiğini belirtirken, Ertaş ise bu durumun tam tersini ileri sürmektedir. Araştırmacı, günümüzde Hambat ismiyle bilinen ovanın isminin, Hanabât’ın bozulmuş hali olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Kiepert haritasında da yerleşimin güneyindeki düzlük “Hambat Kyry” şeklinde işaretlenmiştir. Bkz.: Parla, *I. Alâeddin Keykubad Dönemi Yapılarında Biçim ve Estetik*, s. 648; Mehmet Yaşar Ertaş, “XV.-XVI. Yüzyıllarda Hambat Yöresinde Yerleşim ve Nüfus”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 11 (2012), s. 153; Erdmann, yapının günümüzdeki isminin ilçeye verildiğini ifade etmektedir. Ayrıca, İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın da yapıyı “Hanabât” ismiyle andığını aktarmaktadır. Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 59.

²⁶⁷ Niketas Choniates, *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, çev. Harry J. Magoulas, Wayne State Üniversitesi Yayınları, Detroit 1984, s. 110; Kiepert haritasında yerleşim yeri Çardak isminin yanında Charax olarak da işlenmiştir. Bkz.: Richard Kiepert, “Karte von Kleinasien-Afiun-Karahissar”, *Karte von Kleinasien in 24 Blatt*, D. Reimer (E. Vohsen), Berlin 1915, <https://www.loc.gov/resource/g7430m.gct00325/?sp=19&st=image&r=0.447,0.426,0.118,0.062,0>.

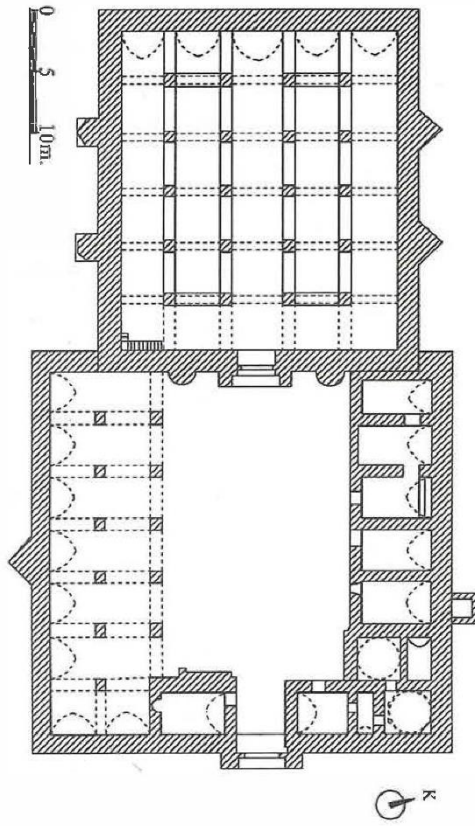
²⁶⁸ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, s. 135.

²⁶⁹ “HGM Atlas- Çardak Hanı Koordinatları”, (31.03.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#17/37.828515/29.665858>.

²⁷⁰ Esedüddin Ayaz ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Canan Parla, Erol Altınsapan, “Atabek Ayaz ve Figürlü Bezemeleriyle Denizli Çardak Han”, *Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, S. 51 (2008), s. 195-215.

²⁷¹ Kadir Pektaş, “Çardak Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, s. 162.

²⁷² Nesrin Karabay, “Çardak Han”, *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, C. XVI (2007), ss. 117-20.

Çizim 20. Çardak Hanı'nın Restitüsyon Planı (K. Pektaş'tan).

kuzey, güney ve doğu cephelerde üçgen, çokgen ve dairesel formlu payandalar ile tahkim edilmiştir. Kapalı birim taç kapısının kavsarası sivri tonoz şeklinde düzenlenmiş olup, giriş açıklığının üzerine yapının inşa kitabesi yerleştirilmiştir. Kitabenin iki yanında yer alan mukarnaslı konsollar üzerine oturtulmuş aslan heykelleri dikkat çekicidir. Yapının kapalı birimi doğu-batı aksında uzanan beş sahına ayrılmıştır. Bu sahnılardan ortadaki daha geniş ve yüksek tutulmuş, bunun iki yanında bulunan sahnılar ise sekiler ile yükseltilmiştir. Kapalı birimin güneydoğu köşesinde dama çıkışı sağlayan merdivenler bulunmaktadır. Yapının duvarlarında herhangi bir pencere bulunmazken, tonozlara açılmış küçük kare delikler aydınlatma ve havalandırma işlevini yerine getirmektedir.

kanadının ise servis mekanlarına ayrıldığı görülmektedir (**Çizim 20**). Avlunun kuzeydoğusunda ortaya çıkarılan izlerden, burada bir hamamın bulunduğu tespit edilmiştir.²⁷³ Ayrıca, hamamın hemen kuzeyinde -yapının avlusunun dışında- bir soğuk su haznesinin varlığı da anlaşılmıştır.²⁷⁴ Gerçekleştirilen kazı çalışmaları, Erdmann'ın tahmin ettiği gibi avlu giriş eyvanının güneyinde yer alan dikdörtgen birimin mescit olduğunu ortaya çıkarmıştır.²⁷⁵ Avluda, yalnızca güney cephenin ortasında üçgen biçimli bir payanda yer almaktadır.

Günümüze, sağlam vaziyette ulaşmış ve 20. yüzyılda farklı işlevler için kullanılmış olan yapının kapalı biriminin beden duvarları

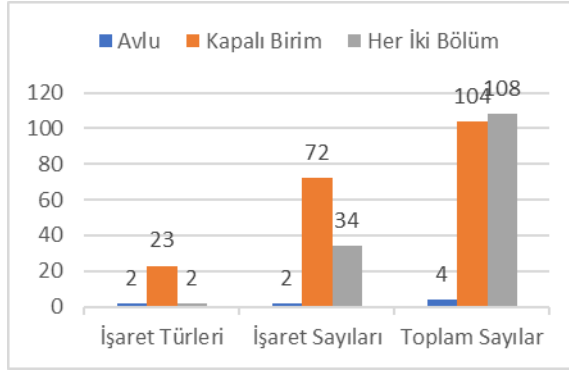
²⁷³ Pektaş, "Çardak Han", s. 165; Karabay, "Çardak Han", s. 118.

²⁷⁴ Karabay, "Çardak Han", s. 118; Pektaş, "Çardak Han", s. 165.

²⁷⁵ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 61; Pektaş, "Çardak Han", s. 167.

Tablo 27. Çardak Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.

Katalog No.	İşaret	Adet
6-2		29
41a-2		16
5-5		10
19-2		10
33-1		8
44-2		6
6-1		5
4-1		2
13-2		2
13-5		2

Grafik 22. Çardak Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.

Taşçı İşaretleri: Yapıdaki taşçı işaretlerinin bir kısmı Erdmann tarafından belgelenmiştir. Araştırmacı yapıda 10 farklı türde 11 işaret saptamıştır.²⁷⁶

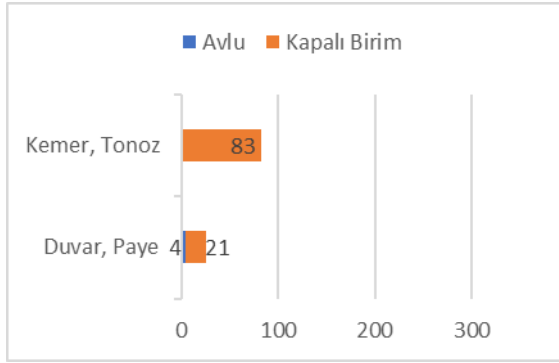
Tez çalışması kapsamında yapıda gerçekleştirilen saha çalışmalarında 27 farklı türde 108 taşçı işareti saptanmıştır (**Tablo 28**). Yapıda tespit edilen işaretlerin tamamına yakını kapalı birimde tespit edilmiştir. Belirlenen 27 işaret türünden 2 türde 2 işaret sadece avluda, 23 türde 72 işaret sadece kapalı birimde, 2 türde 34 işaret ise her iki bölümde de görülmüştür. Toplam 108 işaretin 104'ü kapalı birimde, 4 işaret ise avluda bulunmaktadır (**Grafik 22**).

Yapıdaki taşçı işaretlerinin kullanıldıkları mimari eleman bazında dağılımları incelendiğinde, kapalı birim kemer ve tonozlarını meydana getiren taşlar üzerine 83 işaretin, 21 işaretin ise aynı bölümde duvar ve paye dokusunda kullanılan taşlar üzerine kazındığı tespit edilmiştir. Avluda, tespit edilen 4 işaretin tamamı -tabii olarak- duvar örgüsündeki taşlar üzerinde belirlenmiştir (**Grafik 23**).

Kervansarayda tespit edilen taşçı işaretlerinin 4'te 1'ini 29 kez tekrar eden 6-2 katalog numaralı işaret oluşturmaktadır (**Tablo 27**). Bu işaret türünün ayna şekli olan 6-1 katalog numaralı işaret de yapıda en çok tekrar eden ilk 10 işaret arasındadır. Bu ikisinin diğer taşçı işareti türlerinden

farklı olarak, kervansarayın her iki bölümünde de örneklerinin saptanması dikkat çekicidir. Yapıda tekerrür oranı en yüksek ilk 10 işaretten 5-5, 44-2, 4-1 ve 13-5

²⁷⁶ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 61; Erdmann'ın tespit ettiği taşçı işaretlerinden 6'sı tarafımızca tespit edilememiştir. Bunların katalog numaraları şu şekildedir: 5-9; 6-6; 35a-1; 36a-16; 38-16; 40a-5.

Grafik 23. Çardak Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.

katalog numaralı işaretler sadece kemerlerde kullanılan taşlar üzerinde tespit edilmişlerdir. Listedeki diğer işaretler ise hem duvarlardaki hem de kemerlerdeki taşlara kazınmışlardır.

Yapıda, üzerinde işaret olan üç taş kullanılacağı yere uygun biçimde kesilmiştir. Bu taşlardan ikisinin üzerinde 6-2 katalog numaralı işaret, üçüncüsünde ise 19-2 katalog numaralı

işaret bulunmaktadır (Levha 23). 19-2 katalog numaralı işaretin bulunduğu taşın kesilme şekli işaretin bir kısmının da deforme olmasına sebep olmuştur.

Levha 23. Çardak Hanı'nda Kesilmiş Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri. Kat. No.: Yukarıda 6-2, Altta 19-2.

Tablo 28. Çardak Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
4-1			2			33-1		4	4		
5-1				1		36-13			2		
5-5			5			36a-15				1	
6-1		1	3	1		41a-2		5	11		
6-2		4	24	1		44-1			1		
7-2		1				44-2			6		
7-4		1				44-15			1		
8-1		1				45-1		1			
11-1			1			45-10			1		
12-1			1			57a-2			1		
13-2		1	1								
13-5			1								
14a-6			1								
19-2		1	9								
27-1			1								
28-1			1								
28-4		1									

1.16. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı

Yapı Katalog No:16

Adı: Kervansaray, banisinin adıyla anılmaktadır.²⁷⁷

İncelenme Tarihi: 07.07.2022.

Bulunduğu Konum: 40.28175, 36.29084 | (40°16'54"K / 36°17'27"D)
koordinatlarındaki yapı Tokat'ın Pazar ilçesinde bulunmaktadır.²⁷⁸

Banisi: Mahperi Huand Hatun.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: Avlusunda ve kapalı birim taç kapısı üzerinde yer alan her iki kitabe de yapının 1238 yılında Mahperi Hatun tarafından yaptırıldığı bilgisi yer almaktadır.²⁷⁹

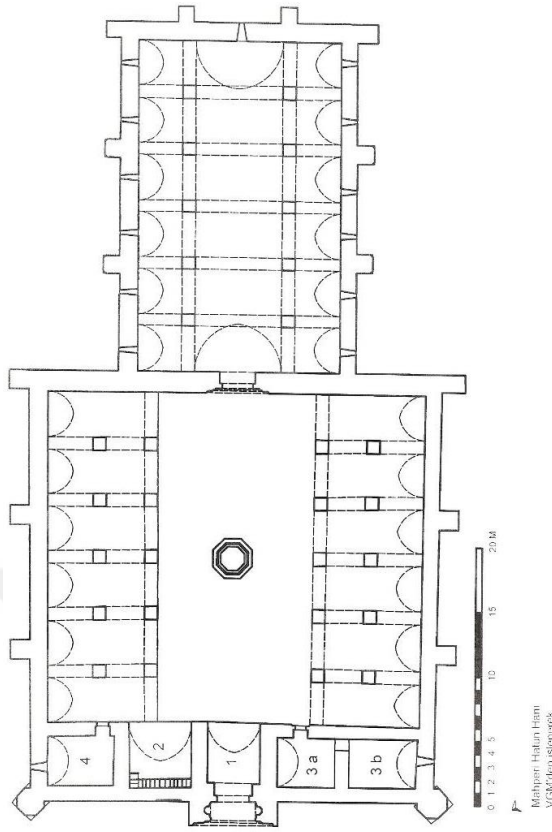
Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Yapı kapalı birim ve avludan oluşan kervansaraylar grubundadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan yapının avlusu kapalı birimine göre daha büyüktür (**Çizim 21**). Günümüzde kafe olarak işletilen yapı, 2007 yılında tamamlanan restorasyona kadar metruk durumdadır.²⁸⁰ Yapının avlu beden duvarları, güneybatı ve kuzeybatı köşelerde çokgen, kuzey ve güney cephelerde dikdörtgen formlu payandalar ile tahkim edilmiştir. Avlunun batı cephesinin ortasına konumlandırılmış geometrik ve bitkisel motiflerle bezeli taç kapının kavsarası, sivri tonoz şeklinde düzenlenmiştir. Giriş açıklığının hemen üzerinde üç dilimli kemer ile sınırlandırılmış inşa kitabesi bulunmaktadır. Kareye yakın plan kuruluşlu avlu kısmının kuzey ve güney kanatları çift sıra kemerli revaklar şeklinde düzenlenmişken, batısında servis mekânları yer almaktadır. Giriş eyvanının güneyinde birbiriyle ilişkili iki oda, kuzeyinde ise bir eyvan ve bir oda bulunmaktadır. Girişin kuzeyindeki eyvan içerisindeki merdivenlerle giriş eyvanının üst katındaki

²⁷⁷ Yapı ayrıca, Ulu Han, Hatun han, Basarhan (Pazar) isimleriyle de anılmaktadır. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 136; Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Amasya-Tokat et Sivas*, C. 2, s. 114; Albert-Louis Gabriel, *Anadolu'daki Türk Anıtları- İkinci Cilt: Amasya- Tokat- Sivas*, çev. Nuri Fudayl Kıcıroğlu, Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü, İstanbul 2022, s. 125.

²⁷⁸ "HGM Atlas- Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı Koordinatları", (04.02.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#17.53/40.281691/36.290709>.

²⁷⁹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 139; Serkan Sunay, "Tokat-Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, s. 257; Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Amasya-Tokat et Sivas*, C. 2, ss. 115-16; Gabriel, *Anadolu'daki Türk Anıtları- İkinci Cilt: Amasya- Tokat- Sivas*, s. 127; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, ss. 335-39.

²⁸⁰ Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 341; Sunay, "Tokat-Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı", s. 268.

Çizim 21. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı'nın Planı. (S. P. Yıldırım'dan).

mescide erişim sağlamaktadır.

Yapının kapalı birim beden duvarları doğu cephede 2, kuzey ve güney cephelerde 3'er payanda ile desteklenmiştir. Dışa taşıntılı olmayan kapalı birim taç kapısı, avlu taç kapısına oranla daha sade görünümündedir. Dıştan içeriye doğru iç bükey bordürler ile yüzeysel bir niş formu kazandırılmış taç kapıda, giriş açıklığını kuşatan, yarım sekiz kollu yıldız ile sonlanan kaval silme biçimindeki kemer ve üst kısımda yer alan madalyonlar birimin süsleme programını oluştururlar. Giriş açıklığı kemerinin hemen üzerinde dikdörtgen bir levha biçiminde düzenlenmiş inşa kitabesi yer almaktadır. Kervansarayın kapalı birimi, kuzey-güney doğrultusunda uzanan altı sahin ile

bunları giriş aksında kesen, daha yüksek ve geniş tutulmuş çapraz sahininden oluşmaktadır. Çapraz sahin restorasyon sonrası şeffaf polikarbonat malzeme ile örtülmüştür.²⁸¹ Kapalı birimin havalandırılması, kuzey ve güney beden duvarları üzerinde 6'şar, doğu cephesinin ortasında da 1 olmak üzere toplam 7 mazgal pencereyle sağlanmaktadır.

Taşçı İşaretleri: Kervansaraydaki taşçı işaretlerinin bir kısmı Erdmann ve Yıldırım tarafından belgelenmiştir. Araştırmacılar yapıda 15 farklı türde 19 işaret kaydetmişlerdir.²⁸²

Tez çalışması kapsamında yapıda gerçekleştirilen incelemelerde 39 farklı türde 108 işaret tespit edilmiştir (**Tablo 30**). Bu işaretlerin 16 türde 18'i sadece avluda, 17

²⁸¹ Sunay, "Tokat-Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı", s. 268.

²⁸² Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 138; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 376; Araştırmacıların kaydettiği işaretlerden yalnızca 5'i tarafımızca tespit edilememiştir. Bu işaretlerin katalog numaraları şu şekildedir: 11-1, 20-1, 28-1, 28-10, 36c-14.

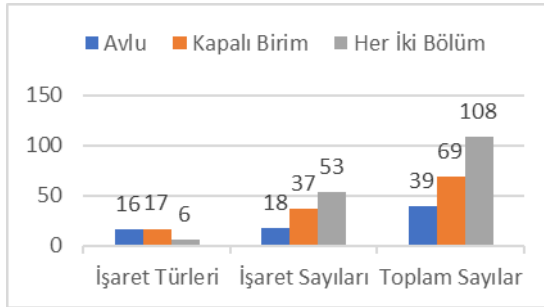
Tablo 29. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret.

Katalog No.	İşaret	Adet
43-1		20
33-1	△	11
6-1	N	8
49-1	⌐	7
49-2	⌐	6
4-1	L	4
6-2	⌐	4
22-1	⌐	4
33-10	▽	4
34-2	⌐	4

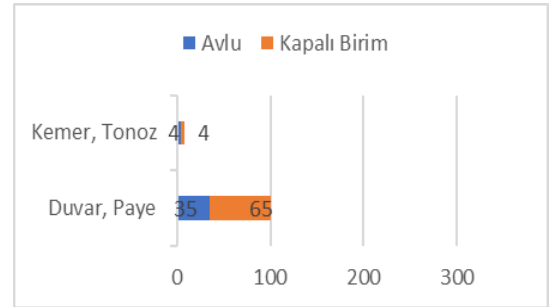
türde 37'si kapalı birimde, 6 türde 53 işaret ise her iki bölümde de görülmektedir. Toplam 108 işaretin 69'u kapalı birimde, 39'u ise avluda bulunmaktadır (**Grafik 25**).

Yapının geçirdiği restorasyonlar esnasında örtü sisteminin büyük oranda yenilenmesi sebebiyle taşçı işaretleri çoğunlukla duvar ve paye gibi elemanları meydana getiren taşlar üzerinde takip edilebilmektedir. Kapalı birim duvar ve payelerinde 65, avluda ise 35 taşçı işareti saptanmıştır. Yapının tonoz örtüsünde taşçı işaretine rastlanmazken, her iki birimin kemerlerinde 4'er işaret tespit edilmiştir (**Grafik 24**).

Kervansaraydaki en fazla yinelenen taşçı işaretleri arasında tekrar sayıları bakımından belirgin bir fark bulunmaktadır (**Tablo 29**). 43-1 katalog numaralı işaret 20 tekrerrür sayısına sahipken 33-1 katalog numaralı işaretin yinelenme sayısı bunun yaklaşık yarısıdır. Tekrar sayıları arasında bu denli fark olması yapının geçirdiği onarımlara bağlanabilir. En sık tekrar sayısına sahip taşçı

Grafik 25. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayındaki Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.

Grafik 24. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayındaki Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Öğeye Göre Dağılımı.

işaretlerinin birim bazında dağılımı

incelendiğinde; 49-1, 4-1, 33-10 ve 34-2 katalog numaralı işaretlerin yalnızca kapalı birimde görüldüğü diğer işaret türlerinin ise hem avlu hem de kapalı birimdeki taşlar üzerinde kullanıldığı saptanmıştır.

Tablo 30. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
3-1		2				22-3				1	
3-2		1				22-12		3			
3a-8				1		29-4		2			
4-1		4				29-5		1			
4-5		1				33-1		10		1	
6-1		1		7		33-10		4			
6-2		2		2		34-1		1			
7-15		2				34-2		4			
12-1					1	36-1				1	
12-7				1		38-9				1	
14a-5				1		38-10				1	
14a-7				2		38-11				1	
14b-9		1				38a-2				1	
17-6		1				39a-8				1	
19-2				1		41-1				2	
22-1		5		2		43-1		12	1	4	3
22-3				1		43-3		1			

1.17. İncir Hanı

Yapı Katalog No: 17

Adı: Yapıda çok sayıda incir ağacı yetiştiğinden dolayı bu isimle anıldığını öne süren araştırmacılar olsa da Osmanlı kayıtlarına göre bölgenin adı 16. yüzyılda İncirli mezrası olarak anılmak da ve aynı isimle bir pazar kurulduğu bilinmektedir.²⁸³

İncelenme Tarihi: 03.04.2022/17.12.2022.

Bulunduğu Konum: 37.47863, 30.53343 | (37°28'43"K / 30°32'0"D)
koordinatlarındaki yapı Burdur’a bağlı Bucak ilçesinin İncirönü mevkisindedir.²⁸⁴

Banisi: II. Gıyaseddin Keyhusrev.

Mimarı: Ebu’l Kerem bin Salâr.²⁸⁵

İnşa Tarihi: 1238-1239.²⁸⁶

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Kuzey-güney ekseninde inşa edilmiş yapı, kapalı birim ve avludan oluşmaktadır (**Çizim 22**). Kervansarayın kapalı kısmı nispeten sağlamken, avlu duvarlarının bir kısmı ayakta. Nitekim, 1990-1993 ve 2000, 2013-2014 yıllarında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında yapının avlu kısmının yarım kaldığı anlaşılmıştır.²⁸⁷ 1990’lı yıllarda kapalı birimin kuzey cephesinin kaplama taşları restorasyon çalışması için sökülmüş, ancak oluşan tahribat nedeniyle yapıya daha fazla zarar vermemek adına çalışma durdurulmuştur.²⁸⁸

Yapının avlusunun batı ve güney cephelerinde dikdörtgen kesitli, doğu cephesinin ortasında ise çokgen kesitli payandalar kullanılmıştır. Kapalı birimin doğu

²⁸³ Rahmi Hüseyin Ünal, “İncir Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 318; İsim kökeninin İncir ağacından geldiğini iddia eden araştırmacılarından biri Erdmann’dır. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 108.

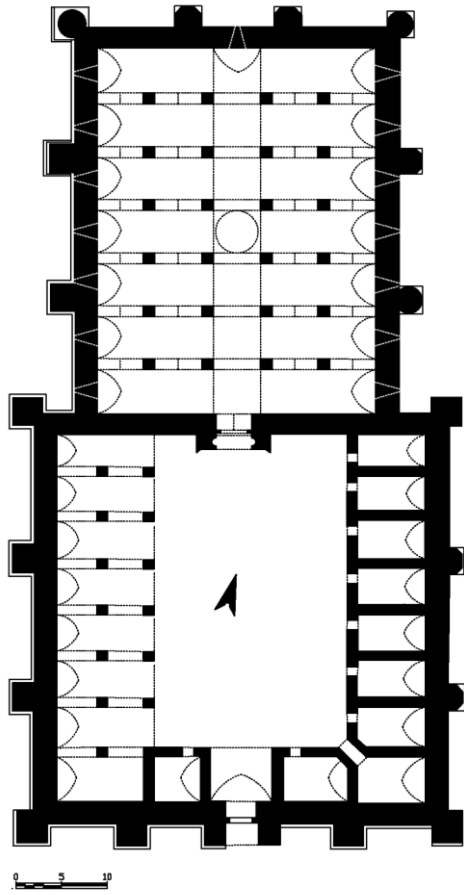
²⁸⁴ “HGM Atlas- İncir Hanı Koordinatları”, (16.01.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#17.89/37.478579/30.533468>.

²⁸⁵ Katib’ül imaret ünvanıyla Ebu’l Kerem adını ortaya çıkaran Çakmak bu kişinin mimar ya da yapım organizasyonundan sorumlu kişi olduğunu belirtmektedir. Bkz.: Şakir Çakmak, “Yeni Bulgular Işığında İncir Hanı”, *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi*, C. 29, S. 2 (2020), s. 616, doi:10.29135/std.691938.

²⁸⁶ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 110: Erdmann bu tarihin inşanın başlangıcını verdiğini ileri sürmektedir. Abdullah Şevki Duymaz, *Isparta - Antalya Arasında Yer Alan Anadolu Selçuklu Hanlarından “ İncir Han ”*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996, s. 17; Ünal ve Çakmak hanın bu tarihte tamamlandığını belirtmektedir. Bkz. Ünal, “İncir Han”, s. 310; Çakmak, “Yeni Bulgular Işığında İncir Hanı”, s. 607.

²⁸⁷ Çakmak, “Yeni Bulgular Işığında İncir Hanı”, s. 616.

²⁸⁸ Çakmak, 2014 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalar sırasında sökülmüş yapı taşlarını kuzeye doğru çekerek payandaların pabuç kısımlarını ortaya çıkardıklarını belirtmektedir. Bkz. Çakmak, “Yeni Bulgular Işığında İncir Hanı”, s. 611.

Çizim 22. İncir Hanı Restitüsyon Planı (E. Daş'dan işlenerek).

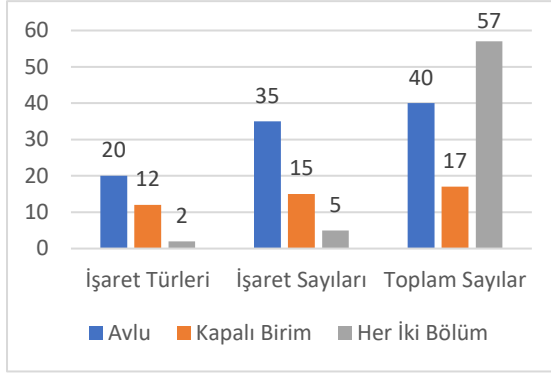
cephesinde dikdörtgen kesitli, kuzey ve doğu cephelerinin ortasında çokgen; kuzeydoğu ve kuzeybatı köşeleriyle doğu cephenin güneyinde dairesel payandalara yer verilmiştir. Bu birimlerde kullanılan dairesel ve çokgen kesitli payandalar, kare kaide üzerinde yükselmektedir.

İncir Hanı'nın restitüsyon planında, avlunun batı yönünün çift sıra revak dizisine, doğusunun ise servis mekânlarına ayrılmış olduğu görülmektedir. Yapıda gerçekleştirilen kazı çalışmalarında bazı payelerin temelini dahi atılmadığı, dolayısıyla bu verilerden yola çıkılarak revak dizisinin planlandığı ancak inşa edilemediği ortaya konmuştur.²⁸⁹

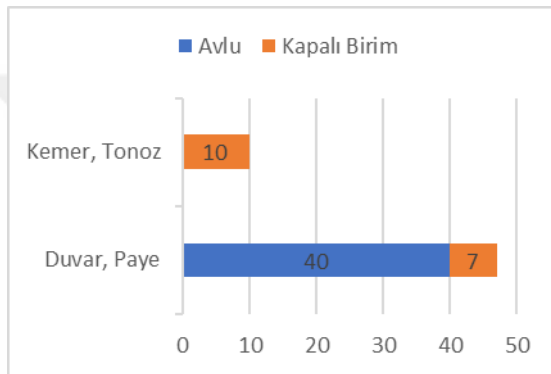
Yapının en dikkat çekici unsuru, istiridye kabuğu şeklindeki kavsarası ve kavsara kuşatma kemerinin iki yanına

yerleştirilmiş sırtında güneş taşıyan aslan kabartmalarıyla bezenmiş kapalı biriminin taç kapısıdır. Hanın inşa kitabesi bu kavsara kemerinin içine yerleştirilmiştir. Kapalı kısım, doğu-batı ekseninde uzanan, birbirine paralel yedi sahnın ile, bunları giriş açıklığı ekseninde kesen ve daha yüksek tutulmuş bir çapraz sahnın meydana gelmektedir. Sahnınlar birbirlerinden çift sıra sivri kemer dizisi ile ayrılmıştır. Tüm birimlerin üzeri sivri tonoz örtülü olup yalnızca çapraz sahnın ve dördüncü sahnının kesişim noktasına -günümüzde mevcut olmayan- bir kubbe yerleştirilmiştir. Yapının aydınlanması doğu ve batı duvarlarına karşılıklı olarak yerleştirilen yedişer mazgal pencereyle sağlanmıştır.

²⁸⁹ Çakmak, "Yeni Bulgular Işığında İncir Hanı", s. 610.

Grafik 27. İncir Hanı Taşçı İşaretlerinin Sayısal Dağılımı.

Grafik 26. İncir Hanı Taşçı İşaretlerinin Kullanıldığı Mimari Ögeye Göre Dağılımı.

Taşçı İşaretleri: Yapıda yer alan taşçı işaretlerine, Ağzıkara Hanı'ndaki taşçı işaretlerini konu alan bir makalenin karşılaştırma tablosunda yer verilmiştir.²⁹⁰ Tez çalışması kapsamında yapılan incelemelerde İncir Hanı'nda 34 farklı türde toplam 57 işaret tespit edilmiştir (**Tablo 31**). Bu işaretlerden 12 farklı türdeki 15 işaret yalnızca kapalı bölümde, 20 farklı türdeki 35 işaret yalnızca avluda ve 2 farklı türdeki 5 işaretin ise hem avluda hem de kapalı birimde tekrarladığı tespit edilmiştir (**Grafik 27**).²⁹¹

Saptanan 57 işaretin 46'sı duvarlarda 11'i kemerlerde kullanılan taşlar üzerindedir (**Grafik 26**).

Yapıda 24 tür işaretin bir kez, 10 tür işaretin ise iki veya daha fazla sayıda

kullanıldığı saptanmıştır. 12-1 ve 22-1 katalog numaralı işaretler en fazla sayıda tespit edilen işaretlerin başında gelmektedir. 5'er kez tekrar eden 12-1 katalog numaralı işaretler yalnızca avlu duvarlarında görülürken, 22-1 katalog numaralı işaretlerin 4'ü avlu duvarlarında 1'i ise kapalı birim kemerinde tespit edilmiştir. 14-4 katalog numaralı işaret, yalnızca kapalı birim kemerlerinde kullanılmıştır. Saptanan işaret türlerinden 10'u İncir Hanı'na özgüdür.²⁹² Bir taş üzerinde iki veya daha fazla sayıda taşçı işareti İncir Hanı'nda tespit edilememiştir.

²⁹⁰ Binan, Binan, "Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematiik Bir Yaklaşım", s. 338: Tabloda 39-1 ve 42-2 katalog numaralı işaretler verilmiş olup 42-2 katalog numaralı işaret tarafımızca tespit edilmiştir.

²⁹¹ Yapıdaki bozulmalar sebebiyle çok daha fazla olduğu düşünülen taşçı işaretleri tespit edilememiştir. Özellikle kapalı bölümdeki nem ve is kaynaklı tabaka temizlenirse, İncir Hanı'nın taşçı işareti envanteri hiç kuşkusuz genişleyecektir. Kervansaraydaki bozulmalar için bkz.: Tülin Tolun, "İncir Han", *Antalya IV. Selçuklu Semineri (Bildiriler) 13-14 Mart 1992*, Antalya Valiliği Yayınları 1993, s. 91.

²⁹² Diğer yayınlardaki taşçı işaretleri de dahil edildiğinde bu sayı 7'ye düşmektedir.

Tablo 31. İncir Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
2-1			1			19-1				1	
3-1		1		1		19-10			1		
3-2				1		22-1			1	4	
3a-4				1		27-1				3	
5-5				1		27-2				3	
5-6			1			28-1				1	
6-1				3		36a-8				1	
6-2				2		39-10			1		
11-6				1		41-1		1			
11-7				1		41a-2		1			
12-1				5		41a-3				1	
13-2				3		42-2		1			
14-4			4			43-1				1	
14a-1				1		43-8				3	
14a-5			1			55-5		1			
15-4				1		57a-7				1	
15-5		1				57c-5		1			

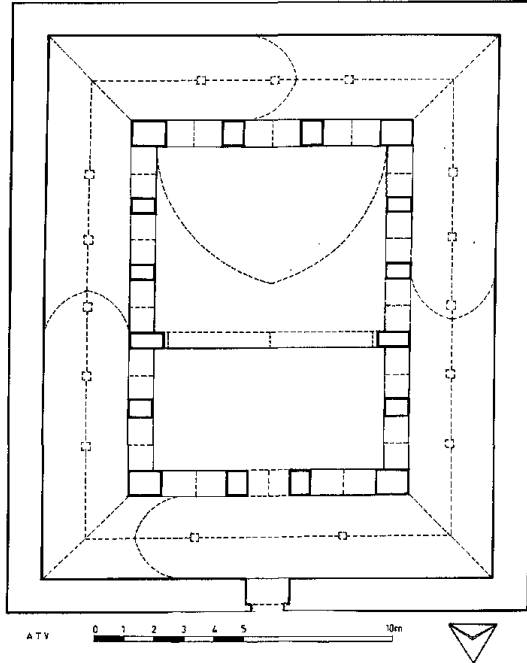
1.18. Mirçinge Hanı

Yapı Katalog No: 18

Adı: Yapının adı bulunduğu Handere köyünün eski adından gelmektedir. Divriği Camii ve Darşşifası'na vakfedilen mallar arasında “*Han Mircige köyünün yarısı*” ibaresi yer almaktadır. Ayrıca bu ismin köyün yakınından geçen ırmağın adı olan Mirçinge'den geldiği de Kayaoğlu tarafından belirtilmiştir.²⁹³

İncelenme Tarihi: 27.08.2022.

Bulunduğu Konum: 39.23563, 38.27257 | (39°14'8"K / 38°16'21"D)
koordinatlarındaki yapı, Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Handere köyünde bulunmaktadır.²⁹⁴

Çizim 23. Mirçinge Hanı'nın Restitüsyon Planı (A.T. Yavuz'dan).

Banisi: Bilinmemektedir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: Yapının kitabesi yoktur, ancak 1243 tarihli Divriği Ulu Camii'nin vakfiyesinde sayılan vakıf arazileri arasında adı geçtiğinden, Divriği Ulu Camii ve Darşşifası'nın bitiş tarihi ve vakfiyenin düzenlenme tarihi arasındaki süre değerlendirilerek, yapının 1230'larda inşa edildiği ileri sürülmektedir.²⁹⁵

Genel zellikleri (Plan, Süsleme,

Malzeme ve Teknik): Yapı, plan tipi bakımından A. Tükel Yavuz tarafından literatüre kazandırılan eş odaklı

kervansaraylar arasında değerlendirilir.²⁹⁶ Harap ve modern konutların arasına sıkışmış vaziyetteki yapı, günümüzde ahır olarak kullanılmaktadır.

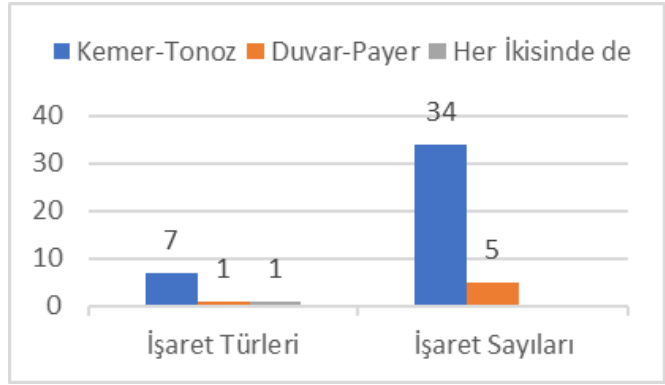
²⁹³ İsmet Kayaoğlu, “Vakfiyenin Değerlendirilmesi”, *Divriği Ulu Cami ve Darşşifası*, ed. Yılmaz Önge, İbrahim Ateş, Sadi Bayram, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1978, ss. 10-11.

²⁹⁴ “HGM Atlas- Mirçinge Hanı Koordinatları”, (04.04.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.04/39.235424/38.272456>.

²⁹⁵ Ayşıl Tükel Yavuz, “Mirçinge Han ve Anadolu Selçuklu Dönemi Eşodaklı Kervansarayları Arasındaki Yeri”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1-2 (1991), s. 48.

²⁹⁶ Yavuz, “Anadolu'da Eşodaklı Selçuklu Hanları”, ss. 187-204; Yavuz, “Mirçinge Han ve Anadolu Selçuklu Dönemi Eşodaklı Kervansarayları Arasındaki Yeri”, ss. 41-55.

Beden duvarları ve örtü sistemi moloz taş ve kaba yonu taş kullanılarak inşa edilmiş yapının kemerlerinde düzgün kesme taş tercih edilmiştir. Kuzeyinde sade bir giriş açıklığına sahip, kuzey-güney aksında uzanan kareye yakın dikdörtgen planlı yapı, merkezde bir avlu ve bunun

Grafik 28. Mirçinge Hanı Taşçı İşaretlerinin Mimari Öğeğe Göre Dağılımı.

etrafını kuşatan kesintisiz bir galeriden meydana gelmektedir (**Çizim 23**). Avlunun etrafını dolanan galeri, sonradan dizilmiş taş yığınlarıyla bölümlere ayrılmıştır. Galeri ile orta avlu birbirinden sivri kemer dizisi ile ayrılmaktadır. Galerinin üzeri sivri tonozla örtülü olup, belirli aralıklarla ışıklıklar yerleştirilmiştir. Doğu ve batı kemer dizisinde ikinci payelerin önüne eklenmiş destek kemerine ait olduğu anlaşılan gömme ayaklar, avlunun üzerinin tonozla örtülü olduğunu göstermektedir. Yapıda herhangi bir süsleme ögesine rastlanmamaktadır.

Taşçı İşaretleri: Yapıdaki taşçı işaretleri ilk kez bu tez çalışması kapsamında belgelenmiştir. Mirçinge Han'ında yapılan incelemede 9 farklı türde 39 taşçı işareti tespit edilmiştir (**Tablo 32**).

Taşçı işaretleri kesme taşın ana malzeme olarak kullanıldığı kemerlerde yoğunlaşmıştır. 7 farklı türde 34 işaret sadece kemerlerde görülürken, 14b-2 “Y” katalog numaralı işaretin duvar dokusunda bir kez kullanıldığı, yapıda en fazla sayıda tekrar eden 12-1 katalog numaralı işaretin ise hem duvarlarda hem de kemerlerde görüldüğü tespit edilmiştir. Saptanan toplam 39 işaretin 34'ünün kemer, 5'inin ise duvar örgüsündeki taşlar üzerine kazındığı belirlenmiştir (**Grafik 28**).

Yapıdaki taşçı işaretlerinin neredeyse tamamını 12-1 katalog numaralı işaret oluşturmaktadır. Birbirinin ayna şekli olan 7-1 ve 7-2 katalog numaralı işaretler ikişer kez kullanılırken, diğer işaretlerin ise sadece birer kez kazındığı saptanmıştır.

Tablo 32. Mirçinge Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
4-1			1				
7-1			2				
7-2			2				
12-1		4	25				
14b-2		1					
15a-4			1				
22-12			1				
33-1			1				
55-2			1				

1.19. Tol Han

Yapı Katalog No:19

Adı: Tol Han adıyla anılan yapı, bazı yayınlarda Mutbel Hanı olarak da geçmektedir.²⁹⁷

İncelenme Tarihi: 29.04.2023.

Bulunduğu Konum: 37.01397, 31.46843 | (37°0'50"K / 31°28'6"D)
koordinatlarındaki yapı, Antalya'nın Manavgat ilçesine bağlı Sırtköy Mahallesinin kuş
uçumu 2,76 km kuzeydoğusundadır. Yapıya 7,7 kilometrelik dağ yoluyla
erişilmektedir.²⁹⁸

Banisi: Ayaz Şarabsalar.

Mimarı: Bilinmemektedir.

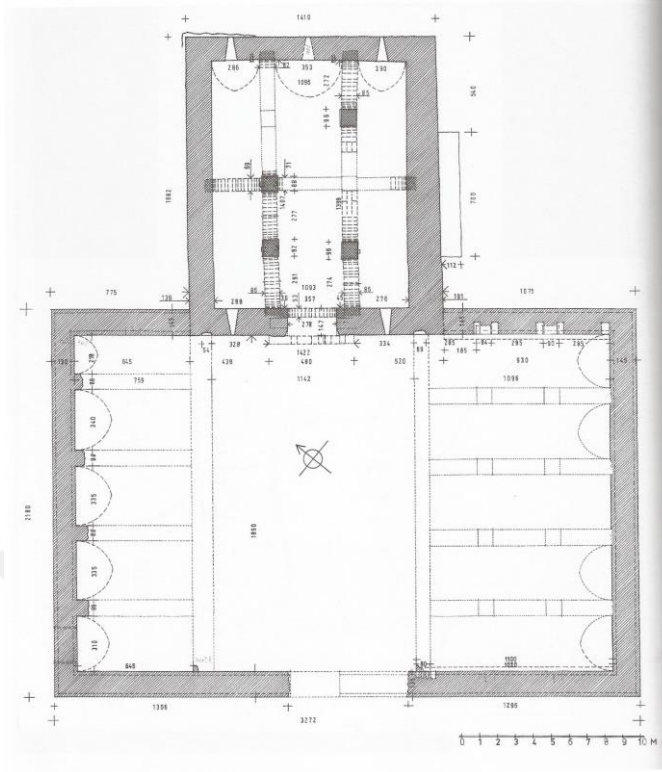
İnşa Tarihi: Yapının üzerinde kitabesi yoktur. Ancak bu yapıya ait olduğu düşünülen
bir parçası Side müzesinde, diğeri ise Sırtköy'de bir evin duvarında bulunan iki
parçadan müteşekkil bir kitabe mevcuttur. Bu kitabeye göre yapı, I. Alaeddin
Keykubad döneminde, Ayaz Şarabsalar tarafından 1231 yılında inşa ettirilmiştir.²⁹⁹

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Tol Han hem avlu hem de
kapalı birimi olan hanlar grubundadır. Günümüzde metruk ve harap vaziyetteki yapıyı
saran bitki örtüsü inceleme yapmayı hayli güçleştirmektedir. Yapının kapalı birimi,
avlu kısmına nazaran daha sağlam ulaşmıştır. Yapı malzemesi olarak avlu ile kapalı
birim beden duvarlarında kaba yonu ve moloz taş, kapalı birim kemerlerinde ise
düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapının avlu kısmı kapalı birime göre daha geniştir.
Kunduracı ve Johansen'in oluşturduğu planlarda; kapalı birime kuzeydoğu yönünden

²⁹⁷ Kelime anlamı "Taş kemer veya taş kemerlerle yapılmış ev, oda, kapı vb. şey." demektir. Bkz.: Anonim, "Tol", *TDK Sözlük*, (05.04.2024), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=tol>; Erdmann'ın Tol Han ismiyle katalogladığı yapı Eynif Tol Hanı'dır. Araştırmacının sayfa 198 katalogladığı Mutbel Hanı ise konumuz olan yapıdır. Araştırmacı her iki yapıya gitmediğini de belirtmektedir. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, ss. 197-98; Kunduracı yapının ismini "Mutbel Hanı (Sırt Köy-Tol Hanı)" şeklinde vermiştir. Bkz.: Osman Kunduracı, "Kubadabad-Alanya Arasındaki Selçuklu Kervanyolu Üzerine Yeni Araştırmalar -II", *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, 08-10 Nisan 2022: Bildiriler*, 2002, s. 541.

²⁹⁸ "HGM Atlas- Tol Han Koordinatları", (04.05.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#17.83/37.013859/31.468681>.

²⁹⁹ Kunduracı iki parça arasında yazı karakteri bakımından farklılıklar bulunduğunu ancak birbirilerini tamamladıklarını belirtmektedir. Johansen de bu farka dikkat çekmiş, üstteki parçanın onarım kitabesine ait olabileceğini belirtmiştir. Ancak Kunduracı'nın da ifade ettiği üzere, parçaların birbirini tamamlaması bunun tek bir inşa kitabesi olduğunu göstermektedir. Bkz.: Kunduracı, "Kubadabad-Alanya Arasındaki Selçuklu Kervanyolu Üzerine Yeni Araştırmalar -II", s. 543; Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 44.

Çizim 24. Tol Han Vaziyet Planı (E. M. Johansen'den)

eklemlenen, kuzeybatı-güneydoğu aksında uzanan dikdörtgen planlı avlunun kuzeybatı kanadında tek sıra, güneydoğu kanadında ise çift sıra revak dizisine sahip olduğu görülmektedir (Çizim 24).³⁰⁰

Yapının kapalı birimine girişi sağlayan, hafif dışarıya taşıntılı taç kapısı, üç dilimli kemer düzenlemesine sahiptir. Günümüzde halen bu kemerin ortasında yer alan kitabelik kısmına ait izler takip edilebilmektedir. Kapalı birimin planı, güneybatı-

kuzeydoğu aksında uzanan birbirine paralel üç sahından oluşmaktadır. Bu sahınlardan ortadaki diğerlerine göre daha yüksek ve geniştir. Kuzeydoğu cephede üç, güneybatı cephede -girişin iki yanında- iki mazgal pencere yapının aydınlatılması sağlanmıştır. Kapalı birimin güneydoğu cephesinde yapının damına çıkışı sağlayan merdivenler bulunmaktadır.

Yapıda süsleme adına herhangi bir öge görülmemekte ancak sahınları ayıran kemerlerin birleşim noktalarına yerleştirilmiş konsollar Alay Han'daki aslan başı şeklindeki konsolları çağrıştırmaktadır. Tol Handa yer alan bu konsolların işlenmemiş -ya da tahrip edilmiş(?) - olma ihtimalleri olsa da bazı konsolların yüzeyinde görülen profiller konuya odaklı çalışmalar için dikkat çekicidirler.³⁰¹

³⁰⁰ Yapıda gerçekleştirdiğimiz saha çalışmaları esnasında bitki örtüsü sebebiyle duvarları takip edilememiz mümkün olmamıştır. Dolayısıyla, iki araştırmacının 2000'li yıllarda oluşturdukları bu planlar üzerinden anlatım gerçekleştirilmektedir.

³⁰¹ Devşirme olma ihtimalleri yüksektir.

Taşçı İşaretleri: Tol Han'da daha önce yaptığı taşçı işaretleri ile ilgili çalışmasında Johansen, 11 farklı türde 16 taşçı işareti tespit etmiştir.³⁰²

Tez çalışması kapsamında yapıda gerçekleştirilen saha çalışmasında ise 9 farklı türde 26 işaret saptanmıştır (**Tablo 33**). Bu işaretlerin tamamının kemerlerde olduğu tespit edilmiştir. Toplam 26 işaretin neredeyse yarısını -10 kez tekrarlayan- 27-1 katalog numaralı işaret oluşturmaktadır. 19-1 katalog numaralı işaret 5, 36b-14 ve 54-1 katalog numaralı işaretler 3'er, diğer işaretler ise 1 kez kaydedilmiştir.

Tablo 33. Tol Han'da Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tonoz	Duvar Paye	Kemer Tonoz			Duvar Paye	Kemer Tonoz	Duvar Paye	Kemer Tonoz
6-5			1								
12-7			1								
13-2			1								
14b-12			1								
19-1			5								
27-1			10								
28-1			1								
36b-14			3								
54-1			3								

³⁰² Araştırmacı 12 farklı tür işaret olduğunu belirtse de tarafımızca “27-1” şeklinde kataloglanmış işareti perspektif farkından dolayı farklı işaret gibi algılayarak yeniden kaydetmiştir. Bkz.: Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 282.

1.20. Kargı Hanı

Yapı Katalog No:20

Adı: Yapının adı yanından akan Kargı Çayından gelmektedir.

İncelenme Tarihi: 26.03.2023.

Bulunduğu Konum: 37.00458, 31.38012 | (37°0'16"K / 31°22'48"D)
koordinatlarındaki yapı, Antalya'nın Manavgat ilçesini kuzeyinde, Taşağıl-İbradı karayolunun 18. kilometresinde yer almaktadır.³⁰³

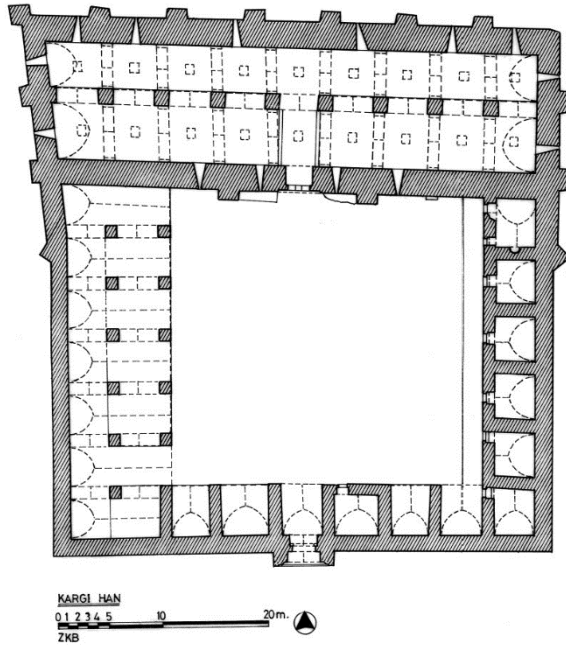
Banisi: Bilinmemektedir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: İnşa kitabesi bulunmayan yapının, plan özellikleri bakımından Kırkgöz ve Şarapsa gibi hanlar ile taşıdığı benzer özellikler nedeniyle II. Gıyaseddin Keyhusrev dönemine (1237-1246) tarihlendirilmektedir.³⁰⁴ Bilici, yapının avlusunun doğu kanadının -arkeometri çalışmalarına ve strüktürel analizlere dayanarak- Osmanlı

döneminde yapılan müdahaleden sonra günümüzdeki görünümünü aldığını ileri sürmektedir.³⁰⁵

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Planı itibariyle Kırkgöz ve Şarapsa Han ile benzeşen yapı; güneyde avluyu meydana getiren mekânlar ile kuzeyde doğu-batı aksında uzanan ince uzun kapalı birimin oluşturduğu dikdörtgene yakın bir kurguya sahiptir (**Çizim 25**). Kervansarayda, malzeme olarak kaba yonu taş, moloz taş ve kesme taş kullanılmıştır.

Çizim 25. Kargı Hanı'nın Planı. (Z. K. Bilici'den).

³⁰³ "HGM Atlas- Kargı Hanı Koordinatları", (17.04.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.06/37.00458/31.38002>.

³⁰⁴ Z. Kenan Bilici, "Kargı Han ve Hamamı Üzerine", *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi*, C. XXII, S. 1 (2013), s. 78, d.n. 25; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 184; Johansen, *Rûmselçuk Caravanserais of Anatolia*, ss. 71-72.

³⁰⁵ Bilici, "Kargı Han ve Hamamı Üzerine", ss. 75-76.

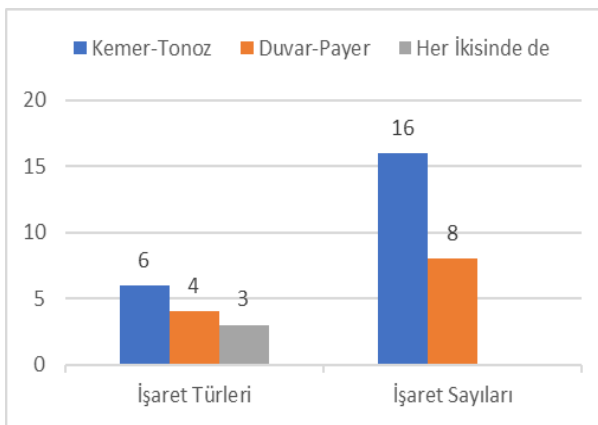
Tablo 34. Kargı Hanı'nda En Fazla Kullanılan İlk 10 İşaret

Katalog No.	İşaret	Adet
33b-6		4
6-1		3
33-1		3
4-1		2
15-1		2
33b-4		2
6-2		1
7-2		1
12-1		1
13-2		1

Yapının, dıştan içeriye doğru dört sıra bordürle sınırlandırılan sivri tonoz kavsaralı avlu taş kapısında herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamaktadır. Avlu giriş eyvanının iki yanında bulunan beş birimin dördü eyvan, girişin hemen batısındaki birim ise oda şeklinde düzenlenmiştir. Avlunun batı kanadında çift sıra halinde kemerli revaklar, doğu kanadında ise altı oda yer almaktadır. Doğusundaki bu odalardan en kuzeydekinin mescit olduğu güney duvarı üzerindeki mihraptan anlaşılmaktadır. Bu mihrap üzerinde zengin grafiti örnekleri tespit edilmiştir.³⁰⁶

Yapının kapalı birim kapısı, dikdörtgen yüzeysel bir niş içerisine yerleştirilmiş yuvarlak kemerli bir açıklıktan ibarettir. Kapının iki yanında dikdörtgen formlu payandalar yer almaktadır. Kapalı birim doğu-batı doğrultusunda uzanan, üzeri sivri

tonozla örtülü iki sahından meydana gelmektedir. Bu tonozlara her bir ayak sırasına denk gelecek şekilde destek kemerleri yerleştirilmiştir. Kapalı birim beden duvarları toplamda on üç dikdörtgen kesitli payandayla desteklenmiştir. Belirli aralıklarla örtüye yerleştirilmiş kare kesitli açıklıklar ile beden duvarlarında bulunan on dört mazgal

Grafik 29. Kargı Hanı Taşçı İşaretlerinin Mimari Öğeye Göre Dağılımı.

penceresi, kapalı birimin aydınlatılması ve havalandırılmasını sağlamaktadır.

Taşçı İşaretleri: Yapıdaki taşçı işaretlerinin bir kısmı daha evvel Erdmann, Binan ve Johansen

³⁰⁶ Bu grafitilerin detaylı incelemesi için bkz.: Scott Redford, "The Kible Wall of the Kargı Hanı", *Adalya*, C. 10 (2007), s. 351-68.

tarafından tespit edilmiştir.³⁰⁷ Araştırmacılar 17 farklı türde toplam 33 taşçı işareti belgelemişlerdir.³⁰⁸

Kargı Hanı'nda bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmalarında 14 farklı türde 24 taşçı işareti tespit edilmiştir (**Tablo 35**). Bu işaretlerden 6 türde 8'i sadece kemerlerde, 4 türde 4 işaret sadece duvarlarda, 3 türdeki 12 işaret ise hem duvar hem de kemerlerde tespit edilmiştir (**Grafik 29**).

Yapıda tespit edilen işaretlerin tekrarlanma oranları da hayli düşüktür. En fazla tekrür sayısına sahip 33b-6 katalog numaralı işaret, kemer ve duvarlarda kullanılmış dört taş üzerinde saptanmıştır (**Tablo 34**).

Kargı Hanı'nın kapalı biriminde ise 6-1 ve 54-11 katalog numaralı işaretlerin aynı taş üzerine kazındığı belirlenmiştir (**Foto. 8**).

Foto. 8. Kargı Hanı'nda Çift İşaret Kullanımı. Kat. No.: 54-11 ve 6-1.

³⁰⁷ Erdmann, 15-1 katalog numaralı işaretin iki taşın üzerinde görüldüğünü fakat başka türde bir işaret tespit edemediği için bunların taşçı işareti olamayacağını belirtmiştir. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 183; Binan, Binan, "Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematiik Bir Yaklaşım", ss. 319-45; Johansen, *Rûmselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 72.

³⁰⁸ Araştırmacıların tespit ettiği işaret türlerinden 12'si tarafımızca belirlenememiştir. Bu işaretlerin katalog numaraları şu şekildedir: 7-1, 7-4, 19-5, 22-1, 22-3, 22-4, 22-6, 34-1, 34a-1, 53-4, 57-63, 57c-12.

Tablo 35. Kargı Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
4-1			2				
6-1		1	2				
6-2		1					
7-2		1					
12-1			1				
13-2			1				
15-1			2				
19-1			1				
22-12			1				
33-1		1	2				
33b-4		1	1				
33b-6		1	3				
33b-8		1					
54-11		1					

1.21. İshaklı Kervansarayı

Yapı Katalog No:21

Adı: İshaklı³⁰⁹ ismiyle bilinen yapı, banisi Sahip Ata'nın adıyla da anılmaktadır.

İncelenme Tarihi: 14.05.2022.

Bulunduğu Konum: 38.53273, 31.22849 | (38°31'57"K / 31°13'42"D)
koordinatlarındaki yapı, Afyonkarahisar'a bağlı Sultandağı ilçe merkezinde bulunmaktadır.³¹⁰

Bansi: Sahip Ata Fahreddin Ali

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: Yapının avlu ve kapalı birim taç kapılarında yer alan kitabelerine göre, Hüseyin Oğlu Ali tarafından 1249 yılında yaptırılmıştır. Burada anılan kişi Vezir Sahip Ata Fahreddin Ali'dir.³¹¹

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Osmanlı döneminden itibaren birkaç kez onarım gördüğü bilinen yapı, ilk olarak 1885-1886 yıllarında Karahisarlı Saadettin Efendi tarafından onarılmış, bu tamirat sırasında kapalı birimin kubbesi yenilenmiştir. 1964 yılında yapının planını anlayabilmek amacıyla sondajlar yapılmış³¹², 1965-1975 yıllarında Vakıflar tarafından küçük bir onarım gerçekleştirilmiş ve son olarak 2005 senesinde de yine Vakıfların uhdesinde restorasyon çalışmaları yürütülmüştür.³¹³

Doğu-batı aksında uzanan İshaklı Kervansarayı, kapalı birim ve avludan müteşekkil kervansaraylar grubundadır (**Çizim 26**). Yapının inşasında malzeme olarak düzgün kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır. Duvar örgüsünde devşirme malzemeye de rastlanan yapının kubbesinin bir kısmı ile pandatifleri tuğlayla örülmüştür.

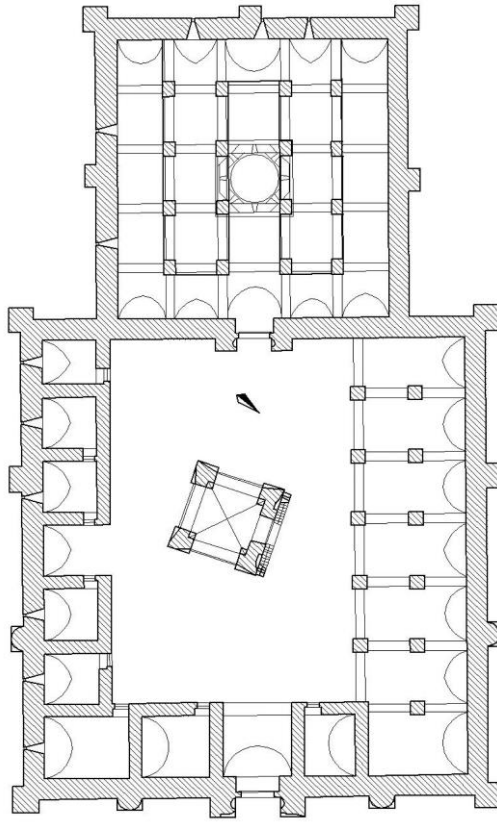
³⁰⁹ Sultandağı'nın eski adı İshaklı'dır. Bkz.: Mahmut Akok, "İshaklı Kervansarayı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, C. 21, S. 2 (1974), s. 5.

³¹⁰ "HGM Atlas-İshaklı Kervansarayı Koordinatları", (05.05.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.21/38.532677/31.228597>.

³¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, *Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İsaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Eğirdir'deki Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malûmat*, Maarif Vekaleti Devlet Matbaası, İstanbul 1929, ss. 50-51; Haşim Karpuz, "Sahip Ata'nın Yaptırdığı İshaklı Han", *Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri*, Antalya Valiliği Yayınları, İstanbul 1989, s. 82; Alptekin Yavaş, *Anadolu Selçuklu Veziri Sâhib Ata Fahreddîn Ali'nin Mimari Eserleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015, ss. 19-20.

³¹² Akok, "İshaklı Kervansarayı", ss. 5-21.

³¹³ Yavaş, *Anadolu Selçuklu Veziri Sâhib Ata Fahreddîn Ali'nin Mimari Eserleri*, ss. 20-21.

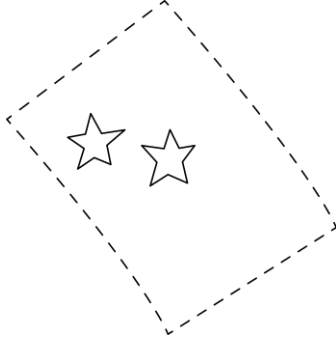
Alıyon-İshaklı Sahip Ata Kervansarayı Planı (Restorasyon Sonrası)
(V.G.M. Altd. Yp.İp.Dai.Bgr. Anıtsından İşlenerek)

Çizim 26. İshaklı Kervansarayı'nın Planı. (A. Yavaş'tan).

Kapalı birimin doğusunda yer alan avlunun, güney kanadının büyük oranda yenilendiği malzeme özelliklerinden anlaşılmaktadır. Avlunun kuzey, güney ve doğu cepheleri, değişken biçimde dizilmiş dördü dairevi diğer dördü ise kare kesitli payandalarla tahkim edilmiştir. Avluya doğu cephenin ortasında bulunan mukarnas kavsaralı taç kapıdan girilir. Çift renkli taş işçiliğinin uygulandığı görülen taç kapıda mukarnas dizisinin hemen altında inşa kitabesi bulunmaktadır. Merkezinde bir köşk mescidin yer aldığı avlunun kuzeyi, çift sıra kemerli revaklardan oluşmaktadır. Avlunun güney kanadı ise ortada bir eyvan ile bunun iki yanında yer alan odalardan meydana gelmektedir. Günümüzde kafeterya olarak kullanılan yapının kuzeyindeki revaklar ahşap doğramalı

camekanlar ile kapatılmıştır. Avlunun ortasında bulunan fevkanî mescit, çapraz tonozlu baldaken kuruluş üzerinde yükselmektedir. Mescit katının kuzey yönündeki giriş açıklığı ile doğu ve batısında bulunan pencereler mukarnas kavsaralıdır.

Yapının, kapalı birim taç kapısı, avlu taç kapısına kıyasla daha sadedir. Alışılmadık şekilde tertip edilmiş taç kapı kavsarası, giriş açıklığı düzlemine yaklaşık 45°'lik açıyla radyal düzende yerleştirilmiş taşlardan oluşmaktadır. Bu taşların üzengi noktalarına yerleştirilenleri ise istiridye kabuğu şeklinde işlenmiştir. Bu düzenlemenin ortasında inşa kitabesi yer almaktadır. Kapalı birim, doğu-batı aksında uzanan, ortadaki daha geniş olmak üzere birbirine paralel beş sahından oluşmaktadır. Sahınların tamamının üzeri tonozla örtülü olup yalnızca mekânın yaklaşık orta noktasına denk gelen kısımda kubbe yer almaktadır. Kapalı birimin beden duvarları, batı cephede üç, kuzey ve güney cephede birer olmak üzere toplam beş kare kesitli payanda ile desteklenmiştir. Ayrıca, ikisi güneyde, üçü batıda olmak üzere toplam beş

mazgal pencere mekânın aydınlatılmasına ve havalandırılmasına katkıda bulunmaktadır.

Taşçı İşaretleri: İshaklı Kervansarayı'ndaki taşçı işaretlerini daha evvel belgeleyen Erdmann, yapıda 10 farklı türde işaret tespit etmiştir.³¹⁴

Bu tez çalışması kapsamında yapılan alan çalışmalarında, yapıda 5 farklı türde 16 taşçı işareti No.lu İşaretin Çift belgelenmiştir (**Tablo 36**). Bu işaretlerin yalnızca 2'si Kullanımı. kapalı birimde tespit edilmiş, diğerleri ise avlunun revaklı kısmında kemerlerde kullanılan taşlar üzerinde saptanmıştır. 41-2 katalog numaralı işaret, toplam işaret sayısının neredeyse tamamını oluşturmaktadır. Bu taşçı işareti, bir taşın üzerinde iki kez kazınmış şekilde de tespit edilmiştir (**Çizim 27**).

Tablo 36. İshaklı Kervansarayı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
4-1	L				1						
6-1	N		1								
6-2	N	1									
12-1	V				1						
41-2	☆				12						

³¹⁴ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 145; Tarafımızca yapılan saha araştırmasında Erdmann'ın tespit ettiği işaret türlerinden 6-1, 12-1 ve 41-2 katalog numaralı işaretler tespit edilmiş olup, 11-4, 12-14, 22-5, 33-1, 36-1, 41-7, 43-6 katalog numaralı işaretler ise saptanamamıştır.

1.22. Çinçinli Sultan Hanı

Yapı Katalog No: 22

Adı: Çinçinli Sultan Hanı adıyla bilinen yapı, Cimcime³¹⁵, Cimcimli³¹⁶, Çinçinli³¹⁷, Sarayköy³¹⁸, Saraygözü Han³¹⁹ isimleriyle de anılmaktadır.³²⁰

İncelenme Tarihi: 07.08.2022.

Bulunduğu Konum: 39.77424, 35.54293 | (39°46'27"K / 35°32'34"D)
koordinatlarındaki yapı, Yozgat'ın Saraykent ilçesi ile ilçeye bağlı Sarayözü Mahallesi arasındaki karayolunun 10. km'sinde bulunmaktadır.³²¹

Banisi: Mahperi Huand Hatun.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: Yapıda kitabe bulunmamaktadır, ancak Saraykent (Karamağara) Merkez Camii'nde ve Gülşehri (Çötelli) köyünde bir binanın duvarında saptanan iki kitabenin bu yapıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Erdmann'ın, Riefsthal'ın arşivinden aktardığı Karamağara'daki kitabede, 637 yılı Şaban ayında (M 1239), Mahperi Hatun'un banisi olduğu bir yapının inşa edildiği bilgisi yer almaktadır. Benzer karakterde yazılmış diğer kitabede de 637 yılının Safer ayında (M 1240), yine Mahperi Hatun'un baniliğini üstlendiği bir yapının bina edildiği yazmaktadır. Erdmann, bu iki kitabenden birinin Çinçinli Sultan Hanı'na diğerinin ise Çekereksu Hanı'na ait olduğunu, ancak hangi kitabenin hangi yapıya ait olduğunun kesin olarak bilinemeyeceğini belirtmiştir.³²²

³¹⁵ (veya Cemceme)1900-1901 (H. 1318) tarihli Ankara Vilayet Salnâmesinde bu isimle anılmaktadır. Bkz.: Orhan Sakin, *Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 377.

³¹⁶ Hans Henning von der Osten, *Explorations in Hittite Asia Minor 1927-1928*, thk. James Henry Breasted, The University of Chicago Press, Chicago, Illinois 1929, s. 27; M. Kemal Özergin, *Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları*, İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü, Doktora Tezi, İstanbul 1959, ss. 94, 96.

³¹⁷ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 140.

³¹⁸ Taeschner yapıyı Sarayköy-Han ismiyle anmaktadır. Bkz.: Wegenetz Taeschner, *Das anatolische Wegenetz nach osmanischen Quellen*, Mayer & Müller, Leipzig 1921 Aktaran; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 140.

³¹⁹ Ernst Diez, Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1955, s. 311 Aktaran; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 205.

³²⁰ Hakkı Acun, "Yozgat ve Yöresi Türk Devri Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. 13 (1981), ss. 656-57; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 205.

³²¹ "HGM Atlas-Çinçinli Sultan Hanı Koordinatları", (06.05.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.04/39.774129/35.543291>.

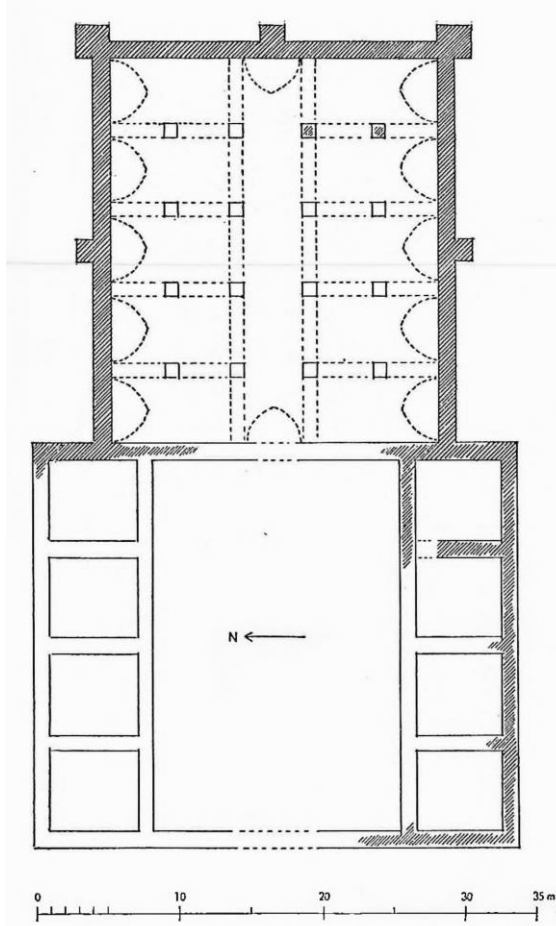
³²² Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 142; Acun, "Yozgat ve Yöresi Türk Devri Yapıları", ss. 656-57; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, ss. 206-7.

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Günümüzde metruk ve harap vaziyette olan yapının kapalı birim duvarları kısmen ayakta. Yapının avlu duvarlarının bir bölümü temel seviyesinde izlenebilmektedir. Mevcut izlerden, yapının duvarlarının kesme taş kaplama olduğu anlaşılmaktadır.

Hanın plan özelliklerini günümüzde okumak hayli güçtür. Erdmann'ın oluşturduğu plana göre doğu-batı aksında uzanan yapı, kapalı birim ve avludan oluşmaktadır. Buna ek olarak günümüzde izleri hala görülebilen, yapının güneybatısına bitişik, von der Osten'in planında belirtilmiş bir hamam yapısı da bulunmaktadır (Çizim 28).³²³ Avlunun düzenlemesi hakkında fikir edinmek güç olsa da kuzey ve güney kanatlarında mekânların ya da revakların olduğu hem mevcut izlerden hem de çağdaşı olan kervansaray örneklerinden yola çıkılarak tahmin

edilebilir. Nitekim, yapıyı nispeten daha sağlam vaziyetteyken inceleyen Erdmann, güneydoğu köşede bir odaya ait izleri gördüğünü belirtmiştir.

Yapının kapalı biriminin doğu ve güney duvarları en sağlam kısımlardır. Erdmann'ın planına göre kapalı birim birbirine paralel uzanan beş sahnın ile bunları giriş ekseninde kesen çapraz sahından oluşmaktadır. En doğudaki sahnın üzerini örten tonozu ait kalıntılar ile doğu duvarını destekleyen payandalar günümüze ulaşabilmiştir. Erdmann, defineciler tarafından açıldığını düşündüğü bir kazı çukurunda, üç yüzlü bir niş kalıntısı tespit etmiş ve bunun kapalı birim taç kapısının soldaki yan nişi olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca araştırmacı,

Çizim 28. Çiçinli Sultan Hanı'nın Planı. (K. Erdmann'dan).

³²³ Henning von der Osten, *Explorations in Hittite Asia Minor 1927-1928*, şek. 20.

avlude gözlemlediği profilli taşların da bu taç kapıya ait olabileceğini belirtmiştir.³²⁴

Taşçı İşaretleri: Yapıdaki taşçı işaretleri daha evvel von der Osten, Erdmann ve Yıldırım tarafından kaydedilmiştir.³²⁵ Kervansarayı, 1927 yılında belgeleyen von der Osten 17 farklı türde 21 işaret kaydetmiş, 1955 yılında binayı inceleyen Erdmann hepsi farklı türde 4 işaret tespit etmiş, 2010 ve 2015 yıllarında yapıda saha çalışması gerçekleştiren Yıldırım ise tek türde üç farklı işaret saptamıştır.

Yapıda gerçekleştirdiğimiz saha çalışmasında 2 farklı türde 11 işaret belirlenmiştir (**Tablo 37**). Bu işaretlerin tamamı, yapının özgün kesme taş dokusunun günümüze ulaşabilen tek kısmı olan kapalı birim doğu sahinin duvarında tespit edilmiştir. 11 işaretten 10'u evvelce üç araştırmacı tarafından da belgelenen 14-4 katalog numaralı “” işaret, diğeri ise von der Osten'in kataloğunda yer alan 10-1 “” katalog numaralı işarettir.

Tablo 37. Çiçinli Sultan Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat. No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
10-1		1									
14-4		10									

³²⁴ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 140.

³²⁵ Henning von der Osten, *Explorations in Hittite Asia Minor 1927-1928*, s. 27; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 141; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 220.

1.23. Gelendost Ertokuş Kervansarayı

Yapı Katalog No:23

Adı: Yapı, bulunduğu konumun bağlı olduğu yerleşim yeri Gelendost ve banisi Mübarizeddin Ertokuş'un adıyla bilinmekte, ancak Kudret Hanı, Dadil Hanı, Selçuk Hanı gibi isimlerle de anılmaktadır.³²⁶

İncelenme Tarihi: 25.07.2022.

Bulunduğu Konum: 37.99294, 30.97099 | (37°59'34"K / 30°58'15"D) koordinatlarındaki yapı, Isparta'ya bağlı Gelendost ilçesinin Yeşilköy mahallesinde, Eğirdir Gölü'ne yakın bir konumda bulunmaktadır.³²⁷

Banisi: Mübarizeddin Ertokuş.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: Yapı, kapalı birim taç kapısında yer alan kitabeye göre Mübarizeddin Ertokuş tarafından 1223 yılında yaptırılmıştır.³²⁸

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Ertokuş Kervansarayı'nda 2003 ve 2004 yıllarında Isparta Müze Müdürlüğü tarafından temizlik kazısı gerçekleştirilmiş, 2010 yılında ise Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.³²⁹

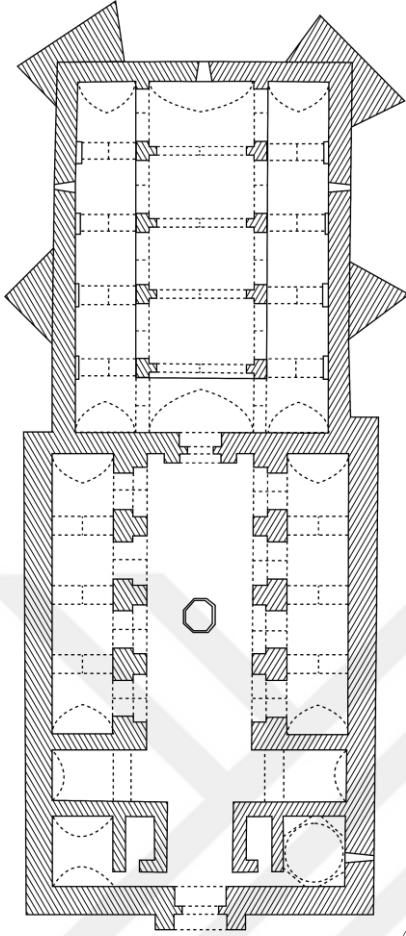
İnşasında moloz taş, kaba yonu taş, düzgün kesme taş ve tuğla kullanılan, kapalı birim ve avludan oluşan kervansaray, kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır (**Çizim 29**). Sivri tonozlu kavsaraya sahip avlu taç kapısında süsleme programına yer verilmemiştir. Giriş eyvanının iki yanında yer alan açıklıklar ile simetrik biçimde düzenlenmiş servis mekanlarına geçiş sağlanmıştır. Güneydoğu köşesinde bulunan servis mekanının kubbeye örtülü olması, sözü edilen mekânın özel bir kullanıma sahip

³²⁶ Oktay Aslanapa, "Selçuk Devlet Adamı Mübarizüddin Ertokuş Tarafından Yaptırılan Abideler", *İslam Tetkikleri Dergisi*, C. 2 (1956), s. 97; Nermin Şaman Doğan, *Isparta'da Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarisi*, Isparta Valiliği Yayınları, Isparta 2008, s. 187; Doğan Demirci, *Ertokuş Kervansarayı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Konya 2018, s. 18.

³²⁷ "HGM Atlas- Gelendost Ertokuş Kervansarayı Koordinatları", (06.05.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.69/37.9928762/30.9708627>.

³²⁸ Aslanapa'nın eserinde, miladi 1222 yılı sehven belirtilmiş olmalıdır. Bkz.: Aslanapa, "Selçuk Devlet Adamı Mübarizüddin Ertokuş Tarafından Yaptırılan Abideler", s. 100; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 53; Doğan, *Isparta'da Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarisi*, s. 187; Demirci, *Ertokuş Kervansarayı*, s. 19.

³²⁹ Jale Dedeoğlu, "Isparta Müzesi Çalışmaları 2003 Ertokuş Kervansarayı Temizlik ve Kazısı", *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri (ANMED)*, 2004, s. 129-33; Oğulcan Avcı, *Anadolu Selçuklu Devlet Adamlarının Yaptırdıkları Kervansaraylar*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2016, s. 55; Demirci, *Ertokuş Kervansarayı*, s. 23.

Çizim 29. Gelendost Ertokuş Kervansarayı'nın Planı. (D. Demirci'den) İşlenerek)

olduğu düşüncesini doğurmuş ve bu sebeple konuyla ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür.³³⁰ Servis birimlerinin kuzey yönünde karşılıklı yerleştirilmiş üzerleri tonoz ile kapatılmış iki eyvan bulunmaktadır.³³¹ Avlunun doğu ve batı kanatlarında simetrik olarak yerleştirilmiş, "T" biçimli payelerin taşıdığı kemerler ile avludan ayrılan, beşik tonozla örtülü galeriler yer almaktadır.

Kervansarayın avlu taç kapısıyla aynı doğrultuda, sade bir tasarıma sahip kapalı birim taç kapısı üzerinde yapının inşa kitabesi bulunmaktadır. Kapalı birim, kuzey-güney doğrultusunda uzanan üzerleri tonoz ile örtülü üç sahından müteşekkildir. Bu sahnılardan ortadaki diğerlerine göre daha geniş ve yüksektir. Kapalı birimin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşeleri ile doğu ve batı cepheleri üzerinde bulunan üçgen payandalar boyutları itibariyle dikkat çekicidir. Bu payandaların, yapının beden duvarlarıyla birleşim

biçimleri bunların sonradan eklendiğini düşündürmektedir.³³²

³³⁰ Erdmann bu mekânın köylüler tarafından hamam diye anıldığını belirtmekte ancak kubbe dışında buna dair bir emare bulunmadığından buranın mescit işlevinde kullanılmış olabileceğini ileri sürer. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 53; Söz konusu birimin mahiyetine ilişkin Doğan, duvarlarda gördüğü boşlukların künk yuvaları olduğunu belirterek buranın hamam olduğunu ileri sürer. Bkz.: Doğan, *Isparta'da Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarisi*, s. 191; Demirci ise Doğan'ın iddiasına da yer vererek bu yuvaların aslında ahşap hatılların yerleştirildiği yuvalar olduğunu ve buna ek olarak Ertokuş'a ait vakfiyede hamam ya da hamamcıya dair bir ibare bulunmadığından buranın hamam şeklinde değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir. Bkz.: Doğan Demirci, "Mübarizeddin Ertokuş Kervansarayı", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, ss. 133-34; Demirci, *Ertokuş Kervansarayı*, ss. 35-38.

³³¹ Demirci, 2003-2004 yıllarında gerçekleştirilen kazılarda, bu eyvanlardan doğuda yer alanının içerisinde çok sayıda nal çivisi ile nal parçaları bulunduğunu ve bu yüzden buranın nalbant atölyesi olduğunu belirtmektedir. Bkz.: Demirci, *Ertokuş Kervansarayı*, s. 43.

³³² Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, ss. 52-53; Doğan, *Isparta'da Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarisi*, s. 188; Demirci, *Ertokuş Kervansarayı*, s. 29.

Taşçı İşaretleri: Yapıdaki taşçı işaretlerini daha evvel kaydeden Erdmann, kervansarayda 7 farklı türde 7 işaret kaydetmiştir.³³³

Bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmasında, yapıda 5 farklı türde 9 işaret tespit edilmiştir (**Tablo 38**). Bu işaretlerden 5-6 (kemer) ve 12-1 (duvar) katalog numaralı işaretler avluda, diğer işaretlerin tamamının kapalı birim kemerlerinde kullanıldığı belirlenmiştir. 6-2 katalog numaralı ve bunun ayna şekli olan 6-1 katalog numaralı işaretlerin 2'şer kez tekrarlandığı görülmüştür.

Tablo 38. Ertokuş Kervansarayı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat.No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu		Kat.No.	İşaret	Kapalı Bölüm		Avlu	
		Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono			Duvar Paye	Kemer Tono	Duvar Paye	Kemer Tono
5-6	W				1						
6-1	N		2								
6-2	N		4								
12-1	V			1							
33-1	Δ		1								

³³³ Erdmann'ın belgelediği işaretlerin katalog numaraları şu şekildedir: 5-6, 6-2, 11-1, 13-2, 27-1, 33-4, 38-4. Bu işaretlerden yalnızca 6-2 katalog numaralı işaret tarafımızca da tespit edilebilmiştir. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 53.

1.24. Çamlıbel iftlik Hanı

Yapı Katalog No: 24

Adı: Çiftlik Hanı³³⁴ ismiyle bilinen yapı, amlıbel Kervansarayı, Temene³³⁵, Artova, Karkın ve Yıldız Han³³⁶ isimleriyle de anılmaktadır.³³⁷

İncelenme Tarihi: 07.07.2022.

Bulunduğı Konum: 40.06296, 36.48575 | (40°3'46"K / 36°29'8"D)
koordinatlarındaki yapı, Tokat-Sivas karayolunun 32. km'sinde, Tokat merkeze bağı amlıbel beldesiyle Kargın köyü arasındadır.³³⁸

Banisi: Mahperi Huand Hatun.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: İnşa kitabesi bulunmayan yapı, Gabriel tarafından Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı örneğı verilerek 13. yüzyıla tarihlendirilir.³³⁹ Erdmann da bu yapının Mahperi Hatun'un bölgede inşa ettirdiğı diğ er yapılarla aynı zamanda, bir serinin parçası olarak inşa edildiğini ileri sürer.³⁴⁰

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): 1920'li yıllara kadar örtüsünün ve kaplama kesme taşlarının büyük bir kısmını muhafaza eden yapının 1950'li yıllarda şaşırtıcı derecede tahribata uğradığı Erdmann'ın fotoğraflarından izlenebilmektedir. Erdmann'ın eserinde kullandığı Riefstahl'ın 1926 yılındaki fotoğraflarında neredeyse bütünüyle ayakta görünen yapı, günümüzde yok olmanın eşiğindedir.³⁴¹ Yalnızca kapalı birimden meydana geldiğı anlaşılan kervansarayın,

³³⁴ Günümüzde amlıbel ismiyle bilinen beldenin eski adı çiftlik'tir. Bkz.: "Çamlıbel", *Nişanyan Yeradları*, (09.05.2024), [Mélanges D'archéologie Anatolienne. Monuments Préhelléniques, Gréco-Romains, Byzantins Et Musulmans De Pont, De Cappadoce Et De Galatie, Beyrut 1928, s. 63; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 156.](https://www.nisanyanyeradlari.com/?l=40.09625%2C36.47717&o=u; Gabriel, Monuments Turcs d'Anatolie: Amasya-Tokat et Sivas, C. 2, s. 112; Jerphanion, Tahtoba'dan sonraki yolu tariflerken)

³³⁵ Erdmann Riefstahl arşivinde bu isimle anıldığını belirtmektedir. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 156.

³³⁶ Halil Edhem, "Die seldschukischen Hane in Anatolien", *Osmanischen Lloyd*, (1918); Aktaran; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 156.

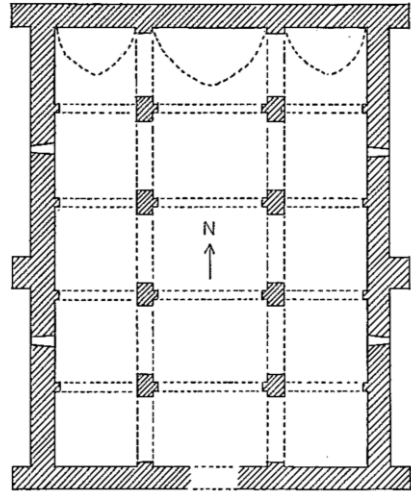
³³⁷ M. Kemal Özergin, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", *Tarih Dergisi*, C. 15, S. 20 (1965), s. 147; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, s. 428.

³³⁸ "HGM Atlas- amlıbel iftlik Hanı Koordinatları", (08.05.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.2/40.062937/36.485848>.

³³⁹ Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie: Amasya-Tokat et Sivas*, C. 2, s. 112; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 157.

³⁴⁰ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 156.

³⁴¹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Görsel 294, 296.

Çizim 30. Çamlıbel Çiftlik Hanı'nın Planı (Erdmann'dan).

Erdmann'ın Gabriel'den işleyerek çıkardığı planında, kuzey-güney aksında uzanan üzeri sivri tonoz ile örtülü -ortadaki daha geniş olmak üzere- üç sahından oluştuğu görülmektedir (**Çizim 30**). Ayrıca, doğu ve batı cephelerde ikişer pencere ile birer payandanın da mevcut olduğu ve köşelerde beden duvarlarının dışa doğru payanda mahiyetinde uzatıldığı mevzubahis planda görülmektedir.

2022 yılında yapıda gerçekleştirdiğimiz saha çalışmasında, beden duvarlarındaki kaplama olarak kullanılan kesme taşların neredeyse tamamının söküldüğü, örtü sistemine ilişkin ise yalnızca kuzeybatı köşede tonoz kalıntısının günümüze ulaşabildiği görülmüştür.

Taşçı İşaretleri: Erdmann'ın kayıtlarından yapıda çok sayıda taşçı işareti bulunduğu anlaşılmaktadır. Araştırmacı, 25 farklı türde 47 taşçı işareti saptamış ve bu işaretlerin birçoğunun birden fazla kez tekrar ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca, 33-1 katalog numaralı “△” işaretin bir taş üzerine iki kez yer aldığını ve-bu uygulamanın başta yanlış işlenen işareti daha düzgün göstermek amacıyla ikinci kez kazındığını belirtmektedir.³⁴²

Tarafımızca gerçekleştirilen saha çalışmalarında yapıda 6 farklı türde 8 işaret saptanmıştır. Bunlar arasından, 7-1, 4-1 (2 kez), 14-4, katalog numaralı işaretler, günümüze ulaşabilmiş doğu cepheindeki kesme taşların üzerinde olduğu görülmüştür. 10-1 ve 13-2 katalog numaralı işaretler, yapının kuzeybatı köşesindeki tonoz kalıntısının bulunduğu alanda tespit edilmiştir. Tez kapsamında incelediğimiz yapılar

³⁴² Erdmann'ın tespit ettiği 25 farklı türde işaretin katalog numaraları şu şekildedir: 4-1, 4-5, 5-6, 6-1, 7-1, 7-3, 10-1, 12-1, 12-4, 13-2, 13-5, 15-1, 19-1, 22-2, 28-1, 28-16, 29-6, 30-1, 33-1, 34-1, 34-7, 35-1, 43-10, 44-1, 54-1. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 157; Bu işaretlerden 4-1, 7-1, 10-1 ve 13-2 katalog numaralı işaretler tarafımızca da görülmüştür.

içerisinde yalnızca bu yapıda görülen 44-5 katalog numaralı işaret ise yapının kuzey cephesine ait bir taş üzerinde bulunmaktadır.

Tablo 39. Camlıbel Ciftlik Kervansarayı'nda Bulunan Tascı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
4-1		2					
7-1		1					
10-1			2				
13-2		1					
14-4		1					
44-5		1					

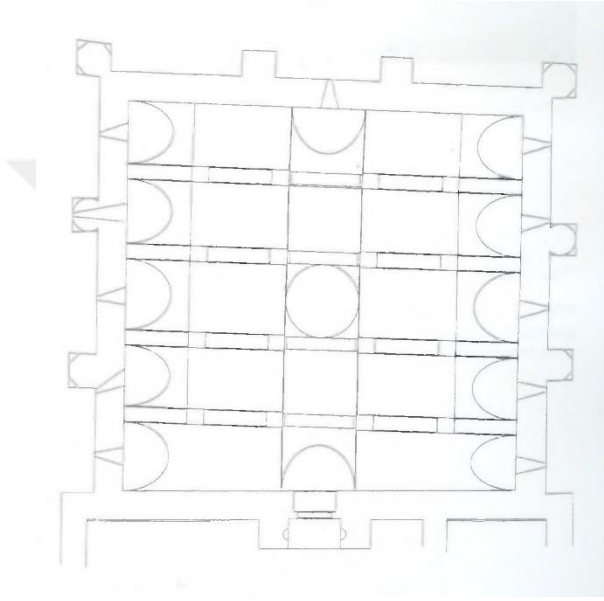
1.25. Susuz Hanı

Yapı Katalog No: 25

Adı: Yapının adının bulunduğu mevkiden geldiği düşünülmektedir.³⁴³

İncelenme Tarihi: 28.11.2021 ve 17.12.2022.

Bulunduğu Konum: 37.37849, 30.54044 | (37°22'42"K / 30°32'25"D)
koordinatlarındaki yapı, Burdur'un Bucak ilçesine bağlı Susuz köyünde bulunmaktadır.³⁴⁴

Çizim 31. Susuz Hanı'nın Planı (A. Ş. Duymaz'dan).

Banisi: II. Gıyaseddin Keyhusrev.³⁴⁵

Mimarı: Yapının taç kapı sövelerinden kuzey yönündekinin üzerinde İmaret Kâtibi Sâlâr oğlu Ebu'l Kerem ismi yazılıdır. Çakmak, bu unvanın mimardan ziyade yapıyı yöneticisini işaret ediyor olabileceğini belirtmektedir.³⁴⁶

İnşa Tarihi: II. Gıyaseddin Keyhusrev dönemine (1237-1246) tarihlendirilmektedir.³⁴⁷

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Susuz Hanı

hem kapalı hem de avlu birimine sahip hanlar grubunda değerlendirilmesine rağmen, mevcut yapısal özellikleri ve han da yapılan kazı çalışmaları avlu biriminin

³⁴³ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 111; Abdullah Şevki Duymaz, "Susuz Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, s. 273.

³⁴⁴ "HGM Atlas- Susuz Hanı Koordinatları", (09.05.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.95/37.3785366/30.5403308>.

³⁴⁵ Erdmann, İncir Hanı ile olan benzerliklerinden dolayı II. Gıyaseddin Keyhusrev'e atfetmektedir. bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 114.

³⁴⁶ Aynı isim Susuz Hanı'nın yakınındaki İncir Hanı'nda da yer almaktadır. Bkz.: Çakmak, "Yeni Bulgular Işığında İncir Hanı", s. 614.

³⁴⁷ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 114; Duymaz, "Susuz Han", ss. 274-75; Araştırmacılar tarafından strüktürel özellikleri yönünden II. Gıyaseddin dönemine tarihlendirilen yapının 2008 yılındaki çalışmaların buluntuları ve kapı sövesinde yapıyı yöneticisine ait kitabe İncir Hanı'dakiyle aynı kişinin adının geçmesi bu tarihlendirmeyi kesinleştirmiştir. Bkz.: Hacı Ali Ekinci, O. Gürer Ergin, Şakir Çakmak, "Susuz Han 2008 Yılı Kazı Çalışmaları", *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri (ANMED)*, S. 7 (2009), s. 188; Çakmak, "Yeni Bulgular Işığında İncir Hanı", s. 614.

tamamlanamadığını göstermektedir (**Çizim 31**).³⁴⁸ Yapının inşasında malzeme olarak kesme taş ve moloz taşın yanı sıra devşirme bloklar da kullanılmıştır.

Susuz Hanı'nın dışarıdan, dairesel, poligonal ve kare formlu 8 payandayla tahkim edilmiş olan kapalı birimi, kuzey-güney yönünde uzanan beş sahin ve bunları giriş ekseninde kesen çapraz sahindan oluşmaktadır. Kervansarayın kapalı birim taç kapısı, süsleme programı açısından dönemin önemli örneklerinden sayılabilir. Mukarnaslı kavsaraya sahip taç kapı, dıştan içe doğru kademelendirilmiş dört sıra bordür ile üç yönden çevrelenmiştir. Süsleme programında, geometrik ve bitkisel karakterli motiflerin yanı sıra figür de kullanılmıştır. Taç kapının yan nişlerinin üzerinde yer alan ejder, melek ve insan figürü betimleri döneminin dikkat çekici örnekleri arasındadır. Kapalı birimi meydana getiren sahinlerin her biri tonoz ile

Foto. 9. Susuz Han, 6-1 Kat. No'lu İşaret.

Foto. 10. Susuz Han, 38a-3 Kat. No'lu İşaret.

örtölmüş olup çapraz sahin ile üçüncü sahinin kesişimine kubbe yerleştirilmiştir. Mekânın aydınlatılması ve havalandırılması, kubbe üzerinde yer alan açıklıklar ile kuzey, güney ve doğu beden duvarları üzerinde yer alan mazgal pencereleriyle sağlanmıştır.

Taşçı İşaretleri: Kervansarayda bulunan az sayıdaki taşçı işaretleri ilk kez bu çalışma ile belgelenmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde bu yapıda 7 farklı türde 7 işaret tespit edilmiştir (**Tablo 40**). Bu işaretlerin tamamının duvar örgüsünde kullanılmış taşlar üzerinde bulunduğu tespit edilmiştir. 6-1 ve 38a-3 katalog numaralı işaretler iptidai işleniş biçimleriyle dikkat

çekicidir (**Foto. 9** ve **Foto. 10**). Yapının doğu cephesinde saptanan 6-1 katalog numaralı işaret aynı zamanda, diğer yapılarda gözlemlenen emsallerine göre büyük

³⁴⁸ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 113; Duymaz, "Susuz Han", s. 278; Ekinci, Ergin, Çakmak, "Susuz Han 2008 Yılı Kazı Çalışmaları", s. 186.

ölçülerdedir. Bu çalışma kapsamında incelenen yapılarda ve diğer araştırmacıların çalışmalarında örneğine rastlanmayan 38a-3 katalog numaralı işaret ise form açısından ünik bir örnektir.

Tablo 40. Susuz Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
6-1		1					
13-5		1					
19-1		1					
33-1		1					
38a-3		1					
41a-2		1					
55-7		1					

1.26. Eshab-ı Kehf Hanı

Yapı Katalog No: 26

Adı: Yedi Uyurlar efsanesindeki kişilerin sığındığına inanılan mağaranın etrafında inşa edilmiş külliye bütünlüğündeki yapıların bir parçası olan han, Yedi Uyurların Arapça ifadesi olan “Eshab-ı Kehf” (Mağara Yârânları/Arkadaşları) tamlamasıyla anılmaktadır.³⁴⁹

İncelenme Tarihi: 28.08.2022.

Bulunduğu Konum: 38.24850, 36.85512 | (38°14'54"K / 36°51'18"D)
koordinatlarındaki yapı, Kahramanmaraş’a bağlı Afşin ilçe merkezinin 5 km batısındadır.³⁵⁰

Banisi: Maraş Emiri Nusretüddin Hassan Bey.³⁵¹

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: 1232/1233.³⁵²

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Eshab-ı Kehf Hanı, Yedi Uyurların sığındığına inanılan mağaranın etrafına; Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilmiş ribat (1215), cami (1215-1234), Dulkadiroğulları döneminde eklenmiş medrese (1480-1492) ile Kadınlar Mescidi (1500) ve Osmanlı döneminde eklenen

³⁴⁹ Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 187; İsmet Ersöz, “Ashâb-ı Kehf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, C. 3, ss. 465-67; Mehmet Özkarcı, “Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi”, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler*, C. II (2001), ss. 153-54; Mehmet Özkarcı, “Eshab-ı Kehf Hanı”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 438.

³⁵⁰ “HGM Atlas- Eshab-ı Kehf Hanı Koordinatları”, (12.05.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#17.91/38.248495/36.855046>.

³⁵¹ Özkarcı, “Eshab-ı Kehf Hanı”, s. 437.

³⁵² Birçok yayında hanın yapım tarihi, kitabesi üzerinde olmadığı için dahil olduğu külliyedeki diğer yapıların kitabeleri referans alınarak verilmiştir. Bkz.: Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, “Afşin Yakınındaki Eshâb-ı Kehf Külliyesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, S. 2 (1957), s. 87; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 188; Özergin, “Anadolu’da Selçuklu Kervansarayları”, s. 149; Yavuz, “Anadolu’da Eşodaklı Selçuklu Hanları”, s. 193; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 123; Gündoğdu, İzzeddin Keykavus (1211-1219) tarafından yaptırıldığını belirtmektedir. Bkz.: Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 67; Özkarcı, külliye de bulunan caminin giriş açıklığı üzerindeki kitabe de geçen “ribat” ifadesine dayanarak bu kitabenin camiye değil kervansaraya ait olduğunu belirtmiş ve yapının I. Alaeddin Keykubad’ın emirlerinden Nusretüddin Hasan Bey tarafından 1232-1233 yılında yaptırıldığını tespit etmiştir. Bkz.: Özkarcı, “Eshab-ı Kehf Hanı”, ss. 437-38.

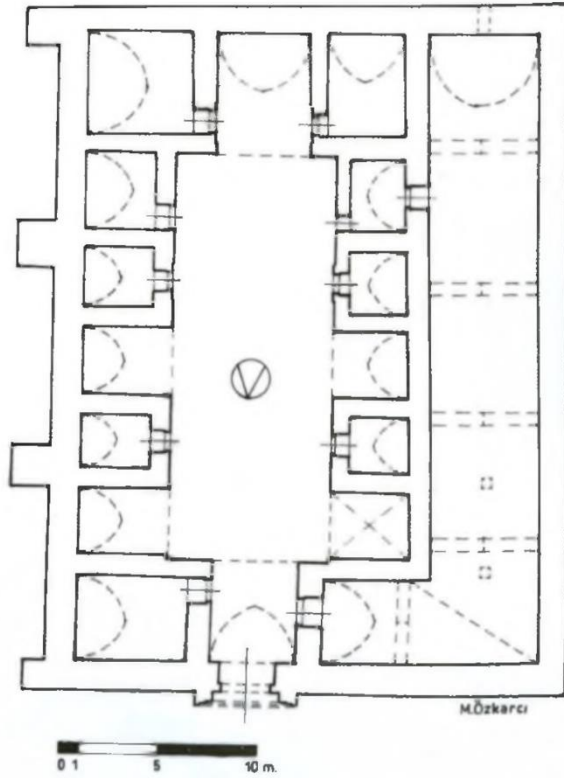
Paşa Çardağı'nın (1531) bulunduğu külliye'nin bir parçasıdır.³⁵³ Han 1963, 1980, 1982, 1999 ve 2003 yıllarında restorasyon ve kısmi onarımlardan geçmiştir.³⁵⁴

Külliye yapılarının güneyinde bulunan kervansaray, kuzeybatı-güneydoğu aksında uzanmaktadır.³⁵⁵ Literatürde eş odaklı hanlar grubu içerisinde tanımlanan yapı, merkezdeki avluyu batı ve kuzey yönlerinde çevreleyen L biçimli galeriden müteşekkildir (**Çizim 32**).³⁵⁶ Yapının avlusu, ana akslar üzerine oturan dört eyvanlı plan şemasını andırmakla birlikte kuzeybatı ve kuzeydoğuda konumlandırılan ilave eyvanlar bu şemayı bozmaktadır. Yapının beden duvarları kesme taşla kaplanmış,

buna karşın bazı mekânlarda ve örtüde moloz taş ve kaba yonu taş kullanılmıştır.

1960 yılındaki restorasyon sırasında sade bir görünümle yeniden inşa edilen kuzey cephe üzerindeki taç kapı, sivri kuşatma kemeriyle çevrelenmiş, sade bir tasarıma sahiptir.³⁵⁷ Ancak en dışta yer alan bordürün özgün olduğu görülen ilk dört taş sırasının üzerinde yer alan geometrik motifler, taç kapının yapıldığı dönemde bir süsleme programına sahip olduğuna işaret etmektedir. Giriş eyvanının batısında bulunan açıklık yapının diğer ucuna kadar uzanan L biçimli dehlize erişim sağlarken, doğu yönündeki üzeri sivri

tonozla örtülü mekâna dâhil olmaya da imkân verir. Avlunun iki yanında karşılıklı simetrik biçimde dizilmiş eyvan ve odalardan oluşan düzenleme görülür. Bu

Çizim 32. Eshab-ı Kehf Hanı'nın Planı (M. Özkarıcı'dan).

³⁵³ Özkarıcı, "Eshab-ı Kehf Hanı", s. 438.

³⁵⁴ Özkarıcı, "Eshab-ı Kehf Hanı", s. 440; Külliye yapıları 1902 ve 1910 tarihlerinde tamirat görmüştür.

³⁵⁵ Anlatım kolaylığı açısından kuzeybatı yönü kuzey, güneydoğu yönü ise güney şeklinde tanımlanacaktır.

³⁵⁶ Yavuz, "Anadolu'da Eşodaklı Selçuklu Hanları", ss. 187-204.

³⁵⁷ Özkarıcı, "Eshab-ı Kehf Hanı", s. 443.

eyvanların ve odaların neredeyse tamamının üzeri sivri tonozla örtülüyken kuzeybatıda yer alan eyvanda çapraz tonoz kullanılmıştır. Avlunun güneyini meydana getiren ana eyvan da tıpkı giriş eyvanında olduğu gibi iki yanındaki mekânlara erişim sağlamaktadır. Ancak giriş eyvanından farklı olarak batı yönündeki giriş dehlizli kısma değil üzeri sivri tonozla örtülü bir odaya açılmaktadır. Kervansarayın doğu kanadını teşkil eden L biçimli dehlizin üzeri sivri tonoz ile örtülü olup belirli aralıklarla yerleştirilmiş kemerlerle desteklenmiş, bu kemerler arasında açılan delikler sayesinde de yapının havalandırılması ve aydınlatılması sağlanmıştır.³⁵⁸

Taşçı İşaretleri: Yapıda 4 farklı türde 4 taşçı işareti tespit edilmiştir (Tablo 41). Bu dört işaretin üçü avlunun güneydoğusundaki odada saptanmış, 2-3 katalog numaralı işaret ise bu odanın kuzeyindeki birimin kapı sövesinin üzerinde belirlenmiştir. Kervansarayın geçirdiği onarımlar düşünüldüğünde, bu sayının orijinalinde daha fazla olduğu muhakkaktır.

Tablo 41. Eshab-ı Kehf Hanı'nda Bulunan İşaretler.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
2-3		1					
6-2		1					
11-1		1					
14b-7		1					

³⁵⁸ Günümüzde yalnızca kuzey yönde ikisi bırakılmış olan bu havalandırma deliklerinin tüm örtü boyunca yerleştirildiği ileri sürülebilir.

1.27. Dolay Hanı

Yapı Katalog No: 27

Adı: Bulunduğu yerleşim yeri adıyla da anılan (Til Köyü Hanı) yapı halk tarafından Dolay Hanı olarak isimlendirmektedir.³⁵⁹

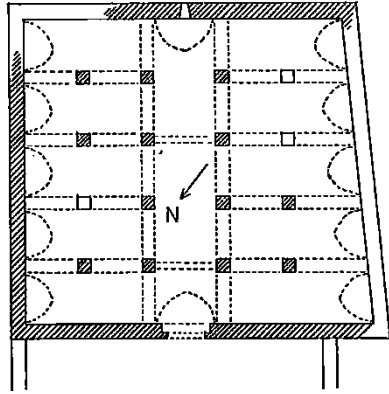
İncelenme Tarihi: 15.08.2022.

Bulunduğu Konum: 38.41457, 34.82297 | (38°24'52"K / 34°49'22"D)
koordinatlarındaki yapı, Nevşehir'in Derinkuyu ilçesine bağlı Til Köyünün doğusunda yer almaktadır.³⁶⁰

Banisi: Bilinmemektedir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: Yapının inşa kitabesi bulunmamaktadır. Kervansarayda incelemelerde

Çizim 33. Dolay Hanı'nın Planı (Erdmann'dan).

bulunan Özgüç ve Akok yapının 13. yüzyılın üçüncü veya son çeyreğinde inşa edilmiş olabileceğini ifade ederken, Erdmann 13. yüzyılın ilk yarısını önermektedir.³⁶¹

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Yaklaşık kuzey-güney doğrultusunda uzanan yapının günümüzde yalnızca kapalı birimi ayaktaadır (**Çizim 33**).³⁶² Yapının plan şeması, doğu-batı aksında birbirine paralel uzanan beş sahin ile bunları

giriş aksında kesen bir çapraz sahindan müteşekkildir. Kervansarayın inşasında, kesme taş ve kaba yonu taşın yanı sıra devşirme blokların da kullanıldığı izlenmektedir.

³⁵⁹ Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, "Üç Selçuklu Abidesi Dolay Han, Kesik Köprü Kervansarayı ve Han Camii", *Belleten*, C. 22, S. 86 (1958), s. 251; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 44.

³⁶⁰ "HGM Atlas-Dolay Hanı Koordinatları", (13.05.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.18/38.414539/34.823116>.

³⁶¹ Özgüç, Akok, "Üç Selçuklu Abidesi Dolay Han, Kesik Köprü Kervansarayı ve Han Camii", s. 253; Erdmann, Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 2-3, ss. 68-69.

³⁶² 1950'li yıllarda incelemelerde bulunan araştırmacılar yapının giriş cephesi önünde avluya işaret eden -günümüzde mevcut olmayan- duvar izleri bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bkz.: Özgüç, Akok, "Üç Selçuklu Abidesi Dolay Han, Kesik Köprü Kervansarayı ve Han Camii", ss. 251-52; Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, s. 44.

Taşçı İşaretleri: Kervansarayda 3 farklı türde 3 taşçı işareti tespit edilmiştir (Tablo 42). Bu işaretlerin tamamı duvar örgüsünde kullanılan taşların üzerine kazınmıştır. Bu işaretlerden 30a-4 katalog numaralı işaret, Dolay Hanı'na özgüdür.

Tablo 42. Dolay Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
5-1	M	1					
30a-4	卐	1					
43-2		1					

1.28. Eynif Tol Hanı

Yapı Katalog No: 28

Adı: Yapının adı, bulunduğu ovanın adından gelmektedir.³⁶³

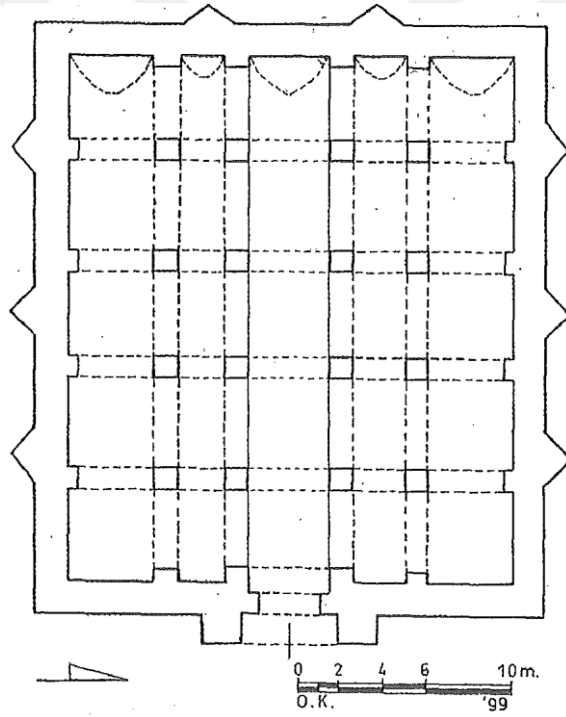
İncelenme Tarihi: 28.03.2024.

Bulunduğu Konum: 37.09886, 31.44968 | (37°5'55"K / 31°26'58"D)
koordinatlarındaki yapı, Antalya'nın İbradı ilçesine bağlı Başlar köyünün idari sınırları içerisinde Yukarıeynif ovasında yer almaktadır.³⁶⁴

Banisi: Bilinmemektedir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

İnşa Tarihi: 1200-1250.³⁶⁵

Çizim 34. Eynif Tol Hanı'n Restitüsyon Planı (Kunduracı'dan).

Genel Özellikleri (Plan, Süsleme, Malzeme ve Teknik): Günümüzde harap ve metruk vaziyetteki yapının özgün planına dair fikir veren unsurlar, yalnızca dış çeperi meydana getiren beden duvarları ve kemer dizilerine ait kalıntılardır. Yapı, doğu-batı ekseninde uzanan beş sıra sahinndan meydana gelmiştir (Çizim 34). Kunduracı, hanın tüm sahinlerinin üzerinin tonozla örtülü olduğunu, ancak ortadaki sahinin üzerinin açık bırakıldığını mevcut kalıntılardan anlaşıldığını belirtmiştir.³⁶⁶ Buna karşın Johansen'in restitüsyon planlarında tüm sahinlerin

³⁶³ Eynif Ovası'nın adıyla anılan yapının ismine eklenilen Tol kelimesinin anlamı: "Taş kemer veya taş kemerlerle yapılmış ev, oda, kapı vb. şey." Anonim, "Tol".

³⁶⁴ "HGM Atlas-Eynif Tol Han Koordinatları", (13.05.2024), <https://atlas.harita.gov.tr/#18.7/37.0988113/31.4496969>.

³⁶⁵ Osman Kunduracı, "Kubadabad-Alanya Arasındaki Selçuklu Kervanyolu Üzerine Yeni Araştırmalar-I", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler*, C. II (2001), s. 59; Johansen, Side Arkeoloji Müzesindeki yetkililerin bu yapıdan getirildiğini belirttikleri bir kitabe bulunduğunu ve bu kitabe üzerinde I. Alaeddin Keykubad'ın isminin geçtiğini belirtmektedir. Bkz.: Johansen, *Rûmselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 41.

³⁶⁶ Kunduracı, "Kubadabad-Alanya Arasındaki Selçuklu Kervanyolu Üzerine Yeni Araştırmalar-I", s. 58.

üzerinin kapalı olduğu, hatta yapının tam orta noktasına denk gelen kısımda bir kubbenin yer aldığı görülmektedir.³⁶⁷

Yapının beden duvarları dışarıdan sekiz adet üçgen formlu payanda ile tahkim edilmiştir. Doğu cephesi üzerinde yer alan giriş açıklığının iki yanındaki çıkıntılar yapının anıtsal bir taç kapısı olabileceği intibasını uyandırmaktadır. Yapının inşasında kesme taşın yanı sıra kaba yonu taş ve devşirme blokların kullanıldığı görülmektedir.

Taşçı İşaretleri: Yapıda 2 farklı türde 2 taşçı işareti tespit edilmiştir (**Tablo 43**).³⁶⁸ Bu işaretler giriş açıklığının kemerini meydana getiren taşların üzerine kazınmışlardır. Ortadaki çizgilerin açılarındaki farktan dolayı iki ayrı gruba dahil edilen bu işaretler grafik bakımdan türdeş sayılabilirler.³⁶⁹

Tablo 43. Eynif Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz	Kat. No.	İşaret	Duvar-Paye	Kemer-Tonoz
	44-1		1				
	44-3		1				

³⁶⁷ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, şek. 58.

³⁶⁸ Johansen de aynı işaretleri tespit etmiştir. Bkz.: Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 39.

³⁶⁹ Bu işaretler büyük olasılıkla aynı ustaya aittir. Ancak Alara Hanı'nda da sıklıkla karşılaştığımız her iki işaret temkinli olmak adına iki grup altında toplanmışlardır. Tezin değerlendirme kısmında bu duruma da değinilecektir.

2. TAŞÇI İŞARETLERİ KATALOĞU

Katalog bölümünde iki ayrı tablo bulunmaktadır. Bu tablolardan ilki hem yayınlarda hem de tez konumuz kapsamındaki yapılarda tarafımızca tespit edilen taşçı işaretlerini göstermektedir (**Tablo 44**). Bu tablodaki siyah renkle gösterilen işaretler tarafımızca tespit edilen işaretlerdir. Kırmızı renkte gösterilenler ise tarafımızca incelenmiş olan herhangi bir yapıda tespit edilemeyip yalnızca yayınlarda bulunan işaretlerdir. Hem tarafımızca saptanmış hem de yayınlarda bulunan işaretler ise siyah bırakılmıştır. Tablodaki işaretler form benzerlikleri yönünden satırlara dizilmişlerdir. Ancak bu dizilimde taşçı işaretlerinin form çeşitliliğinden kaynaklı bir görelilik söz konusudur. Örneğin, içerisinde üçgen barındıran işaretlerin bulunduğu bir satırda, aynı anda dairesel öğeler barındıran bir işaret de bulunabilir. Bu sebepten dolayı tablodaki işaretlerin bulunduğu satırları, genel nesne, eşya ya da bilinen soyut şekillere göre isimlendirmek yerine sayılar tercih edilmiştir. Tabloda bir işaretin yeri tariflenirken satranç nosyonundaki gibi düşünülmelidir. Önce işaretin bulunduğu satır numarası ardından sütun numarası gelerek ilgili taşçı işaretinin konumunu ve aynı zamanda katalog numarasını da vermektedir. İkinci tablodaki katalog numaraları bu tabloya göre oluşturulmuştur.

İkinci tabloda ise işaretlerle ilgili bilgilere yer verilmiştir (**Tablo 45**). Tablonun, ilk sütununda işaretin katalog numarası, ikinci sütununda o işaretin bulunduğu yapı, son sütununda ise eğer bir yayında geçiyorsa referans bilgisine verilmiştir. Üçüncü sütunda boş bırakılmış hücrelerin bulunduğu satırdaki işaret tarafımızca tespit edilmiş işaretleri ifade etmektedir. Aynı işaretin hem tarafımızca hem de bir yayında belirlenmesi söz konusu ise bunlar sıralı şekilde verilmişlerdir.

Tablo 44. Taşçı İşaretlerinin Çizimleri.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
1																	1
2																	2
3																	3
3a																	3a
4																	4
5																	5
6																	6
7																	7
7a																	7a
8																	8
9																	9
10																	10
11																	11
11a																	11a
12																	12
12a																	12a
13																	13
13a																	13a
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
14																	14
14a																	14a
14b																	14b
15																	15
15a																	15a
16																	16
17																	17
18																	18
18a																	18a
19																	19
20																	20
21																	21
22																	22
22a																	22a
23																	23
24																	24
25																	25
26																	26
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
27																	27
28																	28
28a																	28a
29																	29
30																	30
30a																	30a
31																	31
32																	32
33																	33
33a																	33a
33b																	33b
34																	34
34a																	34a
35																	35
35a																	35a
36																	36
36a																	36a
36b																	36b
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
36c																	36c
36d																	36d
37																	37
38																	38
38a																	38a
38b																	38b
39																	39
39a																	39a
40																	40
40a																	40a
41																	41
41a																	41a
42																	42
43																	43
44																	44
44a																	44a
45																	45
46																	46
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
47																	47
48																	48
49																	49
50																	50
51																	51
52																	52
53																	53
54																	54
54a																	54a
55																	55
56																	56
57																	57
57a																	57a
57b																	57b
57c																	57c
57d																	57d
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	

Tablo 45. Katalogdaki Taşçı İşaretlerinin Saptandığı Yapılar.

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
1-1	Horozlu Hanı	
1-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
1-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
1-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	
1-3	Aksaray Sultan Hanı	
1-4	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
1-5	Horozlu Hanı	
1-6	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
1-7	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
1-7	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
1-8	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
1-9	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
1-10	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
2-1	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
2-1	Şarapsa Han	(Binan, 2009)
2-1	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
2-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
2-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
2-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
2-1	Evdır Hanı	(Binan, 2009)
2-1	Evdır Hanı	
2-1	İncir Hanı	
2-1	Cırgalan Hanı	
2-1	Alay Han	
2-1	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
2-1	Ağzıkara Han	
2-1	Horozlu Hanı	
2-1	Aksaray Sultan Hanı	
2-1	Hekim Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yelen, 2019)
2-1	Hekim Hanı	
2-1	Zazadin Han	1. (Yıldırım, 2017) 2. (Johansen, 2017)
2-1	Zazadin Han	
2-2	Cırgalan Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
2-3	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
2-3	Burmalı Minare Camii	(Gabriel, 1934)
2-3	Ağzıkara Han	
2-3	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
2-3	Aksaray Sultan Hanı	
2-3	Eshab-ı Kehf Hanı	
2-3	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2017)
2-3	Zazadin Han	
2-3	Evdır Hanı	
2-4	Aksaray Sultan Hanı	
2-4	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
2-4	Ağzıkara Han	
2-4	Alay Han	
2-4	Cırgalan Hanı	(Baş, 2014)
2-4	Cırgalan Hanı	
2-5	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
2-5	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
2-5	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
2-5	Yazır Köyü Camii	(Çayırdağ, 2000)
2-5	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
2-5	Alay Han	
2-5	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
2-5	Ağzıkara Han	
2-5	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
2-5	Horozlu Hanı	
2-5	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
2-5	Aksaray Sultan Hanı	
2-5	Evdır Hanı	
2-6	Tol Han	(Johansen, 2016)
2-6	Horozlu Hanı	
2-7	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
2-8	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
2-9	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
2-10	Köşk Medrese	(Gabriel, 1931)
2-11	Dicle Köprüsü	(Sönmez, 1995)
2-12	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
2-13	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
2-14	Zazadin Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
2-14	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2017)
2-14	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
2-14	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
2-14	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
2-15	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
2-15	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
3-1	Kars Anı Küçük Hamam	(Yelen, 2019)
3-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
3-1	Karatay Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Akalin, 1988)
3-1	Öresin Han	(Erdman, 1961)
3-1	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
3-1	Huand Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
3-1	Gıyasiye Medresesi	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
3-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
3-1	Köşk Medrese	(Gabriel, 1931)
3-1	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
3-1	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
3-1	Kızıl Köşk	(Çayırdağ, 1982)
3-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
3-1	İğdir Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Ünal, 1970)
3-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
3-1	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
3-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
3-1	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2016) 4. (Binan, 2009)
3-1	Kırkgöz Han	
3-1	Zazadin Han	
3-1	Hekim Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yelen, 2019)
3-1	Hekim Hanı	
3-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
3-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
3-1	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
3-1	Aksaray Sultan Hanı	
3-1	Horozlu Hanı	
3-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
3-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
3-1	İncir Hanı	
3-2	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
3-2	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
3-2	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
3-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Yelen, 2019)
3-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
3-2	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
3-2	Aksaray Sultan Hanı	
3-2	Alay Han	
3-2	Avanos Sarı Han	
3-2	Cırgalan Hanı	
3-2	İncir Hanı	
3-3	Gıyasiye Medresesi	(Gabriel, 1931)
3-3	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
3-3	Alay Han	
3-4	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
3-4	Emir Bayındır Kümbeti	(Gabriel, 1940)
3-5	Horozlu Hanı	
3-6	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
3-6	Aksaray Sultan Hanı	
3-7	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
3-8	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
3-9	Alay Han	
3-10	Kırkgöz Han	(Erdman, 1961)
3-10	Kırkgöz Han	
3-11	Kırkgöz Han	
3-12	Zazadin Han	
3-13	Avanos Sarı Han	
3-14	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
3-15	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
3-16	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
3a-1	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
3a-1	Aksaray Sultan Hanı	
3a-2	Aksaray Sultan Hanı	
3a-3	Aksaray Sultan Hanı	
3a-4	İncir Hanı	
3a-5	Aksaray Sultan Hanı	
3a-6	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
3a-7	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
3a-8	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
3a-9	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
3a-9	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
3a-9	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
3a-9	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
3a-9	Han Kümbeti	(Çayırdağ, 1982)
3a-9	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 2011)
3a-9	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
3a-9	Hekim Hanı	
3a-9	Aksaray Sultan Hanı	
3a-9	Horozlu Hanı	
3a-9	Alay Han	
3a-9	Alara Hanı	(Binan, 2009)
3a-10	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
3a-11	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
3a-12	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
3a-13	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
3a-14	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
4-1	Van Ulu Camii	(Yelen, 2019)
4-1	Menuçehr Camisi (Anı Ulu Camisi)	(Yelen, 2019)
4-1	Kars Anı Küçük Hamam	(Yelen, 2019)
4-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
4-1	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
4-1	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
4-1	Çinçinli Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
4-1	Yoğun Burç	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
4-1	Huand Hatun Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Gıyasiye Medresesi	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
4-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
4-1	Köşk Medrese	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Niğde Alaeddin Camii	(Gabriel, 1931)
4-1	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
4-1	Ok Burcu	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Han Kümbeti	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Saraceddin Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Döner Kümbet	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Emir Ali Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Babük Bey Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Hatuniye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
4-1	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 2011)
4-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
4-1	Dicle Köprüsü	(Sönmez, 1995)
4-1	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
4-1	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
4-1	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	1. (Ünal, 1970) 2. (Yelen, 2019)
4-1	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
4-1	Emir Bayındır Mescidi	(Gabriel, 1940)
4-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
4-1	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
4-1	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
4-1	Öresin Han	
4-1	Kargı Hanı	
4-1	Alara Hanı	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016)
4-1	Alara Hanı	
4-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
4-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
4-1	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
4-1	Evdır Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
4-1	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016)
4-1	Kırkgöz Han	
4-1	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2017)
4-1	Zazadin Han	
4-1	Mirçinge Hanı	
4-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
4-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
4-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
4-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	
4-1	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
4-1	Aksaray Sultan Hanı	
4-1	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
4-1	Horozlu Hanı	
4-1	Çardak Han	
4-1	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
4-1	Ağzıkara Han	
4-1	Alay Han	
4-1	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
4-1	Avanos Sarı Han	
4-1	Cırgalan Hanı	
4-1	Karatay Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Çayırdağ, 1982)
4-1	Karatay Hanı	
4-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
4-1	İshaklı Kervansarayı	
4-2	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
4-2	Aksaray Sultan Hanı	
4-3	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
4-3	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
4-4	Döner Kümbet	(Çayırdağ, 1982)
4-4	Horozlu Hanı	
4-4	Aksaray Sultan Hanı	
4-4	Evdır Hanı	
4-4	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
4-4	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
4-4	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
4-5	Gıyasiye Medresesi	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
4-5	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
4-5	Horozlu Hanı	
4-5	Alay Han	
4-5	Tuzhisarı Sultan Hanı	
4-5	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
4-5	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
4-5	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
4-5	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
4-6	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
4-7	Öresin Han	(Erdman, 1961)
5-1	Niğde Alaeddin Camii	(Gabriel, 1931)
5-1	Karatay Hanı	
5-1	Dolay Han	
5-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
5-1	Ağzıkara Han	
5-1	Çardak Han	
5-1	Horozlu Hanı	
5-1	Aksaray Sultan Hanı	
5-1	Hekim Hanı	
5-1	Alara Hanı	1. (Johansen, 2016) 2. (Binan, 2009)
5-1	Alara Hanı	
5-2	Karatay Hanı	
5-3	Aksaray Sultan Hanı	
5-4	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
5-4	Ağzıkara Han	
5-5	Şarapsa Han	(Binan, 2009)
5-5	Alara Hanı	(Binan, 2009)
5-5	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
5-5	İncir Hanı	
5-5	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
5-5	Cırgalan Hanı	
5-5	Çardak Han	
5-6	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
5-6	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Binan, 2009) 4. (Johansen, 2016)
5-6	İncir Hanı	
5-6	Alay Han	
5-6	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
5-6	Ağzıkara Han	
5-6	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
5-6	Horozlu Hanı	
5-6	Evdır Hanı	
5-6	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
5-6	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
5-6	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
5-6	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
5-6	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
5-6	Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
5-6	Avgunlu Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
5-6	Karatay Hanı	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Akalin, 1988)
5-6	Karatay Hanı	
5-6	Ertokuş Kervansarayı	(Erdman, 1961)
5-6	Ertokuş Kervansarayı	
5-6	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
5-6	Aksaray Sultan Hanı	
5-6	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
5-6	Alara Hanı	
5-7	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
5-8	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
5-9	Çardak Han	(Erdman, 1961)
5-9	Kırkgöz Han	
5-10	Horozlu Hanı	
5-11	Aksaray Sultan Hanı	
5-12	Karatay Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Akalin, 1988)
5-12	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
5-12	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Ünal, 1970)
5-12	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
5-12	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
5-13	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Yelen, 2019)
6-1	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
6-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
6-1	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
6-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
6-1	Kayseri Sarı Han	(Erdman, 1961)
6-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
6-1	Yoğun Burç	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
6-1	Huand Hatun Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
6-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
6-1	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
6-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
6-1	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
6-1	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
6-1	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
6-1	Battal Camii	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Yurdakul ve Çayırdağ, 2007)
6-1	Sahibiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
6-1	Ok Burcu	(Çayırdağ, 1982)
6-1	Saracceddin Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
6-1	Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
6-1	Erkilet (Hızır İlyas)Hıdırellez Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
6-1	Avgunlu Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
6-1	Tercan Mama Hatun Hamamı	(Şahin, 2001)
6-1	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)
6-1	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
6-1	Emir Bayındır Mescidi	(Gabriel, 1940)
6-1	Emir Bayındır Kümbeti	(Gabriel, 1940)
6-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
6-1	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
6-1	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
6-1	İncir Hanı	
6-1	İshaklı Kervansarayı	(Erdman, 1961)
6-1	İshaklı Kervansarayı	
6-1	Susuz Hanı	
6-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
6-1	Karatay Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Çayırdağ, 1982) 3. (Akalin, 1988)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
6-1	Karatay Hanı	
6-1	Cırgalan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
6-1	Cırgalan Hanı	
6-1	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
6-1	Avanos Sarı Han	
6-1	Alay Han	(Erdman, 1961)
6-1	Alay Han	
6-1	Ağzıkara Han	(Erdman, 1961)
6-1	Ağzıkara Han	
6-1	Ertokuş Kervansarayı	
6-1	Çardak Han	
6-1	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
6-1	Horozlu Hanı	
6-1	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
6-1	Aksaray Sultan Hanı	
6-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
6-1	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2017)
6-1	Zazadin Han	
6-1	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
6-1	Kırkgöz Han	
6-1	Evdır Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
6-1	Evdır Hanı	
6-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
6-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
6-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
6-1	Alara Hanı	
6-1	Kargı Hanı	
6-1	Kars Anı Küçük Hamam	(Yelen, 2019)
6-2	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
6-2	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
6-2	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
6-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
6-2	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
6-2	Tol Han	(Johansen, 2016)
6-2	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
6-2	Köşk Medrese	(Gabriel, 1931)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
6-2	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
6-2	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
6-2	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
6-2	İncir Hanı	
6-2	İshaklı Kervansarayı	
6-2	Karatay Hanı	
6-2	Avanos Sarı Han	(Yıldırım, 2017)
6-2	Avanos Sarı Han	
6-2	Alay Han	
6-2	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
6-2	Ağzıkara Han	
6-2	Ertokuş Kervansarayı	(Erdman, 1961)
6-2	Ertokuş Kervansarayı	
6-2	Çardak Han	(Erdman, 1961)
6-2	Çardak Han	
6-2	Horozlu Hanı	
6-2	Aksaray Sultan Hanı	
6-2	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
6-2	Hekim Hanı	
6-2	Eshab-ı Kehf Hanı	
6-2	Zazadin Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2017)
6-2	Zazadin Han	
6-2	Kırkgöz Han	
6-2	Evdır Hanı	(Spratt ve Forbes, 1847)
6-2	Evdır Hanı	
6-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
6-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
6-2	Alara Hanı	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016)
6-2	Alara Hanı	
6-2	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
6-2	Kargı Hanı	
6-3	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
6-3	Tuzhisarı Sultan Hanı	
6-4	Tuzhisarı Sultan Hanı	
6-5	Tol Han	
6-6	Çardak Han	(Erdman, 1961)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
6-7	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016)
6-7	Kırkgöz Han	
6-8	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
6-8	Kırkgöz Han	
6-9	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
6-9	Kırkgöz Han	
6-10	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Yıldırım, 2017)
6-10	Kırkgöz Han	
6-11	Tuzhisarı Sultan Hanı	
7-1	Van Ulu Camii	(Yelen, 2019)
7-1	Menuçehr Camisi (Ani Ulu Camisi)	(Yelen, 2019)
7-1	Kars Ani Küçük Hamam	(Yelen, 2019)
7-1	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
7-1	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
7-1	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
7-1	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
7-1	Yoğun Burç	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
7-1	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
7-1	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
7-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
7-1	Köşk Medrese	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
7-1	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
7-1	Babük Bey Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
7-1	Hatuniye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
7-1	Ali Cafer Kümbeti	(Çayırdağ, 1982)
7-1	Öksüz (Garip) Türbe	(Çayırdağ, 1982)
7-1	İğdir Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Ünal, 1970)
7-1	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
7-1	Emir Bayındır Kümbeti	(Gabriel, 1940)
7-1	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
7-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
7-1	Karatay Hanı	
7-1	Avanos Sarı Han	
7-1	Alay Han	(Erdman, 1961)
7-1	Alay Han	
7-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
7-1	Ağzıkara Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
7-1	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
7-1	Horozlu Hanı	
7-1	Aksaray Sultan Hanı	
7-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
7-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	
7-1	Mirçinge Hanı	
7-1	Hekim Hanı	(Yelen, 2019)
7-1	Hekim Hanı	
7-1	Evdır Hanı	
7-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
7-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
7-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
7-1	Alara Hanı	
7-1	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
7-2	Erzurum Çifte Minareli Medrese	(Yelen, 2019)
7-2	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
7-2	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
7-2	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
7-2	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
7-2	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
7-2	Karatay Hanı	(Akalin, 1988)
7-2	Karatay Hanı	
7-2	Avanos Sarı Han	
7-2	Alay Han	
7-2	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
7-2	Ağzıkara Han	
7-2	Çardak Han	
7-2	Horozlu Hanı	
7-2	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
7-2	Aksaray Sultan Hanı	
7-2	Mirçinge Hanı	
7-2	Zazadin Han	
7-2	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
7-2	Evdır Hanı	
7-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
7-2	Alara Hanı	1. (Johansen, 2016) 2. (Binan, 2009)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
7-2	Alara Hanı	
7-2	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
7-2	Kargı Hanı	
7-2	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
7-3	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
7-3	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
7-3	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
7-3	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
7-3	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
7-3	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
7-3	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
7-3	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Çayırdağ, 1982)
7-3	Battal Camii	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Yurdakul ve Çayırdağ, 2007)
7-3	Seyyid Ali Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
7-3	Suyakanmış Hatun Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
7-3	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
7-3	Alay Han	
7-3	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
7-3	Horozlu Hanı	
7-3	Alara Hanı	
7-4	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
7-4	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
7-4	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
7-4	Battal Camii	(Yurdakul ve Çayırdağ, 2007)
7-4	Tercan Mama Hatun Hamamı	(Şahin, 2001)
7-4	Avanos Sarı Han	
7-4	Çardak Han	
7-4	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
7-4	Horozlu Hanı	
7-4	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
7-4	Aksaray Sultan Hanı	
7-4	Alara Hanı	
7-5	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2017)
7-5	Zazadin Han	
7-6	Zazadin Han	1. (Yıldırım, 2017) 2. (Johansen, 2017)
7-6	Zazadin Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
7-7	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
7-8	Karatay Hanı	
7-9	Karatay Hanı	
7-9	Hekim Hanı	
7-10	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
7-10	Alara Hanı	(Erdman, 1961)
7-10	Yoğun Burç	(Gabriel, 1931)
7-10	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
7-10	Cırgalan Hanı	
7-10	Hekim Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yelen, 2019)
7-10	Hekim Hanı	
7-11	Karatay Hanı	(Çayırdağ, 1982)
7-12	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
7-13	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
7-13	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
7-13	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
7-14	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
7-15	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
7-15	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
7-15	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
7-16	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
7a-1	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
8-1	Gıyasiye Medresesi	(Gabriel, 1931)
8-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
8-1	Çardak Han	
8-2	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
8-3	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
8-4	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
8-5	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
8-6	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
8-7	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
8-8	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
8-9	Dicle Köprüsü	(Sönmez, 1995)
9-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
9-2	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
9-3	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
9-4	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
9-5	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 1982)
9-6	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
10-1	Öresin Han	(Erdman, 1961)
10-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
10-1	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
10-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
10-1	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
10-1	Battal Camii	(Çayırdağ, 1982)
10-1	Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
10-1	Dört Ayak Türbe	(Çayırdağ, 1982)
10-1	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
10-1	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
10-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
10-1	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
10-1	Hasan Paşa Kümbeti	(Yelen, 2019)
10-1	Avanos Sarı Han	
10-1	Alay Han	
10-1	Horozlu Hanı	
10-1	Aksaray Sultan Hanı	
10-1	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
10-1	Çinçinli Sultan Hanı	
10-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
10-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	
10-1	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
10-1	Zazadin Han	
10-1	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
10-1	Evdır Hanı	
10-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
10-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
10-2	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
10-2	Horozlu Hanı	
10-3	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
10-4	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
10-5	Öresin Han	(Erdman, 1961)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
10-6	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
10-7	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
10-8	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
10-9	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
11-1	Van Ulu Camii	(Yelen, 2019)
11-1	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
11-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
11-1	Ertokuş Kervansarayı	(Erdman, 1961)
11-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
11-1	Eğret Han	(Erdman, 1961)
11-1	Niğde Alaeddin Camii	(Gabriel, 1931)
11-1	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
11-1	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
11-1	Erzurum Kalesi	(Günaşdı, 2015)
11-1	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
11-1	Avanos Sarı Han	
11-1	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
11-1	Ağzıkara Han	
11-1	Çardak Han	
11-1	Horozlu Hanı	
11-1	Aksaray Sultan Hanı	
11-1	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
11-1	Hekim Hanı	
11-1	Eshab-ı Kehf Hanı	
11-1	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2017)
11-1	Zazadin Han	
11-1	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
11-1	Kırkgöz Han	
11-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
11-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
11-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
11-1	Alara Hanı	
11-2	Yazır Köyü Camii	(Çayırdağ, 2000)
11-2	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
11-2	Bugutay Aka Kümbeti	(Gabriel, 1940)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
11-2	Emir Bayındır Kümbeti	(Gabriel, 1940)
11-2	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
11-2	Ağzıkara Han	
11-2	Hekim Hanı	
11-3	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
11-3	Babük Bey Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
11-4	Ağzıkara Han	
11-3	Ağzıkara Han	
11-3	Zazadin Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
11-3	Horozlu Hanı	
11-4	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
11-4	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
11-3	İshaklı Kervansarayı	(Erdman, 1961)
11-4	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
11-4	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
11-4	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
11-4	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
11-4	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
11-3	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
11-4	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
11-3	Zazadin Han	
11-3	Tuzhisarı Sultan Hanı	
11-4	Horozlu Hanı	
11-3	Hekim Hanı	(Yelen, 2019)
11-4	Zazadin Han	
11-3	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
11-4	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
11-5	Alay Han	
11-6	İncir Hanı	
11-7	İncir Hanı	
11-8	Aksaray Sultan Hanı	
11-9	Tuzhisarı Sultan Hanı	
11-9	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
11-9	Aksaray Sultan Hanı	
11-10	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
11-10	Alara Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
11-11	Horozlu Hanı	
11-12	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
11-12	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
11-12	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
11-12	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
11-12	Köşk Medrese	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
11-12	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
11-12	Babük Bey Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
11-12	Hatuniye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
11-12	Sırçalı Kümbet	(Çayırdağ, 1982)
11-12	Avanos Sarı Han	
11-12	Horozlu Hanı	
11-12	Aksaray Sultan Hanı	
11-12	Alara Hanı	
11-12	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
11-13	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Ünal, 1970)
11-14	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
11-14	Tuzhisarı Sultan Hanı	
11-14	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
11-14	Avanos Sarı Han	
11-14	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
11-14	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
11-14	Alara Hanı	
11-15	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
11-15	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
11-15	Avanos Sarı Han	
11-16	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
11a-1	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
12-1	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
12-1	Elazığ Denizli Makıt Kervansarayı	(Yelen, 2019)
12-1	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
12-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
12-1	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2016) 4. (Binan, 2009)
12-1	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
12-1	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
12-1	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
12-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1.(Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
12-1	Köşk Medrese	(Çayırdağ, 1982)
12-1	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
12-1	Gündoğdu Türbesi	(Gabriel, 1931)
12-1	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
12-1	II. Anonim Kümbet	(Çayırdağ, 1982)
12-1	Çifte Kümbet	(Çayırdağ, 1982)
12-1	Battal Camii	(Çayırdağ, 1982)
12-1	Bünyan Ulu Camii	(Çayırdağ, 1982)
12-1	Sahiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
12-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
12-1	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)
12-1	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
12-1	Bugutay Aka Kümbeti	(Gabriel, 1940)
12-1	İğdir Hanı (Şerafeddin Ejder)	1. (Ünal, 1970) 2. (Yelen, 2019)
12-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
12-1	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
12-1	Hasan Paşa Kümbeti	(Yelen, 2019)
12-1	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
12-1	İncir Hanı	
12-1	İshaklı Kervansarayı	(Erdman, 1961)
12-1	İshaklı Kervansarayı	
12-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
12-1	Avanos Sarı Han	
12-1	Alay Han	
12-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
12-1	Ağzıkara Han	
12-1	Ertokuş Kervansarayı	
12-1	Çardak Han	
12-1	Horozlu Hanı	
12-1	Aksaray Sultan Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
12-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
12-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
12-1	Mirçinge Hanı	
12-1	Hekim Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yelen, 2019)
12-1	Hekim Hanı	
12-1	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
12-1	Zazadin Han	
12-1	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
12-1	Evdır Hanı	
12-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
12-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
12-1	Alara Hanı	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
12-1	Alara Hanı	
12-1	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
12-1	Kargı Hanı	
12-2	Saraceddin Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
12-2	Sırçalı Kümbet	(Çayırdağ, 1982)
12-2	Ağzıkara Han	(Erdman, 1961)
12-2	Ağzıkara Han	
12-2	Aksaray Sultan Hanı	
12-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
12-3	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
12-4	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
12-4	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
12-4	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
12-4	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
12-4	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
12-5	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
12-6	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
12-7	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
12-7	Gıyasiye Medresesi	(Gabriel, 1931)
12-7	Köşk Medrese	(Gabriel, 1931)
12-7	Tol Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
12-7	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
12-8	Karatay Hanı	
12-8	Alara Hanı	
12-8	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
12-9	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
12-9	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
12-9	Tuzhisarı Sultan Hanı	
12-9	Karatay Hanı	
12-9	Avanos Sarı Han	
12-9	Horozlu Hanı	
12-9	Alara Hanı	
12-10	Alara Hanı	
12-10	Alara Hanı	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
12-10	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
12-11	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
12-11	Karatay Hanı	
12-12	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
12-13	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
12-13	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
12-13	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
12-14	İshaklı Kervansarayı	(Erdman, 1961)
12-14	Karatay Hanı	
12-15	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
12-15	Saracceddin Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
12-15	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 1982)
12-16	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
12a-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
12a-1	Ağzıkara Han	
12a-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
12a-3	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
12a-4	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
13-1	Eğret Han	(Erdman, 1961)
13-1	Öresin Han	(Erdman, 1961)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
13-1	Evdır Hanı	(Erdman, 1961)
13-1	Dört Ayak Türbe	(Çayırdağ, 1982)
13-1	Dicle Köprüsü	(Sönmez, 1995)
13-1	Avanos Sarı Han	
13-1	Ağzıkara Han	
13-1	Horozlu Hanı	
13-1	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
13-1	Hekim Hanı	
13-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
13-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
13-2	Ertokuş Kervansarayı	(Erdman, 1961)
13-2	Hekim Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yelen, 2019)
13-2	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
13-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
13-2	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
13-2	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2017)
13-2	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
13-2	Karatay Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Akalin, 1988)
13-2	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
13-2	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
13-2	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
13-2	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2016) 4. (Binan, 2009)
13-2	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
13-2	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
13-2	Tol Han	(Johansen, 2016)
13-2	Yoğun Burç	(Gabriel, 1931)
13-2	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
13-2	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
13-2	Gündoğdu Türbesi	(Gabriel, 1931)
13-2	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
13-2	Saracceddin Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
13-2	Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
13-2	İspile Han	(Çayırdağ, 1982)
13-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
13-2	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
13-2	İncir Hanı	
13-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	
13-2	Karatay Hanı	
13-2	Cırgalan Hanı	
13-2	Avanos Sarı Han	
13-2	Ağzıkara Han	
13-2	Çardak Han	
13-2	Horozlu Hanı	
13-2	Aksaray Sultan Hanı	
13-2	Çamlıbel Çiftlik Hanı	
13-2	Hekim Hanı	
13-2	Zazadin Han	
13-2	Kırkgöz Han	
13-2	Evdır Hanı	(Binan, 2009)
13-2	Evdır Hanı	
13-2	Kargı Hanı	
13-2	Tol Han	
13-3	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
13-3	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
13-3	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
13-3	Tuzhisarı Sultan Hanı	
13-3	Karatay Hanı	
13-3	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
13-3	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
13-3	Avanos Sarı Han	
13-4	Ağzıkara Han	(Erdman, 1961)
13-4	Karatay Hanı	
13-5	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
13-5	Evdır Hanı	(Binan, 2009)
13-5	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
13-5	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
13-5	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
13-5	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
13-5	Tol Han	(Johansen, 2016)
13-5	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
13-5	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
13-5	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
13-5	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
13-5	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 1982)
13-5	Erkilet (Hızır İlyas)Hidrellez Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
13-5	Susuz Hanı	
13-5	Karatay Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Çayırdağ, 1982) 3. (Akalin, 1988)
13-5	Karatay Hanı	
13-5	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
13-5	Avanos Sarı Han	
13-5	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
13-5	Ağzıkara Han	
13-5	Çardak Han	
13-5	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
13-5	Horozlu Hanı	
13-5	Aksaray Sultan Hanı	
13-5	Hekim Hanı	(Yelen, 2019)
13-5	Hekim Hanı	
13-5	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
13-5	Zazadin Han	
13-5	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
13-5	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
13-5	Alara Hanı	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
13-5	Alara Hanı	
13-6	Ağzıkara Han	
13-7	Avanos Sarı Han	
13-8	Ağzıkara Han	
13-9	Tuzhisarı Sultan Hanı	
13-9	Ağzıkara Han	
13-10	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
13-11	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
13-11	Battal Camii	(Çayırdağ, 1982)
13-12	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
13-13	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
13-14	Aksaray Sultan Hanı	
13-15	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
13-15	Karatay Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
13-16	Ağzıkara Han	
13a-1	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
14-1	Elazığ Denizli Makıt Kervansarayı	(Yelen, 2019)
14-1	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
14-1	Karatay Hanı	(Akalin, 1988)
14-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
14-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
14-1	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
14-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
14-1	Saraceddin Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
14-1	Beşparmak Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
14-1	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
14-1	Emir Bayındır Mescidi	(Gabriel, 1940)
14-1	Avanos Sarı Han	
14-1	Ağzıkara Han	
14-1	Alay Han	
14-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
14-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
14-1	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
14-1	Evdır Hanı	
14-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
14-2	Karatay Hanı	
14-3	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
14-4	İncir Hanı	
14-3	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
14-4	Cırgalan Hanı	
14-4	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
14-4	Avanos Sarı Han	
14-4	Alay Han	
14-4	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
14-4	Ağzıkara Han	
14-4	Çinçinli Sultan Hanı	1. (von der Osten, 1927) 2. (Erdmann, 1961) 3. (Yıldırım, 2017)
14-4	Çinçinli Sultan Hanı	
14-4	Çamlıbel Çiftlik Hanı	
14-4	Evdır Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
14-4	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
14-5	Tuzhisarı Sultan Hanı	
14-5	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
14-6	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
14-6	Bugutay Aka Kümbeti	(Gabriel, 1940)
14-6	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
14-6	Avanos Sarı Han	
14-6	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
14-6	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
14-6	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
14-7	Menuçehr Camisi (Ani Ulu Camisi)	(Yelen, 2019)
14-7	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
14-7	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
14-7	Tercan Mama Hatun Türbesi	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
14-7	Ağzıkara Han	
14-7	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
14-8	Avanos Sarı Han	
14-9	Karatay Hanı	
14-10	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
14-10	Aksaray Sultan Hanı	
14-11	Cırgalan Hanı	
14-11	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
14-12	Avanos Sarı Han	
14-12	Kırkgöz Han	
14-13	Tercan Mama Hatun Türbesi	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
14-13	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
14-13	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
14-13	Avanos Sarı Han	
14-14	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
14-15	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
14-15	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
14-15	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
14-15	Huand Hatun Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
14-15	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
14-15	Gıyasiye Medresesi	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
14-15	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
14-15	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
14-15	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
14-15	Kutluğ Hatun Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
14-15	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
14-15	Tercan Mama Hatun Hamamı	(Şahin, 2001)
14-15	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
14-15	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
14-15	Tuzhisarı Sultan Hanı	
14-15	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
14-15	Ağzıkara Han	
14-15	Zazadin Han	
14-15	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
14-15	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
14-15	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
14-16	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
14-16	Ağzıkara Han	
14-16	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
14-16	Avanos Sarı Han	
14-16	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
14-16	Aksaray Sultan Hanı	
14-16	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
14-16	Cırgalan Hanı	
14-16	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
14-16	Hekim Hanı	
14-16	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
14-16	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
14-16	Zazadin Han	
14-16	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
14-16	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
14a-1	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
14a-1	İncir Hanı	
14a-2	Usta Şagird Kümbeti (Ulu Kümbet)	(Yelen, 2019)
14a-2	Bitlis Güroymak Norşin Kümbeti	(Yelen, 2019)
14a-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	
14a-3	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
14a-4	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
14a-4	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
14a-4	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
14a-4	Aksaray Sultan Hanı	
14a-4	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
14a-4	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
14a-4	Alara Hanı	
14a-4	Alara Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
14a-5	İncir Hanı	
14a-5	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
14a-5	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
14a-5	Horozlu Hanı	
14a-5	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
14a-5	Kırkgöz Han	
14a-5	Aksaray Sultan Hanı	
14a-6	Niğde Alaeddin Camii	(Gabriel, 1931)
14a-6	Aksaray Sultan Hanı	
14a-6	Ağzıkara Han	
14a-6	Kırkgöz Han	
14a-6	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Binan, 2009)
14a-6	Çardak Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
14a-6	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
14a-7	Karatay Hanı	
14a-7	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
14a-7	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
14a-8	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
14a-8	Avanos Sarı Han	
14a-9	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
14a-9	Aksaray Sultan Hanı	
14a-10	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
14a-11	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
14a-12	Ağzıkara Han	
14a-13	Aksaray Sultan Hanı	
14a-14	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
14a-15	Menuçehr Camisi (Anı Ulu Camisi)	(Yelen, 2019)
14a-15	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
14a-15	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
14a-16	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
14b-1	Alara Hanı	
14b-2	Mirçinge Hanı	
14b-3	Tuzhisarı Sultan Hanı	
14b-3	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
14b-4	Tuzhisarı Sultan Hanı	
14b-5	Tuzhisarı Sultan Hanı	
14b-6	Tuzhisarı Sultan Hanı	
14b-7	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
14b-7	Yoğun Burç	(Gabriel, 1931)
14b-7	Eshab-ı Khef Hanı	
14b-8	Beylerbeyi Türbesi	(Gabriel, 1931)
14b-9	Zazadin Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
14b-9	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
14b-9	Alay Han	
14b-9	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
14b-10	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
14b-11	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Çayırdağ, 1982)
14b-12	Tol Han	
14b-13	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Yelen, 2019)
14b-14	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
15-1	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
15-1	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
15-1	Bitlis Güroymak Norşin Kümbeti	(Yelen, 2019)
15-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
15-1	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
15-1	Huand Hatun Türbesi	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
15-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
15-1	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 2011)
15-1	Bugutay Aka Kümbeti	1. (Gabriel, 1940) 2. (Yelen, 2019)
15-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
15-1	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
15-1	Eğret Han	(Erdman, 1961)
15-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
15-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
15-1	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
15-1	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
15-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
15-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
15-1	Karatay Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Çayırdağ, 1982)
15-1	Karatay Hanı	
15-1	Alay Han	
15-1	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
15-1	Ağzıkara Han	
15-1	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
15-1	Horozlu Hanı	
15-1	Aksaray Sultan Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
15-1	Hekim Hanı	(Yelen, 2019)
15-1	Hekim Hanı	
15-1	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
15-1	Zazadin Han	
15-1	Evdır Hanı	
15-1	Kargı Hanı	1. (Johansen, 2016) 2. (Binan, 2009) 3. (Erdmann, 1961)
15-1	Kargı Hanı	
15-2	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
15-3	Gıyasiye Medresesi	(Gabriel, 1931)
15-4	İncir Hanı	
15-4	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
15-5	Karatay Hanı	
15-5	Alay Han	
15-5	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
15-5	Ağzıkara Han	
15-5	İncir Hanı	
15-6	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
15-6	Tuzhisarı Sultan Hanı	
15-6	Alay Han	
15-6	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
15-7	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
15-8	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
15-9	Alay Han	
15-10	Avanos Sarı Han	
15-11	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
15-12	Tercan Mama Hatun Türbesi	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
15-12	Horozlu Hanı	
15-12	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2017)
15-12	Zazadin Han	
15-12	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
15-12	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
15-12	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
15-13	Avanos Sarı Han	
15-13	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
15-13	Horozlu Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
15-13	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
15-13	Zazadin Han	
15-13	Tuzhisarı Sultan Hanı	
15-13	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
15-13	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
15-14	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
15-15	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
15-16	Horozlu Hanı	
15a-1	Karatay Hanı	
15a-1	Horozlu Hanı	
15a-2	Ağzıkara Han	
15a-3	Tuzhisarı Sultan Hanı	
15a-3	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
15a-3	Ağzıkara Han	
15a-4	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
15a-4	Mirçinge Hanı	
15a-4	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
15a-5	Avanos Sarı Han	
15a-5	Evdır Hanı	
15a-6	Karatay Hanı	
15a-7	Tuzhisarı Sultan Hanı	
15a-8	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
15a-8	Öksüz (Garip) Türbe	(Çayırdağ, 1982)
15a-8	Bugutay Aka Kümbeti	(Gabriel, 1940)
15a-8	Horozlu Hanı	
15a-8	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
15a-8	Evdır Hanı	
15a-9	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
15a-10	Aksaray Sultan Hanı	
16-1	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
16-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
16-3	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
16-4	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
16-5	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
16-6	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
17-1	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
17-1	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
17-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
17-2	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
17-3	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
17-4	Develi Seyyid Şerif Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
17-5	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
17-6	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
18-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
18-1	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
18-1	Horozlu Hanı	
18-1	Aksaray Sultan Hanı	
18-1	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
18-1	Kırkgöz Han	
18-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
18-2	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
18-2	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
18-2	Horozlu Hanı	
18-2	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
18-2	Kırkgöz Han	
18-3	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
18-4	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
18-5	Karatay Hanı	
18-5	Tuzhisarı Sultan Hanı	
18-5	Avanos Sarı Han	
18-5	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
18-5	Zazadin Han	
18-6	Zazadin Han	
18-6	Karatay Hanı	
18-7	Karatay Hanı	
18-8	Karatay Hanı	
18-9	Karatay Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Çayırdağ, 1982) 3. (Akalin, 1988)
18-9	Karatay Hanı	
18-9	Aksaray Sultan Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
18-9	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
18-10	Karatay Hanı	
18-10	Aksaray Sultan Hanı	
18-11	Karatay Hanı	
18-12	Karatay Hanı	
18-13	Karatay Hanı	
18-14	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
18-15	II. Anonim Kümbet	(Çayırdağ, 1982)
18-16	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
18a-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
18a-2	Aksaray Sultan Hanı	
18a-3	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
19-1	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
19-1	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
19-1	Kayseri Sarı Han	(Erdman, 1961)
19-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
19-1	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
19-1	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
19-1	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
19-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
19-1	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
19-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
19-1	Niğde Alaeddin Camii	(Gabriel, 1931)
19-1	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
19-1	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
19-1	Beylerbeyi Türbesi	(Gabriel, 1931)
19-1	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
19-1	Battal Camii	(Yurdakul ve Çayırdağ, 2007)
19-1	Ok Burcu	(Çayırdağ, 1982)
19-1	Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
19-1	Babük Bey Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
19-1	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 1982)
19-1	Öksüz (Garip)Türbe	(Çayırdağ, 1982)
19-1	Hasan Paşa Kümbeti	(Yelen, 2019)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
19-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
19-1	Kargı Hanı	
19-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
19-1	Alara Hanı	
19-1	Susuz Hanı	
19-1	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2017)
19-1	Zazadin Han	
19-1	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
19-1	Hekim Hanı	
19-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
19-1	Ağzıkara Han	
19-1	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
19-1	Aksaray Sultan Hanı	
19-1	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
19-1	Horozlu Hanı	
19-1	Alay Han	
19-1	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
19-1	Avanos Sarı Han	
19-1	İncir Hanı	
19-1	Tol Han	
19-1	Tol Han	(Johansen, 2016)
19-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	
19-2	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
19-2	Alara Hanı	
19-2	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
19-2	Ağzıkara Han	
19-2	Aksaray Sultan Hanı	
19-2	Horozlu Hanı	
19-2	Çardak Han	
19-2	Alay Han	
19-2	Avanos Sarı Han	
19-2	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
19-2	Niğde Alaeddin Camii	(Gabriel, 1931)
19-2	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
19-3	Horozlu Hanı	
19-4	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
19-5	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
19-6	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
19-7	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
19-7	Cırgalan Hanı	
19-8	Cırgalan Hanı	
19-9	Aksaray Sultan Hanı	
19-10	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
19-10	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
19-10	Gıyasiye Medresesi	(Gabriel, 1931)
19-10	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Çayırdağ, 1982)
19-10	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2017)
19-10	Zazadin Han	
19-10	Karatay Hanı	
19-10	İncir Hanı	
19-11	Zazadin Han	
19-12	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
19-12	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
19-12	Cırgalan Hanı	
19-13	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
19-13	Evdır Hanı	
19-13	Ağzıkara Han	
19-13	Aksaray Sultan Hanı	
19-13	Horozlu Hanı	
19-14	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
19-14	Horozlu Hanı	
19-15	Yoğun Burç	(Gabriel, 1931)
20-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
20-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
20-1	Ağzıkara Han	
20-1	Horozlu Hanı	
20-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
20-2	Horozlu Hanı	
20-3	Horozlu Hanı	
20-4	Ağzıkara Han	(Erdman, 1961)
20-5	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
20-5	Horozlu Hanı	
20-6	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
21-1	Horozlu Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
21-2	Horozlu Hanı	
21-3	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
21-4	Horozlu Hanı	
21-5	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
22-1	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
22-1	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
22-1	Elazığ Denizli Makıt Kervansarayı	(Yelen, 2019)
22-1	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
22-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
22-1	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
22-1	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
22-1	Eğret Han	(Erdman, 1961)
22-1	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
22-1	Yoğun Burç	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
22-1	Huand Hatun Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
22-1	Gıyasiye Medresesi	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
22-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Çayırdağ, 1982)
22-1	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
22-1	Gündoğdu Türbesi	(Gabriel, 1931)
22-1	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
22-1	Battal Camii	(Çayırdağ, 1982)
22-1	Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
22-1	Ali Cafer Kümbeti	(Çayırdağ, 1982)
22-1	Şeyh Turesan Zaviyesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Çayırdağ, 2011)
22-1	Erkilet (Hızır İlyas)Hıdırellez Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
22-1	Seyyid Ali Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
22-1	Öksüz (Garip)Türbe	(Çayırdağ, 1982)
22-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
22-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
22-1	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
22-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
22-1	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
22-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
22-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
22-1	Alara Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
22-6	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
22-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
22-1	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
22-1	Evdır Hanı	
22-1	Kırkgöz Han	
22-1	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
22-1	Zazadin Han	
22-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
22-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
22-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
22-1	Ağzıkara Han	
22-1	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
22-1	Aksaray Sultan Hanı	
22-1	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
22-1	Horozlu Hanı	
22-1	Alay Han	
22-1	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
22-1	Avanos Sarı Han	
22-1	Karatay Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Çayırdağ, 1982)
22-1	Karatay Hanı	
22-1	İncir Hanı	
22-2	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
22-3	Karatay Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Çayırdağ, 1982)
22-3	Karatay Hanı	
22-3	Avanos Sarı Han	
22-3	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
22-3	Ağzıkara Han	
22-3	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
22-3	Horozlu Hanı	
22-3	Aksaray Sultan Hanı	
22-3	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
22-3	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
22-3	Zazadin Han	1. (Yıldırım, 2017) 2. (Johansen, 2017)
22-3	Zazadin Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
22-3	Kırkgöz Han	
22-3	Battal Camii	(Yurdakul ve Çayırdağ, 2007)
22-3	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
22-3	Evdır Hanı	
22-3	Develi Seyyid Şerif Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
22-3	Alara Hanı	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
22-3	Alara Hanı	
22-3	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
22-3	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
22-3	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
22-3	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
22-3	Yazır Köyü Camii	(Çayırdağ, 2000)
22-3	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
22-4	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
22-5	Horozlu Hanı	
22-5	İshaklı Kervansarayı	(Erdman, 1961)
22-5	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
22-6	Avanos Sarı Han	
22-6	Tuzhisarı Sultan Hanı	
22-6	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
22-6	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
22-6	Ağzıkara Han	
22-6	Horozlu Hanı	
22-6	Evdır Hanı	
22-6	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
22-6	Alara Hanı	
22-6	Alara Hanı	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
22-6	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
22-6	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
22-6	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
22-6	Kırkgöz Han	
22-6	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
22-7	Develi Seyyid Şerif Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
22-8	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
22-9	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
22-9	Horozlu Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
22-10	Horozlu Hanı	
22-10	Alara Hanı	
22-10	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
22-11	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
22-12	Tuzhisarı Sultan Hanı	
22-12	Ağzıkara Han	
22-12	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
22-12	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
22-12	Mirçinge Hanı	
22-12	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
22-12	Evdır Hanı	
22-12	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
22-12	Alara Hanı	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
22-12	Alara Hanı	
22-12	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
22-12	Kargı Hanı	
22-13	Karatay Hanı	
22-14	Karatay Hanı	
22-15	Karatay Hanı	
22-16	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
22a-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
22a-2	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
22a-2	Alara Hanı	
22a-3	Aksaray Sultan Hanı	
22a-4	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 1982)
23-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
23-1	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
23-1	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
23-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
23-3	Evdır Hanı	(Spratt ve Forbes, 1847)
23-4	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
23-4	Öresin Han	(Erdman, 1961)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
23-4	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
23-4	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
23-5	Evdır Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
23-6	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
23-7	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
24-1	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
24-1	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
24-1	Aksaray Sultan Hanı	
24-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
24-1	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
24-1	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
24-1	Saraceddin Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
24-1	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
24-2	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 1982)
24-3	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
24-4	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
24-5	Horozlu Hanı	
24-5	Evdır Hanı	
24-5	Kırkgöz Han	
24-6	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
24-7	Horozlu Hanı	
24-8	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
24-8	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 1982)
24-8	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
25-1	Alay Han	(Erdman, 1961)
25-1	Gıyasiye Medresesi	(Gabriel, 1931)
25-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
25-1	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
25-2	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
25-3	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Ünal, 1970)
25-4	Kırkgöz Han	
25-5	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
25-5	Kırkgöz Han	
25-5	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
25-6	Horozlu Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
25-6	Zazadin Han	
25-7	Zazadin Han	
26-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
26-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
26-3	Torumtay Türbesi	(Gabriel, 1934)
26-4	Alay Han	
26-5	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
26-6	Alay Han	
27-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
27-1	Tol Han	(Johansen, 2016)
27-1	Tol Han	
27-1	İncir Hanı	
27-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
27-1	Karatay Hanı	
27-1	Alay Han	(Erdman, 1961)
27-1	Alay Han	
27-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
27-1	Ağzıkara Han	
27-1	Çardak Han	
27-1	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
27-1	Aksaray Sultan Hanı	
27-1	Hekim Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yelen, 2019)
27-1	Hekim Hanı	
27-1	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2017)
27-1	Zazadin Han	
27-1	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
27-1	Kırkgöz Han	
27-1	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
27-1	Evdır Hanı	
27-1	Alara Hanı	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
27-1	Alara Hanı	
27-1	Öresin Han	
27-1	Ertokuş Kervansarayı	(Erdman, 1961)
27-1	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
27-1	Çinçinli Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
27-1	Yazır Köyü Camii	(Çayırdağ, 2000)
27-1	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
27-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
27-1	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
27-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
27-1	Niğde Alaeddin Camii	(Gabriel, 1931)
27-1	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
27-1	Gündoğdu Türbesi	(Gabriel, 1931)
27-1	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
27-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
27-1	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
27-2	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
27-2	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
27-2	İncir Hanı	
27-3	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
27-3	Aksaray Sultan Hanı	
27-4	Aksaray Sultan Hanı	
27-5	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
27-6	Köşk Medrese	(Çayırdağ, 1982)
27-6	Seyyid Ali Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
27-7	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
27-8	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
27-9	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
27-9	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
27-9	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
27-9	Ağzıkara Han	
27-10	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
27-11	Aksaray Sultan Hanı	
27-12	Aksaray Sultan Hanı	
27-13	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
27-13	Yazır Köyü Camii	(Çayırdağ, 2000)
27-14	Aksaray Sultan Hanı	
27-14	Horozlu Hanı	
27-14	Alay Han	
27-15	Battal Camii	(Çayırdağ, 1982)
27-16	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
28-1	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
28-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
28-1	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
28-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
28-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
28-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
28-1	Gündoğdu Türbesi	(Gabriel, 1931)
28-1	Battal Camii	(Çayırdağ, 1982)
28-1	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 2011)
28-1	Seyyid Ali Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
28-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
28-1	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
28-1	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)
28-1	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
28-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
28-1	Tol Han	(Johansen, 2016)
28-1	Tol Han	
28-1	İncir Hanı	
28-1	Avanos Sarı Han	
28-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
28-1	Alay Han	(Erdman, 1961)
28-1	Alay Han	
28-1	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
28-1	Ağzıkara Han	
28-1	Çardak Han	
28-1	Horozlu Hanı	
28-1	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
28-1	Aksaray Sultan Hanı	
28-1	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2016)
28-1	Kırkgöz Han	
28-1	Evdır Hanı	
28-1	Alara Hanı	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
28-1	Alara Hanı	
28-2	Ağzıkara Han	
28-2	Öresin Han	
28-3	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
28-4	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
28-4	Tuzhisarı Sultan Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
28-4	Karatay Hanı	(Akalin, 1988)
28-4	Karatay Hanı	
28-4	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
28-4	Ağzıkara Han	
28-4	Çardak Han	
28-4	Aksaray Sultan Hanı	
28-4	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
28-5	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
28-6	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
28-7	Battal Camii	(Yurdakul ve Çayırdağ, 2007)
28-7	Tuzhisarı Sultan Hanı	
28-7	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
28-7	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
28-7	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
28-7	Gıyasiye Medresesi	(Gabriel, 1931)
28-7	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
28-7	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
28-7	Gündoğdu Türbesi	(Gabriel, 1931)
28-7	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
28-7	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
28-7	Kırkgöz Han	
28-8	Tuzhisarı Sultan Hanı	
28-8	Horozlu Hanı	
28-8	Aksaray Sultan Hanı	
28-8	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
28-8	Hekim Hanı	
28-9	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
28-10	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
28-10	Kırkgöz Han	
28-10	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Yıldırım, 2017)
28-11	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
28-12	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
28-13	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
28-14	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
28-14	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
28-14	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
28-15	Zazadin Han	
28-15	Zazadin Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
28-16	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
28-16	Alara Hanı	
28a-1	Aksaray Sultan Hanı	
29-1	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
29-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
29-1	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
29-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
29-1	Emir Bayındır Kümbeti	(Gabriel, 1940)
29-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
29-1	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
29-1	Aksaray Sultan Hanı	
29-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
29-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
29-2	Cırgalan Hanı	
29-3	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
29-4	Bitlis Güroymak Norşin Kümbeti	(Yelen, 2019)
29-4	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
29-4	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Yelen, 2019)
29-4	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
29-5	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
29-6	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
29-6	Öksüz (Garip) Türbe	(Çayırdağ, 1982)
29-7	Karatay Hanı	
29-8	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
29-8	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
29-8	Gıyasiye Medresesi	(Gabriel, 1931)
29-8	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
29-9	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
29-10	Karatay Hanı	(Çayırdağ, 1982)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
29-11	Ağzıkara Han	
30-1	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
30-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
30-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
30-1	Karatay Hanı	
30-1	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
30-1	Cırgalan Hanı	
30-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
30-2	Karatay Hanı	
30-2	Avanos Sarı Han	
30-3	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
30-4	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
30-4	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
30-4	Aksaray Sultan Hanı	
30-5	Huand Hatun Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
30-5	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
30-5	Gıyasiye Medresesi	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
30-5	Avgunlu Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
30-5	Tuzhisarı Sultan Hanı	
30-5	Karatay Hanı	(Çayırdağ, 1982)
30-5	Karatay Hanı	
30-5	Avanos Sarı Han	
30-5	Aksaray Sultan Hanı	
30-6	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
30-7	Gıyasiye Medresesi	(Gabriel, 1931)
30-8	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
30-9	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
30-10	Horozlu Hanı	
30-11	Horozlu Hanı	
30-12	Horozlu Hanı	
30-13	Aksaray Sultan Hanı	
30-14	Kırkgöz Han	
30-15	Aksaray Sultan Hanı	
30-16	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
30a-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
30a-2	Kırkgöz Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
30a-3	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
30a-3	Battal Camii	(Yurdakul ve Çayırdağ, 2007)
30a-3	Avanos Sarı Han	
30a-3	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
30a-3	Evdır Hanı	
30a-3	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
30a-4	Dolay Han	
30a-5	Evdır Hanı	
30a-6	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
30a-7	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
31-1	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
31-1	Hekim Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yelen, 2019)
31-1	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
31-1	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
31-1	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)
31-1	Bugutay Aka Kümbeti	(Gabriel, 1940)
31-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
31-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
31-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
31-2	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
31-3	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Ünal, 1970)
31-4	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
31-5	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
31-6	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
31-6	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
31-7	Tercan Mama Hatun Hamamı	(Şahin, 2001)
31-7	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
31-7	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)
31-8	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
31-9	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
31-9	Alara Hanı	(Binan, 2009)
31-10	Alara Hanı	(Binan, 2009)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
31-11	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)
31-12	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
31-13	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
32-1	Babük Bey Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
32-1	Haydar Bey Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
32-1	Emir Şahap Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
32-1	Ali Cafer Kümbeti	(Çayırdağ, 1982)
32-1	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
32-1	Aksaray Sultan Hanı	
32-2	Evdır Hanı	
32-3	Evdır Hanı	
32-4	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
32-5	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
32-6	Alara Hanı	
32-6	Tol Han	(Johansen, 2016)
32-6	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
32-7	Öksüz (Garip)Türbe	(Çayırdağ, 1982)
32-8	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
32-9	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
32-10	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
32-11	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
33-1	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
33-1	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33-1	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
33-1	İşaklı Kervansarayı	(Erdman, 1961)
33-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
33-1	Yoğun Burç	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
33-1	Huand Hatun Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
33-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
33-1	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
33-1	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
33-1	Beylerbeyi Türbesi	(Gabriel, 1931)
33-1	Gündoğdu Türbesi	(Gabriel, 1931)
33-1	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
33-1	Battal Camii	(Yurdakul ve Çayırdağ, 2007)
33-1	Bünyan Ulu Camii	(Çayırdağ, 1982)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
33-1	Saraceddin Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
33-1	Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
33-1	İspile Han	(Çayırdağ, 1982)
33-1	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)
33-1	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
33-1	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	1. (Ünal, 1970) 2. (Yelen, 2019)
33-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
33-1	Susuz Hanı	
33-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
33-1	Kargı Hanı	
33-1	Alara Hanı	1. (Johansen, 2016) 2. (Binan, 2009)
33-1	Alara Hanı	
33-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
33-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
33-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
33-1	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
33-1	Avanos Sarı Han	
33-1	Alay Han	
33-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
33-1	Ağzıkara Han	
33-1	Ertokuş Kervansarayı	
33-1	Çardak Han	(Erdman, 1961)
33-1	Çardak Han	
33-1	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
33-1	Horozlu Hanı	
33-1	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
33-1	Aksaray Sultan Hanı	
33-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
33-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
33-1	Mirçinge Hanı	
33-1	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
33-1	Hekim Hanı	
33-1	Zazadin Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2017)
33-1	Zazadin Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
33-1	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2016) 4. (Binan, 2009)
33-1	Kırkgöz Han	
33-1	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
33-1	Evdır Hanı	
33-1	Öresin Han	
33-2	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
33-2	Aksaray Sultan Hanı	
33-3	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
33-4	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33-4	Ertokuş Kervansarayı	(Erdman, 1961)
33-4	Avanos Sarı Han	
33-5	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33-6	Bünyan Ulu Camii	(Çayırdağ, 1982)
33-7	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
33-8	Avanos Sarı Han	
33-9	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33-10	Tuzhisarı Sultan Hanı	
33-10	Aksaray Sultan Hanı	
33-10	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
33-10	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
33-10	Karatay Hanı	
33-11	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33-12	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33-13	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33-13	Aksaray Sultan Hanı	
33-13	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
33-13	Kırkgöz Han	
33-13	Alara Hanı	
33-14	Tuzhisarı Sultan Hanı	
33-15	Kırkgöz Han	
33-16	Kırkgöz Han	
33a-1	Yazır Köyü Camii	(Çayırdağ, 2000)
33a-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
33a-3	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33a-4	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33a-5	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33a-6	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33a-7	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33a-8	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33a-9	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
33a-9	Avanos Sarı Han	
33a-9	Alay Han	
33a-9	Aksaray Sultan Hanı	
33a-9	Evdır Hanı	
33a-10	Avanos Sarı Han	
33a-11	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33a-12	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33a-13	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33a-14	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33a-15	Karatay Hanı	
33a-15	Evdır Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
33a-15	Aksaray Sultan Hanı	
33a-16	Karatay Hanı	
33a-16	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
33b-1	Ağzıkara Han	
33b-1	Karatay Hanı	
33b-2	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
33b-2	Karatay Hanı	
33b-2	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
33b-3	Aksaray Sultan Hanı	
33b-4	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
33b-4	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
33b-4	Aksaray Sultan Hanı	
33b-4	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Johansen, 2016) 4. (Binan, 2009)
33b-4	Kırkgöz Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
33b-4	Kargı Hanı	
33b-5	Kırkgöz Han	(Erdman, 1961)
33b-6	Alay Han	
33b-6	Kargı Hanı	
33b-7	Alara Hanı	
33b-8	Kargı Hanı	
33b-9	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
33b-10	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
33b-7	Ağzıkara Han	
33b-10	Ağzıkara Han	
33b-11	Avanos Sarı Han	
33b-12	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
33b-13	Tuzhisarı Sultan Hanı	
33b-14	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33b-15	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
33b-16	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
34-1	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
34-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
34-1	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
34-1	Gevher Nesibe Hatun Şifhanesi	1.(Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
34-1	Burmali Minare Camii	(Gabriel, 1934)
34-1	Han Kümbeti	(Çayırdağ, 1982)
34-1	Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
34-1	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
34-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
34-1	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
34-1	Aksaray Sultan Hanı	
34-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
34-1	Zazadin Han	(Yıldırım, 2017)
34-1	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
34-1	Kırkgöz Han	
34-1	Evdır Hanı	
34-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
34-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
34-2	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
34-2	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
34-2	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
34-2	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
34-2	Zazadin Han	
34-2	Kırkgöz Han	1. (Yıldırım, 2017) 2. (Johansen, 2016)
34-2	Kırkgöz Han	
34-2	Aksaray Sultan Hanı	
34-2	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
34-2	Alara Hanı	
34-3	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
34-4	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
34-5	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
34-6	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
34-7	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
34-8	Öresin Han	(Erdman, 1961)
34-9	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
34-9	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
34-10	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
34-10	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
34-10	Kırkgöz Han	(Erdman, 1961)
34-10	Aksaray Sultan Hanı	
34-10	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
34-11	Aksaray Sultan Hanı	
34-11	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
34-11	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
34-12	Öresin Han	(Erdman, 1961)
34-13	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
34-14	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
34-15	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
34-16	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)
34a-1	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
34a-2	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
34a-2	Gıyasiye Medresesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gabriel, 1931)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
34a-2	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
34a-3	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
34a-4	Aksaray Sultan Hanı	
34a-5	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
34a-5	Avanos Sarı Han	
34a-6	Horozlu Hanı	
34a-7	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
34a-8	Aksaray Sultan Hanı	
34a-9	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
34a-10	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
34a-11	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
34a-12	Aksaray Sultan Hanı	
35-1	Bursa Ulu Camii	(Binan, 2001)
35-1	Yıldırım Camii	(Binan, 2001)
35-1	Bursa Yeşil Camii	(Binan, 2001)
35-1	Evdır Hanı	(Binan, 2009)
35-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
35-1	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
35-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
35-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1.(Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
35-1	Beylerbeyi Türbesi	(Gabriel, 1931)
35-1	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
35-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
35-1	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	1. (Ünal, 1970) 2. (Yelen, 2019)
35-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
35-1	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
35-1	Avanos Sarı Han	(Yıldırım, 2017)
35-1	Avanos Sarı Han	
35-1	Alay Han	
35-1	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
35-1	Horozlu Hanı	
35-1	Alara Hanı	
35-2	Aksaray Sultan Hanı	
35-3	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
35-4	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
35-5	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
35-6	Ağzıkara Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
35-7	Avanos Sarı Han	
35-7	Horozlu Hanı	
35-8	Karatay Hanı	
35-8	Alay Han	
35-8	Aksaray Sultan Hanı	
35-8	Evdır Hanı	
35-9	Tuzhisarı Sultan Hanı	
35-10	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
35-11	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
35-11	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1.(Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
35-11	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
35-11	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
35-12	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
35-13	Avanos Sarı Han	
35-14	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
35-15	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
35-16	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
35a-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
35a-1	Alara Hanı	(Binan, 2009)
35a-1	Evdır Hanı	(Binan, 2009)
35a-1	Çardak Han	(Erdman, 1961)
35a-1	Gıyasiye Medresesi	(Gülensoy, 1992)
35a-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
35a-1	Battal Camii	(Çayırdağ, 1982)
35a-1	Alay Han	
35a-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
35a-1	Ağzıkara Han	
35a-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
35a-3	Evdır Hanı	(Binan, 2009)
35a-3	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
35a-3	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
35a-3	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
35a-3	Zazadin Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
35a-4	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
35a-4	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Çayırdağ, 1982)
35a-5	Ağzıkara Han	
35a-6	Tuzhisarı Sultan Hanı	
35a-7	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Ünal, 1970)
35a-7	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
35a-7	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
35a-7	Ağzıkara Han	
35a-8	Alay Han	
35a-9	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
35a-10	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
35a-11	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
35a-12	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
35a-13	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
35a-14	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
35a-15	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
36-1	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
36-1	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
36-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
36-1	İshaklı Kervansarayı	(Erdman, 1961)
36-1	Yoğun Burç	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
36-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
36-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
36-1	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
36-1	Bursa Yeşil Camii	1. (Sönmez, 1995) 2. (Binan, 2001)
36-1	Muradiye Camii	(Sönmez, 1995)
36-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
36-1	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
36-1	Cırgalan Hanı	
36-1	Horozlu Hanı	
36-1	Aksaray Sultan Hanı	
36-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
36-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
36-1	Hekim Hanı	(Yelen, 2019)
36-1	Hekim Hanı	
36-2	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
36-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
36-3	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
36-4	Alay Han	(Erdman, 1961)
36-5	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
36-6	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
36-6	Dicle Köprüsü	(Sönmez, 1995)
36-6	Tuzhisarı Sultan Hanı	
36-6	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
36-6	Kırkgöz Han	
36-7	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
36-7	Huand Hatun Türbesi	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
36-7	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
36-8	Avanos Sarı Han	
36-9	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
36-9	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
36-10	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
36-10	Huand Hatun Türbesi	(Çayırdağ, 1982)
36-11	Emir Bayındır Kümbeti	(Gabriel, 1940)
36-12	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
36-12	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
36-12	Tuzhisarı Sultan Hanı	
36-13	Çardak Han	
36-13	Horozlu Hanı	
36-14	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
36-14	Tuzhisarı Sultan Hanı	
36-15	Avanos Sarı Han	
36-16	Ağzıkara Han	
36a-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
36a-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
36a-1	Ağzıkara Han	
36a-1	Zazadin Han	
36a-2	Huand Hatun Türbesi	(Çayırdağ, 1982)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
36a-2	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
36a-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	
36a-2	Avanos Sarı Han	
36a-2	Alay Han	
36a-2	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
36a-2	Ağzıkara Han	
36a-2	Aksaray Sultan Hanı	
36a-2	Hekim Hanı	
36a-2	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
36a-2	Zazadin Han	
36a-2	Alara Hanı	
36a-3	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
36a-4	Ağzıkara Han	
36a-5	Alay Han	
36a-6	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
36a-6	Ağzıkara Han	
36a-7	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
36a-8	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
36a-8	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
36a-8	İncir Hanı	
36a-8	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
36a-8	Aksaray Sultan Hanı	
36a-9	Karatay Hanı	
36a-10	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
36a-11	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
36a-12	Aksaray Sultan Hanı	
36a-13	Karatay Hanı	
36a-13	Aksaray Sultan Hanı	
36a-14	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
36a-15	Çardak Han	
36a-16	Çardak Han	(Erdman, 1961)
36b-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
36b-2	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
36b-2	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
36b-2	Alay Han	
36b-2	Ağzıkara Han	
36b-3	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
36b-3	Horozlu Hanı	
36b-4	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
36b-5	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
36b-6	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Çayırdağ, 1982)
36b-7	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
36b-8	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
36b-9	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
36b-10	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
36b-10	Hekim Hanı	
36b-11	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
36b-12	I. Anonim Kümbet	(Çayırdağ, 1982)
36b-13	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
36b-13	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
36b-13	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
36b-13	Ağzıkara Han	
36b-14	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
36b-14	Tol Han	
36b-15	Tuzhisarı Sultan Hanı	
36b-15	Alay Han	
36b-16	Aksaray Sultan Hanı	
36c-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
36c-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
36c-2	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
36c-2	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
36c-3	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
36c-3	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
36c-4	Tuzhisarı Sultan Hanı	
36c-5	Öresin Han	(Erdman, 1961)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
36c-5	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
36c-5	Mardin Kale Camisi	(Gabriel, 1940)
36c-6	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Çayırdağ, 1982)
36c-7	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
36c-8	Emir Bayındır Kümbeti	(Gabriel, 1940)
36c-9	Emir Bayındır Kümbeti	(Gabriel, 1940)
36c-10	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
36c-11	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
36c-11	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
36c-11	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
36c-12	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
36c-12	Battal Camii	(Çayırdağ, 1982)
36c-13	Ağzıkara Han	
36c-14	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
36c-14	Kırkgöz Han	
36c-15	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
36c-16	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
36d-1	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
37-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
37-2	Alay Han	
37-3	Saraceddin Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
37-4	Cem Sultan Türbesi	1. (Sönmez, 1995) 2. (Binan, 2001)
37-4	Alay Han	
37-5	Tuzhisarı Sultan Hanı	
37-6	Bursa Yeşil Camii	(Binan, 2001)
37-7	I. Çelebi Mehmet Türbesi	(Binan, 2001)
37-7	İznik Yeşil Camii	(Binan, 2001)
38-1	I. Çelebi Mehmet Türbesi	(Binan, 2001)
38-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38-1	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
38-1	Gıyasiye Medresesi	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
38-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
38-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
38-1	Dicle Köprüsü	(Sönmez, 1995)
38-1	Bursa Yeşil Camii	1. (Sönmez, 1995) 2. (Binan, 2001)
38-1	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
38-1	Avanos Sarı Han	
38-1	Alay Han	
38-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38-2	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
38-2	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
38-2	Han Kümbeti	(Çayırdağ, 1982)
38-2	Aksaray Sultan Hanı	
38-3	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
38-3	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
38-3	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 2011)
38-3	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Ünal, 1970)
38-3	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
38-3	Horozlu Hanı	
38-4	Ertokuş Kervansarayı	(Erdman, 1961)
38-5	Alay Han	
38-6	Öresin Han	
38-7	Avanos Sarı Han	
38-8	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
38-8	Tuzhisarı Sultan Hanı	
38-8	Horozlu Hanı	
38-9	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38-9	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
38-10	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
38-11	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
38-12	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
38-13	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
38-13	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Erdmann, 1961) 3. (Binan, 2009)
38-13	Evdır Hanı	
38-14	Evdır Hanı	(Spratt ve Forbes, 1847)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
38-15	Horozlu Hanı	
38-16	Çardak Han	(Erdman, 1961)
38a-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
38a-2	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
38a-3	Susuz Hanı	
38a-4	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
38a-5	Kırkgöz Han	
38a-6	Avanos Sarı Han	
38a-7	Avanos Sarı Han	
38a-8	Kırkgöz Han	(Yıldırım, 2017)
38a-8	Kırkgöz Han	
38a-9	Kırkgöz Han	
38a-10	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38a-11	Horozlu Hanı	
38a-12	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38a-13	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38a-14	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38a-15	Dicle Köprüsü	(Sönmez, 1995)
38a-16	Dicle Köprüsü	(Sönmez, 1995)
38b-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38b-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38b-3	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38b-4	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38b-5	Alay Han	
38b-6	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38b-7	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38b-8	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38b-9	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38b-10	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38b-11	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
38b-12	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
38b-13	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
38b-14	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
38b-15	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
38b-16	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
39-1	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
39-1	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
39-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
39-1	İncir Han	(Binan, 2009)
39-1	Avanos Sarı Han	
39-1	Avanos Sarı Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017)
39-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
39-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
39-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
39-1	Evdır Hanı	(Binan, 2009)
39-2	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
39-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
39-3	Evdır Hanı	
39-3	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
39-4	Aksaray Sultan Hanı	
39-5	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
39-6	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
39-7	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
39-7	Alay Han	
39-7	Alay Han	(Erdman, 1961)
39-8	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
39-9	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
39-10	İncir Hanı	
39-11	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
39-12	Diyarbakır İç Kale	(Gabriel, 1940)
39-13	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
39-14	Karatay Hanı	(Akalin, 1988)
39-15	Aksaray Sultan Hanı	
39-16	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
39a-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Çayırdağ, 1982)
39a-2	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Çayırdağ, 1982)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
39a-3	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Çayırdağ, 1982)
39a-4	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
39a-5	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
39a-5	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
39a-6	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
39a-7	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
39a-8	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
39a-9	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
39a-10	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
39a-11	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
39a-12	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
40-1	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 2011)
40-2	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
40-3	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
40-4	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40-5	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40-6	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40-7	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40-8	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40-9	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40-10	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40-10	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
40-10	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 1982)
40-11	Zazadin Han	(Johansen, 2017)
40-11	Zazadin Han	
40-12	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40-13	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 2011)
40-14	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40-15	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40-16	Zazadin Han	
40a-1	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40a-2	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40a-3	İşhak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
40a-4	Ağzıkara Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
40a-4	Evdır Hanı	
40a-5	Çardak Han	(Erdman, 1961)
40a-6	Aksaray Sultan Hanı	
41-1	Karatay Hanı	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Akalin, 1988)
41-1	Huand Hatun Türbesi	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
41-1	İncir Hanı	
41-1	Karatay Hanı	
41-1	Horozlu Hanı	
41-1	Aksaray Sultan Hanı	
41-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
41-1	Kırkgöz Han	
41-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
41-2	Yıldırım Camii	(Binan, 2001)
41-2	Bursa Yeşil Camii	(Sönmez, 1995)
41-2	Muradiye Camii	1. (Sönmez, 1995) 2. (Binan, 2001)
41-2	İşaklı Kervansarayı	(Erdman, 1961)
41-2	İşaklı Kervansarayı	
41-2	Avanos Sarı Han	
41-3	Aksaray Sultan Hanı	
41-4	Aksaray Sultan Hanı	
41-5	Zazadin Han	
41-6	Aksaray Sultan Hanı	
41-7	İşaklı Kervansarayı	(Erdman, 1961)
41-8	Aksaray Sultan Hanı	
41-9	Aksaray Sultan Hanı	
41-10	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
41-10	Aksaray Sultan Hanı	
41-11	Aksaray Sultan Hanı	
41-12	Tuzhisarı Sultan Hanı	
41-13	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
41-13	Horozlu Hanı	
41-14	Horozlu Hanı	
41-15	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
41-16	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
41-16	Tuzhisarı Sultan Hanı	
41a-1	Horozlu Hanı	
41a-2	Bursa Ulu Camii	(Binan, 2001)
41a-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
41a-2	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
41a-2	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
41a-2	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
41a-2	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
41a-2	Torumtay Türbesi	(Gabriel, 1934)
41a-2	Erkilet (Hızır İlyas)Hıdırellez Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
41a-2	İncir Hanı	
41a-2	Susuz Hanı	
41a-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
41a-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	
41a-2	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
41a-2	Karatay Hanı	
41a-2	Avanos Sarı Han	(Yıldırım, 2017)
41a-2	Avanos Sarı Han	
41a-2	Alay Han	
41a-2	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
41a-2	Ağzıkara Han	
41a-2	Çardak Han	(Erdman, 1961)
41a-2	Çardak Han	
41a-2	Horozlu Hanı	(Erdman, 1961)
41a-2	Horozlu Hanı	
41a-2	Aksaray Sultan Hanı	
41a-2	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
41a-2	Zazadin Han	
41a-2	Kırkgöz Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yıldırım, 2017) 3. (Binan, 2009)
41a-2	Kırkgöz Han	
41a-2	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
41a-2	Evdır Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
41a-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
41a-3	İncir Hanı	
41a-4	Evdır Hanı	(Binan, 2009)
41a-5	Hatuniye Türbesi	1. (Sönmez, 1995) 2. (Binan, 2001)
41a-5	Bursa Yeşil Camii	(Binan, 2001)
41a-5	Muradiye Camii	(Binan, 2001)
41a-5	I. Çelebi Mehmet Türbesi	(Binan, 2001)
41a-5	İznik Yeşil Camii	(Binan, 2001)
41a-6	Muradiye Camii	(Sönmez, 1995)
41a-6	Bursa Yeşil Camii	(Sönmez, 1995)
41a-7	Bursa Yeşil Camii	(Sönmez, 1995)
41a-8	Bursa Yeşil Camii	1. (Sönmez, 1995) 2. (Binan, 2001)
41a-8	Yıldırım Camii	(Binan, 2001)
41a-8	Muradiye Camii	(Binan, 2001)
41a-9	Yıldırım Camii	(Binan, 2001)
41a-9	I. Çelebi Mehmet Türbesi	(Binan, 2001)
41a-10	Aksaray Sultan Hanı	
42-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
42-1	Evdır Hanı	
42-1	Aksaray Sultan Hanı	
42-1	Ağzıkara Han	
42-2	İncir Han	(Binan, 2009)
42-2	Yoğun Burç	(Gabriel, 1931)
42-2	Torumtay Türbesi	(Gabriel, 1934)
42-2	İncir Hanı	
42-2	Avanos Sarı Han	
42-2	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
42-2	Ağzıkara Han	
42-2	Aksaray Sultan Hanı	
42-3	Torumtay Türbesi	(Gabriel, 1934)
42-4	Torumtay Türbesi	(Gabriel, 1934)
42-5	Alay Han	
42-6	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
42-7	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
43-1	Menuçehr Camisi (Ani Ulu Camisi)	(Yelen, 2019)
43-1	Bitlis Güroymak Norşin Kümbeti	(Yelen, 2019)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
43-1	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
43-1	Evdır Hanı	1. (Spratt ve Forbes, 1847) 2. (Binan, 2009)
43-1	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
43-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
43-1	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi	(Gabriel, 1931)
43-1	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
43-1	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 1982)
43-1	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)
43-1	Bugutay Aka Kümbeti	(Gabriel, 1940)
43-1	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
43-1	Emir Bayındır Kümbeti	(Gabriel, 1940)
43-1	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
43-1	Usta Şagird Kümbeti (Ulu Kümbet)	(Yelen, 2019)
43-1	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
43-1	İncir Hanı	
43-1	Karatay Hanı	
43-1	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
43-1	Avanos Sarı Han	
43-1	Alay Han	
43-1	Aksaray Sultan Hanı	
43-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
43-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
43-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
43-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
43-1	Alara Hanı	
43-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
43-1	İğdir Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
43-2	Menuçehr Camisi (Ani Ulu Camisi)	(Yelen, 2019)
43-2	İğdir Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
43-2	Ağzıkara Han	(Erdman, 1961)
43-2	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
43-2	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
43-2	Toruntay Türbesi	(Gabriel, 1934)
43-2	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
43-2	Bugutay Aka Kümbeti	(Gabriel, 1940)
43-2	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
43-2	Emir Bayındır Kümbeti	(Gabriel, 1940)
43-2	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
43-2	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
43-2	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
43-2	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
43-2	Avanos Sarı Han	
43-2	Dolay Han	
43-2	Alay Han	
43-2	Horozlu Hanı	
43-2	Aksaray Sultan Hanı	
43-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
43-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
43-2	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
43-3	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
43-3	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
43-3	Bugutay Aka Kümbeti	(Gabriel, 1940)
43-3	Emir Bayındır Mescidi	(Gabriel, 1940)
43-3	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
43-3	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
43-3	Tuzhisarı Sultan Hanı	
43-3	Alay Han	(Erdman, 1961)
43-3	Alay Han	
43-3	Aksaray Sultan Hanı	
43-3	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
43-3	Evdır Hanı	(Binan, 2009)
43-3	Evdır Hanı	
43-3	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
43-3	Karatay Hanı	
43-4	Emir Bayındır Mescidi	(Gabriel, 1940)
43-5	Horozlu Hanı	
43-6	İshaklı Kervansarayı	(Erdman, 1961)
43-6	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
43-6	Alara Hanı	(Johansen, 2016)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
43-7	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
43-8	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
43-8	İncir Hanı	
43-8	Horozlu Hanı	
43-8	Aksaray Sultan Hanı	
43-9	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
43-10	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
43-11	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
43-12	Bitlis Güroymak Norşin Kümbeti	(Yelen, 2019)
44-1	Alara Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
44-1	Alara Hanı	
44-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
44-1	Çardak Han	
44-1	Çardak Han	(Erdman, 1961)
44-1	Eynif Han	
44-1	Kayseri Sarı Han	(Erdman, 1961)
44-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
44-1	Ağzıkara Han	
44-1	Aksaray Sultan Hanı	
44-1	Evdır Hanı	
44-2	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
44-2	Hekim Hanı	1. (Erdmann, 1961) 2. (Yelen, 2019)
44-2	Hekim Hanı	
44-2	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
44-2	Ağzıkara Han	
44-2	Çardak Han	
44-2	Aksaray Sultan Hanı	
44-2	Battal Camii	(Çayırdağ, 1982)
44-2	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
44-2	Alara Hanı	
44-2	Hüseyin Timur Kümbeti	(Yelen, 2019)
44-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
44-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	
44-2	Evdır Hanı	
44-2	Bitlis Güroymak Norşin Kümbeti	(Yelen, 2019)
44-3	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
44-3	Alara Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
44-3	Hekim Hanı	
44-3	Aksaray Sultan Hanı	
44-3	Eynif Han	
44-3	Eynif Han	(Johansen, 2016)
44-4	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
44-4	Hekim Hanı	
44-4	Emir Bayındır Mescidi	(Gabriel, 1940)
44-4	Tuzhisarı Sultan Hanı	
44-4	Alara Hanı	
44-4	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
44-5	Çamlıbel Çiftlik Hanı	
44-6	Karatay Hanı	
44-6	Ağzıkara Han	
44-7	Ağzıkara Han	(Erdman, 1961)
44-7	Aksaray Sultan Hanı	
44-8	Ağzıkara Han	
44-9	Tuzhisarı Sultan Hanı	
44-9	Ağzıkara Han	
44-9	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
44-9	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
44-9	Aksaray Sultan Hanı	
44-10	Tuzhisarı Sultan Hanı	
44-11	Alara Hanı	(Erdman, 1961)
44-12	Tol Han	(Johansen, 2016)
44-13	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
44-14	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
44-15	Çardak Han	
44-16	Evdır Hanı	
44a-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
45-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
45-1	Ağzıkara Han	
45-1	Çardak Han	
45-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
45-2	Aksaray Sultan Hanı	
45-3	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
45-4	Aksaray Sultan Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
45-5	Aksaray Sultan Hanı	
45-6	Karatay Hanı	(Çayırdağ, 1982)
45-6	Karatay Hanı	
45-6	Avanos Sarı Han	
45-7	Kırkgöz Han	
45-8	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
45-9	Öresin Han	(Erdman, 1961)
45-10	Çardak Han	
45-11	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
45-12	Ağzıkara Han	
45-12	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
45-13	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
46-1	Alay Han	(Erdman, 1961)
46-1	Alay Han	
46-2	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
46-3	Avanos Sarı Han	
46-4	Alay Han	
46-5	Avanos Sarı Han	
46-6	Karatay Hanı	
47-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	1. (Şahin, 2001) 2. (Yelen, 2019)
47-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
47-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
47-3	Ağzıkara Han	1. (Erdmann, 1961) 2. (Binan, 2009)
47-3	Ağzıkara Han	
47-3	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
47-4	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
47-4	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
47-5	Şarapsa Han	(Binan, 2009)
47-6	Hasankeyf Köprüsü	(Gabriel, 1940)
47-7	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Yelen, 2019)
48-1	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
48-1	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
48-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
48-1	Alara Hanı	
48-2	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
48-3	Alara Hanı	(Johansen, 2016)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
48-4	Kırkgöz Han	(Erdman, 1961)
48-5	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
48-6	Saraceddin Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
48-7	Tercan Mama Hatun Hamamı	(Şahin, 2001)
48-8	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
48-9	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
48-10	Evdır Hanı	(Spratt ve Forbes, 1847)
48-11	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
48-12	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
48-13	Karatay Hanı	(Akalin, 1988)
48-14	Horozlu Hanı	
49-1	Hatuniye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
49-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	(Erdman, 1961)
49-1	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
49-2	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
49-2	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
49-2	Zazadin Han	
49-3	Tuzhisarı Sultan Hanı	
49-4	Avanos Sarı Han	
49-5	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
49-5	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
49-6	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
49-7	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
49-8	Ağzıkara Han	
49-9	Ağzıkara Han	
49-9	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Ünal, 1970)
50-1	Huand Hatun Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
50-2	Hekim Hanı	
50-3	Hekim Hanı	
50-4	Hekim Hanı	
50-5	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 1982)
50-6	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
50-7	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
50-7	Ağzıkara Han	
50-8	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
51-1	Hekim Hanı	(Yelen, 2019)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
51-1	Avanos Sarı Han	
51-1	Kırkgöz Han	
51-1	Kırkgöz Han	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016)
51-1	Alara Hanı	(Erdman, 1961)
51-1	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Şahin, 2001)
51-1	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	1. (Ünal, 1970) 2. (Yelen, 2019)
51-2	Kırkgöz Han	(Erdman, 1961)
51-3	Yoğun Burç	(Çayırdağ, 1982)
51-4	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
51-5	Alay Han	
51-6	Horozlu Hanı	
51-7	Avanos Sarı Han	
51-8	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
51-9	Horozlu Hanı	
51-10	Avanos Sarı Han	
51-11	Horozlu Hanı	
52-1	Alara Hanı	
52-1	Alara Hanı	1. (Johansen, 2016) 2. (Binan, 2009)
52-1	Tol Han	(Johansen, 2016)
52-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
52-1	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
52-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
52-2	Alara Hanı	
52-2	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
52-3	Alara Hanı	
52-3	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
52-4	Alara Hanı	
52-4	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
52-5	Alara Hanı	
52-6	Alara Hanı	(Erdman, 1961)
52-7	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
52-8	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
52-9	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
52-10	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
52-11	Alara Hanı	(Erdman, 1961)
52-12	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
52-13	Menuçehr Camisi (Ani Ulu Camisi)	(Yelen, 2019)
53-1	Zazadin Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
53-2	Hekim Hanı	(Erdman, 1961)
53-3	Kırkgöz Han	(Erdman, 1961)
53-4	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
53-5	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
53-6	Kırkgöz Han	(Binan, 2009)
53-7	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
53-8	Tuzhisarı Sultan Hanı	
53-9	Ağzıkara Han	
54-1	Alara Hanı	1. (Erdman, 1961) 2. (Johansen, 2016) 3. (Binan, 2009)
54-1	Çamlıbel Çiftlik Hanı	(Erdman, 1961)
54-1	Eğret Han	(Erdman, 1961)
54-1	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
54-1	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)
54-1	Alara Hanı	
54-1	Tol Han	
54-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	
54-2	Ağzıkara Han	
54-3	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Ünal, 1970)
54-4	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
54-5	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
54-6	Hasankeyf Büyük Saray	(Sönmez, 1995)
54-7	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
54-8	Zazadin Han	(Erdman, 1961)
54-9	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
54-10	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
54-11	Kargı Hanı	
54-11	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
54-12	Tuzhisarı Sultan Hanı	
54-13	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	
54-14	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
54-15	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
54-16	Alara Hanı	
54a-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
54a-2	Tuzhisarı Sultan Hanı	
54a-2	Aksaray Sultan Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
54a-3	Çinçinli Sultan Hanı	(von der Osten, 1927)
54a-4	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
54a-5	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
54a-6	İğdır Hanı (Şerafeddin Ejder)	(Yelen, 2019)
55-1	Huand Hatun Camii	(Çayırdağ, 1982)
55-1	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
55-1	Ağzıkara Han	
55-1	Hekim Hanı	
55-1	Erkilet (Hızır İlyas)Hıdırellez Köşkü	(Çayırdağ, 1982)
55-1	Alara Hanı	
55-1	Alara Hanı	1. (Johansen, 2016) 2. (Binan, 2009)
55-2	Cırgalan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
55-2	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
55-2	Kızıl Köşk	(Çayırdağ, 1982)
55-2	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
55-2	Ağzıkara Han	
55-2	Aksaray Sultan Hanı	
55-2	Mirçinge Hanı	
55-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
55-2	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
55-2	Battal Camii	(Çayırdağ, 1982)
55-3	Ağzıkara Han	
55-3	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
55-3	Tuzhisarı Sultan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
55-3	II. Anonim Kümbet	(Çayırdağ, 1982)
55-4	Ağzıkara Han	
55-5	İncir Hanı	
55-5	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
55-5	Ağzıkara Han	
55-5	Aksaray Sultan Hanı	
55-6	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
55-6	Ağzıkara Han	
55-7	Susuz Hanı	
55-8	Ağzıkara Han	
55-9	Ağzıkara Han	
55-10	Ağzıkara Han	
55-11	Horozlu Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
55-12	Ağzıkara Han	
56-1	Bursa Yeşil Camii	(Binan, 2001)
56-1	Yıldırım Camii	(Binan, 2001)
56-2	Muradiye Camii	(Sönmez, 1995)
56-3	Muradiye Camii	1. (Sönmez, 1995) 2. (Binan, 2001)
56-4	Muradiye Camii	(Sönmez, 1995)
56-5	Muradiye Camii	(Binan, 2001)
56-6	Muradiye Camii	(Sönmez, 1995)
56-7	Muradiye Camii	1. (Sönmez, 1995) 2. (Binan, 2001)
56-8	Bursa Yeşil Camii	(Sönmez, 1995)
56-9	Bursa Yeşil Camii	(Binan, 2001)
56-10	Yıldırım Camii	(Binan, 2001)
56-11	Muradiye Camii	1. (Sönmez, 1995) 2. (Binan, 2001)
56-12	Muradiye Camii	1. (Sönmez, 1995) 2. (Binan, 2001)
56-12	Yıldırım Camii	(Binan, 2001)
56-13	Bursa Yeşil Camii	1. (Sönmez, 1995) 2. (Binan, 2001)
56-14	Yıldırım Camii	(Binan, 2001)
57-1	Atabey Ertokuş Medresesi	(Bilgin, 2024)
57-1	Zazadin Han	
57-2	Eğret Han	(Erdman, 1961)
57-3	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 2011)
57-4	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
57-5	Kırkgöz Han	(Johansen, 2016)
57-6	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
57-7	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
57-8	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
57-9	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
57-10	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
57-11	Horozlu Hanı	
57-12	Horozlu Hanı	
57-13	Aksaray Sultan Hanı	
57-14	Ağzıkara Han	
57-15	Ağzıkara Han	
57-16	Aksaray Sultan Hanı	(Erdman, 1961)
57a-1	Aksaray Sultan Hanı	
57a-2	Çardak Han	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
57a-3	Aksaray Sultan Hanı	
57a-4	Aksaray Sultan Hanı	
57a-5	Avanos Sarı Han	
57a-6	Tuzhisarı Sultan Hanı	
57a-7	İncir Hanı	
57a-8	Bursa Ulu Camii	1. (Binan, 2001) 2. (Binan, 2000)
57a-8	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
57a-8	Ağzıkara Han	(Binan, 2009)
57a-8	Ağzıkara Han	
57a-8	Aksaray Sultan Hanı	
57a-8	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
57a-8	Cırgalan Hanı	
57a-8	Cırgalan Hanı	(Çayırdağ, 1982)
57a-8	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	1. (Çayırdağ, 1982) 2. (Gülensoy, 1992)
57a-8	Gıyasiye Medresesi	1. (Gabriel, 1931) 2. (Çayırdağ, 1982)
57a-8	Horozlu Hanı	
57a-8	Karatay Hanı	(Erdman, 1961)
57a-8	Niğde Sungur Bey Camii	(Gabriel, 1931)
57a-8	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
57a-8	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	(Şahin, 2001)
57a-8	Tol Han	(Johansen, 2016)
57a-8	Zazadin Han	
57a-9	Cırgalan Hanı	1. (Baş, 2014) 2. (Çayırdağ, 1982)
57a-10	Avanos Sarı Han	(Erdman, 1961)
57a-11	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
57a-12	Karatay Hanı	(Çayırdağ, 1982)
57a-13	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
57a-14	Gıyasiye Medresesi	(Çayırdağ, 1982)
57a-15	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
57a-16	Sivas Ulu Camii	(Gabriel, 1931)
57b-1	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
57b-2	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
57b-3	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
57b-4	Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi	(Gülensoy, 1992)
57b-5	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
57b-6	Hasankeyf Büyük Saray	(Gabriel, 1940)
57b-6	Babşin Han	(Gabriel, 1940)
57b-6	Erzurum Kalesi	(Günaşdi, 2015)
57b-6	Tercan Mama Hatun Kervansarayı	
57b-7	Selçuklu Zaviyesi	(Yelen, 2019)
57b-8	Çifte Hamam	(Yelen, 2019)
57b-9	Emir Bayındır Mescidi	(Gabriel, 1940)
57b-10	Bugutay Aka Kümbeti	(Gabriel, 1940)
57b-11	Şeyh Turesan Zaviyesi	(Çayırdağ, 2011)
57b-12	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
57b-13	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
57b-14	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
57b-15	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
57b-16	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
57c-1	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
57c-2	Kırkgöz Han	
57c-3	Alara Hanı	(Johansen, 2016)
57c-3	Avanos Sarı Han	
57c-4	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
57c-5	İncir Hanı	
57c-6	Horozlu Hanı	
57c-7	Cırgalan Hanı	
57c-8	Tuzhisarı Sultan Hanı	
57c-9	Ağzıkara Han	
57c-10	Gıyasiye Medresesi	(Gabriel, 1931)
57c-11	Kırkgöz Han	
57c-12	Kargı Hanı	(Johansen, 2016)
57c-13	Tuzhisarı Sultan Hanı	
57c-14	Tuzhisarı Sultan Hanı	

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
57c-15	Tuzhisarı Sultan Hanı	
57c-16	Tuzhisarı Sultan Hanı	
57d-1	Tuzhisarı Sultan Hanı	
57d-2	Avanos Sarı Han	
57d-3	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)
57d-4	Alacahan Kervansarayı	(Acun, 1990)

Kat. No.	Yapının Adı	Bulunduğu Yayın
57d-5	İshak Paşa Sarayı	(Bulut, 2015)
57d-6	Dicle Köprüsü	(Yelen, 2019)
57d-7	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
57d-8	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
57d-9	Tercan Mama Hatun Türbesi	(Yelen, 2019)
57d-10	Menuçehr Camisi (Anı Ulu Camisi)	(Yelen, 2019)

3. BÖLÜM

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. DEĞERLENDİRME

Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Taşçı İşaretleri (1200-1250) başlıklı tez çalışması kapsamında 1200-1250 yılları arasında Anadolu’da inşa edildiği bilinen kervansarayların tümü ele alınmıştır. Toplamda 44 kervansaray, taşçı işaretleri bağlamında yerinde incelenmiş, tetkik edilen yapıların 28’inde tespit edilen taşçı işaretleri sistematik bir biçimde belgelenmiştir. (Tablo 46).

Daha önce yapılan yayınlarda tez çalışması kapsamında ele alınan yapıların birçoğunda taşçı işaretlerinin kısmen belgelenmiş olduğu görülmüştür. Ancak doğrudan taşçı işaretlerini konu alan ve sistemli bir şekilde tekrar sayılarıyla birlikte tasnif eden münferit bir çalışma yapılmamıştır. Konu itibarıyla en yakın çalışma olarak kabul edilebilecek olan Kurt Erdmann’ın *13. Yüzyıl Anadolu Kervansarayları* başlıklı eserinde, araştırmacı kervansarayların genel özelliklerine odaklanmış, taşçı işaretlerini ise belgelemekle yetinmiştir. Erdmann, bu çalışmasında 194 farklı türde, 396 taşçı işareti kaydetmiş ancak sınıflandırmamıştır.³⁷⁰ Tez çalışması kapsamında yapılan incelemeler neticesinde ise sözü edilen yapılarda 503 farklı türde 7465 taşçı işareti olduğu ortaya konmuştur.

Mehmet Çayırdağ’ın *Kayseri’de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri* başlıklı makalesinde, bu tez kapsamında incelenen Cırgalan Hanı, Tuzhisarı Sultan Hanı ve Karatay Hanı’ndaki taşçı işaretlerine yer vermiştir. Erdmann’dan alıntılacağı işaretlere de yer veren araştırmacı, söz konusu yapılarda 52 farklı türde 62 taşçı işaretini çizimleriyle yayınlamıştır.³⁷¹ Bu tez çalışmasında ise mevzubahis üç yapıda 143 farklı türde 397 işaret saptanmıştır.

M. Kemal Şahin *Tercan-Mama Hatun Külliyesi’ndeki Taşçı İşaretleri* başlıklı çalışmasında, Mama Hatun Kervansarayı’na ait 57 farklı türde 106 işareti

³⁷⁰ Erdmann bu taşçı işaretlerini kategorize etmediği için farklı yönde kazanmış türdeş taşçı işaretlerini tekrar vermiştir. Bkz.: Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 1, ss. 42, 53, 61, 65, 82, 88, 95, 101, 105, 116, 122, 138, 141, 153, 157, 168, 177, 180, 186.

³⁷¹ Çayırdağ da Erdmann gibi taşçı işaretlerini kategorize etmeden vermiştir. Bkz.: Çayırdağ, “Kayseri’de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri”, ss. 79-109.

Tablo 46. Tez Kapsamında Ziyaret Edilen Yapıların Durumları.

	Han İsmi	Taşçı İşareti		Han İsmi	Taşçı İşareti
1	Konya, Altunapa Kervansarayı (1201-1202)	Su Altında.	23	Burdur, Susuz Hanı (1237-1246)	Var.
2	Konya, Argıt Hanı (1202)	Yıkılmış.	24	Burdur, İncir Hanı (1238-1239)	Var.
3	Konya, Kızılören Han (1206)	Yok.	25	Tokat, Mahperi Hatun Kervansarayı (1238-1239)	Var.
4	Konya, Kuruçeşme Han (1208)	Yok.	26	Konya, Sıraçakıl Hanı (1238-1240)	Yok.
5	Konya, Dokuzun Hanı (1210)	Yok.	27	Tokat, Çamlıbel Çiftlik Han (1238-1240)	Var.
6	Nevşehir, Dolay Hanı (1200-1250)	Var.	28	Tokat Tahtoba Hanı (1238-1246)	Yok.
7	Antalya, Evdir Han (1211)	Var.	29	Amasya, Ezinepazar Hanı (1238-1246)	Yok.
8	Kahramanmaraş, Eshab-ı Kehf Hanı (1233-1234)	Var.	30	Yozgat, Çekerek Su Hanı (1239-1240)	Yok.
9	Malatya, Hekimhan (1218-1220, 1236)	Var.	31	Yozgat, Çiçinli Sultan Hanı (1239-1240)	Var.
10	Kayseri, Karatay Han (1219-1236/1240-1241)	Var.	32	Konya, Obruk Hanı (1240)	Yok.
11	Antalya, Tol Han (1220-1237)	Var.	33	Konya, Horozlu Hanı (1246-1249)	Var.
12	Isparta, Ertokuş Kervansarayı (1223)	Var.	34	Nevşehir, Avanos Sarıhan (1249)	Var.
13	Konya, Kadınhanı (1223)	Yok.	35	Afyon, İshaklı Han (1249)	Var.
14	Aksaray, Sultan Hanı (1229)	Var.	36	Konya, Elikesik Han (1200-1250)	Yok.
15	Denizli, Çardak Han (1230)	Var.	37	Kayseri, Cırgalan Hanı (1200-1250)	Var.
16	Kayseri, Tuzhisar Sultan Hanı (1230-1234)	Var.	38	Sivas, Burmahan (1200-1250)	Yok.
17	Antalya, Alara Han (1231-1232)	Var.	39	Samsun, Çakallı Han (1200-1250)	Yok.
18	Konya, Zazadin Han (1236)	Var.	40	Aksaray, Alay Han (1200-1250)	Var.
19	Aksaray, Ağzıkara Han (1237)	Var.	41	Antalya, Kargı Han (1200-1250)	Var.
20	Antalya, Şarapsa Hanı (1236-1237)	Yok.	42	Erzincan, Mama Hatun Kervansarayı (1200-1250)	Var.
21	Isparta, Eğirdir Hanı (1237-1238)	Harap.	43	Sivas, Mirçinge Hanı (1200-1250)	Var.
22	Antalya, Kırkgöz Han (1237-1246)	Var.	44	Antalya, Eynif Hanı (1200-1250)	Var.

kaydetmiştir.³⁷² Bu tez çalışması kapsamında yapılan incelemelerde ise anılan yapıda 70 farklı türde, 608 taşçı işareti saptanmıştır.

Demet Ulusoy Binan'ın, Can Binan'la birlikte yayınladığı *Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistemik Bir Yaklaşım* başlıklı makalesinde, Ağzıkara Hanı'nda bulunan 72 farklı türde 440 taşçı işaretinin çizimine yer vermişlerdir.³⁷³ Ağzıkara Hanı'nda bu tez çalışması kapsamında yapılan incelemelerde ise 97 farklı türde, 1045 taşçı işareti tespit edilmiştir.

Else Marie Johansen, biri Zazadin Hanı, diğeri ise Antalya civarındaki Alara, Eynif Tol, Tol (Mutbel), Şarapsa, Kargı ve Kırkgöz hanlarını konu alan iki ayrı yayınında³⁷⁴; Zazadin Hanı'nda³⁷⁵ 30 farklı türde 169 işaret, Alara Hanı'nda³⁷⁶ 95 farklı türde 2202 işaret, Eynif Tol Hanı'nda³⁷⁷ 1 türde 2 işaret, Kargı Hanı'nda³⁷⁸ 17 farklı türde 33 işaret, Kırkgöz Han'da³⁷⁹ 38 farklı türde 429 işaret, Tol (Mutbel) Hanı'nda³⁸⁰ ise 11 farklı türde 16 işaret tespit ederek belgelemiştir. Bu tez çalışması kapsamında yapılan incelemelerde ise; Alara Hanı'nda 52 farklı türde 1792, Eynif Tol Hanı'nda 2 farklı türde 2, Kargı Hanı'nda 14 farklı türde 24, Kırkgöz Han'da 48 farklı türde 476, Tol (Mutbel) Hanı'nda 9 farklı türde 26, Zazadin Hanı'nda ise 48 farklı türde 274 taşçı işareti saptanmıştır. Sözü edilen araştırmacıların yayınları dışında, tez konusu kapsamındaki yapılarda bulunan taşçı işaretlerinden konuya odaklanmadan bahseden yayınlar da mevcuttur. Ancak bu yayınlar, taşçı işaretlerine dair düzenli bir sınıflandırma ve karşılaştırma analizi içermedikleri için konu dışı bırakılmışlardır.³⁸¹

³⁷² Şahin, "Tercan-Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri", tbl. 1.

³⁷³ Araştırmacıların yayınındaki tabloda taşçı işaretlerinin tekrar sayıları net biçimde verilmemiş 1, 1 ile 5 arasında, 6 ile 16 arasında ve 16 ve üzeri şeklindeki kutucukların işaretlenmesi suretiyle genel bir sayı sunulması sağlanmıştır. Burada verdiğimiz 440 sayısı en üst değerler üzerinden hesaplanmıştır. Bkz.: Binan, Binan, "Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistemik Bir Yaklaşım", ss. 319-45; Res. 1.

³⁷⁴ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, böl. 2.

³⁷⁵ Johansen, *Zazadin Han Caravanserai*, tbl. 3.

³⁷⁶ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, şek. 22.

³⁷⁷ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 41.

³⁷⁸ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, şek. 33.

³⁷⁹ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 35.

³⁸⁰ Johansen, *Rümselçuk Caravanserais of Anatolia*, s. 32.

³⁸¹ Spratt, Forbes, *Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyratis*; Henning von der Osten, *Explorations in Hittite Asia Minor 1927-1928*; Akalın, *Karatay Han'ın Mimari Tarihi İçinde Değerlendirilmesi*; Baş, "Kayseri Cırgalan Hanı", ss. 99-121; Yıldırım, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*; Yelen, *Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)*.

Tez çalışması kapsamında incelenen yapılarda tespit edilen taşçı işareti sayıları, önceki yayınlarda tespit edilenlere oranla azalma eğilimindedir. Tez çalışması esnasında yapılan saha incelemelerinde Erdmann tarafından 1950’li yıllarda belgelenen taşçı işareti türlerinin birçoğunun mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, tarafımızca yapılan konuya odaklı çalışma ve yapılacak olan benzeri tespit/belgeleme çalışmalarının önemine işaret etmektedir.

1.1. Taşçı İşaretlerinin Biçimsel Yönden Değerlendirilmesi

1.1.1. İşlenme Biçimleri ve Konumlandırılmaları

Taşçı işaretlerinin farklı dönem ve coğrafyalarda görülen örneklerinde, boyama ve kazıma yöntemiyle taş üzerine işlendiği bilinmektedir.³⁸² Bu tez çalışması kapsamında incelenen yapılarda saptanan taşçı işaretlerinin tümü taş üzerine kazıma yöntemiyle işlenmişlerdir. Bu başlık altında, işaretlerin teknik özelliklerinin yanı sıra taş üzerindeki konumları ve yönlendirilmeleri örnekler üzerinden açıklanarak mütalaa edilecektir. Buna ek olarak, yapılarda tespit edilen kazımlar arasında, taşçı işareti olmama ihtimali bulunan örneklerin, neden bu kapsama dahil edilemedikleri izah edilecektir.

Tespit edilen taşçı işaretlerinin kazıma derinlikleri ve boyutları, işaretin şekline bağlı olarak farklılık göstermektedir. Ortalama kazıma derinlikleri 0,1 ilâ 0,5 cm, boyutları ise 3x4 cm ilâ 16x11 cm arasında değişmektedir (Levha 24).³⁸³ Taşçı işaretlerinin kazınma derinlikleri ve boyutları arasında farklılık görülmekle birlikte, tek yapı ölçeğinde değerlendirildiğinde birbirleriyle tutarlı oldukları gözlemlenmektedir. Örneğin, Cırgalan Hanı’ndaki işaretler derin ve kalın konturlarla kazınmışken, Tercan Mama Hatun Kervansarayı’ndaki işaretlerin hatlarının çok daha ince olduğu görülmektedir. (Levha 24: 8 ve 14).

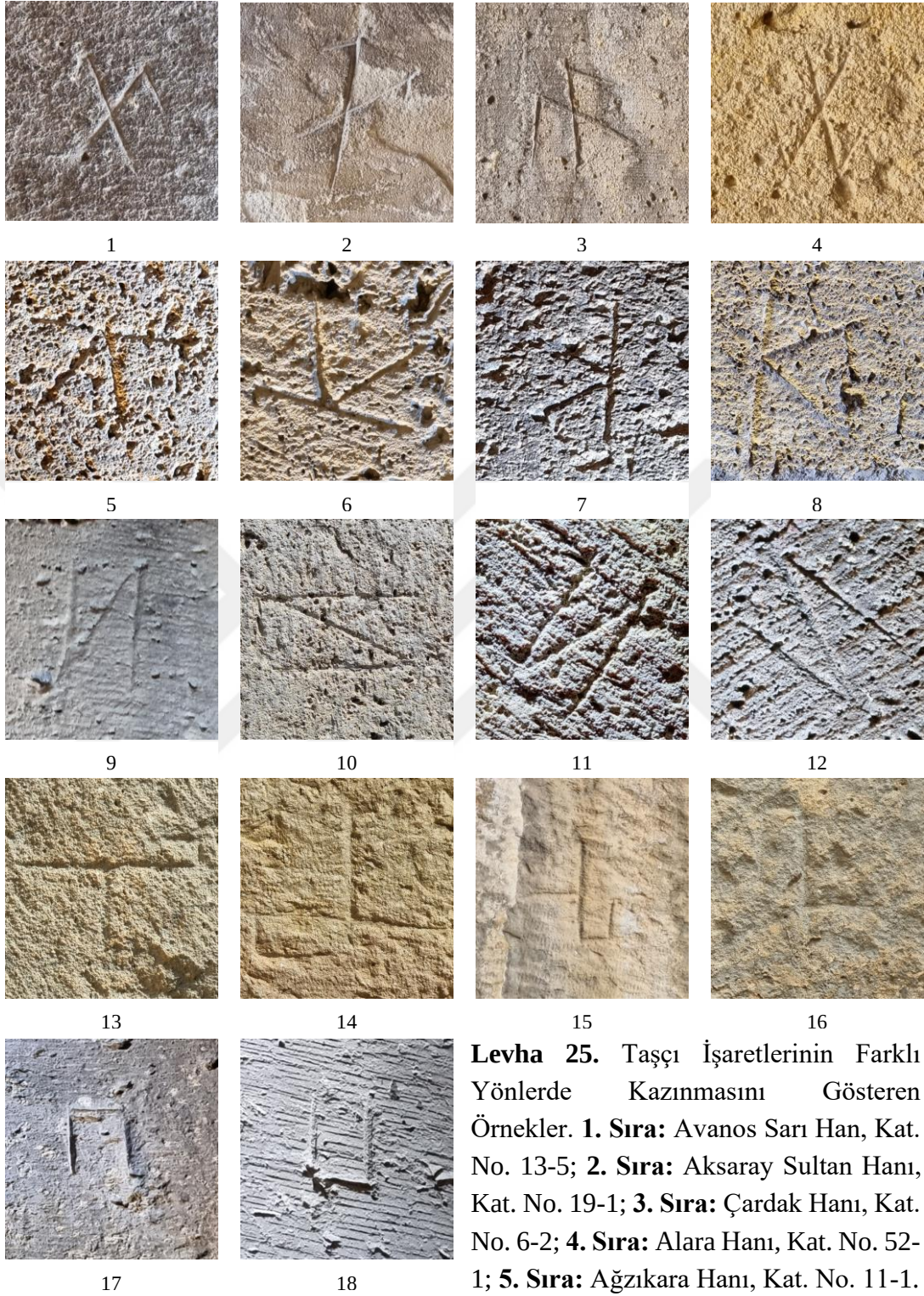
³⁸² Belle, “Signes Gravés, Signes Écrits, Signes Reproduits”, s. 212; Binan, Binan, “Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematik Bir Yaklaşım”, s. 320; Weber, “Building with Assembly Marks”, s. 305; Kowalewska, Eisenberg, “Masons’ Marks of Antiochia Hippos”, ss. 109, 120-21.

³⁸³ Saha çalışmaları sırasında fiziki yetersizliklerden dolayı taşçı işaretlerinin tamamının ölçülmesi söz konusu olmadığından burada sunulan ölçüler erişilebilen en küçük ve en büyük boyutlu taşçı işaretlerine aittir.

Levha 24. Çeşitli Yapılardaki Taşçı İşaretlerinden Örnekler. **1: Cırgalan Hanı**, Kat. No. 2-1; **2: Horozlu Hanı**, Kat. No. 4-1; **3: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 6-1; **4: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 7-1; **5: Mirçinge Hanı**, Kat. No. 12-1; **6: Avanos Sarı Han**, Kat. No. 13-5; **7: Avanos Sarı Han**, Kat. No. 14-1; **8: Tercan Mama Hatun Kervansarayı**, Kat. No. 15-12; **9: Horozlu Hanı**, Kat. No. 18-1; **10: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 19-1; **11: Alara Hanı**, Kat. No. 22-6; **12: Hekim Hanı**, Kat. No. 27-1; **13: Kırkgöz Han**, Kat. No. 33-1; **14: Cırgalan Hanı**, Kat. No. 36-1; **15: Evdir Han**, Kat. No. 41a-2; **16: Çardak Hanı**, Kat. No. 44-2.

Bu çalışma kapsamına dahil edilen taşçı işaretleri değerlendirilirken, bu işaretlerin tamamının -türdeş dahi olsalar- zaman zaman küçük farklılıklar ile kazındığı, taşlar üzerindeki konum ve yönlerinin ise çoğu işarete önemsenmediği

anlaşılmıştır. Örneğin, 6-1 katalog numaralı işaretin, duvar örgüsünde dikey “ $\mathcal{N}$ ” ya da yatay şekilde “ $\mathcal{Z}$ ” yer alabildiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu nevi emsalleri olan işaretler, türdeş kabul edilerek aynı katalog numarasıyla ifade edilmiştir. Levha

1

2

3

4

Levha 26. Taşların Köşesine Kazınmış Taşçı İşaretleri. 1: Ağzıkara Hanı, Kat. No. 55-2; 2: Mirçinge Hanı, Kat. No. 55-2; 3: Hekim Hanı, Kat. No. 55-1; 4: Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Kat. No. 55-2.

25’de gösterilen ilk üç sıradaki 13-5, 19-1 ve 6-2 katalog numaralı taşçı işaretleri, taşların üzerine yönlerinden bağımsız bir şekilde işlenmiştir. Ancak aynı levhanın 4. ve 5. satırlarında gösterilen 52-1 ve 11-1 katalog numaralı işaretlerin belirli bir düzende kazındığı gözlemlenmiştir. 11-1 katalog numaralı işaret yalnızca iki yönde; açık kısmı yukarı “└” veya aşağı “┘” bakacak şekilde kullanılmıştır. İlgili işareti, sözü edildiği şekilde yönlendirme tercihi, Levha 25’de kullanılan Ağzıkara Hanı örnekleriyle sınırlı değildir. Bu işaret tespit edildiği diğer yapılarda da -az sayıda istisnai emsaller hariç- taş üzerine yukarıda açıklandığı şekillerde kazınmıştır. Alara Hanı’nda sayısal bakımdan başat olan 52-1 katalog numaralı işaret de belirli yönlere bakacak şekilde kazınmıştır. Ancak, 52-1 katalog numaralı işaretin 11-1’den farkı, dört yönde -┐, └, ┘, ┌- işlenmiş olmasıdır.

Belirli bir yönlendirme düzenine göre kazınan taşçı işareti örneklerinin yanında, taşların belirli bir noktasına kazınan işaretler de vardır. Bu tezin katalog başlığı altında, taşçı işaretlerinin çizimlerinin gösterildiği tablonun 55. satırındaki taşçı işaretleri, bu uygulamaya örnektir. Levha 26’da gösterilen örneklerden de anlaşılacağı üzere bu taşçı işaretleri, duvar ya da kemer örgüsünde (Bkz.: Levha 26: 2. Mirçinge Hanı Örneği) yer alan taşın herhangi bir köşesine çekilen yay ya da yaylardan meydana gelmektedir.

1

2

3

4

Levha 27. Taşçı İşaretlerinin Taş Yüzeyinde Konumlandırılmasına Örnekler. 1: Karatay Hanı, Kat. No. 22-14; 2: Kırkgöz Han, Kat. No. 33-1, 3: Kargı Hanı, Kat. No. 33-1; 4: Ertokuş Hanı, Kat. No. 6-2; 5: Alay Hanı, Kat. No. 36a-2 (x4).

Belirli bir yönlendirme düzenine göre işlenen taşçı işareti örnekleri yukarıda sayılanlarla sınırlı değildir.³⁸⁴ Ancak, bu nevi belirli bir nizam çerçevesinde kazındığı anlaşılan taşçı işaretlerinin; taşın, duvar örgüsündeki konumunu belirlemek gibi işlevsel bazı amaçları olabileceği ileri sürülebilir.³⁸⁵

³⁸⁴ Bu uygulamanın incelenmesi farklı başlık altında detaylı ve yapısal bazda bir inceleme gerektirdiğinden bu çalışma kapsamında derinlemesine tartışılmayacaktır.

³⁸⁵ Binan ve Binan Ağzıkara Hanı özelinde yaptıkları incelemede, bu çalışmada 55-1, 55-2 ve 55-3 katalog numaralarıyla anılan işaretlerin taşın yerleşeceği yatağı gösterdiğini ileri sürmüşlerdir. Bu hipotez doğruya yakın gibi görünse de diğer yapılarıdaki örneklerinin de detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Binan, Binan, "Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematik Bir Yaklaşım", s. 328.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Levha 28. Uygulanacağı Yere Göre Kesilmiş Taşlar Üzerinde Taşçı İşaretleri. **1: Cırgalan Hanı**, Kat. No. 19-12; **2: Karatay Hanı**, Kat. No. 18-9; **3: Zazadin Hanı**, Kat. No. 13-5; **4: Ağzıkara Hanı**, Kat. No. 11-1; **5: Alara Hanı**, Kat. No. 33-1; **6: Evdir Hanı**, Kat. No. 27-1 ve 4-1; **7: Horozlu Hanı**, Kat. No. 3-5; **8: Ağzıkara Hanı**, Kat. No. 13-5; **9: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 13-5; **10: Alara Hanı**, Kat. No. 13-5.

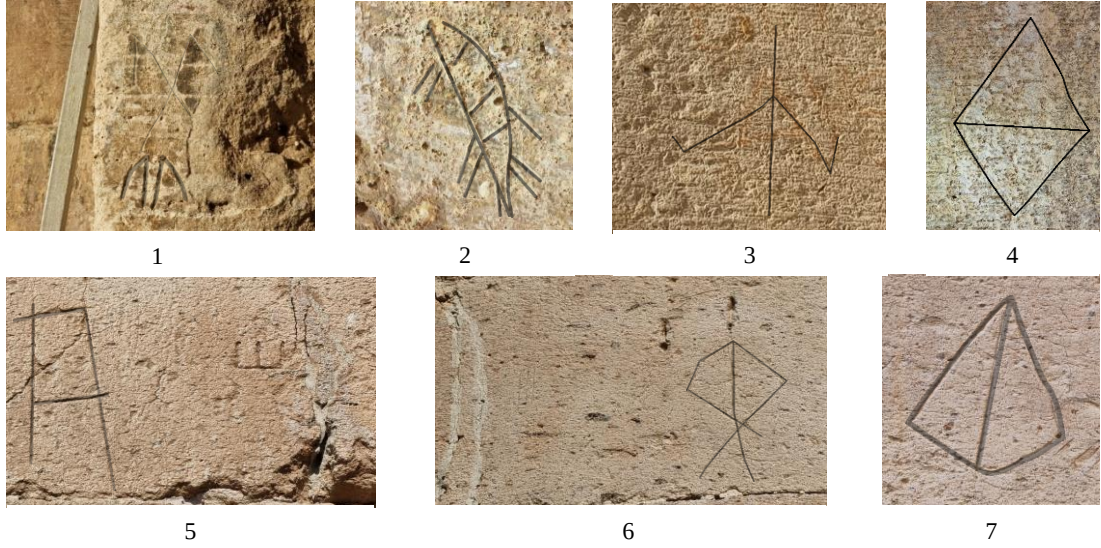
Levha 29. Zazadin Hanı (Solda) ve Avanos Sarı Han'da (Sağda) Bulunan, Üzerine Çeşitli İşaretlerin Kazındığı Taşlar.

Yukarıda sözü edilen işaretler haricinde taşçı işaretlerinin, taş üzerindeki yerleri değişkenlik göstermektedir. Ancak incelenen örneklerin büyük bir çoğunluğu, taşın dışarıya bakan yüzeyinin genellikle orta noktasına yakın konumlandırılmıştır (Levha 27).³⁸⁶

Yapılarda, özellikle kemerler ile duvar örgüsü arasındaki bağlantıyı sağlayan taşlar üzerindeki işaretler, inşa sürecine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Birçok örnekte, tarif edilen noktalarda kullanılan taşların daha evvelden dikdörtgen ya da kare formda kesildiği ancak inşa sırasında ihtiyaç duyulduğunda uygulanmak istenen yere göre yeniden biçimlendirildiği anlaşılmaktadır (Levha 28). Zazadin Hanı ve Alara Hanı örneklerinde açık bir şekilde taşın ilk aşamada duvar örgüsüne göre şekillendirildiği ancak sonradan kemer-duvar bağlantısında kullanıldığı anlaşılmaktadır (Levha 28: 3, 5).³⁸⁷ Buna benzer bir uygulamanın Ağzıkara Hanı, Aksaray Sultan Hanı ve Horozlu Hanı'nda da mevcut olduğu hatta bu sayılan örneklerde taşçı işaretlerinin bir kısmının yok olduğu görülmüştür (Levha 28: 7, 8, 9, 10). Buna karşın Levha 28'te 2 ve 4'te gösterilen, Ağzıkara Hanı ve Karatay Hanı örneklerindeki taşçı işaretleri, bu taşların ikinci bir işleme uğramadan doğrudan burası için kesilmiş olabileceği ihtimalini göstermektedir. Keza, Cırgalan ve Evdir Hanı'ndakiler de bu olasılığı destekler nitelikte bir görünüm sunmaktadırlar. Kemer ve kemer ile irtibatlı noktalarda kullanılan taşlar üzerindeki

³⁸⁶ İncir Hanı, Susuz Hanı, Dolay Hanı, Tol (Mutbel) Hanı, Çamlıbel Çiftlik Hanı ve Çinçinli Sultan Hanı gibi harap ya da kısmen tahrip olmuş vaziyetteki yapılarda, taşların içeriye bakan yüzleri de fiziki imkânlar dahilinde incelenmiş ancak herhangi bir taşçı işaretine rastlanmamıştır.

³⁸⁷ Alara Hanı'ndaki örnekte işaretin taşın tam ortasına işlendiği ancak kullanıldığı yere uyumlandırabilmek için tıraşlandığı görülmektedir. Zazadin Hanı'nda da benzeri bir durum söz konusudur. Kemer-duvar bağlantısını sağlayan taş üzerindeki işaretin, duvar örgüsünde kullanılan taşlardaki emsalleri genellikle taşın köşesine işlenmiştir.

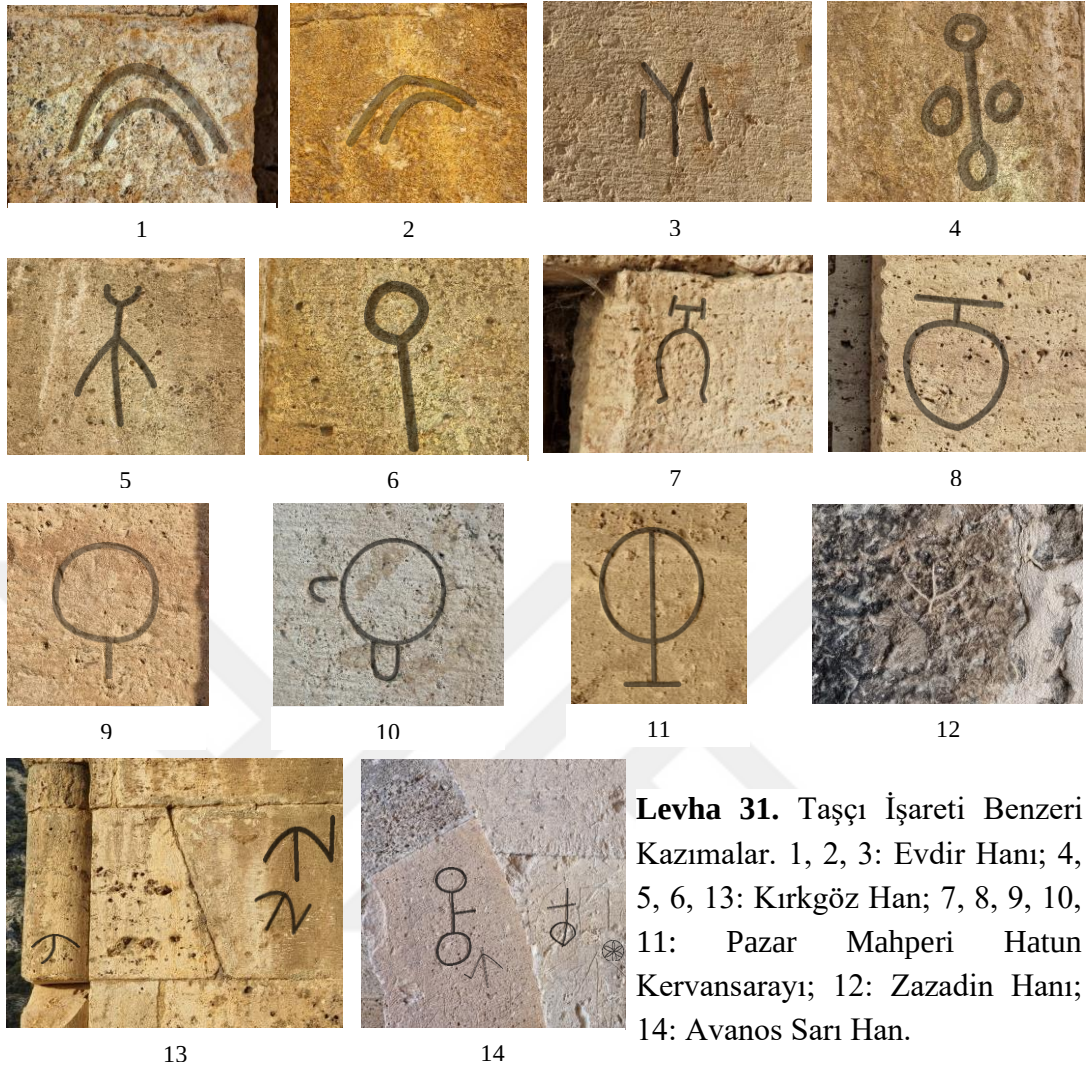

Levha 30. Grafiti Mahiyetindeki Kazımalardan Örnekler. 1 ve 2: Kırkgöz Han; 3 ve 4: Evdir Hanı; 5, 6 ve 7: Tuzhisarı Sultan Hanı.

taşçı işaretlerinin konumlandırılmasına ilişkin burada sunulan örnekler değerlendirildiğinde, birden fazla olasılık ortaya çıkarmaktadır. İki kez işleme tabi tutulan taşların, ilk aşamada dikdörtgen biçimde kesildiği ardından duvarlar örülürken kullanılacağı yere göre yeniden biçimlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda ikinci şekillendirme işini gerçekleştirenler, duvarcılar arasında bulunan nitelikli³⁸⁸ taş kesici ustalar olmalıdır. Böyle bir varsayımda, taş üzerine işaretini kazıyan taş kesici ustanın, duvarlar örülürken şantiyede bulunmadığı ileri sürülebilir. Diğer yandan, kesilme biçimine göre taşın dışa bakan yüzeyinin yaklaşık orta noktasına kazınmış işaretlerin bulunduğu taşlar, doğrudan kullanılacağı yere göre biçimlendirilmiş ve ikinci bir işleme tabi tutulmamış olabilir. Böyle bir durumda ise duvarlar örülürken taşçı ustalarının da şantiyede bulunduğu ve taşları kullanacakları yere göre günlük olarak biçimlendirdikleri düşünülebilir. Bu uygulama hakkında tek yapı ölçeğinde detaylıca yapılacak çalışmaların daha kesin sonuçlar vereceği kanısındayız.

Tezin saha incelemeleri esnasında, çalışma kapsamındaki kervansaraylarda çok sayıda grafiti/petroglif mahiyetinde kazıma örnekleri de saptanmıştır. Bu örneklerin bazıları form açısından taşçı işaretleriyle aynı ya da benzer olsa da iptidai biçimde kazındıkları için kolaylıkla ayırt edilebilmektedirler. Bununla birlikte kimi örneklerin taşçı işaretlerine olan yakınlığı, birbirinden ayırt edilmelerini hayli

³⁸⁸ Söz konusu örnekler genellikle, kemer-duvar arasındaki geçişi sağlayan taşlardır. Belirli düzeyde bir geometri bilgisi gerektireceği için bu kimselerin nitelikli olması beklenir.

zorlaştırmaktadır. Tuzhisarı Sultan Hanı, Kırkgöz Han ve Evdir Hanı'ndaki bazı örnekler, yukarıda tanımlanan grafiti/petroglif mahiyetinde olduklarından, bu işaretlerin taşçı ustaları tarafından kazınmadığı düşünülebilir (Levha 30). Levha 7'de 1 numarada gösterilen Kırkgöz Han'a ait fotoğrafta, iki ayrı örnek yer almaktadır. Bunlardan üst kısımdaki daha ince biçimde kazınmış olan örnek, 13-5 katalog numaralı taşçı işaretiyle aynı formdadır. Ancak, sığ ve düzensiz bir biçimde kazındığı için taşçı işareti tanımına uymamaktadır. Aynı levhada 2 numarada gösterilen ve yine Kırkgöz Han'da bulunan stilize balık figürü biçimindeki örneğin, taşçı işaretinden ziyade sembolik bir işaret olması muhtemeldir. Levha 30'de gösterilen diğer örneklerin de taşçı işareti olma ihtimalleri düşüktür, lakin emsallerine diğer yapılarda rastlanmaması, bunların farklı bir taşçı aletiyle acemice işlendiğini düşündürmektedir. Nitekim Levha 7'de 5, 6 ve 7. fotoğraflarda gösterilen Tuzhisarı Sultan Hanı örnekleri

Foto. 11. Tuzhisarı Sultan Hanı’nda Bulunan Taşçı İşareti Örnekleri.

duvarların yüksek kesimlerinde bulunmakta, 5 ve 6 numaradakiler başka işaretlerle aynı taşı paylaşmaktadır. Yapıyı ziyaret edenler tarafından kazındığı düşünülen grafitilerin ortalama bir insanın erişebileceği noktada yer alması beklenirken Tuzhisarı Sultan Hanı’ndaki örneklerin yüksek seviyede bulunması bir muamma yaratmakta, dolayısıyla bunları taşçı işareti kapsamında değerlendirmeye yöneltmektedir. Bunların yanında, hakikaten acemi bir taşçının denemeleri gibi görünen kazımalar yine Tuzhisarı Sultan Hanı’nda bulunmaktadır (Foto. 11). Söz konusu örnekler, duvar örgüsünde birbirine yakın dizilmiş taşlar üzerinde yer alan, 41a-2 “” katalog numaralı işaretin başarısızlıkla sonuçlanmış taslakları mahiyetindedir. Avanos Sarı Han ve Zazadin Hanı’nda bulunan iki taş üzerindeki kazımalar da benzer bir uygulamaya işaret etmektedir (Levha 29). Rastgele kazımların bulunduğu bu taşlar, yapının inşasında çalışan çırak ya da kalfa seviyesindeki işçiler tarafından bir nevi karalama defteri maksadıyla kullanılmış görünümü vermektedir.

Sayılan örnekler dışında taşçı işaretlerinin işlenme usulüne yakın, neredeyse nizami olarak şekillendirilmiş kazıma örnekleri de mevcuttur. Avanos Sarı Han’da, Kırkgöz Han’da ve Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı’nda tespit edilen örneklerin; kazınma yöntemleri, başka emsallerine rastlanmaması ve formları nitelikleri hakkında kuşkuyla yol açmaktadır (Levha 31). Mevzubahis işaretlerin tamamı Türk boylarının

damgalarını hatırlatmaktadır.³⁸⁹ Boy damgası formunda olup taşçı işareti olduğu aşikâr örnekler de mevcuttur³⁹⁰ ancak burada gösterilenlerin iptidai görünümü, bu işaretlerin sonradan yapıyı kullanan kişiler ya da ziyaretçiler tarafından kazındığı olasılığını düşündürmektedir.

Anadolu Türk mimarisindeki taşçı işaretlerinin nitelikleri hakkında kesin bilgilere sahip olmadığımızdan, burada grafiti/petroglif mahiyetinde olabileceği düşünülerek tartışmaya açılan tüm işaretler ihtiyaten taşçı işaretleri kataloğuna dahil edilmiştir.

1.1.2. Ayna Görüntüsüne Sahip Taşçı İşaretleri

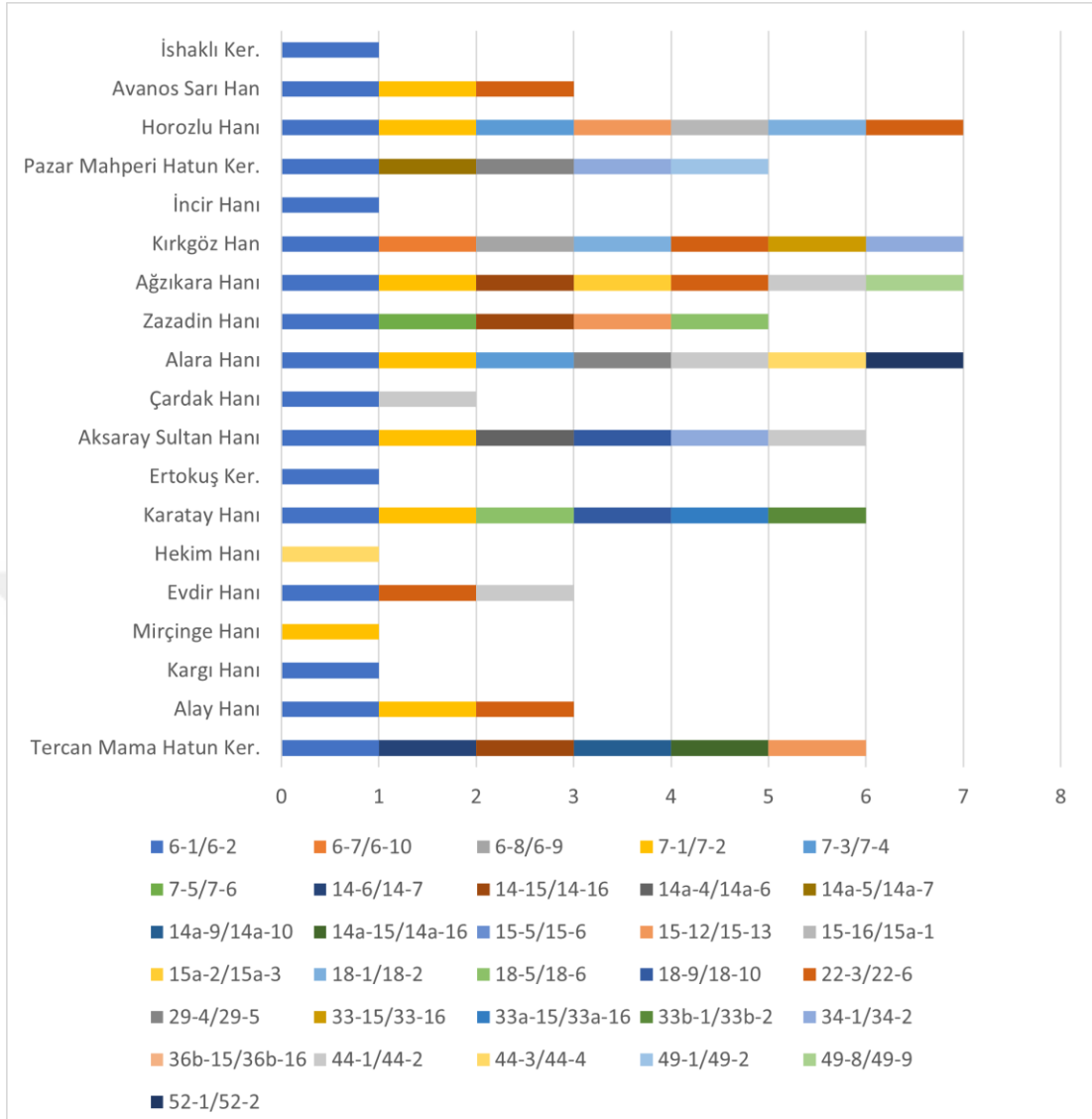
Çalışma kapsamında tespit edilen 505 farklı türdeki işaret arasında bazılarının simetrik versiyonlarının da bulunduğu anlaşılmıştır. Ayna görüntüsü şeklinde ifade edilecek³⁹¹ olan bu işaretler, tespit ettiğimiz 505 işaret türünden 62'sini meydana getirmektedir. Başka bir deyişle, toplam taşçı işareti türleri arasında aynı zamanda ayna görüntüsü de bulunan işaret türü sayısı 31'dir (Tablo 47). Tez çalışması kapsamında taşçı işareti tespit edilen 28 yapının 19'unda ayna görüntüsüyle birlikte kullanılan en az bir tür işaret bulunduğu görülmektedir. (Grafik 30). Bu 19 yapının 4'ünde 7 farklı işaret, 3'ünde 6 farklı işaret, 2'sinde 5 farklı işaret, 3'ünde 3 farklı işaret, 1'inde 2 farklı işaret ve 6'sında 1 işaret ayna görüntüsüyle birlikte kullanılmıştır. Ayna görüntüsüyle kullanılan 2 ve üzeri sayıda taşçı işareti türü barındıran yapılar, yüksek sayıda taşçı işareti barındırmalarıyla öne çıkmaktadırlar.³⁹² Mevzubahis veriler, bir işareti ayna görüntüsüyle birlikte kullanmanın oldukça yaygın bir uygulama

³⁸⁹ Türk boy damgalarıyla ilgili ve söz konusu örneklerin benzerleri için bkz.: Tuncer Gülensoy, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989; Adilhan Adiloğlu, *Karaçay Malkar Türkleri*, Ankara 2005, ss. 174-220; Nesrin Güllüdağ, "Türklerde Damga Geleneği ve Nogay Türklerinin Damgaları Üzerine Bir İnceleme", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 6 (2015), s. 132-50; Saadettin Gömeç, "Türk Tamgaları Üzerine Bir Deneme", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 13, S. 2 (2024), s. 678-99, doi:10.33206/mjss.1440716; Servet Somuncuoğlu, *Eski Türk Yazıtları Atlası*, ed. Yasin Cemal Galata, Matbuat Yayın Grubu Yayınları, İstanbul 2022.

³⁹⁰ Tespitlerimiz arasında, Kaşgarlı Mahmud, Reşideddin Fazlullah ve Yazıcıoğlu Ali'nin eserlerine göre boy damgası formundaki işaretlerden bazılarının katalog numaraları şu şekildedir: 22-1, 14a-6, 28-1, 13-1, 13-2, 14a-7. Gömeç, "Türk Tamgaları Üzerine Bir Deneme", s. 679.

³⁹¹ "Ayna görüntüsü" tanımı ilk kez tarafımızca kullanılmamış, Binan ve Binan'ın Ağzıkara Hanı'nı konu alan makalelerinde de bu tanımlama yer almıştır. Bkz.: Binan, Binan, "Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematik Bir Yaklaşım", s. 325.

³⁹² Söz konusu yapıların tamamı 100'ün üzerinde taşçı işareti sahipdir. Ancak, Hekim Hanı'nda 207 taşçı işareti tespit edilmesine rağmen karşın bunların arasında yalnızca bir tür işaretin ayna görüntüsüyle kullanılmış olması istisnâ bir durumdur.

Grafik 30. Ayna Görüntüsüyle Birlikte Kullanılan İşaretlerin Yapılardaki Dağılımı.

olduğunu göstermektedir. Taşçı işaretlerinin zaman içerisinde kolayca kaybolabildikleri göz önüne alındığında, bir işareti ayna görüntüsüyle birlikte kullanmanın eldeki verilerin ortaya koyduğundan daha geniş bir uygulama alanına sahip olduğu ileri sürülebilir.

Bir taşçı işaretinin aynı yapıda ayna görüntüsüyle birlikte kullanılmasının sebeplerine ilişkin, örnekler üzerinden önerilerde bulunulabilir. Bu bağlamda, 6-1 ve 6-2 katalog numaralı örnekler üzerinden bir değerlendirme yapılabilir (Grafik 31). 6-1 ve 6-2 katalog numaralı işaretler, incelenen 28 yapının 23'ünde izlenmektedir. Keza diğer araştırmacılar tarafından çalışılan yapılarda da sıklıkla karşılaşılmaktadır.³⁹³

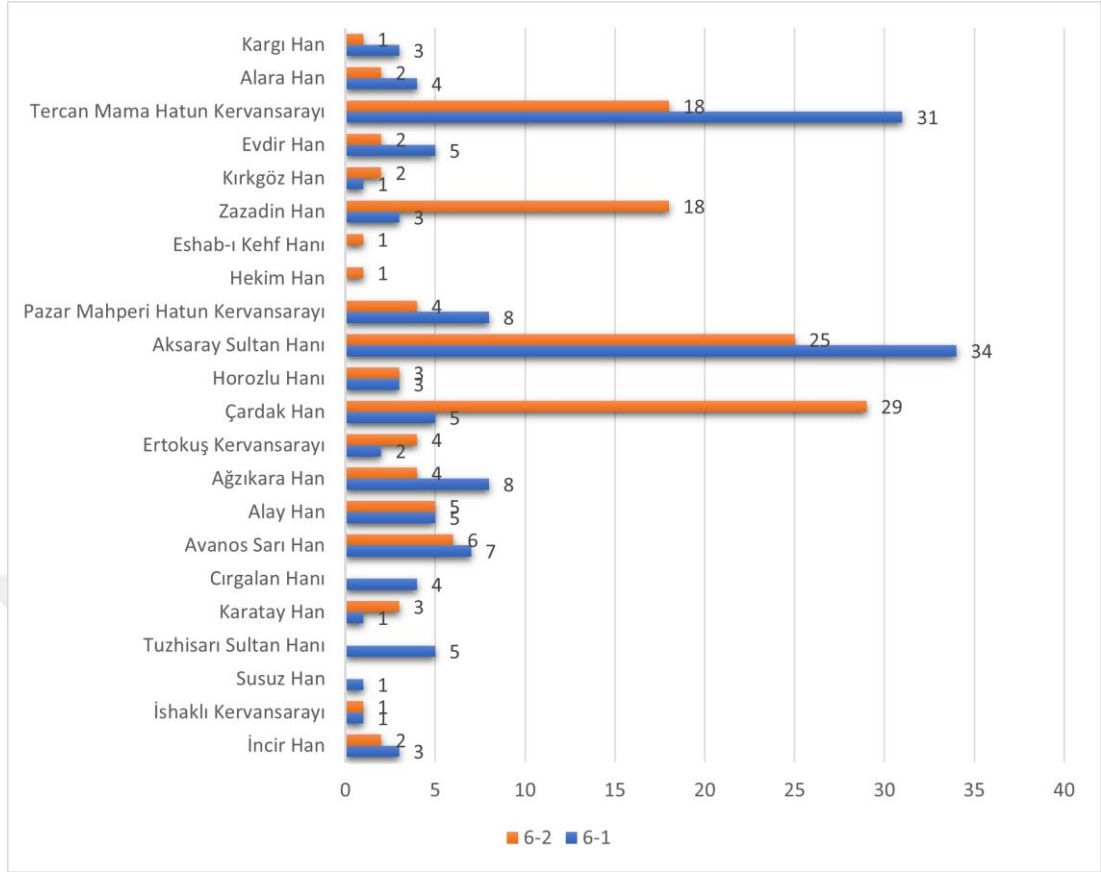
³⁹³ Ali Rıza Bilgin, Süreyya Eroğlu Bilgin, "Anadolu Türk Mimarisinde Taşçı İşaretleri: Genel Bir Literatür Değerlendirmesi", *Sanat Tarihi Dergisi*, C. 33, S. 1 (2024), tbl. 3.

Tablo 47. Ayna Görüntüsü Bulunan İşaretler.

İşaret		Ayna Görüntüsü	
Katalog No.	Çizim	Çizim	Katalog No.
6-1			6-2
6-7			6-10
6-8			6-9
7-1			7-2
7-3			7-4
7-5			7-6
14-6			14-7
14-15			14-16
14a-4			14a-6
14a-5			14a-7
14a-9			14a-10
14a-15			14a-16
15-5			15-6
15-12			15-13
15-16			15a-1
15a-2			15a-3

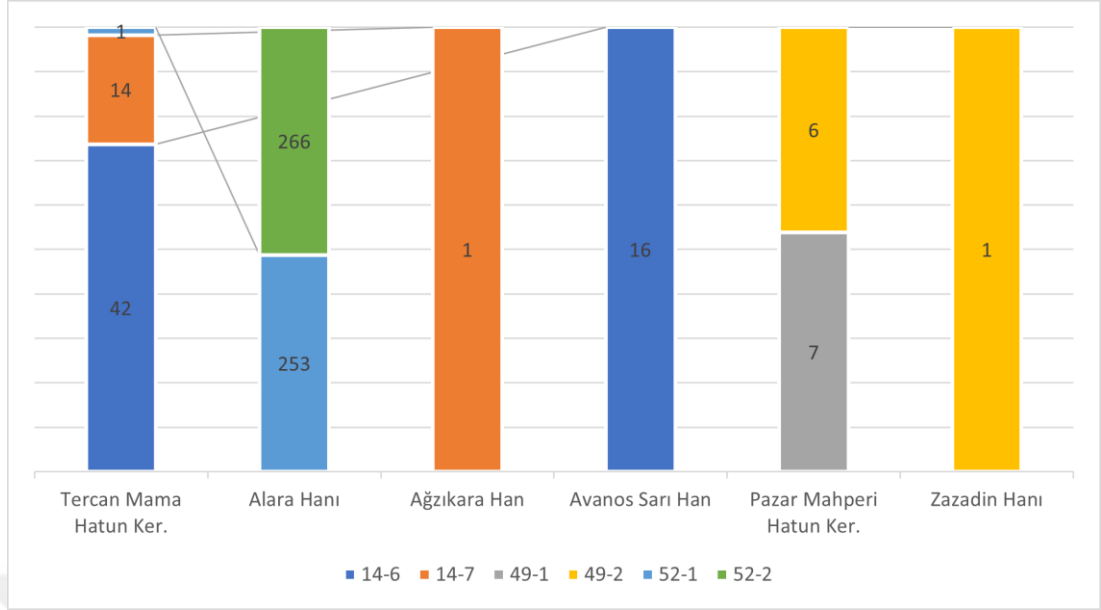
İşaret		Ayna Görüntüsü	
Katalog No.	Çizim	Çizim	Katalog No.
18-1			18-2
18-5			18-6
18-9			18-10
22-3			22-6
29-4			29-5
33-15			33-16
33a-15			33a-16
33b-1			33b-2
34-1			34-2
36b-15			36b-16
44-1			44-2
44-3			44-4
49-1			49-2
49-8			49-9
52-1			52-2

Dolayısıyla bu işaretlerin, gezici taş kesici usta grupları tarafından ücret alabilmek maksadıyla kazındıkları ya da taşın yerleşmesi gereken yeri gösteren veya taşla ilgili ölçü bilgisi veren işlevsel işaretler olması muhtemeldir. Böyle bir durumda aynı şantiyede görev alan gezici ustaların ücretlerde karışıklık çıkmaması adına aynı işaretin ayna şeklini kullanma yoluna başvurdıkları da düşünülebilir. Diğer yandan, bu işaretlerin toplam 23 yapının 17'sinde (%74) birlikte kullanılmış olması, her iki

Grafik 31. 6-1 ve 6-2 Katalog No'lu İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.

işaretin aynı kaynağa (usta, ocak, atölye) ait olma ihtimalini akla getirmektedir. Böyle bir durumda ise aynı atölyeye mensup kimseler tarafından, yapılan işin arasındaki kalite farkını göstermek amacıyla ilgili işaretin ayna görüntüsüyle kullanılmış olduğu ileri sürülebilir. Örneğin, taşçı ustalarının yanında çalışan çırakların, kestikleri taşların üzerine ustalarının işaretlerinin ayna şeklini kazımaları ileri sürülen varsayımın olası bir senaryosudur. Nitekim, söz konusu işaretlerin yapılardaki sayısal dağılımına bakıldığında: İncir Hanı, Avanos Sarı Han, Alay Hanı ve Horozlu Hanlarında dengeli; Kargı Hanı, Alara Hanı, Mama Hatun Kervansarayı, Evdir Hanı, Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Aksaray Sultan Hanı ve Ağzıkara Hanı'nda 6-1'in %50 daha fazla; Zazadin Hanı ve Çardak Hanı'nda ise 6-2'nin %50 daha fazla kullanıldığı görülmektedir. 6-1 katalog numaralı işaretin, 13 yapının 7'sinde, 6-2'ye göre daha fazla sayıda olması bu işaretin asıl olduğunu ve usta tarafından kullanılmış

Grafik 32. 14-6, 14-7, 49-1, 49-2, 52-1, 52-2 Katalog No’lu İşaretlerin Yapılardaki Sayısal Dağılımı.

olabileceğini düşündürmektedir. Ancak, Zazadin ve Çardak Hanlarında 6-2’nin daha fazla sayıda olması bu teoriye muhalif bir durum yaratmaktadır.³⁹⁴

Öte yandan ayna görüntüsüyle birlikte kullanılan taşçı işaretlerinden bazıları sadece bir yapıya özgüdür: “6-7/6-10”, “6-8/6-9”, “33-15/33-16” katalog numaralı işaretler Kırkgöz Han’da, “7-5/7-6” katalog numaralı işaretler Zazadin Hanı’nda, “14a-15/14a-16” katalog numaralı işaretler Tercan Mama Hatun Kervansarayı’nda, “49-8/49-9” katalog numaralı işaretler Ağzıkara Hanı’nda tespit edilmiştir. Bahsolunan örnekler, ayna görüntüsüne sahip taşçı işaretleri hakkında ileri sürdüğümüz; işaretlerin aynı usta/usta grubu tarafından kullanıldığı ve iki işareten birinin ustaya diğerinin bunun altında çalışan çırak ya da kalfa mertebesindeki tayfa tarafından işlendiği fikrini desteklemekte, keza değinilen binaların her birinde sadece o yapıda çalışmış bir usta/usta grubu ve çırak/kalfa olabileceğini göstermektedir.

Yukarıda sayılan örnekler haricinde ayna görüntüsüyle birlikte kullanılan taşçı işaretleri ve görüldükleri yapı sayıları şu şekildedir: “14-6/14-7” katalog numaralı işaretler üç yapıda, “49-1/49-2” ve “52-1/52-2” katalog numaralı işaretler ise ikişer yapıda görülmüştür (Grafik 32). Bu işaretlerin sayısal dağılımı tam manasıyla bütüncül bir sonuç vermemektedir. Fakat, 52-1 ve 52-2 katalog numaralı işaretler, Alara

³⁹⁴ Taşçı işaretlerinin yapı bazında daha detaylı istatistikî verilerle incelenmesi söz konusu tezatlığı ortadan kaldırabilir.

Hanı'nda toplamda 519 taş üzerinde görülmektedirler. Dolayısıyla bu işaretler, yüksek üretim kapasitesine sahip bir organizasyona, birlikte çalışan bir taşçı ustası grubu ya da atölyeye ait olmalıdır. Ayrıca, 52-1 katalog numaralı işaret Alara Hanı dışında sadece Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda tespit edilmiştir. Bu durum Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda çalışmış bir ustanın yaklaşık 30 yıl sonra Antalya'da inşa edilen Alara Hanı'na ekibiyle gelerek çalıştığını; ekibindeki tecrübeli kişilerin 52-1 katalog numaralı işareti kullanırken, daha az tecrübeli alt kademe çalışanların ise 52-2 katalog numaralı işareti kullandıkları ileri sürülebilir. Bununla birlikte, her iki yapının plan özellikleri bakımında eş odaklı hanlar grubunda yer alması, varılan kanıyı destekleyici unsurlardandır. Bu saptamalar aynı zamanda, taşçı ustalarının yapının planlanması sürecine dahil olduğunu ya da her iki inşaatında sorumlusunun aynı kişi olduğunu ve belirli bir taşçı ekibiyle çalıştığını düşündürmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler ışığında ayna görüntüsüyle birlikte kullanılan taşçı işaretleri hakkında örnekler eşliğinde ileri sürdüğümüz hipotezlerin tümü yanlışlanabilir. Farklı bir bakış açısıyla bakıldığında, belki de bir işaretin ayna görüntüsünün bulunmasının yegâne sebebi, taşçı ustalarının işaretlerini düzgün kazıma konusuna ehemmiyet arz etmemeleri ve simetrik de işlense işaretlerin hangi kaynağa/gruba ait olduğunun herkesçe biliniyor olmasıdır.³⁹⁵ Ancak, bu bağlamda düşünüldüğünde daha fazla sayıda ayna görüntüsüne sahip taşçı işareti türü olması gerektiği de açıktır.

1.1.3. Birbirinin Türevi Olan Kataloglanmaları Sorunlu Taşçı İşaretleri

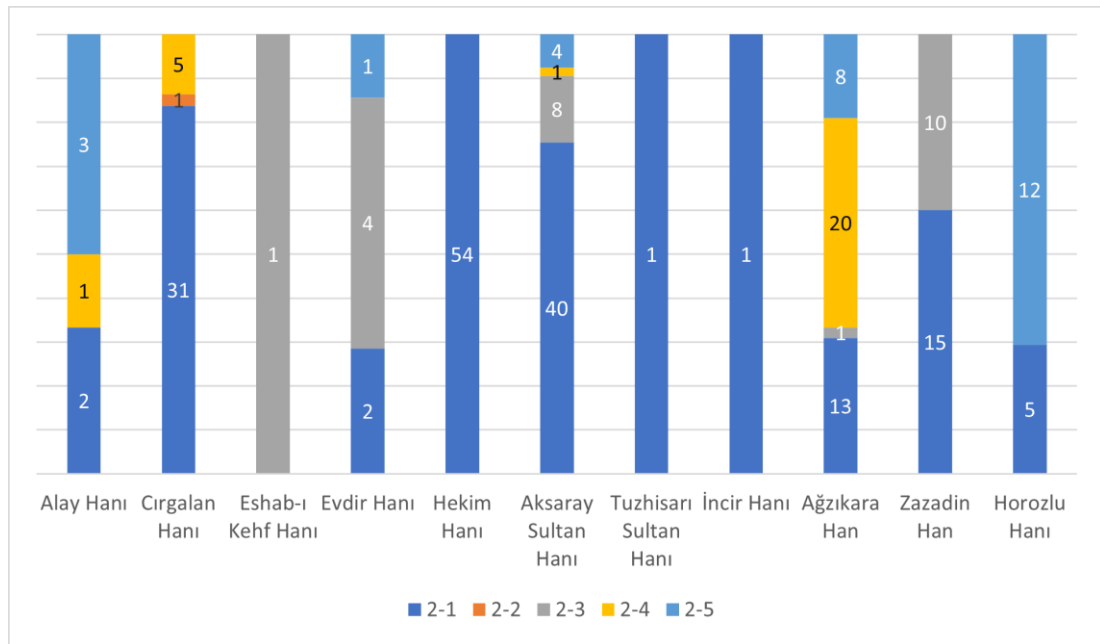
Taşçı işaretlerinin birçoğunun yapıların erişimi güç yerlerinde bulunmaları, ilk işlenme esnasında özensizce kazınmaları ve/veya zaman içerisinde korozyona uğramaları belgelenmelerinde güçlükler yol açmaktadır. Bu durum, özellikle taşçı işaretlerini sınıflandırmayı zorlaştırmaktadır. Anadolu Türk mimarisindeki taşçı işaretlerine dair literatürde yer alan verilerin az sayıda ve sınırlı olması sebebiyle katalogda yer alan bazı taşçı işaretlerinin gruplandırmalarında hatalar meydana gelebileceği öngörülerek, bu başlık altında korozyona uğradığı ve/veya hatalı/eksik

³⁹⁵ Binan ve Binan konu hakkında yazdıkları malumatta Avrupa'dan bir örnek vererek aynı taşçı ustanın işaretinin simetrisini de kullanabildiğini belirtmişlerdir. Bkz.: Binan, Binan, "Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematik Bir Yaklaşım", s. 325.

işlendiği için tarafımızca farklı kaydedilmiş olabilecek işaretler ile grafik açıdan birbirine yakın türev işaretlerden örnekler verilerek bunlara ilişkin mütalaada bulunulacaktır.³⁹⁶

1.1.3.1. 2-1, 2-2, 2-3, 2-4 ve 2-5 Katalog Numaralı İşaretler

Türev ya da aynı işaretin küçük farklarla kazınması neticesinde ortaya çıktığı düşünülen örneklerin başında 2-1, 2-2, 2-3, 2-4 ve 2-5 katalog numaralı işaretler gelmektedir (Levha 32). Biçimlenişleri açısından bu işaretler arasında 2-1, 2-2 ve 2-5 birbirleriyle oldukça yakındır. 2-1 ve 2-5 yalnızca iki yandaki çizgilerin açısındaki küçük farklarla birbirinden ayrılırken, 2-2 numaralı işaret, köşelerden gelip ortada birleşen çizgilerin birbirinin üstüne binmesiyle diğerlerinden ayrılır. 2-3, iki yandan gelen çizgilerin zeminde değil daha yukarıda birleşmesi, 2-4 ise iki yandaki çizgilerin ortada değil kenarlara daha yakın kısımlarda birleşmesinden meydana gelmektedir. Söz konusu işaretlerin yapıları göre sayısal dağılımlarına bakıldığında; 11 yapının 10'unda bulunan 2-1'in en yaygın form olduğu, ardından 5 yapıda saptanan 2-5 ve 2-3 ile 4 yapıda belirlenen 2-4'ün bunu takip ettiği, 2-2'nin ise tek yapıda tespit edildiği görülmektedir (Grafik 33). Söz konusu işaretlerin yoğun olduğu Cırgalan Hanı'nda görülen 2-2'nin aslında 2-1'in yanlışlıkla kazınmış bir örneği olduğu iddia edilebilir. 2-1 ve 2-5 katalog numaralı işaretlerin 4 yapıda ortak kullanıldığı ve bunlar arasından

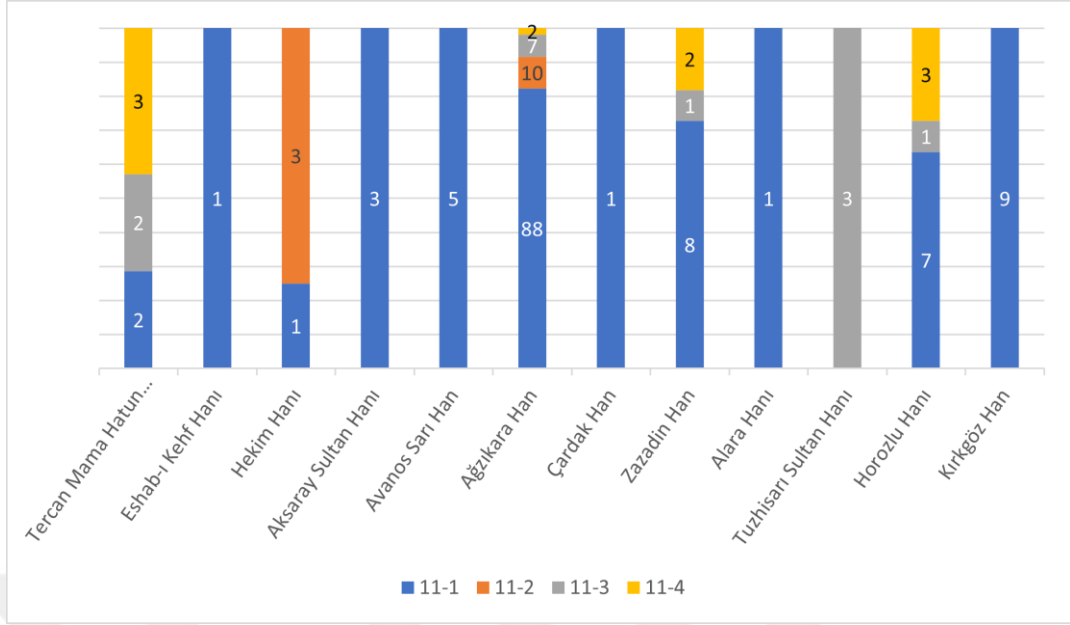

Grafik 33. 2-1, 2-2, 2-3, 2-4 ve 2-5 Katalog Numaralı İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımı

Levha 32. 2-1, 2-2, 2-3, 2-4 ve 2-5 Katalog Numaralı İşaretlerin Çeşitli Yapılardan Örnekleri. **1: Cırgalan Hanı**, Kat. No. 2-1; **2: Cırgalan Hanı**, Kat. No. 2-2; **3: Cırgalan Hanı**, Kat. No. 2-4; **4: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 2-1; **5: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 2-3; **6: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 2-4; **7: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 2-5; **8: Hekim Hanı**, Kat. No. 2-1; **9: Tuzhisarı Sultan Hanı**, Kat. No. 2-1; **10: İncir Hanı**, Kat. No. 2-1; **11: Horozlu Hanı**, Kat. No. 2-1; **12: Horozlu Hanı**, Kat. No. 2-5; **13: Ağzıkara Hanı**, Kat. No. 2-4; **14: Alay Hanı**, Kat. No. 2-4; **15: Zazadin Hanı**, Kat. No. 2-3.

3'er yapıda 2-3 ve 2-4'ün şemaya dahil olduğu görülmüştür. Bu veriler ışığında, 2-1, 2-3, 2-4 ve 2-5'in aynı kaynağa ait olduğu ileri sürülebilir. Yalnızca, Hekim Hanı'nda bulunan 2-1 katalog numaralı işaret örnekleri bu durumun aleyhinde bir olgu yaratsa da anılan tek kaynağın aslında kurumsal bir yapı/örgüt olabileceği ve buna bağlı

Grafik 34. 11-1, 11-2, 11-3, 11-4 Katalog Numaralı İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımı

ustaların farklı yapılarda aynı anda ya da tek başlarına çalışmış olabileceği düşünülebilir. İşaretlerin ortak kullanıldığı, Cırgalan, Hekim, Zazadin ve Aksaray Sultan Hanlarında 2-1'in %50'den fazla sayıda yer alması, Ağzıkara Hanı ile Horozlu Hanlarında ise yine dikkate değer sayıda bulunması, temel işaretin 2-1 olduğunu, diğerlerinin bundan türediğini ve asli şeklin küçük farklarla yorumlanarak kazanmış örnekleri olduğunu düşündürmektedir. Keza, taşçı ustalığını çırağına devreden bir usta tarafından işaretin de aktarılması ve devralan tarafından yeniden yorumlanması olasılığı da hayli yüksektir.

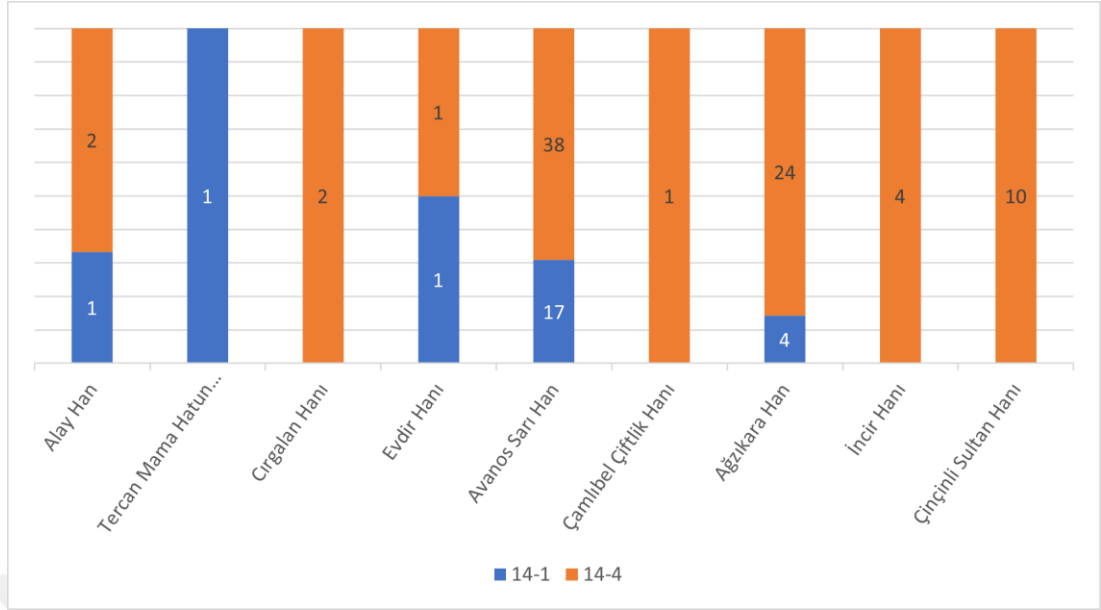
1.1.3.2. 11-1, 11-2, 11-3 ve 11-4 Katalog Numaralı İşaretler

Belgeleme konusunda problemleri bir başka taşçı işareti grubu ise 11-1, 11-2, 11-3 ve 11-4'tür. Bahsolunan taşçı işaretlerinin yapı bazında dağılımına bakıldığında, 11-1 katalog numaralı işaretin 12 yapının 11'inde yer aldığı görülmektedir (Grafik 34). Mevzubahis işaretlerde de 2-1 örneğindeki gibi temel şeklin 11-1 numaralı işaret olma ihtimali yüksektir. Fakat konu kapsamındaki yapılar özelinde detaylı bir çözümleme yapıldığında küçük farkların mevcudiyeti ortaya çıkmaktadır. Ağzıkara Hanı'nda bu işaretlerin sayısal bakımdan fazla olması, bu yapıdaki örneklerin söz konusu işaretlerin asli formlarını temsil ettiğini düşündürmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Hekim Hanı'ndaki 11-2 katalog numaralı işaretler, Ağzıkara Hanı örneklerinden küçük farklarla ayrılmaktadır (Levha 33). Hekim Hanı'ndaki 11-2 katalog numaralı

işaretlerin yatay uzanan çizgileri daha uzun tutulmuş ve yaklaşık 30°'lik açıyla çekilmişlerdir. 11-3 ve 11-4 katalog numaralı işaretlerin, Tercan Mama Hatun Kervansarayı ve Tuzhisarı Sultan Hanı'nda bulunan emsallerinde, diğer yapılardaki örneklerle kıyaslandığında form açısından küçük farklar görülmektedir. Bu örnekler

Levha 33. 11-1, 11-2, 11-3 ve 11-4 Katalog Numaralı İşaretlerin Çeşitli Yapılardan Örnekleri. **1 ve 2: Hekim Hanı**, Kat. No. 11-2; **3 ve 4: Ağzıkara Hanı**, Kat. No. 11-2; **5: Tercan Mama Hatun Kervansarayı**, Kat. No. 11-3; **6: Tercan Mama Hatun Kervansarayı**, Kat. No. 11-4; **7: Tuzhisarı Sultan Hanı**, Kat. No. 11-3; **8: Ağzıkara Hanı**, Kat. No. 11-3; **9: Zazadin Hanı**, Kat. No. 11-3; **10: Horozlu Hanı**, Kat. No. 11-3; **11: Horozlu Hanı**, Kat. No. 11-4; **12: Zazadin Hanı**, Kat. No. 11-4; **13: Kırkgöz Han**, Kat. No. 11-1; **14: Çardak Hanı**, Kat. No. 11-1; **15: Avanos Sarı Han**, Kat. No. 11-1; **16: Eshab-ı Khef Hanı**, Kat. No. 11-1.

Grafik 35. 14-1 ve 14-4 Katalog Numaralı İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımı. arasındaki biçimsel ayrılık, yatay çizginin hayli uzaması ve paralel hatların daralması şeklinde izlenmektedir. Benzer bir ayrım, Kırkgöz Han'da tespit edilen 11-1 katalog numaralı işaret örneklerinde de görülmektedir. Söz konusu yapıda bulunan örneklerin tamamı dikdörtgen formunu andırmaktadır. Tüm bu işaretlerin arasında ufak farklar

Levha 34. 14-1 ve 14-4 Katalog Numaralı İşaretlerin Çeşitli Yapılardan Örnekleri. **1:** Evdır Hanı, Kat. No. 14-1; **2:** Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Kat. No. 14-1; **3:** Avanos Sarı Han, Kat. No. 14-1; **4:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 14-1; **5:** İncir Hanı, Kat. No. 14-4; **6:** Cirgalan Hanı, Kat. No. 14-4; **7:** Avanos Sarı Han, Kat. No. 14-4; **8:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 14-4.

olsa da bunların temelde 11-1 katalog numaralı işaretten türediğini veya bunun hatalı kazanmış emsalleri³⁹⁷ olduğunu ileri sürmenin yanlış olmayacağı kanısındayız.

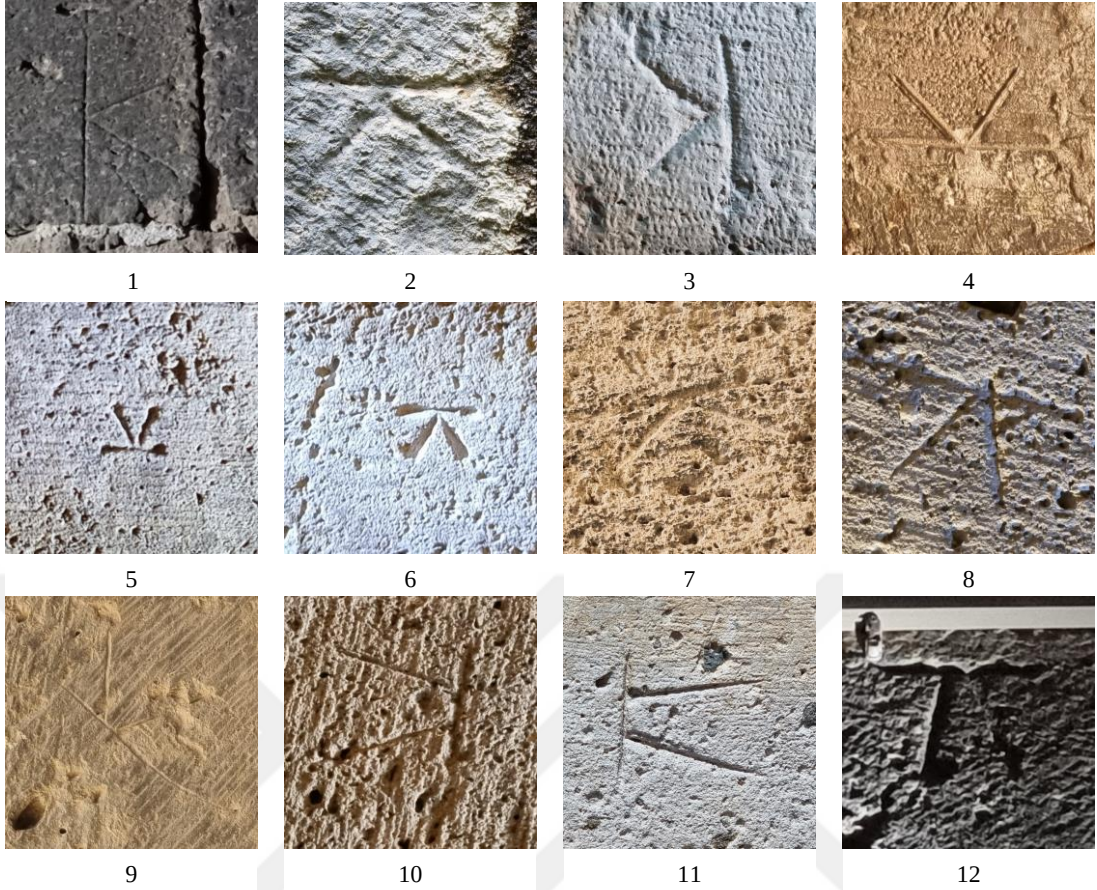
1.1.3.3. 14-1 ve 14-4 Katalog Numaralı İşaretler

Bu başlık altında değerlendirilecek olan işaretler, “Y” formuna sahip olan 14-1 “Y” ve 14-4 “𐤎” katalog numaralı işaretlerdir. Söz konusu taşçı işaretleri biçimsel açıdan birbirine hayli yakın olduklarından bunların tasnifi konusunda birtakım problemler yaşanabilmektedir. Katalogta iki işaretin ayrımı şu şekilde yapılmıştır: “Y” formunda olanlar 14-1 kategorisine, kolların dengeli bir şekilde eşit uzunlukta ve eşit açılarla açıldığı işaretler ise 14-4 kategorisine dahil edilmiştir (Levha 34). Yapılar arasındaki dağılımlarına bakıldığında, 14-4 katalog numaralı işaretin 9 yapının 8’inde bulunduğu görülmektedir (Grafik 35). Söz konusu işaretlerin en fazla görüldüğü yapılar olan Avanos Sarı Han ile Ağzıkara Hanı’nın bu işaretlerin aslını yansıttığı ileri sürülebilir. Ayrıca, harap vaziyetteki Çinçinli Sultan Hanı’nda tespit edilen 11 işaretten 10’u 14-4 katalog numaralı işaretlerdir. Her iki işaretin de görüldüğü yapılar incelendiğinde, 14-4’ün sayısal olarak çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bu iki işaret için de sıraladığımız diğer taşçı işaretleri örneklerinde olduğu gibi bir asli biçiminin olduğu ve 14-4 katalog numaralı işaretin temel teşkil ettiği ileri sürülebilir.

1.1.3.4. 19-1 ve 19-2 Katalog Numaralı İşaretler

19-1 ve 19-2 katalog numaralı işaretler, biçimsel özellikleri bakımından birbirlerine-yakın bir başka taşçı işareti grubudur. Çalışmamız esnasında taşçı işareti tespit ettiğimiz 28 yapının 15’inde karşımıza çıkan bu işaretler, yaygın bir kullanım alanına sahiptirler (Grafik 36). Yunan alfabesindeki pi “π” harfine olan benzerlikleriyle dikkat çeken bu işaretler, birbirlerinden iki yandan gelen çizgilerin yatay çizgi üzerinde birleşmesi (𐤎) ya da ayrı durmasıyla (𐤏) ayrılırlar (Levha 35). 19-2 katalog numaralı işaretin bazı emsalleri form açısından 11-2 katalog numaralı (𐤏) işareti çağrışırsa da 11-2 katalog numaralı işaretin örneklerinde paralel uzanan çizgiler 90°’lik açıyla uzatılmış ve bunların bağlandıkları yatay hat daha kısa tutulmuştur. 19-2 katalog numaralı işaretlerde ise yatay hat daha uzun ve buna bağlanan paralel çizgiler 19-1 katalog numaralı işaretteline benzer şekilde açılı

³⁹⁷ 11-2, 11-3 ve 11-4 katalog numaralı işaretlerin bazı örneklerinde paralel çizgilerin (bacakların) üzerine oturduğu yatay çizginin dışarıya taşan kısımları çok kısa olduğu için bu nevi emsallerin hatalı kazıma sonucu ortaya çıkmış olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

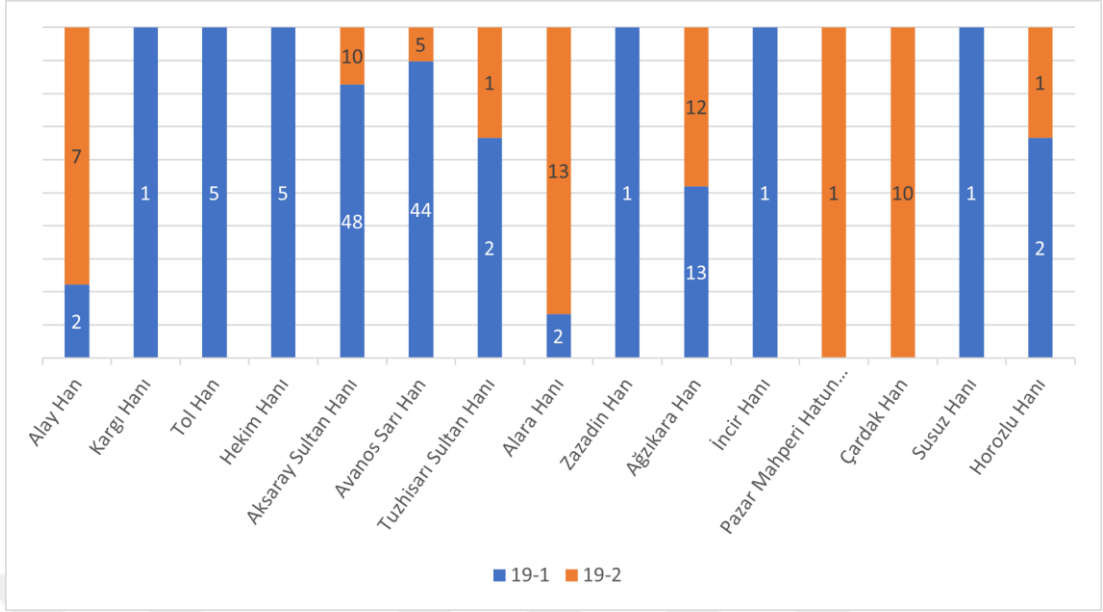

Levha 35. 19-1 ve 19-2 Katalog Numaralı İşaretlerin Çeşitli Yapılardan Örnekleri: **1:** Tuzhisarı Sultan Hanı, Kat. No. 19-1; **2:** Tol (Mutbel) Hanı, Kat. No. 19-1; **3:** Susuz Hanı, Kat. No. 19-1; **4:** Avanos Sarı Han, Kat. No. 19-1; **5, 6, 7 ve 8:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 19-1; **9:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 19-2; **10:** Çardak Hanı, Kat. No. 19-2; **11:** Alay Hanı, Kat. No. 19-2; **12:** Horozlu Hanı, Kat. No. 19-2.

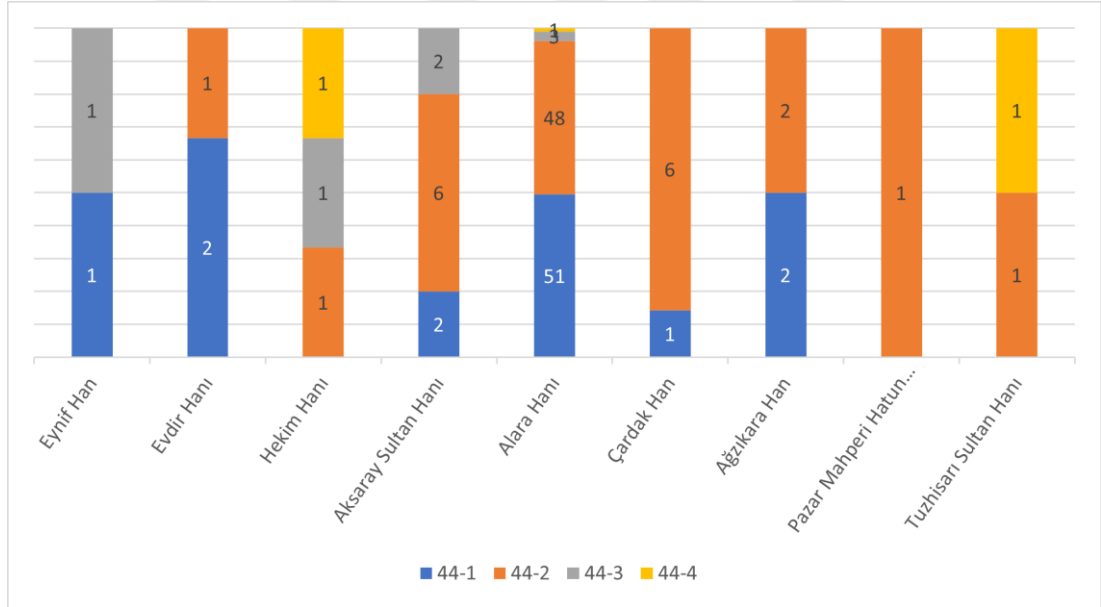
çekilmiştir.³⁹⁸ Her iki işaretin bulundukları 15 yapının 7'sinde birlikte kullanıldıkları görülmüştür. Ancak birlikte kullanıldıkları yapılarda sayı bakımından 19-1 lehine büyük fark olması ve 19-1'in 19-2'ye oranla daha fazla sayıda yapıda belirlenmiş olması, bu işaretin asli işaret olduğunu düşündürmektedir. 19-2'nin bazı emsallerine bakıldığında, paralel çizgilerin yatay düzlemde birbirlerine oldukça yakın bir şekilde kazındıkları ve neredeyse 19-1 gibi görünen örneklerin mevcudiyeti yukarıda ileri sürülen bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

Aynı taşçı işaretinin bir yapıda çalışan birden fazla kimse tarafından kullanıldığı, 19-1 katalog numaralı işaretin Aksaray Sultan Hanı'nda görülen örnekleri

³⁹⁸ 11-2 ve 19-2 katalog numaralı işaretlerin ayrı işaretler oldukları yapısal dağılımlarını gösteren grafiklerde de görülmektedir. 11-2 katalog numaralı işaret yalnızca Ağzıkara Hanı ve Hekim Hanı'nda görülürken, 19-2 katalog numaralı işaret 9 yapıda görülmektedir.

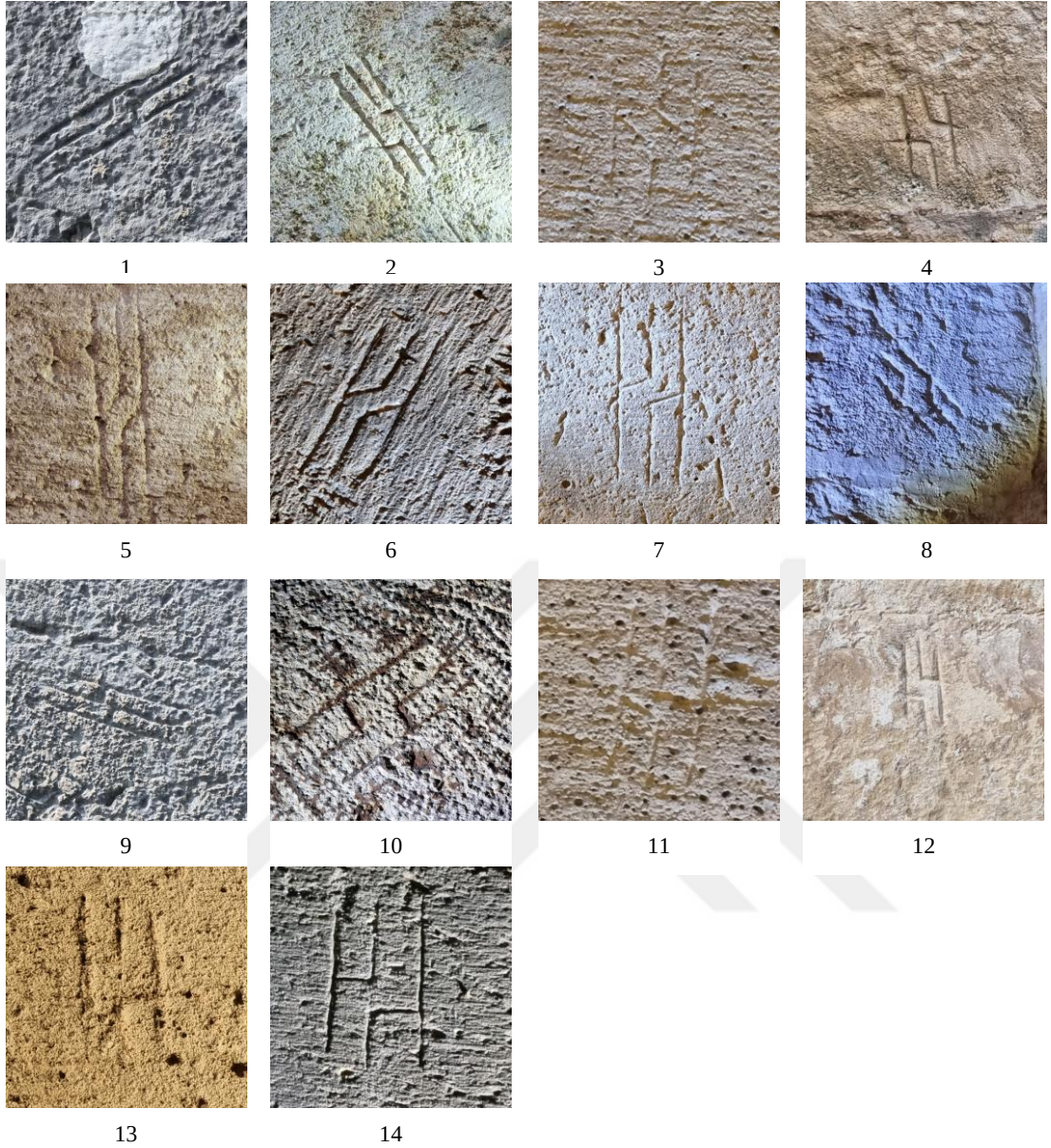

Grafik 36. 19-1 ve 19-2 Katalog Numaralı İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımı. üzerinden anlaşılmaktadır. Yaklaşık 4 taşın yüzeyindeki emsalleri daha derin ve küçük boyutlarda kazınmış iken, kazınmışken geriye kalan 44 örnek daha büyük boyutlu ve daha yüzeysel şekilde kazınmıştır (Levha 35: 5-8).³⁹⁹

Grafik 37. 44-1, 44-2, 44-3, 44-4 Katalog Numaralı İşaretlerin Yapılara Göre Sayısal Dağılımı.

³⁹⁹ 44 örnek arasında da küçük farklılıklar vardır ancak bunların detayları tek yapı düzeyinde taşıcı işaretleri incelendiğinde değinilmesi gereken bir konudur.

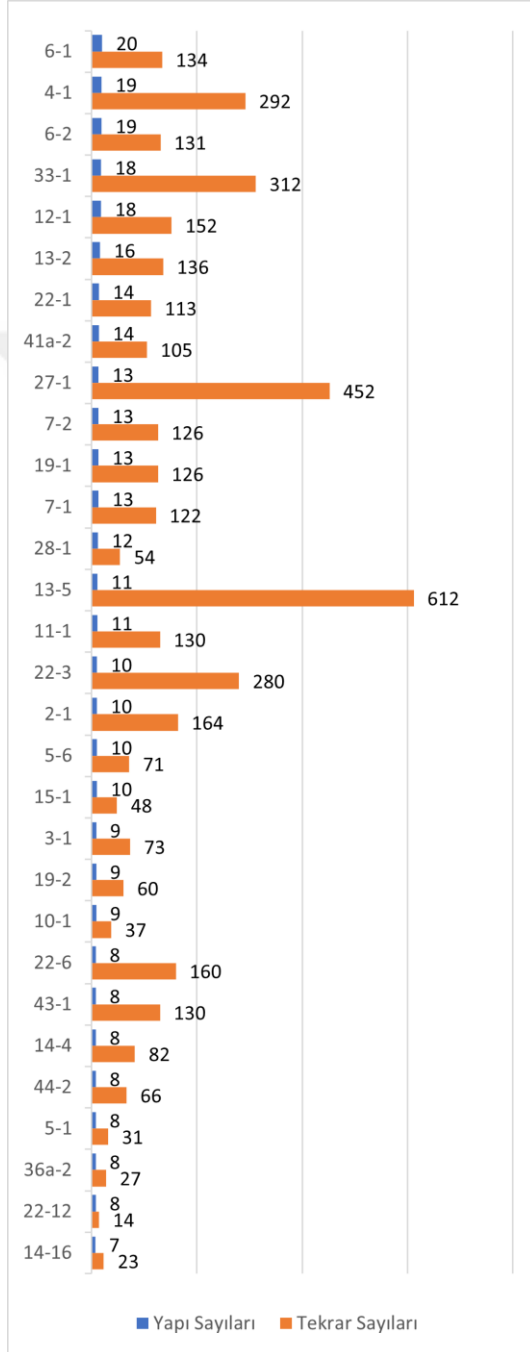

Levha 36. 44-1, 44-2, 44-3 ve 44-4 katalog Numaralı İşaretlerin Çeşitli Yapılardan Örnekleri: **1: Eynif Hanı**, Kat. No. 44-1; **2: Evdir Hanı**, Kat. No. 44-1; **3: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 44-1; **4: Alara Hanı**, Kat. No. 44-1; **5: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı**, Kat. No. 44-2; **6: Çardak Hanı**, Kat. No. 44-2; **7: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 44-2; **8: Alara Hanı**, Kat. No. 44-2; **9: Eynif Hanı**, Kat. No. 44-3; **10: Hekim Hanı**, Kat. No. 44-3; **11: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 44-3; **12: Alara Hanı**, Kat. No. 44-3; **13: Hekim Hanı**, Kat. No. 44-4; **14: Tuzhisarı Sultan Hanı**, Kat. No. 44-4.

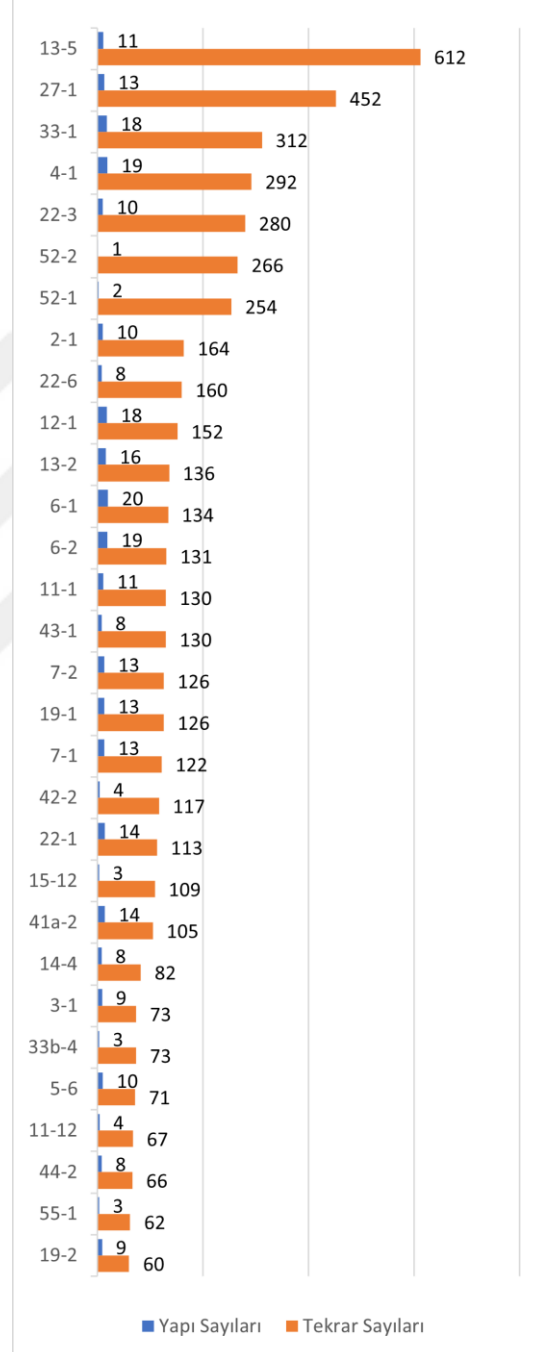
1.1.3.5. 44-1, 44-2, 44-3 ve 44-4 Katalog Numaralı İşaretler

Bu başlık altındaki örneklere hem birbirlerinin ayna görüntüsü olmaları hem de ve işlenmelerindeki küçük farklılıktan dolayı ayrı katalog numaraları verilmiştir. 44-1 “𐤀𐤍𐤖𐤓” ve 44-3 “𐤀𐤍𐤖𐤓” ile 44-2 “𐤀𐤍𐤖𐤓” ve 44-4 “𐤀𐤍𐤖𐤓” katalog numaralı işaretler, kendi

içlerinde yalnızca ortadaki çizginin eğimli işlenmesi yönüyle ayrılmaktadır (Levha 36). Söz konusu işaretlerin yapılardaki sayısal dağılımlarına bakıldığında, 44-2 ve 44-1'in hayli yaygın olduğu görülmektedir (Grafik 37). Bu da sözü edilen işaretlerin asıllarının, ortadaki yatay çizgileri 90°'lik açıyla çekilen 44-3 ve 44-4 değil, eğimli

Grafik 38. Tez Çalışması Kapsamında Tespit Edilen Taşçı İşaretleri Saptandıkları Yapı Sayılarına Göre İlk 30 İşaret Türü.

Grafik 39. Tez Çalışması Kapsamında Tespit Edilen Taşçı İşaretleri Tekrar Sayılarına Göre İlk 30 İşaret Türü.

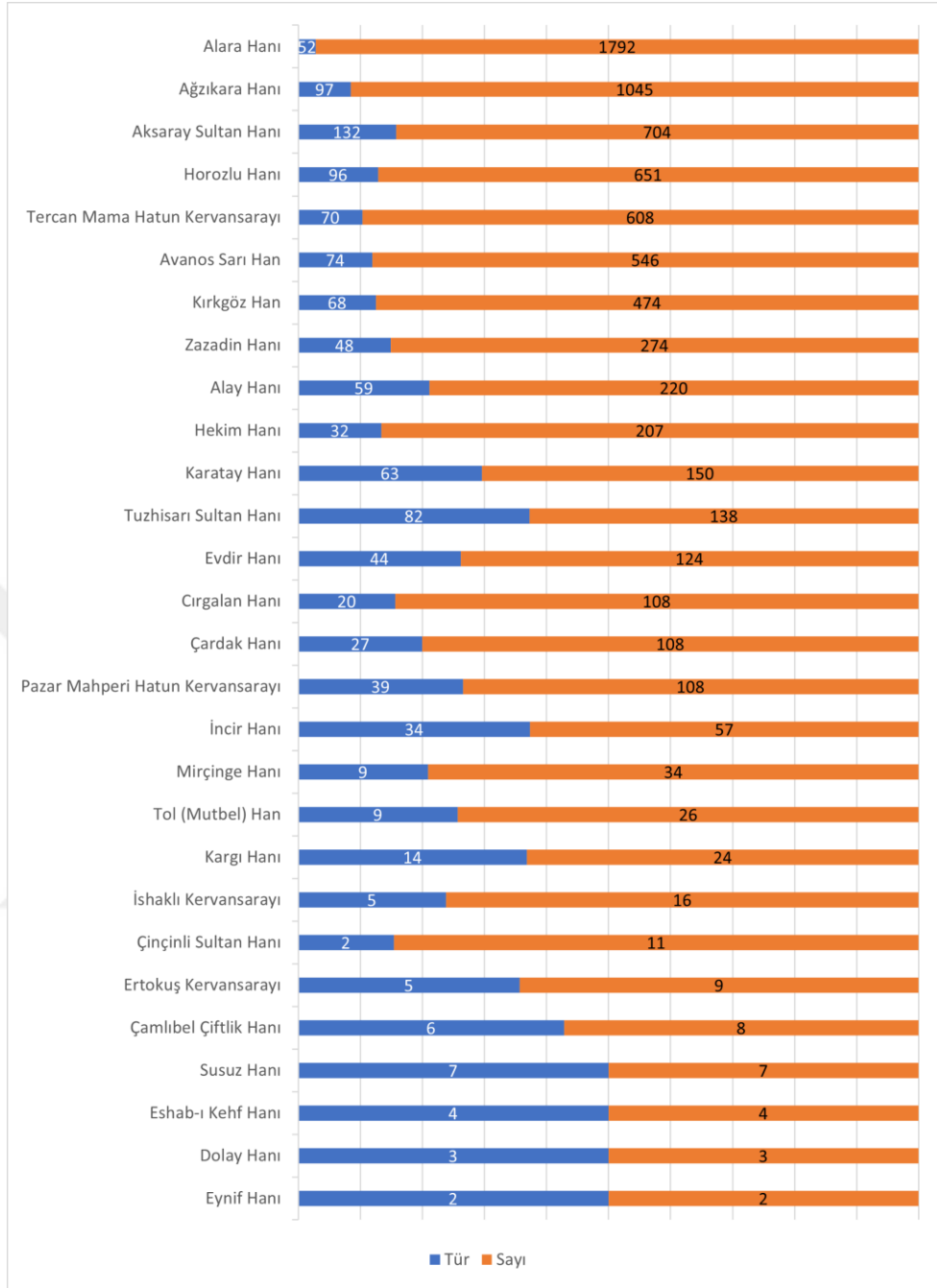
çekilen varyasyonu olan 44-1 ve 44-2 olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, bu işaretlerin en fazla sayıda karşımıza çıktığı Alara Hanı'nda dördünün birden görülmesi ve aralarında 44-1 ve 44-2 katalog numaralı işaretlerin çoğunlukta olması da bu durumu destekler niteliktedir.

1.2. Taşçı İşaretlerinin Sayısal Bağlamda Değerlendirilmesi

Bu tez çalışması kapsamında, taşçı işaretlerinin belgelenmesinin yanı sıra farklı yapılardaki taşçı işaretleri arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmak da hedeflenmiştir. Bu bağlamda 503 farklı türdeki 7465 taşçı işaretinin biçimsel yönden benzerliklerine dayalı oluşturulan istatistiki veriler kullanılarak değerlendirilmesi yapılacaktır.

Bu çalışma kapsamında incelenen 28 yapıdaki taşçı işaretlerinin türleri ve sayıları arasında istikrarlı bir ilişki görülmemektedir (Grafik 40). Örneğin, Zazadin Hanı, Avanos Sarı Han, Aksaray Sultan Hanı ve Ağzıkara Hanı başta olmak üzere, çok sayıda taşçı işaretiye sahip ve özgünlüğünü büyük oranda korumuş yapılarda çok daha fazla taşçı işareti türü bulunmasına rağmen Alara Hanı'ndaki taşçı işareti sayısına ulaşamamaktadır. Bu durum, yapının inşasından sorumlu kimselerin ve taşçı ustalarının çalışma şekillerinin bina-özelinde farklılık gösterdiğini ve tür bakımından az, fakat nicelik yönünden fazla taşçı işareti bulunan yapılarda belirli bir taşçı işareti kazıyan kişilerin kalabalık gruplar halinde çalıştıklarını göstermektedir. Bu çıkarım yukarıda, kataloglanması sorunlu işaretlerin ele alındığı kısımda verilen, bir yapıda biçimsel olarak aynı fakat işleniş yönüyle farklı taşçı işareti örnekleriyle de desteklenmektedir. Taşçı işaretlerinin tek yapı ölçeğinde detaylıca incelendiği çalışmalarla bu uygulamanın varlığı kesin bir şekilde kanıtlanacaktır.

Tespit edilen 503 taşçı işareti türü arasında 150'si, iki veya daha fazla sayıda farklı yapıda görülmektedir. 259 tür ise yapı sayısı fark etmeksizin en az iki kez kazanmıştır. Başka bir deyişle 353 türde işaret sadece bir yapıda tespit edilmiş ve bunların 244'ü bir yapıda bir kez saptanmış, geriye kalan 109 türdeki işaret ise tespit edildikleri yapıda birden fazla kez tekrar etmiştir. Sayısal açıdan bir yapıda bir kez tespit edilmiş işaret örneklerinin yüksek olması, çalışmamız için öngörülen bir durumdur. Anadolu Türk mimarisinde taşçı işaretlerinin özellikleri tam manasıyla bilinemediğinden, kataloglanan işaretlerin arasına ihtiyaten dahil edilmiş grafiti

Grafik 40. Tez Çalışması Kapsamında İncelenen Yapılardaki Taşçı İşaretlerinin Tür ve Sayıları Arasındaki İlişki.

niteliğinde olduğunu düşündüğümüz kazımlar da bulunmaktadır. Ancak buna dayanarak, bir yapıda bir kez saptanan 244 türün tamamının grafiti olduğunu ve bunların taşçı işareti olmadığını söylemek doğru bir çıkarım olarak kabul edilemez. Bunun nedeni de incelenen yapıların bir kısmının harap durumda olması ve taşçı işaretlerinin kolayca tahribata uğrayarak yok olması neticesinde tek kalmış ve türdeşleri yok olmuş taşçı işaretlerinin olabileceğidir. Örneğin, yalnızca Alara

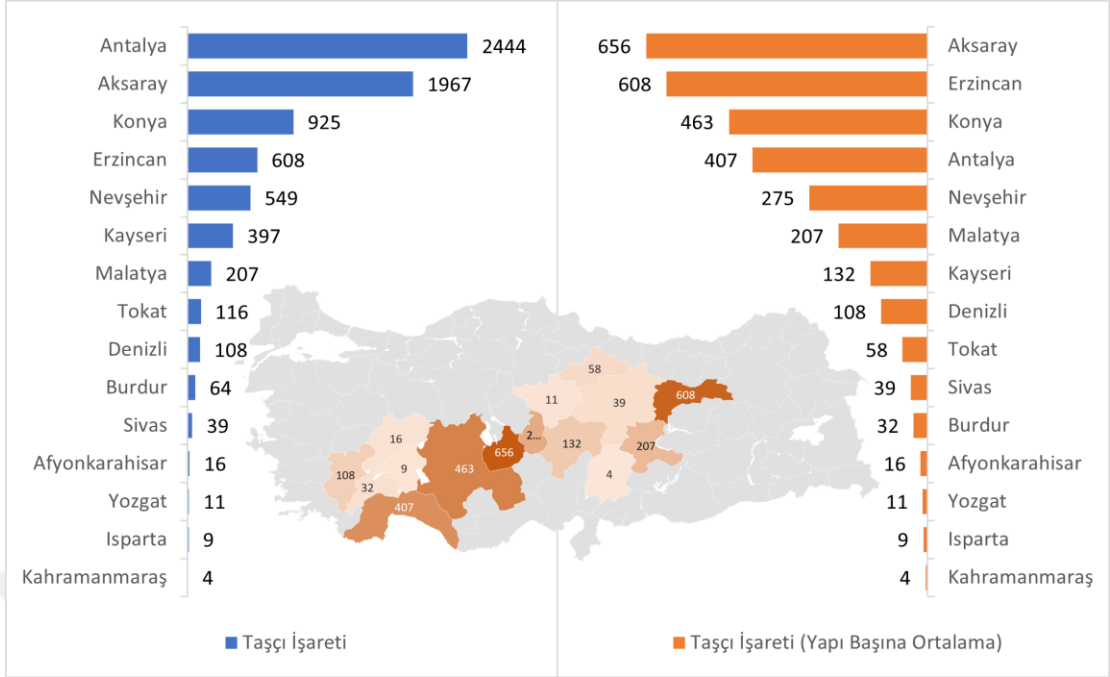
Tablo 48. En Fazla Sayıda Görülen Taşçı İşaretleri ve En Fazla Yapıda Görülen Taşçı

En Fazla Sayıda Tespit Edilen Taşçı İşaretleri				En Çok Yapıda Tespit Edilen Taşçı İşaretleri			
Kat. No.	Çizim	Kat. No.	Çizim	Kat. No.	Çizim	Kat. No.	Çizim
13-5		7-2		6-1		22-3	
27-1		19-1		4-1		2-1	
33-1		7-1		6-2		5-6	
4-1		42-2		33-1		15-1	
22-3		22-1		12-1		3-1	
52-2		15-12		13-2		19-2	
52-1		41a-2		22-1		10-1	
2-1		14-4		41a-2		22-6	
22-6		3-1		27-1		43-1	
12-1		33b-4		7-2		14-4	
13-2		5-6		19-1		44-2	
6-1		11-12		7-1		5-1	
6-2		44-2		28-1		36a-2	
11-1		55-1		13-5		22-12	
43-1		19-2		11-1		14-16	

Hanı'nda tespit edilmiş, 266 kez tekrarlanmış olan 52-2 katalog numaralı işaretin yüksek tekrerrür oranı, bu işaret türünün taşçı işareti olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymaktadır.⁴⁰⁰

Ancak, Alara Hanı'nın günümüze kadar korunamayıp harap vaziyette ulaştığı ve söz konusu işaretin yapıda bir kez tespit edilebildiği bir senaryoyla da karşı karşıya kalınabilirdi. Dolayısıyla nicelik yönünden düşük seviyelerdeki işaretler de taşçı işareti olabileceğinden kayıt altına alınmalıdır. Bu tez çalışmasında olduğu gibi geniş

⁴⁰⁰ Yalnızca tekrar sayısı değil, türdeşler arasındaki işleme benzerliği de (derinlik, boyut vb.) taşçı işareti olduğunu göstermektedir.

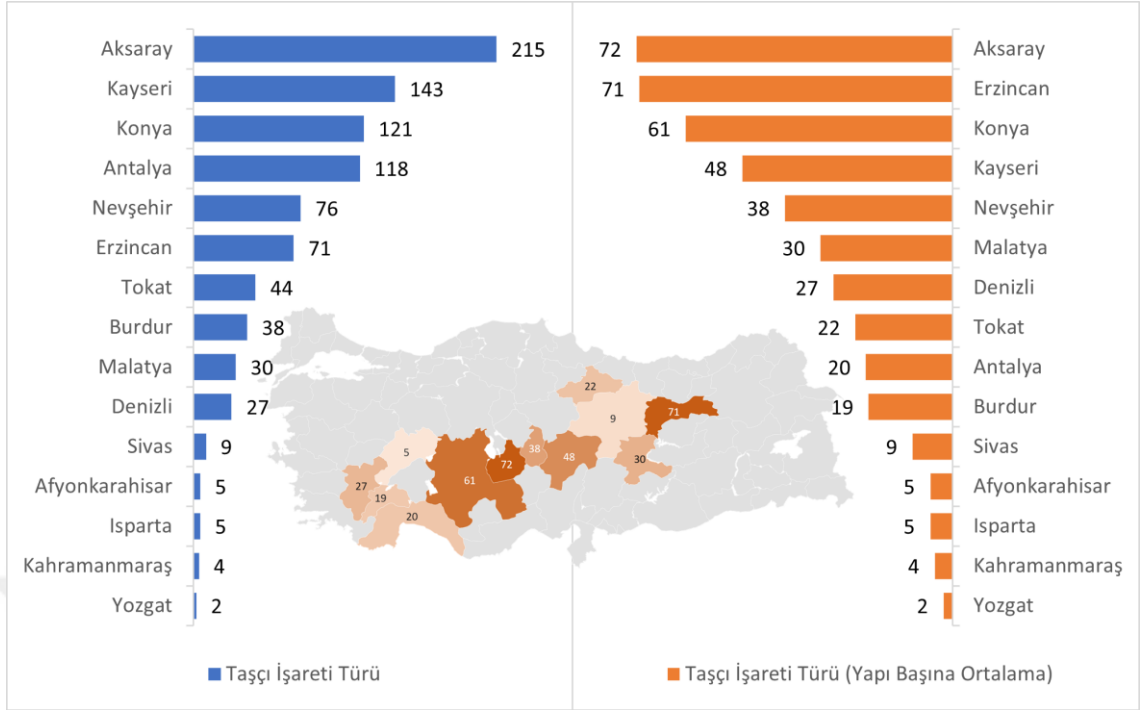
Grafik 41 Tez Çalışması Kapsamında Tespit Edilen Taşçı İşareti Sayılarının İl Bazında Dağılımı (Solda) Tür Başına Tekrar Oranları Ortalaması (Sağda) ve Ortalama Değerlerin Harita Üzerinde Gösterimi (Ortada)

kapsamlı çalışmalarda üzerinde gerektiği kadar durulmаса da tek yapı ölçeğinde yapılacak çalışmalarda önem arz etmektedir.⁴⁰¹ Örneğin bu nevi işaretler, ustabaşı/üstat taşçı gibi üst düzey kişilerin, imza niteliğinde bir kez kazıdığı işaretler de olabilir.⁴⁰²

Taşçı işareti türlerine yaygınlık oranları açısından bakıldığında, tekrar sayısı en fazla olan taşçı işaretiyle, saptandığı yapı sayısı en fazla olan işaretler değişmektedir (Grafik 38, Grafik 39 ve Tablo 48). Örneğin 20 yapıda, 134 kez saptanmış olan 6-1 katalog numaralı işaret en yaygın işaret olmasına rağmen, tekerrür sayısı yönünden 11 yapıda, 612 kez tespit edilen 13-5'in 10 basamak altındadır. En yaygın ve en çok sayıda görülen ilk 30 taşçı işaretinin kıyaslandığı grafiklerde ise 41 türde işaretin her ikisinde de bulunduğu görülmektedir. Yüksek sayıda tekrar oranına sahip olup yaygın olmayan taşçı işareti türü sayısı 7 iken, yaygın olup az sayıda tekrar oranına sahip taşçı

⁴⁰¹ Bu tez çalışması kapsamında 28 ayrı yapıda bulunan taşçı işaretleri incelenmekte ve bunlar arasında taşçı işaretleri yönüyle bir bağlantı olabilirliği tartışılmaktadır. Dolayısıyla anlamlı sonuçlar elde edilebilmesi için nicelik bakımında fazla olan veriler kullanılmak zorundadır.

⁴⁰² Binan ve Binan, bu uygulamanın Avrupa'daki örneklerine dikkat çekmektedirler. Bkz.: Binan, Binan, "Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematik Bir Yaklaşım", s. 326.

Grafik 42. Tez Çalışması Kapsamında Tespit Edilen Taşçı İşareti Türlerinin İl Bazında Dağılımı (Solda), Ortalamaları (Sağda) ve Ortalama Değerler Üzerinden Harita Üzerinde Gösterimi.

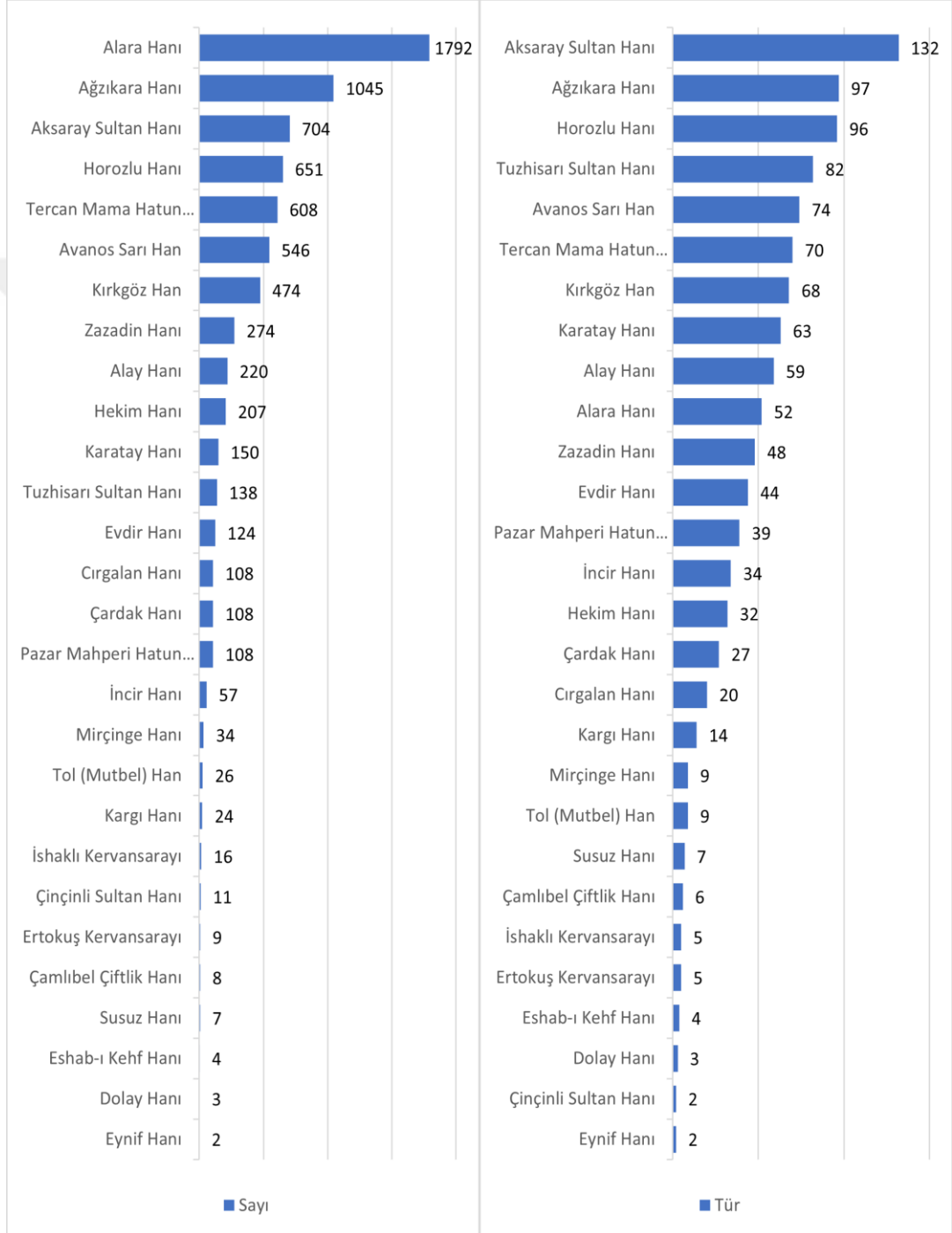
işareti türü sayısı ise 12'dir.⁴⁰³ Çok sayıda yapıda görülen ancak düşük tekrar sayısına sahip taşçı işaretleri, büyük bir olasılıkla kalabalık bir organizasyon içerisinde olmayan, tek ya da birkaç kişilik gruplar halinde çalışan taşçılardır.⁴⁰⁴ Buna ek olarak, mevzu bahis işaretler, eğer işlevsel bir özelliğe sahip değillerse gezgin taşçı ustaları tarafından kullanıldıkları da söylenebilir.

Aksaray, Kayseri ve Konya'daki yapılarda çok sayıda taşçı işareti türü bulunmaktadır (Grafik 42). Ancak bu değerler Aksaray'da 3, Kayseri ve Konya'da 2'şer yapının toplamına aittir. Ortalama değerlere bakıldığında ise Aksaray yine başta olmak üzere Erzincan; Konya ve Kayseri'nin önüne geçmektedir (Grafik 42). Taşçı işareti sayısında ise Antalya ilk sıradadır, ancak ortalama değerleri alındığında sayısal olarak Aksaray, Erzincan ve Konya'nın gerisine düşmektedir (Grafik 41). Burada ortaya koyulan istatistikler kesin sonuçları yansıtmamakla birlikte taşçı işaretinin

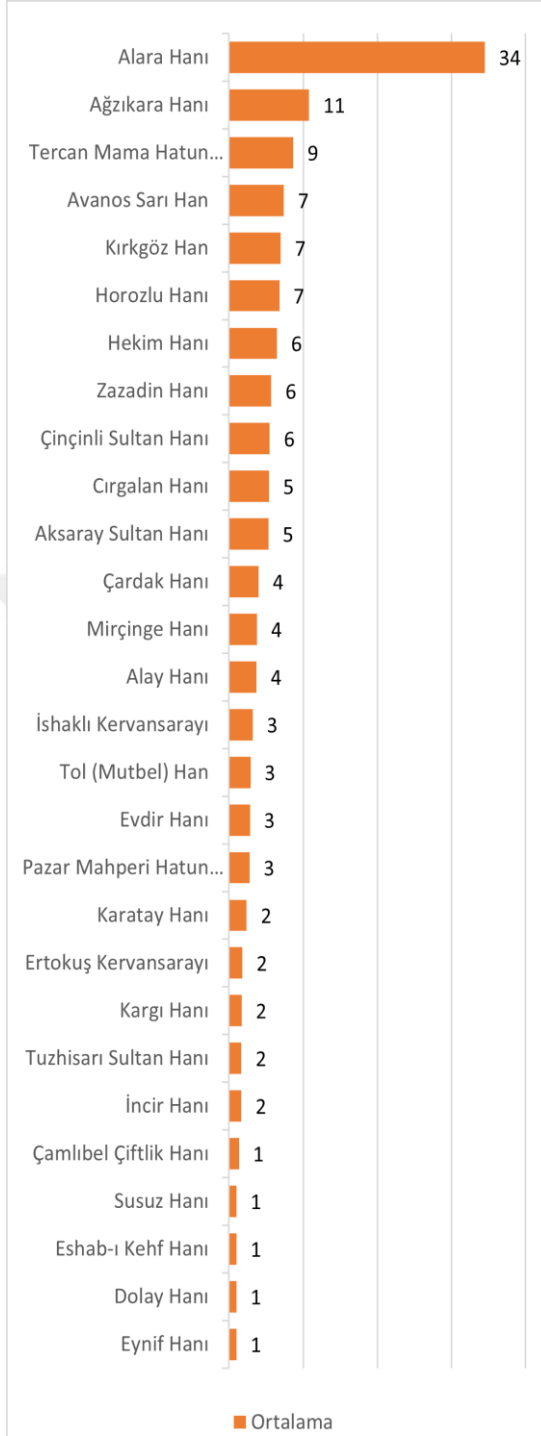
⁴⁰³ Tekrar oranı yüksek olup yaygın olmayan taşçı işareti türleri şunlardır: 11-12, 15-12, 33b-4, 42-2, 52-1 ve 52-2. Yaygın olup tekrar oranı düşük olan taşçı işaretleri ise şunlardır: 3-1, 5-1, 5-6, 10-1, 14-4, 14-16, 15-1, 19-2, 22-12, 28-1, 36a-2, 44-2.

⁴⁰⁴ Taşçı işareti kazıyan taşçı ustalarının üretim kapasitesi sınırlı olacağından yüksek oranlarda tekrar oranına sahip taşçı işaretlerinin bir grup ya da kurumsal bir yapı bünyesindeki kişiler tarafından kullanıldığı düşünülebilir. Nitekim, Alara Hanı'ndaki 52-1 ve 52-2 katalog numaralı işaretlerin böyle bir organizasyona ait olabileceğine yukarıda değinilmiştir.

bölgesel dağılım oranları hakkında fikir vermektedir. Buna ek olarak taşçı işareti kullanımının yapıdan yapıya değiştiğini de gösterir mahiyettedir. Örneğin, Antalya’da 6 yapıda tespit edilen toplam taşçı işareti sayısının %72’sini Alara Hanı oluşturmaktadır. Keza Konya’da da Horozlu Hanı’nda da benzeri bir durum görülmektedir. Bu da göstermektedir ki taşçı işareti kullanımı yapı düzeyinde

Grafik 43. Tez Çalışması Kapsamında Çalışılan Yapıların Taşçı İşareti Türleri (Solda) ve Sayıları (Sağda).

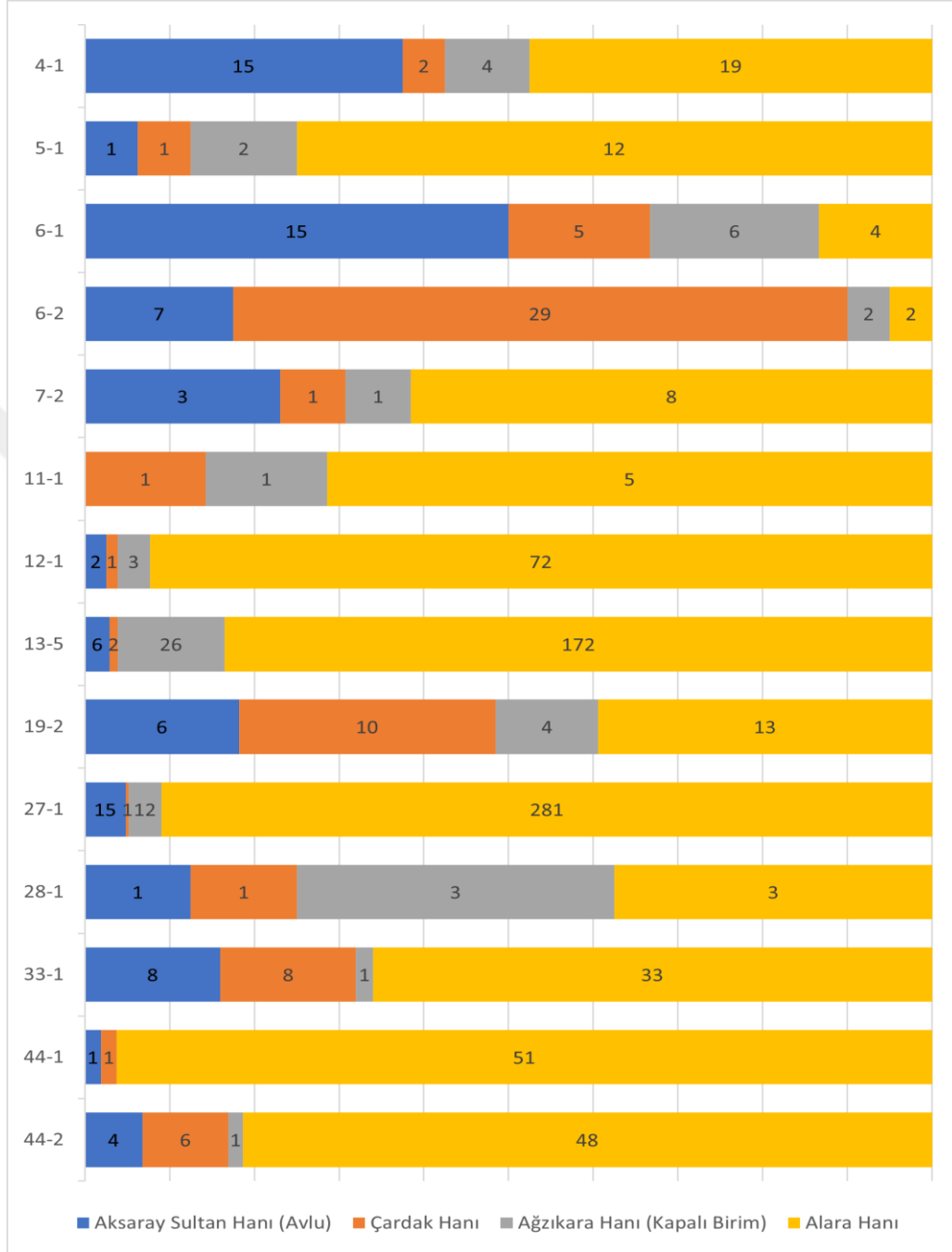
Grafik 44. Tez Çalışması Kapsamında Çalışılan Yapılarda Taşçı İşareti Türü Başına Ortalama Tekrar Oranı (Rakamlar Yuvarlanmıştır).

değişmekte, bir bölgede yoğunlaşmamaktadır. Ancak, Aksaray sınırları dahilinde bulunan kervansaraylar istisna teşkil etmektedir. Aksaray Sultan Hanı ve Ağzıkara Hanı işaret türü ve sayısı bakımından incelenen yapılar arasında üst sıralarda yer almakta; kapalı birimi yeniden inşa edilen, avlusu kazılarla ortaya çıkarılan Alay Hanı da bu iki yapıya eşlik etmektedir.

1.3. Taşçı İşaretleri Bağlamında Yapılar Arası Bağlılıkların Değerlendirilmesi

Saha çalışmalarıyla taşçı işareti bakımından incelenen 28 yapı arasında en fazla sayıda taşçı işaretine sahip yapı Alara Hanı'dır (Grafik 43). Anadolu Selçuklu dönemi Kervansarayları arasında anıtsal boyutlarından dolayı çok sayıda taşçının çalışmış olması muhtemel Aksaray Sultan Hanı'nda, diğer yapılara oranla çok daha fazla taşçı işareti türünün bulunması olağandır (Grafik 43). Alara Hanı ise Aksaray Sultan Hanı'nda görülenin aksine az sayıda taşçı işareti türü, çok sayıda taşçı işaretiyle ön plana çıkmaktadır. Yapıda kullanılan taşçı işaretlerinin ortalama tekrar oranları

sayısal olarak diğer yapıların çok üstündedir (Grafik 44).⁴⁰⁵ Bu da Alara Hanı'nın inşasında çalışan taşçı ustalarının gruplar halinde çalıştıklarını ve bu işaretlerin ocak

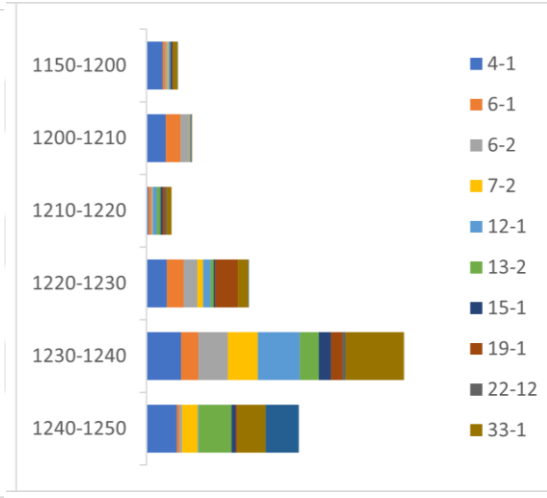
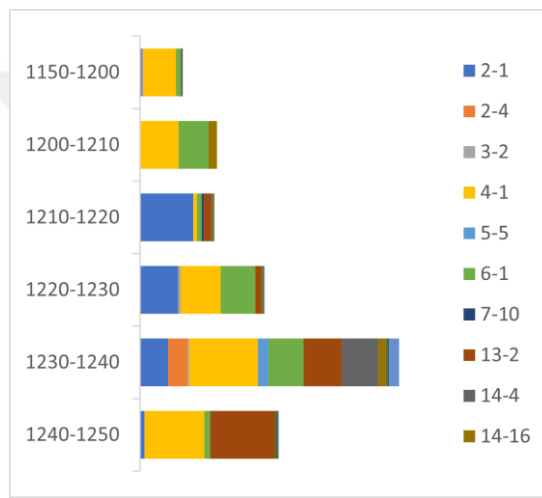
Grafik 45. Yaklaşık Aynı Tarihlerde Tamamlanmış -Aksaray Sultan Hanı (Avlu 1229), Çardak Hanı (1230), Ağzıkara Hanı (Kapalı Birim 1231) ve Alara Hanı (1231)- Yapılarda Ortak Görülen Taşçı İşareti Türleri ve Sayıları.

işareti ya da bir taşçı atölyesine ait olabileceği ihtimalini göstermektedir.

İncelenen kervansaraylarda bulunan taşçı işareti türü ve sayıları, yapıların mevcuttaki sağlamlık durumlarına göre değişmekle birlikte Horozlu Hanı bu durumun

aksini gösteren bir örnektir. 20. yüzyılın ortalarında tüm cepheleri neredeyse tamamen soyulan ve avlusu günümüze ulaşamayan yapıda, asıllarını büyük oranda muhafaza etmiş Zazadin Hanı, Avanos Sarı Han, Hekim Hanı gibi yapılara göre daha fazla sayıda taşçı işareti ve taşçı işareti türü bulunmaktadır. Keza, Alay Hanı ve Cırgalan Hanı için de aynı durum geçerlidir. Söz konusu yapıların asıllarında tespit edilenden çok daha fazla taşçı işaretine sahip oldukları aşikârdır.

İnşa tarihi, bani ve plan özellikleri bağlamında birbirleriyle ortaklaşan yapılar arasında, taşçı işaretleri yönünden de bir ilişki olabileceği düşünülebilir.

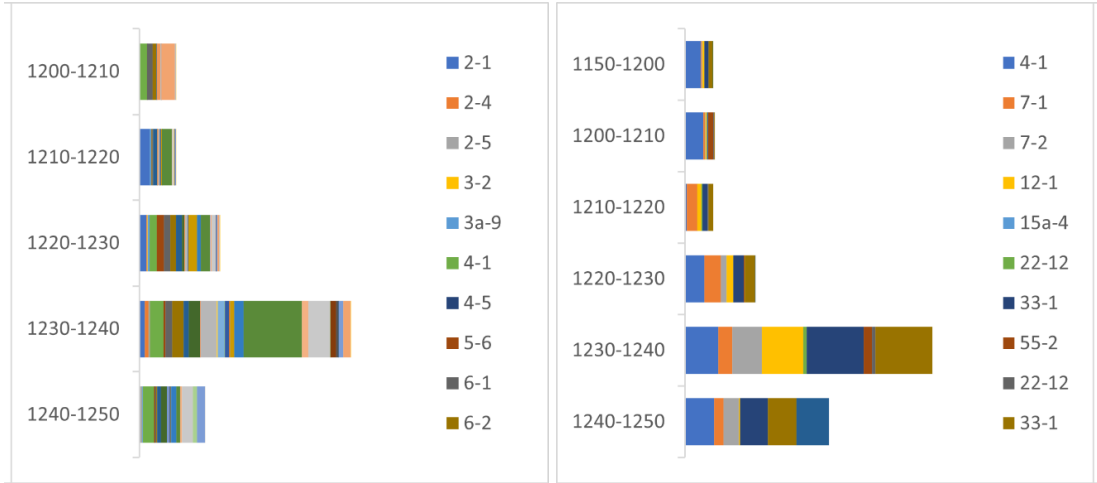

Grafik 46. Cırgalan Hanı'nda Bulunan Diğer Yapılarla Ortak Taşçı İşaretlerinin Tarihi Bilinen Yapılar Üzerinden Kronolojisi ve Kullanım Sayıları. **Grafik 47.** Kargı Hanı'nda Bulunan Diğer Yapılarla Ortak Taşçı İşaretlerinin Tarihi Bilinen Yapılar Üzerinden Kronolojisi ve Kullanım Sayıları.

1.3.1. İnşa Tarihi

Birkaç yapıda birden kullanıldığı tespit edilen taşçı işaretlerinin mahiyeti hakkında yapıların inşa tarihleri üzerinden yapılacak kıyaslamalar fikir verebilir. Taşçı işaretlerinin kazınma maksatlarının kimlik ya da işlevsel olabileceği, tezin önceki kısımlarında belirtilmiştir. Bu açıdan bakılarak, yaklaşık aynı tarihlerde inşa edilmiş Aksaray Sultan Hanı (Avlu 1229)⁴⁰⁶, Çardak Hanı (1230), Ağzıkara Hanı (Kapalı Birim 1231) ve Alara Hanı'nda bulunan taşçı işaretleri karşılaştırıldığında, bu yapıların hepsinde görülen 14 taşçı işareti türü tespit edilmiştir (Grafik 45). Bu

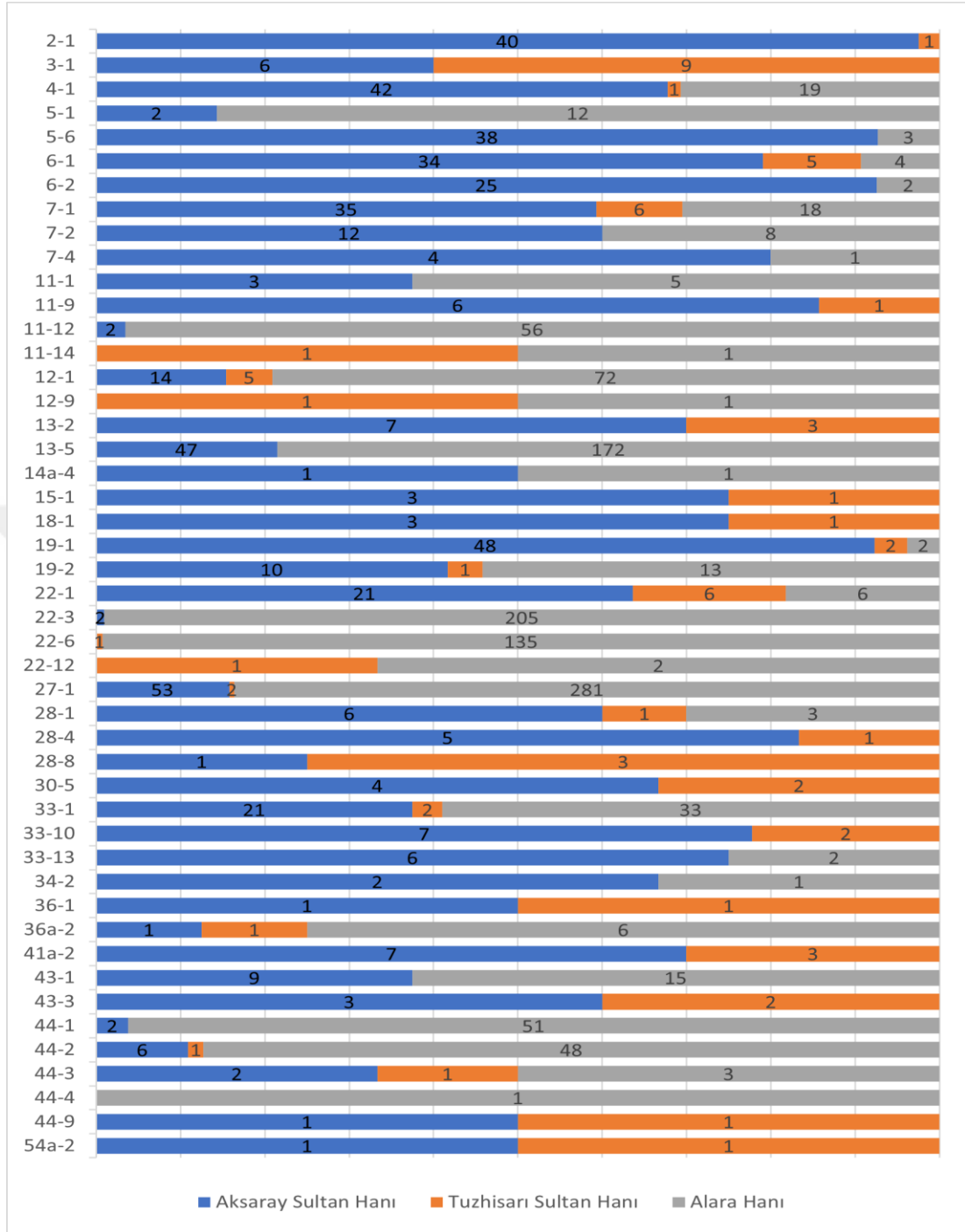
⁴⁰⁶ Yapının kapalı birim taç kapısı üzerinde 1268/1269 tarihli yenileme kitabesi bulunmaktadır. Bundan dolayı bu karşılaştırmada avluda yer alan taşçı işaretleri kullanılmıştır.

Grafik 48. Alay Hanı'nda Bulunan Diğer Yapılarla Ortak Taşçı İşaretlerinin Tarihi Bilinen Yapılar Üzerinden Kronolojisi ve Kullanım Sayıları. **Grafik 49.** Mirçinge Hanı'nda Bulunan Diğer Yapılarla Ortak Taşçı İşaretlerinin Tarihi Bilinen Yapılar Üzerinden Kronolojisi ve Kullanım Sayıları.

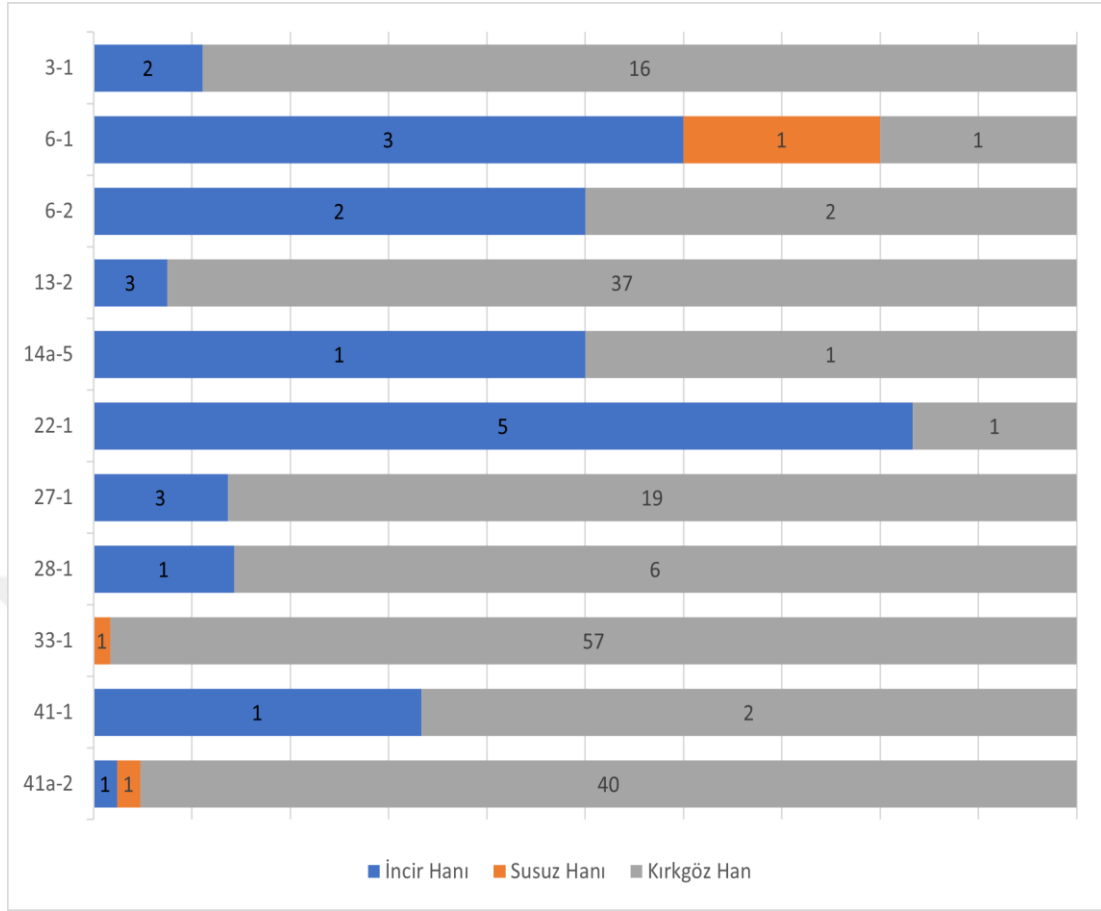
istatistikî veriyle ortaya çıkarılan işaretlerin bir ustaya ait kimlik işaretleri olamayacağı açıktır. Yine bu verilere dayanarak, burada sözü edilen yapılarda ortak kullanılmış işaretlerin bir taş ocağına ve/veya birlikte çalışan bir grup taşçı ustasına ait olabileceği gibi, taşın duvar örgüsünde yerleşeceği yeri belirtme veya taşın ölçüsünü bildirme gibi işlevleri de olabilir.

Diğer yandan ortak taşçı işaretlerinin tarihlendirmede önemli bir faktör olabileceği ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Yukarıda belirtildiği üzere, hemen hemen aynı tarihlerde inşa edilmiş yapılarda bulunan taşçı işaretlerinin tek bir ustaya ait olma ihtimali yok denecek kadar azdır. Ancak bu işaretler aynı anda farklı şantiyelerde bulunan veya inşa sahaları arasında gezen bir atölyeye mensup usta topluluğuna ait olabilir. Bu tez çalışması kapsamında, sınırlanan konu özelinde yapılan incelemelerde elde edilen veriler, sözü edilen özellikli konuya açıklık getirebilecek yoğunlukta olmadığı için yapılacak çıkarımlar tartışmaya açıktır. Çalışmanın sınırları içinde-ele alınan kervansaraylar arasında, fazla sayıda taşçı işaretlerine sahip olanların inşa tarihleri, 1230-1240 yılları arasındadır. Dolayısıyla, tarihi net bilinmeyen Cırgalan Hanı ve Kargı Hanı ile 1230'lara tarihlenen Mirçinge Hanı ve 12. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Alay Hanı'nda bulunan, diğer yapılarla da ortak olan taşçı işaretleri sayıları kullanılarak oluşturulan grafiklerde, dört yapıdaki işaretlerin 1230-1240 yılları arasında daha sık kullanıldığı görülmektedir (Grafik 46, Grafik 47, Grafik 48 ve Grafik 49). Bu örneklerden de açıkça görüldüğü üzere taşçı işaretlerinin

Grafik 50. Aksaray Sultan Hanı, Tuzhisarı Sultan Hanı ve Alara Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.

tarihlendirilmede ölçüt olabilmesi için ya daha fazla örnek içeren veri girilmelidir ya da tarihlendirme diğer faktörlerle (plan, süsleme özelliği vb.) desteklenmelidir.

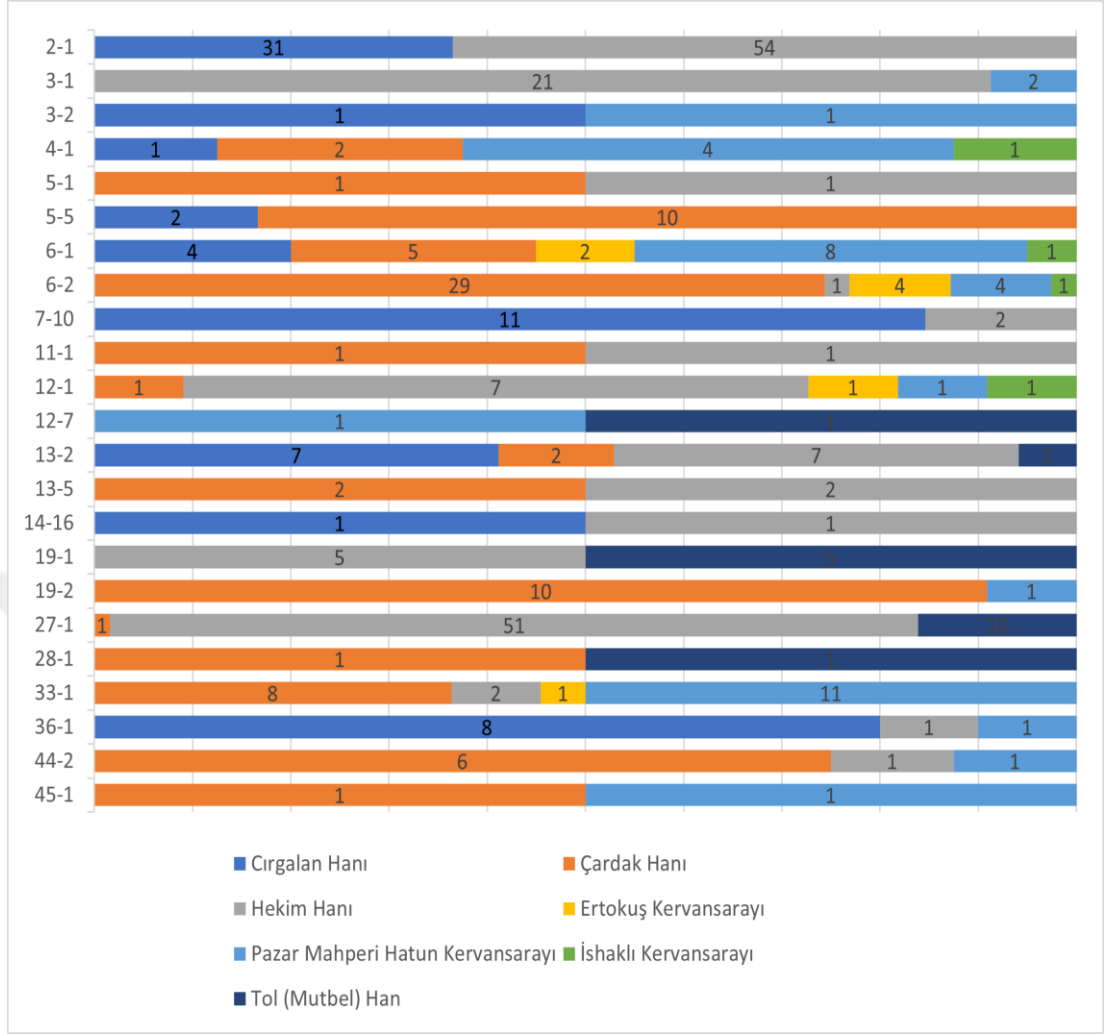

Grafik 51. İncir Hanı, Susuz Hanı ve Kırkgöz Han'da Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.

1.3.2. Bani

Anadolu Selçuklu döneminde yapıların inşa sürecine banilerin müdahalesi kesin surette kanıtlanmış olmasa da büyük miktarlarda finansman aktardığı bir yapıtta söz sahibi olmak isteyecekleri beklendik bir durumdur.⁴⁰⁷ Dolayısıyla, taşçı işareti kullanan taşçı ustalarının aynı işverenle birkaç yapıda birden çalışmış olma ihtimali ortaya çıkmaktadır. Tez çalışması kapsamındaki yapılarda birden fazla yapı inşa ettiren üç bani karşımıza çıkmaktadır: I. Alaeddin Keykubad'ın inşa ettirdiği Tuzhisarı Sultan Hanı, Aksaray Sultan Hanı ve Alara Hanı; II. Gıyaseddin Keyhusrev'in inşa ettirdiği İncir Hanı, Susuz Hanı ve Kırkgöz Hanı; Mahperi Huand Hatun tarafından inşa ettirilen Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Çiçinli Sultan Hanı ve Çamlıbel Çiftlik Kervansarayı.

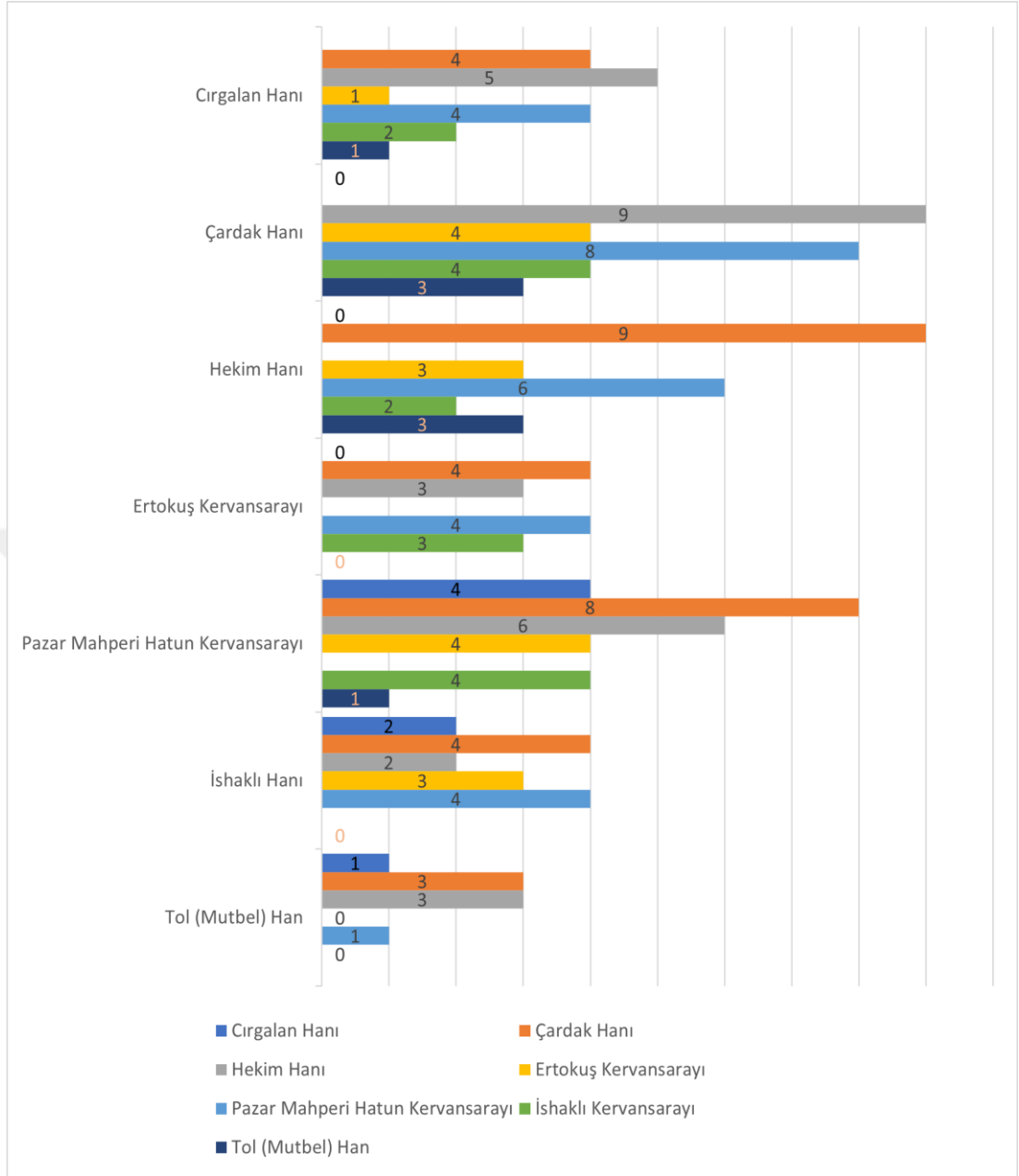
⁴⁰⁷ Semra Ögel, *Anadolu'nun Selçuklu Çehresi*, Akbank Yayınları, İstanbul 1994, s. 41.

Grafik 52. Cırgalan Hanı, Hekim Hanı, Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Tol (Mutbel) Hanı, Çardak Hanı, Ertokuş Kervansarayı ve İshaklı Kervansarayı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.

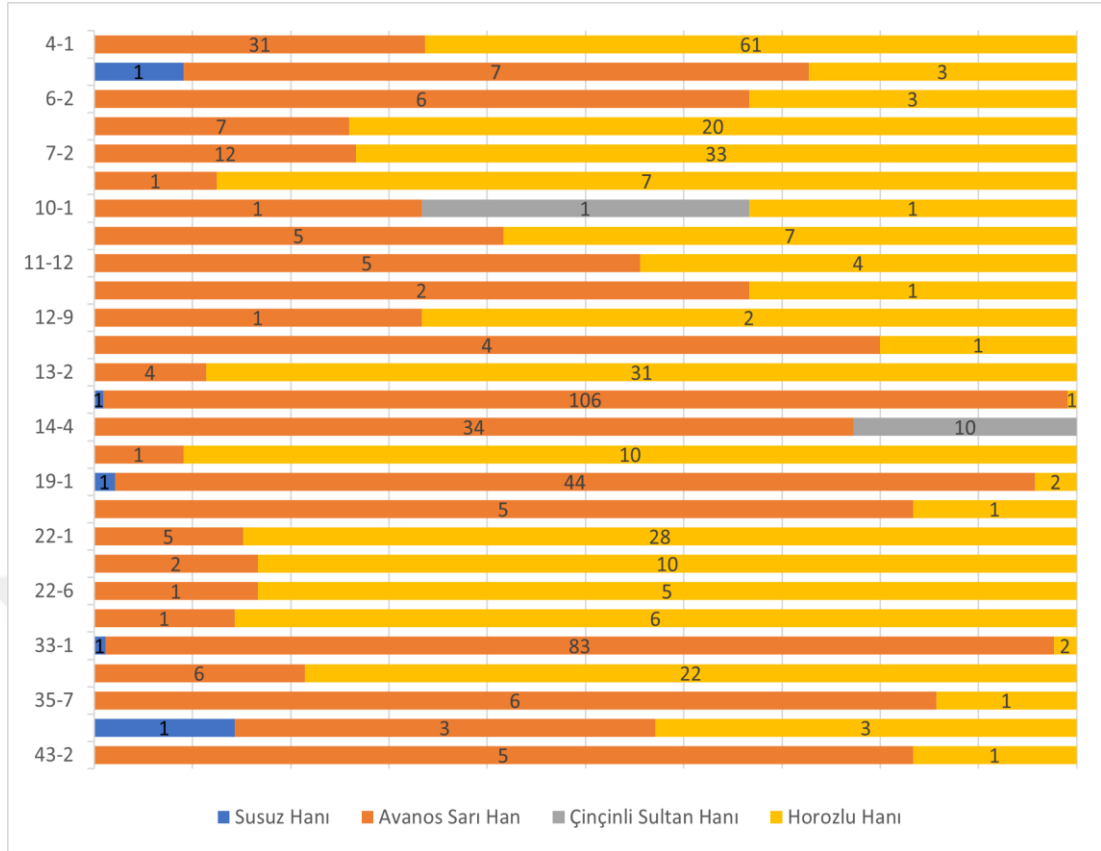
I. Alaeddin Keykubad tarafından inşa ettirilen Aksaray ve Tuzhisarı Sultan Hanları ile Alara Hanı'nda ortak bulunan taşçı işareti türü sayısı 47'dir. Bu 47 taşçı işareti türü arasından 27'si Aksaray ile Tuzhisarı Sultan Hanları arasında, 27'si Aksaray Sultan Hanı ile Alara Hanı arasında, 17'si Alara Hanı ile Tuzhisarı Sultan Hanı arasında, 12'si ise her üç yapıda da ortaktır (Grafik 50). Her üç yapının toplam taşçı işareti türü sayısı (Alara Hanı 52, Aksaray Sultan Hanı 132, Tuzhisarı Sultan Hanı 82) 266 iken, bunların arasından yalnızca 12'sinin ortak olması bu yapılar arasında taşçı işareti yönünden bir bağlantı olmadığını ortaya koymaktadır.

II. Gıyaseddin Keyhusrev tarafından inşa ettirilen Susuz, İncir ve Kırkgöz Hanlarında bulunan ortak taşçı işareti türü sayısı 11'dir. Bu taşçı işareti türleri arasından 10'u Kırkgöz Han ile İncir Hanı arasında, 3'ü Kırkgöz Han ile Susuz Hanı

Grafik 53. Cırgalan Hanı, Hekim Hanı, Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Tol (Mutbel) Hanı, Çardak Hanı, Ertokuş Kervansarayı ve İshaklı Kervansarayı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türlerinin Sayıları.

arasında, 2'si ise İncir Hanı ile Susuz Hanı arasında ortak kullanılmıştır. (Grafik 51). Her üç yapıda toplam (Kırkgöz Han 68, İncir Hanı 34, Susuz 7) 109 taşçı işareti bulunmasına karşın, bunların arasında yalnızca 2 taşçı işaretinin her üç yapıda da ortak kullanılmış olması, I. Alaeddin Keykubad yapılarında da olduğu gibi bir ilişki olmadığını göstermektedir. Kuşkusuz, İncir ve Susuz Hanlarının yarım kalmış

Grafik 54. Susuz Hanı, Avanos Sarı Han, Çiçinli Sultan Hanı ve Horozlu Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.

olmalarının bu neticede etkili olduğu ileri sürülebilir ancak her iki yapının en azından kapalı birimlerinin tamamlandığı da bilinmektedir.

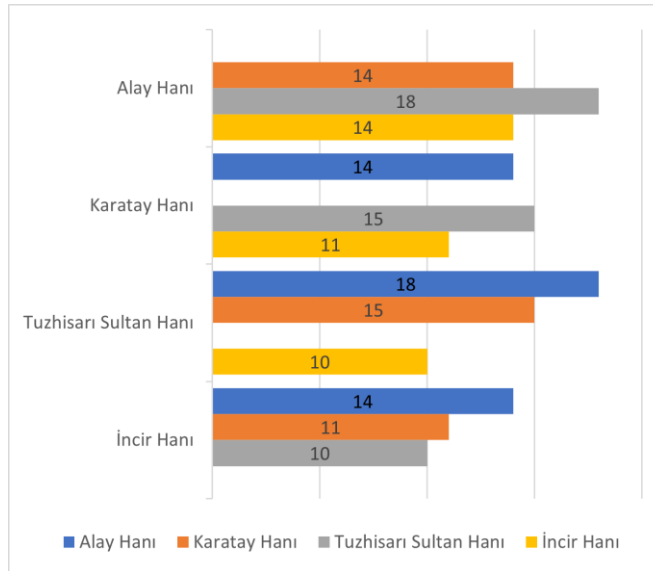
Çamlıbel Çiftlik Kervansarayı, Çiçinli Sultan Hanı ve Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı arasında, Mahperi Huand Hatun'un banisi olduğu kesin olarak bilinen tek yapı Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı'dır. Diğer iki yapı dolaylı kaynaklar vasıtasıyla Mahperi Huand Hatun'a atfedilmektedir.⁴⁰⁸ Çamlıbel Çiftlik Hanı'yla Çiçinli Sultan Hanı arasında 2 (10-1 ve 14-4), Çamlıbel Çiftlik Hanı ile Pazar Mahperi Hatun arasında 1 (4-1), Çiçinli Sultan Hanı'yla Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı arasında ise ortak işaret kullanımı yoktur. Çiçinli Sultan Hanı ve Çamlıbel Çiftlik Kervansarayı'nın harap vaziyette oldukları düşünüldüğünde bu sonuçlar şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla, bu üç yapı arasında taşçı işaretleri yönüyle kesinlikle bir ilişki yoktur yargısına varmak eldeki verilerle mümkün değildir.

⁴⁰⁸ Tezin "Yapı Kataloğu" bölümünde ilgili yapıların başlığı altında bu konuya değinilmiştir.

1.3.3. Plan Özellikleri

Anadolu Selçuklu dönemi kervansaraylarında inşadan sorumlu kimsenin aynı taşçı ekibiyle çalışması ya da taşçı ustalarının yapının planlanmasında etkili olması gibi durumların var olup olmadığının anlaşılabilmesi için benzeri plan özellikleri gösteren kervansaraylar arasında taşçı işareti yönünden bir kıyaslama yapmak gerekmektedir. Bu bağlamda Erdmann'ın kapalı birim plan özellikleri üzerinden oluşturduğu plan tipolojisiyle, literatüre Yavuz tarafından kazandırılan eş odaklı kervansaraylar şeklinde tanımlanan tipoloji ölçüt kabul edilecektir.⁴⁰⁹

Söz konusu ölçütler çerçevesinde ilk grubu Cırgalan Hanı, Hekim Hanı, Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Tol (Mutbel) Hanı, Çardak Hanı, Ertokuş Kervansarayı ve İshaklı Kervansarayı meydana getirmektedir. Sahın sayıları farklılık göstermekle birlikte tüm yapıların kapalı birimi kısa kenara dik uzanan paralel sahinlerden oluşmaktadır. Cırgalan Hanı ve Ertokuş Kervansarayı avlu ve kapalı birimi eş büyüklükte, Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Tol (Mutbel) Han, Hekim Hanı ise avlusu kapalı birime göre daha geniş grupta olup 5 yapının da kapalı birimi, kısa kenara dik uzanan ortadaki daha geniş üç sahinlerden oluşmaktadır. İshaklı Kervansarayı ve Çardak Hanı'nda ise sahin sayıları artmaktadır. Toplam 23 taşçı işareti türü bu

Grafik 55. Alay Hanı, Karatay Hanı, Tuzhisarı Sultan Hanı, İncir Hanı'nda Bulunan Taşçı İşareti Türlerinin Sayıları.

yapılar arasında ortaktır (Grafik 52). Tüm yapılarda görülen bir taşçı işareti türü bulunmazken, Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Hekim Hanı ve Çardak Hanı kendi aralarında en fazla sayıda taşçı işareti türüne sahip yapılardır (Grafik 53). Bu yapılar arasında taşçı işaretleri bakımından anlamlı bir sonuca varılamamıştır.

Tez çalışması kapsamında incelenen dört

⁴⁰⁹ Erdmann, Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, C. 2-3, ss. 28-33; Yavuz, "Anadolu'da Eşodaklı Selçuklu Hanları", ss. 187-204.

Grafik 56. Ağzıkara Hanı ve Zazadin Hanı’nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.

yapı, giriş aksında uzanan çapraz sahinin böldüğü, birbirine paralel beş sahından oluşan ve merkezine kubbenin yerleştirildiği plan tipindedir. Bu plana sahip Avanos Sarı Han, Çiçinli Sultan Hanı, Susuz Hanı, Horozlu Hanı arasındaki ortak taşçı işareti türü sayısı, 27’dir (Grafik 54). Çiçinli Sultan ve Susuz Hanlarında az sayıda taşçı işareti türü bulunması, bu yapılar özelinde kıyaslamanın anlamlı sonuçlar vermesini engellemektedir. Horozlu ve Avanos Sarı Hanlarında bulunan taşçı işareti türlerinden ortaklaşa kullanılan tür sayısı 27’dir. Bu değer Avanos Sarı Hanı’nda bulunan taşçı işareti türlerinin %36’sına, Horozlu Hanı’ndakilerin ise %28’ine tekabül etmektedir. Bu verilere dayanarak iki yapı arasında, taşçı işaretleri açısından bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Diğer taraftan harap durumdaki Çiçinli Sultan Hanı’nda tespit edilen 11 taşçı işaretinden 10’u 14-4 katalog numaralı işarettir. Horozlu Hanı’nda bulunmayan işaretin, incelediğimiz 28 yapı arasında en fazla Avanos Sarı Han’da görülüyor olması da dikkat çekicidir.

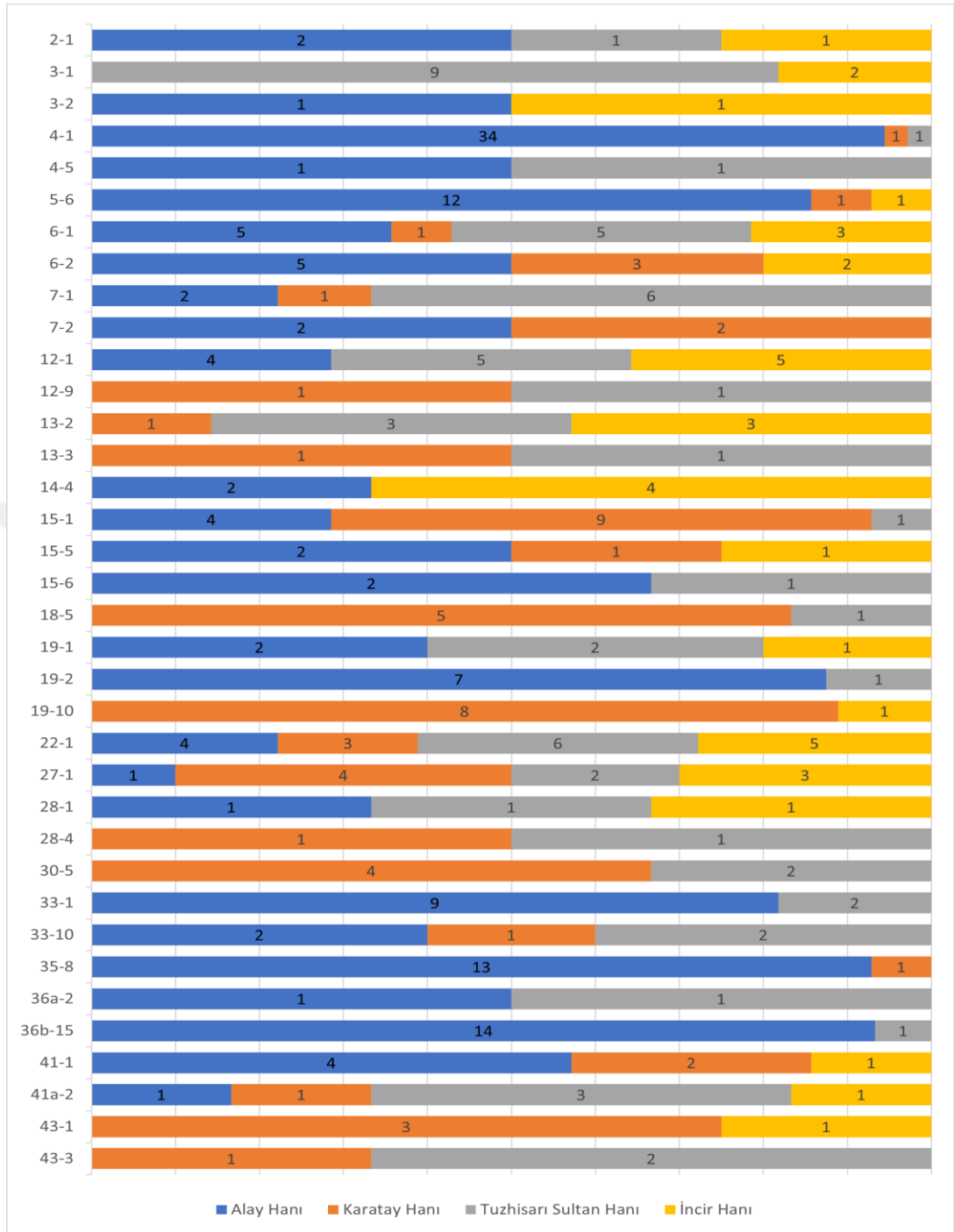
Ağzıkara ve Zazadin Hanlarının kapalı birim planları, giriş aksında uzanan çapraz sahinin böldüğü birbirine paralel 6 sahin ve merkeze yerleştirilen kubbeden

oluşmaktadır. Ağzıkara Hanı'nın kapalı birimi 1231, avlusu ise Zazadin Hanı'yla yaklaşık aynı tarihte, 1237 yılında tamamlandığından Ağzıkara Hanı'nda bulunan taşçı işaretleri avlu ve kapalı birim olarak ayrılmıştır. İki yapı arasında 24 taşçı işareti türü ortak olup, 17 işaret Ağzıkara Hanı'nın kapalı birimi ile Zazadin Hanı arasında, 23 işaret Ağzıkara Hanı'nın avlusuyla Zazadin Hanı arasında, 16 işaret ise Ağzıkara Hanı'nın her iki bölümünde ve Zazadin Hanı'nda ortak kullanılmıştır. Her iki yapıda da görülen taşçı işareti türleri Ağzıkara Hanı'nın toplam taşçı işareti türünün %24'ünü, Zazadin Hanı'ndaki taşçı işareti türlerinin ise %50'sini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Ağzıkara Hanı'nın 1231 tarihli kapalı biriminin inşasında çalışmış taşçı ustalarının daha sonra Zazadin Hanı'na gelerek burada görev aldıkları ve yaklaşık aynı tarihlerde inşası süren Ağzıkara Hanı'nın avlusunun inşasında çalışan ekiplere mensup taşçılardan bir kısmının Zazadin Hanı'nda da görev aldığı ileri sürülebilir.⁴¹⁰

Alay Hanı, Tuzhisarı Sultan Hanı, Karatay Hanı ve İncir Hanı'nın kapalı birim planları, giriş aksında çapraz sahının kestiği birbirine paralel yedi sahn ile merkeze yerleştirilen kubbeli plan tipindedir. Dört yapıdaki toplam ortak taşçı işareti türü sayısı 36'dır (Grafik 57). Alay Hanı, İncir Hanı ve Karatay Hanı'nda 14, Alay ve Tuzhisarı Sultan Hanları arasında 18 taşçı işareti türü aynıdır. Karatay Hanı'nda 15 taşçı işareti türü Tuzhisarı Sultan Hanı'yla, 11 taşçı işareti türü ise İncir Hanı'yla ortaktır. Tuzhisarı Sultan Hanı'yla İncir Hanı'ı arasında 10 taşçı işareti türü aynıdır (Grafik 55). Alay Hanı'nda bulunan ortak taşçı işareti türleri, yapıdaki toplam taşçı işareti türünün %44'ünü, Karatay Hanı'ndakiler %37'sini, Tuzhisarı Sultan Hanı'ndakiler %31'ini, İncir Hanı'ndakiler ise %53'ünü oluşturmaktadır. Alay Hanı'nın ve İncir Hanı'nın mevcut durumları düşünüldüğünde, ortak taşçı işareti türlerinin yapıdaki toplam taşçı işareti türüne oranının yüksek olması doğaldır. Öte yandan, Karatay ve Tuzhisarı Sultan Hanlarında bulunan taşçı işareti türleri, yaklaşık 3/1 oranında diğer üç yapıyla ortaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, bu yapılarda çalışan taşçı ustalarının bir kısmının diğer yapılarda da çalışmış olabileceğini söylemek mümkündür.

Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Alara, Mirçinge ve Eshab-ı Kehf Hanlarının planları merkezden dışarıya doğru üç halka şeklinde (avlu→ eyvanlar ve

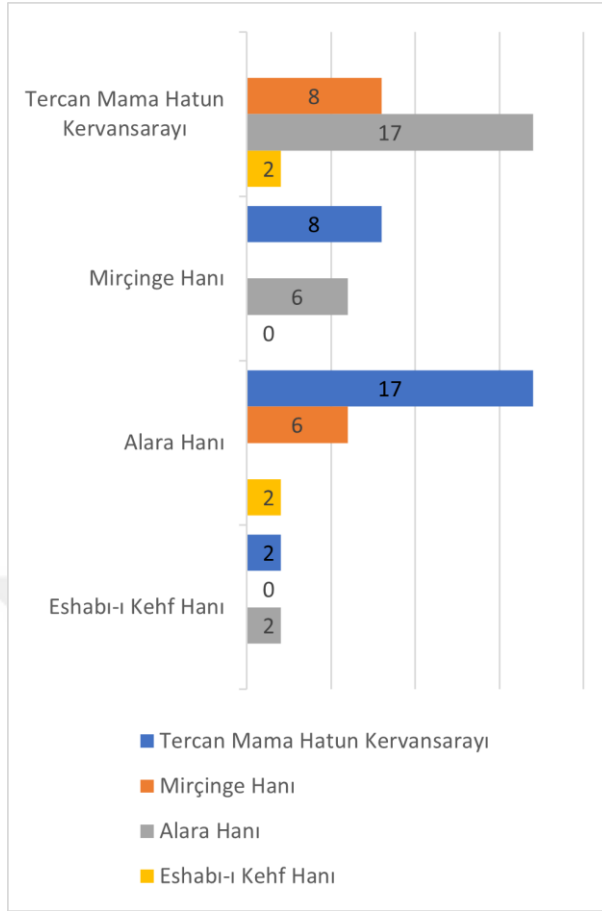
⁴¹⁰ Ağzıkara Hanı'nın avlu bölümüyle Zazadin Hanı'ndaki ortak taşçı işareti türlerinin toplam sayıları, Ağzıkara Hanı'nda 516, Zazadin Hanı'nda ise 192'dir. Bu sayılar, Ağzıkara Hanı'nın avlusunun inşasında çalışan ustalardan küçük bir ekibin ayrılarak Zazadin Hanı'na geldiğini ve buranın inşasında görev aldığını düşündürmektedir.

Grafik 57. Alay Hanı, Tuzhisarı Sultan Hanı, Karatay Hanı ve İncir Hanı’nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.

odalar→ servis odaları ve ahır) planlanmıştır. Yavuz tarafından eş odaklı olarak adlandırılmış bu plan tipi literatürde kabul görmüş bir sınıflamadır.⁴¹¹ Söz konusu yapılardan Alara Hanı ve Tercan Mama Hatun Kervansarayını dikkate değer oranda taşçı

⁴¹¹ Yavuz, “Anadolu’da Eşodaklı Selçuklu Hanları”, ss. 187-204; Yavuz, “Mirçinge Han ve Anadolu Selçuklu Dönemi Eşodaklı Kervansarayları Arasındaki Yeri”, ss. 41-55.

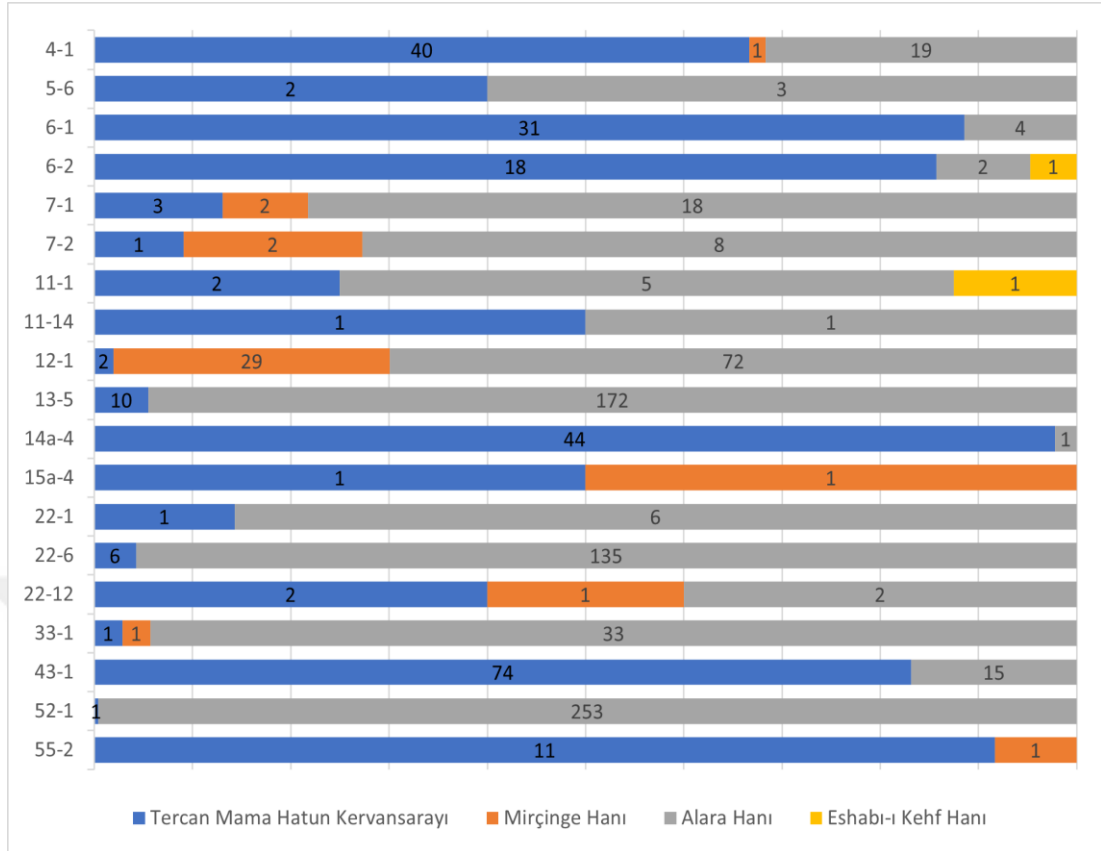
Grafik 58. Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Mirçinge Hanı, Alara Hanı ve Eshab-ı Kehf Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türlerinin Sayıları.

toplam taşçı işareti türünün %27'sine, Alara Hanı'nın %33'üne, Mirçinge Hanı'nın ise %88'ine tekabül etmektedir.⁴¹² Yapılardaki toplam taşçı işareti türleri içerisindeki ortak taşçı işaretlerinin oranları, bu yapılar arasında bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Özellikle Mirçinge Hanı'ndaki işaret türlerinin neredeyse tamamına yakının diğer yapılarla ortak olması dikkat çekicidir. Yapıların inşa tarihleri göz önüne alındığında, Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda çalışmış taşçı ustalarının, Mirçinge ve Alara Hanı'nın şantiyelerinde de görev aldıkları ileri sürülebilir.

Bu başlık altında aynı plan tipine sahip son yapı grubunu, Kargı Hanı ve Kırkgöz Hanı oluşturmaktadır. Her iki yapıda da kareye yakın hacmin bir kanadı ince

işaretine sahipken, Mirçinge Hanı ve Eshab-ı Kehf Hanı'nda az sayıda taşçı işareti bulunmaktadır. Dört yapı arasında toplamda 19 taşçı işareti türü aynıdır ve bunların tamamı Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda bulunmaktadır (Grafik 58). Mirçinge Hanı'nda 8, Alara Hanı'nda 17, Eshab-ı Kehf Hanı'nda 2 taşçı işareti türü Tercan Mama Hatun Kervansarayı'yla ortaktır. Mirçinge Hanı ve Eshab-ı Kehf Hanı arasında ortak taşçı işareti türü bulunmazken, Mirçinge Hanı ve Alara Hanı'nda 6 taşçı işareti türü aynıdır. Eshab-ı Kehf Hanı'yla Alara Hanı arasında ise 2 taşçı işareti türü ortaktır (Grafik 59). Ortak taşçı işareti türlerinin sayısı, Tercan Mama Hatun'un

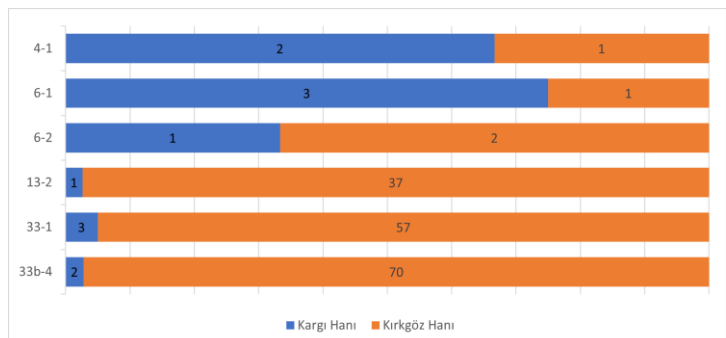
⁴¹² Eshab-ı Kehf Hanı geçirdiği restorasyon ve onarımlar neticesinde taşçı işaretlerini yitirdiği için değerlendirmede anlamlı sonuçlar vermeyecektir.

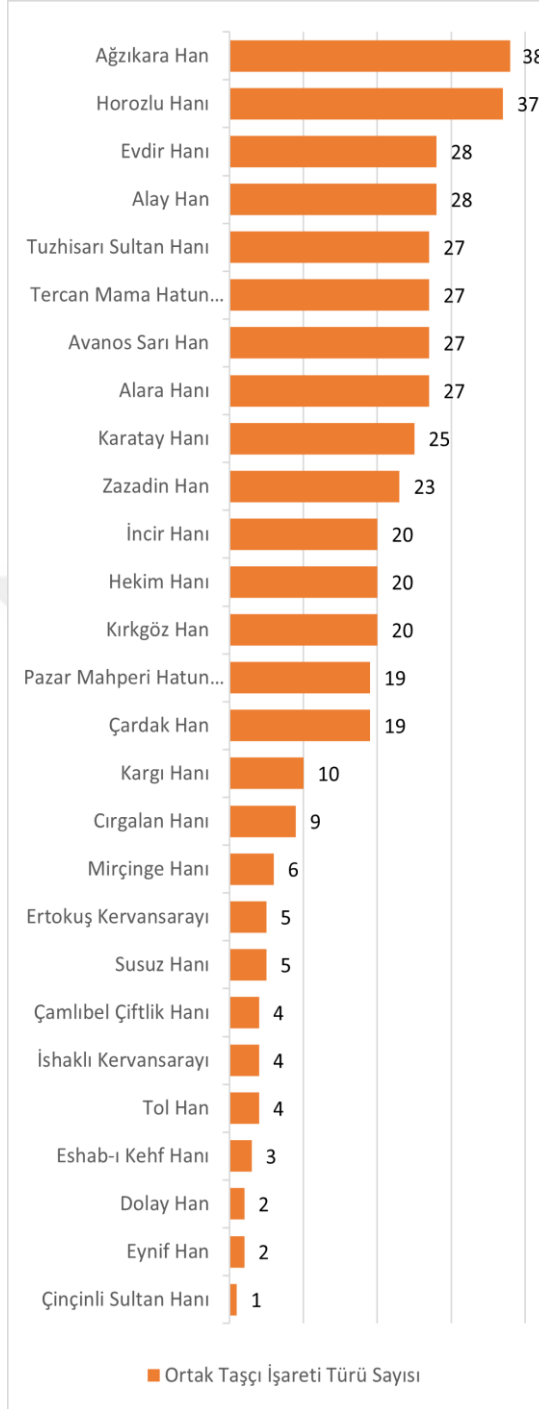
Grafik 59. Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Mirçinge Hanı, Alara Hanı ve Eshab-ı Kehf Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları

uzun kapalı birim, diğer kısımlar revak ve odalardan oluşturulmuştur. İki yapı arasında taşçı işareti sayıları bakımında büyük bir orantısızlık vardır. Kırkgöz Hanı'nda 48 türde 476 işaret bulunurken, Kargı Hanı'nda 14 türde 24 taşçı işareti bulunmaktadır.

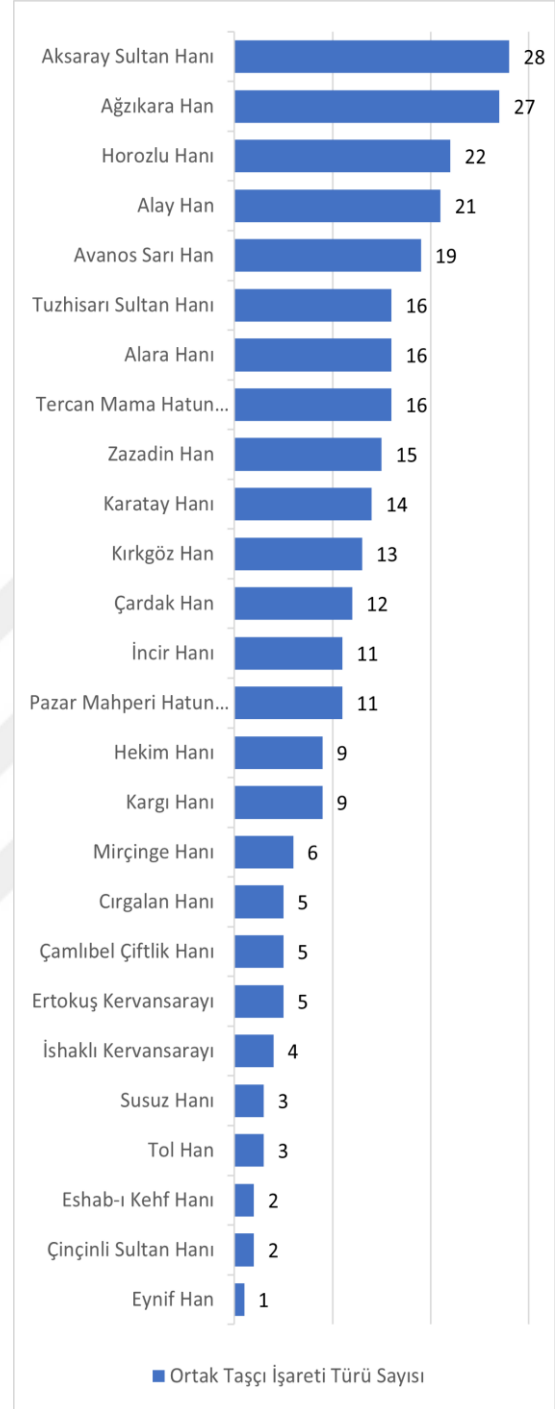
Her iki yapıda da görülen taşçı işareti türü sayısı, 6'dır. Bu da iki yapı arasında taşçı işaretleri bakımından kurulabilecek bir bağlantının zayıf olduğunu göstermektedir. Her iki yapının inşasından

Grafik 60. Kargı Hanı ve Kırkgöz Hanı'nda Bulunan Ortak Taşçı İşareti Türleri ve Yapılara Göre Sayısal Dağılımları.

Grafik 61. Aksaray Sultan Hanı'yla Ortak Taşçı İşareti Türüne Sahip Yapılar ve Sayıları

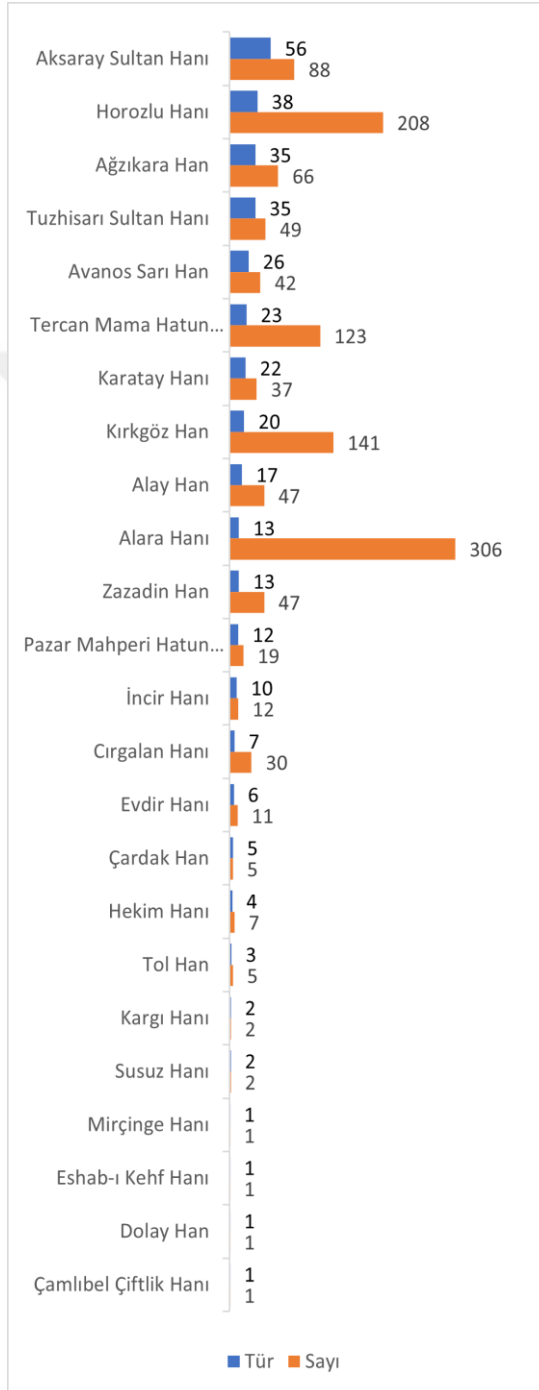

Grafik 62. Evdir Hanı'yla Ortak Taşçı İşareti Türüne Sahip Yapılar ve Sayıları

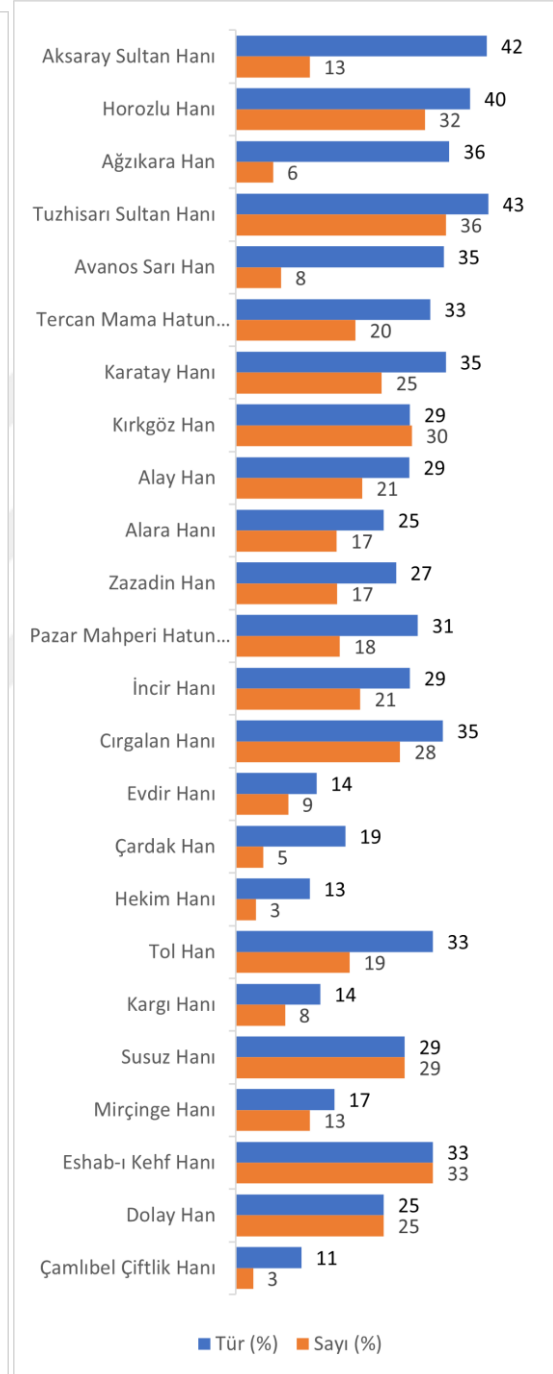
sorumlu kişi aynıysa da Kargı Hanı'nda sözleşme usulü bir çalışma yürütülmüş olmalıdır.

Sayılan yapılar dışında dikkate değer oranda taşçı işareti sahip olan Evdir Hanı ve Aksaray Sultan Hanı plan özellikleri bağlamında herhangi bir gruba dahil

edilememektedir. Dolayısıyla bu iki yapı münferiden değerlendirilmiştir. Sözü edilen her iki yapı tez çalışması kapsamında incelenen 27 yapının tamamıyla en az bir ortak işarete sahiptir. Aksaray Sultan Hanı ve Evdir Hanı'yla ortak taşçı işaretine sahip örnekler, çok sayıda taşçı işaretinin bulunduğu yapılardır (Grafik 61, Grafik 62).

Grafik 64. Sadece İlgili Yapıda Bulunan Taşçı İşareti Türlerinin ve Bu Türlerin Toplam Kazınma Sayıları.

Grafik 63. Sadece İlgili Yapıda Bulunan Taşçı İşareti Türlerinin ve Tekrar Sayılarının O Yapıdaki Toplam Taşçı İşareti İçerisinde Yüzdelik Değeri.

Özellikle Aksaray Sultan Hanı'nın incelenen 28 yapı arasında en yüksek taşçı türüne de sahip olması, bu yapının dönemi için büyük çaplı bir proje olduğunu ve ülkenin çeşitli bölgelerinden taşçı ustalarının buraya gelerek çalıştığını kanıtlar niteliktedir.

1.4 Sadece Bir Yapıda Tespit Edilmiş İşaretler

Tek yapı özelinde görülen taşçı işareti türlerinin sayısı, toplam tespit ettiğimiz taşçı işareti türlerinin %70'ini meydana getirmektedir (Grafik 64). Aksaray Sultan Hanı'nda tespit edilen toplam 132 türde 704 işaretin, 56 türde 88'i, Horozlu Hanı'nda, 96 türde 651 işaretten 38 türde 208'i, Ağzıkara Hanı'nda 97 türde 1045 işaretten 35 türde 66'sı bu yapılara özgüdür. Söz konusu sayısal verilerin ilgili yapıdaki toplam taşçı işareti türü ve sayısına göre yüzdelik oranına bakıldığında ise Aksaray Sultan Hanı'nda dikkat çekici bir sonuç ortaya çıkmaktadır (Grafik 64). Yapıdaki toplam taşçı işareti türlerinin %42'si bu yapıya özgü iken, bunların toplam taşçı işareti sayısındaki değeri %13'tür. Bu sayısal veriler yukarıda da değinildiği üzere, Aksaray Sultan Hanı'nda diğer yapılara oranla çok daha fazla sayıda taşçı ustasının çalıştığını ve büyük miktarlarda üretim yapmadıklarını göstermektedir. Ayrıca söz konusu oranlar sadece Aksaray Sultan Hanı'nda tespit edilmiş taşçı işaretlerine ait olduğundan yerli nüfusun gücünden de faydalandığı ileri sürülebilir. Keza Ağzıkara Hanı, Avanos Sarı Han ve Çardak Hanı için de bu durumun geçerli olduğu söylenebilir.

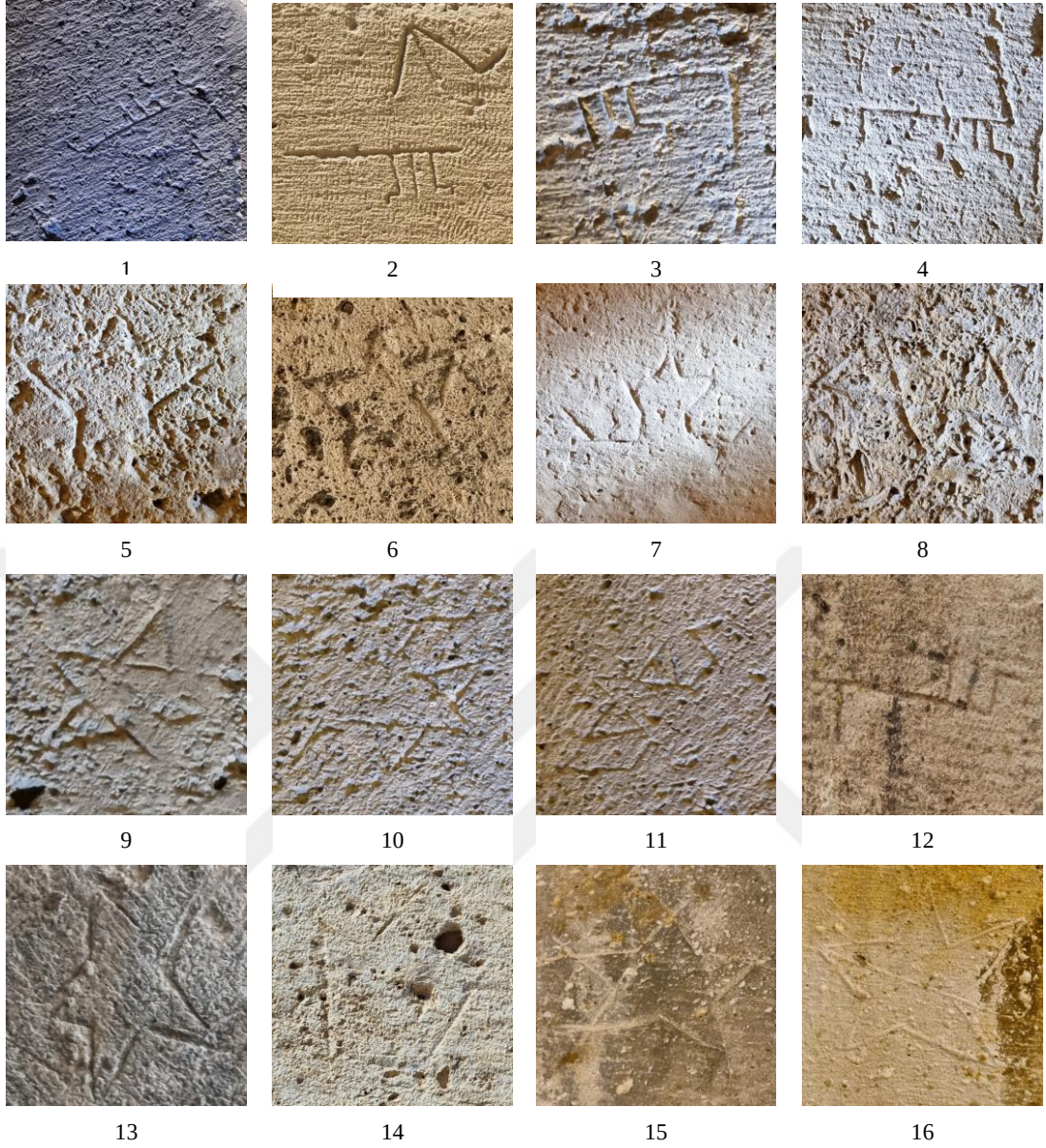
Diğer taraftan bir yapıda kendine özgü taşçı işareti tür ve sayıları ile o yapıdaki toplam taşçı işareti tür ve sayıları arasındaki yüzdelik oran birbirine yakın olan yapılar, yüksek kapasiteli yerli üretimi işaret etmektedir. Örneğin, Tuzhisarı Sultan Hanı ve Horozlu Hanı'ndaki yapıya özgü taşçı işareti türü, o yapıdaki toplam taşçı işareti türünün yarıya yakınına oluşturmakta, tekrar sayılarının oranı ise o yapıdaki toplam taşçı işareti sayısının 3'te 1'ine tekabül etmektedir. Kırkgöz Han, Karatay Hanı ve Zazadin Hanı gibi yapılarda da benzeri bir durum vardır. Bu durum söz konusu işaretlerin, taş ocağı ya da yerel taşçı atölyesi gibi yüksek üretim kapasitesine sahip bir organizasyona ait olabileceğini göstermektedir. Bu nevi yapıların bulunduğu bölgelerde, bunlarla çağdaş diğer yapılar incelenirse sözü edilen özgün taşçı işaretlerinin emsallerinin ortaya çıkacağı muhakkaktır.

Tablo 49. Sadece Aksaray Sultan Hanı’nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet	Kat. No.	Çizim	Adet	Kat. No.	Çizim	Adet
1-3		1	27-11		1	39-15		1
3-6		1	27-12		3	40a-6		1
3a-1		1	28a-1		1	41-3		2
3a-2		1	30-4		1	41-4		1
3a-3		2	30-13		1	41-6		2
3a-5		1	30-15		1	41-8		1
4-2		4	32-1		1	41-9		4
5-3		1	33-2		1	41-10		4
5-11		2	33b-3		1	41-11		1
11-8		1	34-10		1	41a-10		1
13-14		8	34-11		1	44-7		1
14-10		1	34a-4		2	45-2		2
14a-13		1	34a-8		2	45-4		2
15a-10		1	34a-12		1	45-5		1
18a-2		1	35-2		1	57-13		1
19-9		1	36a-12		1	57a-1		1
22a-3		1	36b-16		3	57a-3		1
27-3		1	38-2		1	57a-4		1
27-4		2	39-4		1			

1.4.1. Aksaray Sultan Hanı

Aksaray Sultan Hanı’na özgü 56 işaret türü kendi içinde değerlendirildiğinde, biçimsel açıdan birbirinin taklidi işaretler şeklinde oldukları görülmektedir. Bunlar

Levha 37. Aksaray Sultan Hanı'na Özgü İşaretler ve Diğer Yapılarda Bulunan Benzerleri. **1: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 3a-1; **2: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 3a-2 (22-3 ile birlikte); **3: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 3a-3; **4: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 3a-5; **5: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 41-3; **6: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 41-4; **7: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 41-6; **8: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 41-8; **9: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 41-9; **10: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 41-10; **11: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 41-11; **12: İncir Hanı**, Kat. No. 3a-4; **13: İshaklı Kervansarayı**, Kat. No. 41-2; **14: Zazadin Hanı**, Kat. No. 41-5; **15 ve 16 Avanos Sarı Hanı**, Kat. No. 41-2.

arasında 1. grubu 3a-1, 3a-2, 3a-3, 3a-5; 2. grubu 41-3, 41-4, 41-6; 3. grubu 41-8, 41-9, 41-10, 41-11 katalog numaralı işaretler oluşturmaktadır (Levha 37). Söz konusu işaretler, az sayıda tekrar oranına sahip olmakla birlikte birbirilerinden küçük farklarla

Levha 38. Aksaray Sultan Hanı’na Özgü İşaretler. 1: Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 41a-10; 2: Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 57-13; 3: Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 45-2; 4: Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 45-4; 5: Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 45-5.

ayrılmaktadırlar. Bu durum, işaretlerin bir ustanın başında olduğu grup içerisindeki çırak, kalfa ya da işçi düzeyindeki kimselere ait olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca, bu işaretlerin bazılarının gelişmiş çeşitlemeleri sayılabilecek benzerlerini diğer yapılarda da görmek mümkündür. İncir Hanı’nda bulunan 3a-5, Avanos Sarı Han’nda ve İshaklı Kervansarayında bulunan 41-2 ve Zazadin Hanı’nda bulunan 41-5 katalog numaralı işaretler söz konusu örnekleri oluşturmaktadır. İshaklı Kervansarayı’nda sıkça görülen 41-2 katalog numaralı işaret 41-3’ün gelişmiş bir varyasyonu olabilir. Zazadin Hanı’ndaki 41-5 katalog numaralı işaret ise daha iptidai bir görünüm sergilerken, Avanos Sarı Han’da bulunan 41-2 katalog numaralı işaretlerden biri uzayan hatları sebebiyle işaretin işleniş biçimi hakkında bilgi vermekte (bkz. Levha 37: 15. Fotoğraf) diğer örnek ise yıldızın kollarındaki düzensizlik sebebiyle özensiz bir uygulama gibi görünmektedir. Yalnızca Aksaray Sultan Hanı’nda bulunan ve İncir Hanı’ndakilerle benzerliği dikkat çekici olan işaretler, 3a-5 ile sınırlı değildir. 27-3 “” ve 27-4 “” katalog numaralı işaretler de yalnızca İncir Hanı’nda tespit edilmiş olan 27-2’nin “” farklı bir çeşitlemesini çağrıştırmaktadır. Tüm bu örnekler (27-3, 27-4 ve 27-2 hariç) taşçı işaretlerinin kolay ve hızlı işlenebilir formda olması gerekliliğinin aksini gösteren uygulamalardır. Dolayısıyla sofistike sayılabilecek bu işaret türlerinin imza niteliğinde taşçı işaretleri olduğunu ileri sürmek yanlış

Tablo 50. Sadece Horozlu Hanı’nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet	Kat. No.	Çizim	Adet
1-1		1	30-11		2
1-5		1	30-12		7
2-6		1	34a-6		10
3-5		28	36b-3		3
5-10		1	38-3		1
10-2		1	38-15		1
11-11		14	38a-11		1
15-16		7	41-13		12
19-3		5	41-14		4
20-2		27	41a-1		5
20-3		1	43-5		3
20-5		2	48-14		1
21-1		6	51-6		1
21-2		4	51-9		11
21-4		1	51-11		5
22-5		20	55-11		1
22-9		13	57-11		3
24-7		1	57-12		1
30-10		1	57c-6		1

karakterden oluşan bu işaret, taşçı işaretinden ziyade bir tür yazı izlenimi vermektedir (Levha 38: 2).

1.4.2. Horozlu Hanı

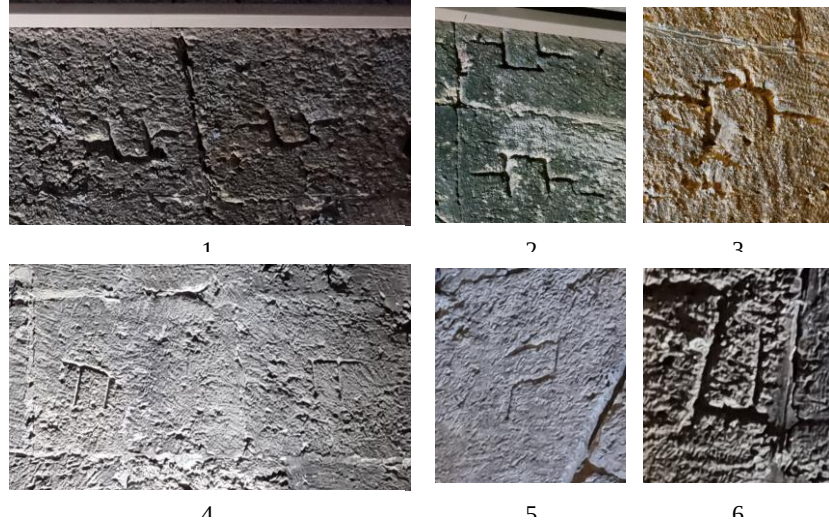
Horozlu Hanı’na özgü 38 işaret türünün toplam 208 kez tespit edilmiş olması, Aksaray Sultan Hanı’ndan farklı bir inşa süreci olduğunu düşündürmektedir (Tablo 50). Bu bağlamda, 3-5, 11-11, 20-2, 22-5, 22-9, 34a-6, 41-13 ve 51-9 katalog numaralı işaretler, 10 ve üzeri sayıda tekrarlanmaları, bazılarının daha gelişmiş forma sahip olması ve gerek Horozlu Hanı’nda gerek diğer yapılarda az sayıda türevlerinin bulunması bu işaretleri dikkat çekici kılmaktadır (Levha 40).

3-5 katalog numaralı işaret Horozlu Hanı’nda 28 taşın üzerinde görülmekte olup bunların 19’u kemer, 9’u ise duvar örgüsünde kullanılan taşlara kazınmıştır. Bu

olmayacaktır. Aksaray Sultan Hanı’na özgü 45-2, 45-4 ve 45-5 katalog numaralı işaretler de yukarıda verilen örnekler arasına dahil edilebilecek niteliklere sahiptirler (Levha 38: 3, 4 ve 5).

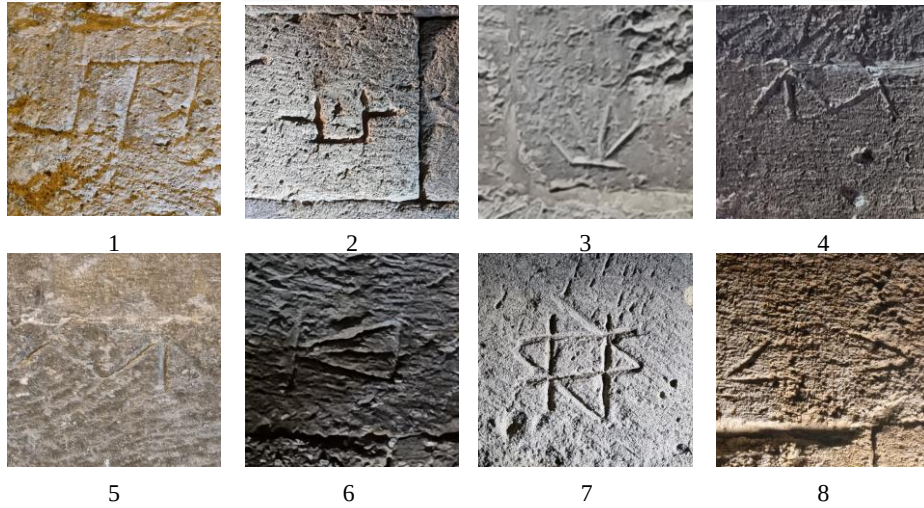
Sayılan işaretler dışında Aksaray Sultan Hanı’nda tespit edilen 41a-10 katalog numaralı işaret de dikkate değerdir. Sekiz kollu yıldızın her biri ucuna merkezden uzanan hatların kazındığı bu işaret, süslemeyi andıran sofistike biçimi ve tek olmasıyla üst düzey bir taşçı ustasına ait olduğu izlenimini uyandırmaktadır (Levha 38: 1).

Tüm bunların yanında 57-13 katalog numaralı işaret, gerek kazıma yöntemi gerek formu itibarıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Üç ayrı

Levha 39. Horozlu Hanı'ndaki 11-11, 11-3, 11-4, 11-12 ve 11-1 Katalog Numaralı Taşçı İşaretlerinden Örnekler. **1, 2 ve 3:** 11-11; **4:** 11-3 ve 11-4; **5:** 11-12; **6:** 11-1.

istatistiki değerler bu işaretin daha ehil ustalar tarafından kullanıldığını düşündürmektedir.⁴¹³ Diğer taraftan bu işaretin bazı örneklerinin yerleştirileceği yere göre kesilmiş taşlar üzerinde bulunuyor olması ve bir emsalinde ise taş kesildiği için işaretin bir kısmının da beraberinde kesilmiş olması, bu işaretin yüksek kapasiteli bir

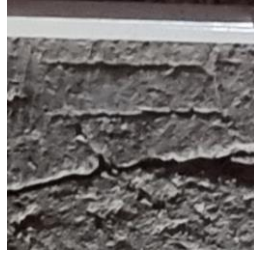

Levha 40. Horozlu Hanı'na Özgü İşaretlerden Bir Kısım. 1: Horozlu Hanı, Kat. No. 3-5; 2: Horozlu Hanı, Kat. No. 11-11; 3: Horozlu Hanı, Kat. No.20-2; 4: Horozlu Hanı, Kat. No.22-5; 5: Horozlu Hanı, Kat. No.22-9; 6: Horozlu Hanı, Kat. No.34a-6; 7: Horozlu Hanı, Kat. No. 41-13; 8: Horozlu Hanı, Kat. No.51-9

⁴¹³ Kemerde kullanılmak üzere kesilen taşların belirli bir açıyla kesilmesi gerektiğinden, bu işlem sıradan işçilerin gerçekleştirebileceği bir işlem olarak görülmemelidir.

1

2

3

4

5

Levha 41. Horozlu Hanı’ndaki 3-1 Katalog Numaralı İşaretlerin Örnekleri

üretimin ardından inşa sırasında kullanılmak üzere bir alanda depolanan taşlar üzerine kazındığını göstermektedir. Ayrıca, bu işaretin türevi sayılan 3-1“” katalog numaralı işaret de Horozlu Hanı’nda bulunmaktadır. Ancak, yapıda 5 adet tespit edilen bu işaretin tüm örneklerinde işaretin tamamının görünmesi bir şekilde engellenmiştir (Levha 41).⁴¹⁴ Dolayısıyla bu 5 örneğinde, 3-5 katalog numaralı işarete dahil edilme

1

2

3

4

5

6

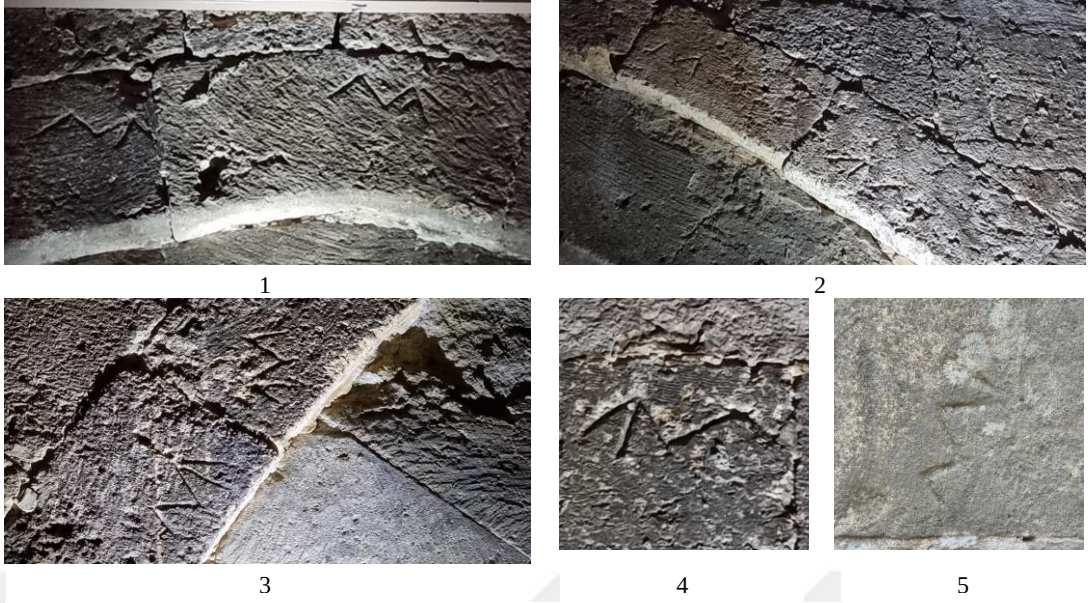
7

8

Levha 42. 20-1 ve 21-3 Katalog Numaralı İşaretlerden Örnekler. 1 ve 2: Horozlu Hanı, Kat. No. 20-1; 3 ve 4: Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Kat. No. 20-1; 5, 6 ve 7: Ağzıkara Hanı, Kat. No. 20-1; 8: Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Kat. No. 21-3.

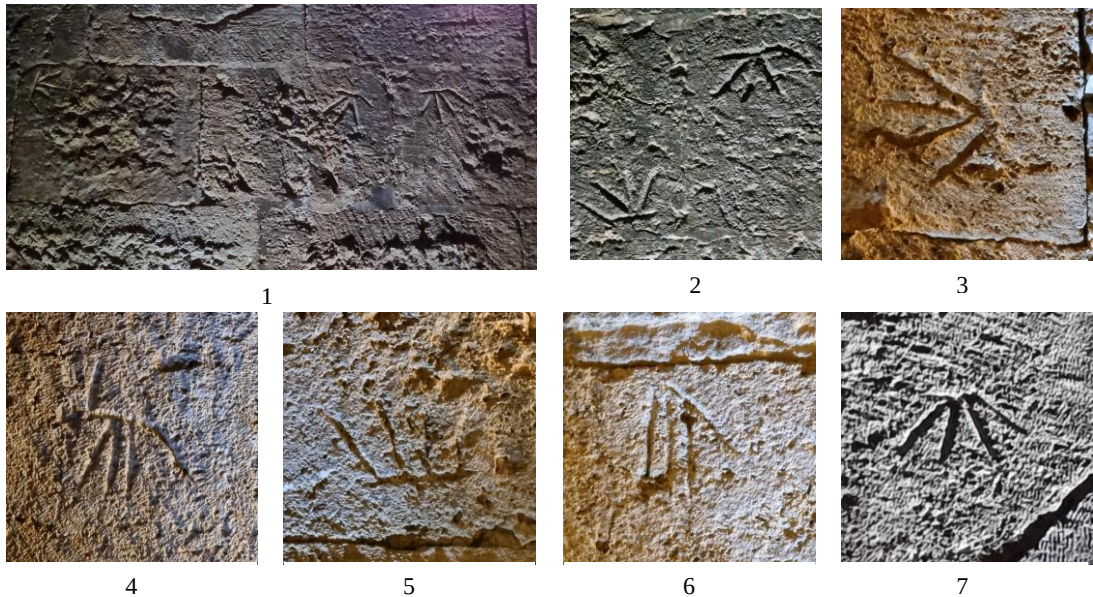
⁴¹⁴ Engellerden bir kısmını yapıda gerçekleştirilen modern müdahaleler oluşturmaktadır.

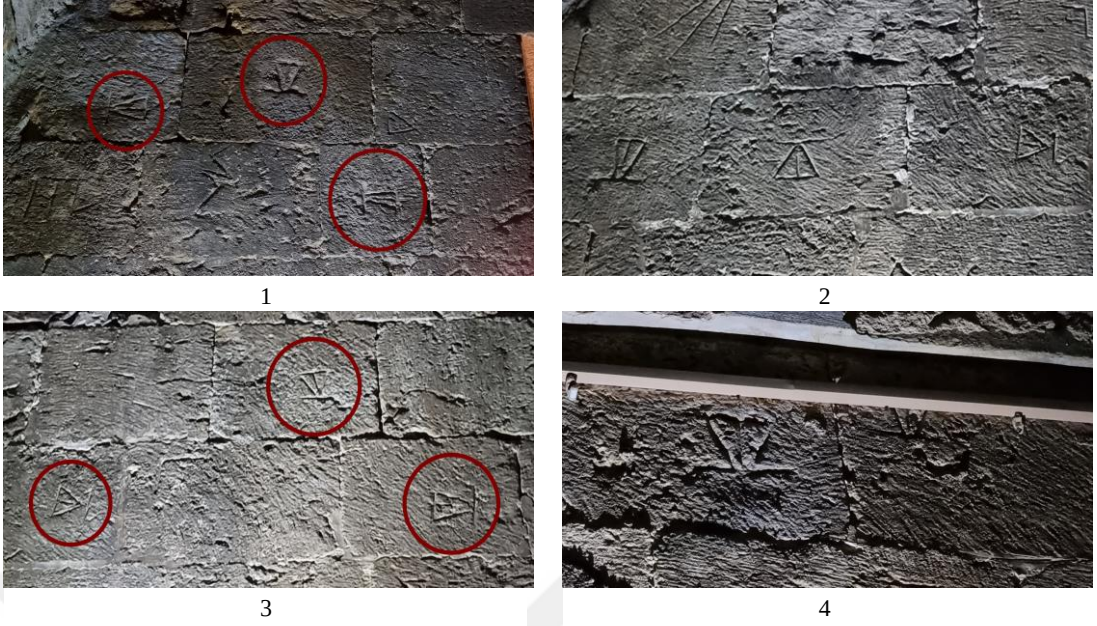
Levha 43. 22-5, 22-9 ve 22-10 Katalog Numaralı İşaretlerden Örnekler. **1: Horozlu Hanı**, Kat. No. 20-9; **2: Horozlu Hanı**, Kat. No. 22-5 ve 22-9 Birlikte; **3: Horozlu Hanı**, Kat. No. 22-5 ve 22-9 Birlikte; **4: Horozlu Hanı**, Kat. No. 22-10; **5: Horozlu Hanı**, Kat. No. 22-10.

imkânı vardır. Netice itibariyle bu taşçı işaretinin bulunduğu taşların Horozlu Hanı'nın bulunduğu bölgede iş yapan, yüksek üretim kapasitesine sahip bir kurumun (atölye ya da taş ocağı) üretimi olduğu ileri sürülebilir.

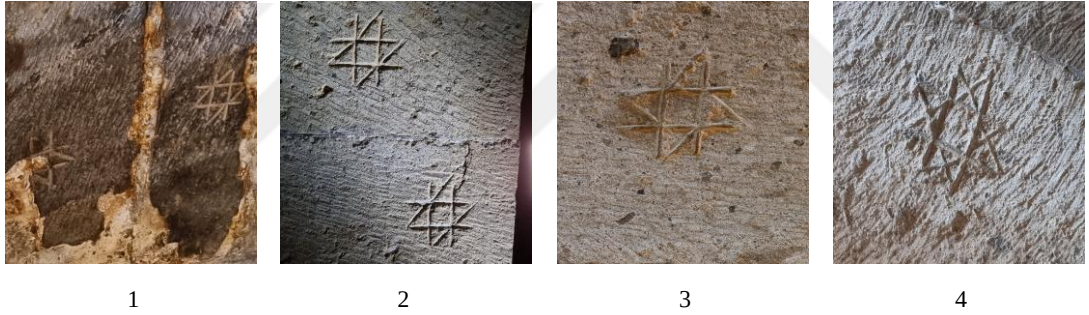
11-11 katalog numaralı işaret, Horozlu Hanı'nda tamamı duvar örgüsünde bulunan 14 farklı taş üzerinde tespit edilmiştir. Ayrıca yapıda, bu işaretin dört farklı

Levha 44. Horozlu Hanı'ndaki 20-2, 20-3, 20-5, 21-1, 21-2 Katalog Numaralı Taşçı İşaretlerinden Örnekler. **1, 2 ve 3: 20-2; 4: 20-3; 5: 20-5; 6: 21-1; 7: 21-2.**

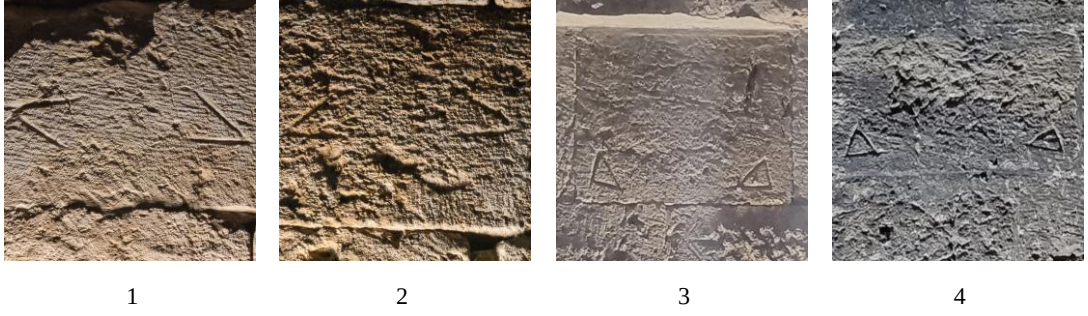
Levha 45. Horozlu Hanı’nda 34a-6 Katalog Numaralı İşaretin Örnekleri. 3. fotoğraf 1. fotoğraftaki duvarın devamıdır. 4. fotoğrafta kablo koruyucu yerleştirilen kısımda 11. 34a-6 Kat. No.’lu işaretin olma olasılığı vardır.

Levha 46. Horozlu Hanı’ndaki 41-13, 41-14 ve 41a-1 Katalog Numaralı İşaretlerden Örnekler. **1:** 41-13 ve 41-14 (Tahrip Olmuş); **2:** 41-13; **3:** 41-14; **4:** 41a-1

türevi görülmektedir (Levha 39). 11-11’e ait örneklerden birinde işarete küçük bir eklenti yapıldığı gözlemlenmiş–ancak işaretin formunda büyük bir değişikliğe yol açmadığı için “” bu işaret de 11-11’e dahil edilmiştir. Bu işaretin hatalı bir murç darbesi sonucu oluştuğu düşünülebilir. Söz konusu işaretin türevleri farklı yapılarda da görülmekle birlikte 11-11 katalog numaralı işaret, lokal çalışan bir grup tarafından kullanılmış olmalıdır.

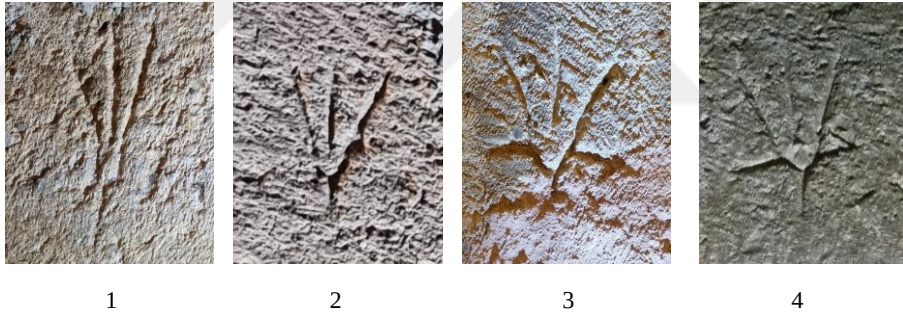
Horozlu Hanı’na özgü ilgi çekici işaret türlerinden bir diğeri 20-2 katalog numaralı işarettir. Söz konusu işaret ve bunun türevi olan 20-3, 20-5, 21-1, 21-2 katalog numaralı işaretler, iptidai ve düzensiz kazınma şekilleriyle dikkati çekmektedir

Levha 47. Horozlu Hanı'ndaki 51-9 ve 51-11 Katalog Numaralı İşaretlerden Örnekler. **1 ve 2:** 51-9; **3 ve 4:** 51-11.

Levha 48. 34a-4 ve 34a-5 Katalog Numaralı İşaretlerin Örnekleri. 1: Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 34a-4; 2: Avanos Sarı Han, Kat. No. 34a-5.

Levha 49. Horozlu Hanı'ndaki 30-10, 30-11 ve 30-12 Katalog Numaralı İşaretlerden Örnekler. **1:** 30-10; **2:** 30-11 **3 ve 4:** 30-12.

(Levha 44). Bu işaretlerin işlendiği taşların bazılarının yüzeyinin kaba bırakılarak yalnızca kenarlarının işlendiği de gözlemlenmiştir. Sayılan işaretler muhtemelen şantiyede çalıştırılan yerli halktan tecrübesiz kişiler tarafından işlenmiştir. Diğer taraftan bu işaretlerle biçim açısından benzeşen bir diğer işaret 20-1 katalog numaralı işarettir. Bu işaret, Horozlu Hanı dışında Ağzıkara Hanı ve Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda tespit edilmiştir. Ancak her üç yapıdaki örneklerine bakıldığında, Tercan Mama Hatun Kervansarayı ve Horozlu Hanı'ndaki örnekleri Ağzıkara

Levha 50. Horozlu Hanı’nda Bulunan 38a-11, 57-11, 57-12 Katalog Numaralı İşaretler. **1, 2 ve 3:** 57-11; **4:** 38a-11; **5:** 57-12.

Hanı’ndaki emsallerine göre çok daha iptidaidir.⁴¹⁵ Bu uygulama Horozlu Hanı ve Tercan Mama Hatun Kervansarayı’nda bu işareti kullananların daha tecrübesiz kimseler olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Tercan Mama Hatun Kervansarayı’nda 21-3 katalog numarasıyla kayıt altına alınan işaret de biçimsel yönden 20-2 katalog numaralı işaret ile oldukça yakındır.

Birbirinin ayna görüntüsünü teşkil eden 22-5 ve 22-9 katalog numaralı işaretler, 22-3 “ $\wedge$ ” ve 22-6 “ $\vee$ ” katalog numaralı işaretlerin türevi niteliğindedir. Ayna görüntüsüne sahip taşçı işaretleri başlığı altında, bu nevi işaretlerin yüksek ihtimalle aynı kaynağa ait olduğu üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla, 22-5 ve 22-9 katalog numaralı işaretler, Horozlu Hanı’nda toplam 33 tekerrür sayısı ile 4-1 ve 7-2’nin ardından en fazla sayıda kullanılmış taşçı işaretidir. Her iki işarete yapının kemerlerinde kullanılan taşlar üzerinde daha fazla görülmektedir: 22-5 duvar örgüsünde 6, kemerde 14; 22-9 duvar örgüsünde 2, kemerde 11 taş üzerinde tespit edilmiştir. 3-5 katalog numaralı işarete benzer biçimde bu işaretlerin bulunduğu taşlar da yerel usta ya da atölyeler tarafından bu yapıya özel üretilmiş ve depolanmış olmalıdır. 22-10 katalog numaralı işaret ise 22-5’in zigzaglarının ucuna bir çizgi daha

⁴¹⁵ Tercan Mama Hatun Kervansarayı’ndaki örneklerin çok daha ince hatlara sahip olması bir farklılık yaratmamaktadır çünkü yapıdaki diğer taşçı işaretleri de bu şekilde kazınmıştır.

eklenmesiyle oluşturulmuştur. İncelenen yapılar arasında Horozlu Hanı'nın haricinde yalnızca Alara Hanı'nda bir kez kazındığı tespit edilen bu işaretin ustabaşı rütbesindeki bir kişiye ait olabileceği düşünülebilir.

Horozlu Hanı'nda duvar örgüsünde kullanılmış 10 taş üzerinde saptanan 34a-6 katalog numaralı işaret de yerli ustalara mal edilebilir. Bu taşçı işaretinin bulunduğu taşlar yapının belirli bir kesiminde yoğunlaşmaktadır (Levha 45). Bu da bu işareti kazıyan kişinin bir ya da iki gün boyunca şantiyede bulunmuş bir gezici usta olabileceğini düşündürmektedir. Bu işaretin türevi sayılabilecek 34a-4 ve 34a-5 katalog numaralı taşçı işaretleri Aksaray Sultan Hanı'nda ve Avanos Sarı Han'da bulunmaktadır (Levha 48).

41-13, 41-14 ve 41a-1 katalog numaralı işaretler sofistike biçimleriyle Horozlu Hanı'nda dikkate değer bir başka taşçı işareti grubunu oluşturmaktadır. Birbirlerinin türevi sayılabilecek bu işaretlerin saptandığı toplam 21 taşın tamamı kemerlerde kullanılmıştır. Buna ek olarak 41-13'ün 3, 41a-1'in 1 örneği hariç, tüm emsaller taşların kemer karnını oluşturan yüzüne işlenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; anılan örneklerin çoğunlukla kemer karnını oluşturan yüzeye nizami bir şekilde kazınmış olmaları, bu taşçı işaretlerinin tecrübeli taşçı ustaları tarafından işlendiklerini göstermektedir (Levha 46).

51-9 katalog numaralı işaret diğer yapılarda görülen taşçı işaretlerinden daha farklıdır. Taşın iki kenarına yatay "V" formunda atılan şekillerle oluşturulan işaretin benzeri şekilde işlenen diğer örneği de yine Horozlu Hanı'nda, bu kez iki üçgen kullanılarak oluşturulan 51-11 katalog numaralı işarettir. 51-9 katalog numaralı işareti meydana getiren "V" formlarının taş üzerindeki konumları farklılık gösterse de yönlendirmeleri daima birbirine bakacak şekilde olmuştur. 51-9 katalog numaralı işarettaki üçgenlerin daha tutarlı biçimde işlendikleri görülmektedir. Özel işleniş biçimleriyle iki işaretin birbiriyle ilişkili olduğu muhakkaktır.

Yukarıda sayılanlar dışında, 3 farklı biçimde işlenmiş olan 30-10, 30-11 ve 30-12 katalog numaralı işaretler de Horozlu Hanı'na mahsustur (Levha 49). Bu üç işaret arasında en gelişmiş örnek, sayı yönünden de fazla olan 30-12 katalog numaralı işarettir.

Horozlu Hanı'nda tespit edilen 57-11, 38a-11 ve 57-12 katalog numaralı işaretler de form yönünden farklı işaretlerdir (Levha 50). 57-11 birbirinden bağımsız

ve rastgele atılmış gibi görünen birkaç çizgiden oluşmaktayken, 38a-11 Aksaray Sultan Hanı'nda tespit edilmiş olan bir çeşit yazı karakteri olabileceğini düşündüğümüz 57-13 “” katalog numaralı işareti andırmaktadır. 57-12 katalog numaralı işaret ise kazındığı taşın deformasyonundan kaynaklı olarak yarım haldedir.

1.4.3. Ağzıkara Hanı

Ağzıkara Hanı'nda tespit edilen 97 türde 1047 işaretin 35 türde 66'sı bu yapıya özeldir (Tablo 51). Aksaray Sultan Hanı'nda da olduğu gibi bu yapıdaki işaretler de tür bakımından toplam içerisinde 3'te 1'i temsil etseler de tekrar sayıları açısından çok küçük bir dilime tekabül etmektedirler.

Ağzıkara Hanı'na özgü tespit edilmiş işaretler arasında dikkate değer taşçı

Tablo 51. Sadece Ağzıkara Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet	Kat. No.	Çizim	Adet
5-4		1	44-8		1
12a-1		2	45-12		1
13-6		1	49-8		1
13-8		1	49-9		3
13-16		1	50-7		2
14a-12		1	53-9		2
15a-2		4	55-3		1
27-9		3	55-4		11
28-2		1	55-6		7
29-11		1	55-8		1
33b-10		1	55-9		1
35-6		1	55-10		1
35a-5		1	55-12		1
35a-7		5	57-14		2
36-16		1	57-15		1
36a-4		1	57c-9		1
36a-6		1			
36b-13		1			
36c-13		1			

işaretleri grubunu 55-3, 55-4, 55-6, 55-8, 55-9, 55-10 ve 55-12 oluşturmaktadır. 55-8 haricinde tüm işaretler mütemadiyen kazındıkları taşın köşesine yerleştirilmiştir. Bu grupta yer alan taşçı işaretlerinin türevi olan 55-1 “”ve 55-2 “” katalog numaralı işaretler Ağzıkara Hanı'ndaki taşçı işaretleri arasında azımsanmayacak tekrar sayılarına sahiptirler. 55-1, 55-2, 55-3 ve 55-12 yay sayılarına göre birbirlerinden ayrılırken 55-4 ve 55-9 bu yaylara eklenen başka şekillerle bu işaretlerden ayrılmaktadır (Levha 51). 55-1'in Alara Hanı ve Hekim Hanı'nda, 55-2'nin ise Mirçinge Hanı, Tercan Mama Hatun Kervansarayı ve Aksaray Sultan Hanı'nda örnekleri görülmektedir. 55-3 katalog numaralı örnek, Ağzıkara Hanı

Levha 51. Ağzıkara Hanı’nda Bulunan 55-1, 55-2, 55-3, 55-12, 55-4, 55-9, 55-10, 55-5, 55-6, 55-8 Katalog Numaralı İşaretler. **1:** 55-1 (Sıralı 3 taş üzerinde); **2:** 55-2; **3:** 55-3; **4:** 55-12; **5:** 55-4; **6:** 55-9; **7:** 55-5 ve 55-6 Bir Arada; **8:** 55-10; **9:** 55-8.

dışında Alara ve Hekim Hanlarında rastlanan 55-1 “” ile İncir ve Aksaray Sultan Hanlarında görülen 55-5 “” katalog numaralı işaretlerin birleşiminden oluşmuştur. Bu taşçı işaretinin iki taşçı ustası grubu arasında bir işbirliği neticesinde mi yoksa tesadüf eseri mi meydana çıktığı bir muammadır.⁴¹⁶ 55-10 katalog numaralı işaret de bu açıdan bakıldığında ilgi çekicidir. İlk anda 19-1 “” katalog numaralı işaretin formunu andırırsa da aslında 55-3 katalog numaralı işaretin çift çizgi çekilmiş çeşitlemesi şeklindedir. Keza, 55-9 katalog numaralı işaret de bu bağlamda değerlendirilebilir. Diğer taraftan söz konusu işaretlerde taşın köşesine atılan yay sayısının belirleyici bir özelliğe sahip olup olmadığı da bilinmemektedir. Ancak, tek

⁴¹⁶ İşaretlerini birleştiren ocaklar Avrupa’da bilinmektedir. Belçika’nın Hainaut kentinde, 18. yüzyılda taş ocağı ustaları bir taş tezgâhının ortak kullanımı için anlaşmışlar, tezgâhın ortak kullanımı süresince de ocaklar işaretlerini birleştirerek yeni bir işaret oluşturmuşlar ve bunu kullanmışlardır. Bkz.: Belle, “Signes Gravés, Signes Écrits, Signes Reproduits”, s. 214.

Tablo 52.Sadece Tuzhisarı Sultan Hanı’nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet	Kat. No.	Çizim	Adet
1-2		1	37-1		2
6-3		1	37-5		1
6-4		1	41-12		1
6-11		1	41-16		1
14-5		1	44-10		1
14a-2		4	44a-1		2
14b-3		1	49-3		2
14b-4		7	53-8		2
14b-5		1	54-12		1
14b-6		1	57a-6		1
15a-7		1	57c-8		1
33-14		1	57c-13		1
33b-13		1	57c-14		1
35-9		1	57c-15		1
35a-6		1	57c-16		1
36-12		2	57d-1		1
36-14		1			
36c-1		1			
36c-4		1			

yay atılan 55-1 katalog numaralı işaretin -diğer yapılardakiler de dahil-tüm örnekleri duvarda kullanılan taşlar üzerindeyken, 55-2’nin Tercan Mama Hatun Kervansarayı (6), Mirçinge Hanı (1) ve Ağzıkara Hanı’nda (8) toplam 15 örneği kemer ve tonozlarda kullanılan taşlar üzerinde, duvar örgüsündeki taşlar üzerinde ise Tercan Mama Hatun Kervansarayı (5), Ağzıkara Hanı (10) ve Aksaray Sultan Hanı’nda (2) toplam 17 emsali tespit edilmiştir. Bu durum 55-2’yi kullanan taşçı ustaları arasında, 55-1’i tercih edenlere göre daha tecrübeli kimseler bulunduğunu düşündürmekle birlikte bu çıkarım, dört yay kazınan 55-3 ile beş yay kazınan 55-12 katalog numaralı işaretlerin mahiyetini açıklama konusunda yetersizdir.

Bunlara ek olarak bir taşın orta noktasına işlenmiş çift yayların kesişmesiyle sivri kemer formu verilmiş 55-8 katalog numaralı işaretin niteliği de belirsizdir. Daha önce İncir Hanı ve Aksaray Sultan Hanı’nda görüldüğüne değindiğimiz 55-5 katalog numaralı işaretin yakın örneği 55-6 katalog numaralı işarettir. Yalnızca Ağzıkara Hanı’nda tespit edilen bu işaretin kazındığı taşlar duvar örgüsünde 55-5’in uygulandığı taşlar ile sıralı biçimde yerleştirilmiştir (Levha 51: 7). Bu durum söz konusu iki işaretin aynı taşçı ustaları tarafından kazınmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

1.4.4. Tuzhisarı Sultan Hanı

Tuzhisarı Sultan Hanı’nda tespit edilmiş toplam taşçı işaretleri arasında yarıya yakını bu yapıya özgü işaretler oluşturmaktadır. 82 taşçı işareti türünden 35’i bu yapıya has olup toplam 136 işareten 49’u bu 35 türe aittir (Tablo 52). Ancak bu

Levha 52. Tuzhisarı Sultan Hanı’nda Bulunan 57a-6 (Solda) ve 57c-13 (Sağda) işaretlerin bir kısmının grafiti niteliğinde olabileceği yukarıda tartışılmıştır. “İşlenme Biçimleri ve Konumlandırılmaları” başlığı altında verilen Tuzhisarı Sultan Hanı’na ait 33-14, 57c-14, 57c-15, 57c-16, 57d-1 katalog numaralı işaretlere 57a-6 ve 57c-13’ü de eklemek mümkündür (Levha 52).

14b-3, 14b-4, 14b-5, 14b-6 katalog numaralı işaretler ise biçimsel yönden birbirinin aynı sayılabilecek türlerdir. Bunlar arasında 14b-4 katalog numaralı işaret,

Levha 53. Tuzhisarı Sultan Hanı’nda Bulunan 14b-3 (1), 14b-4 (2), 14b-5 (3) ve 14b-6 (4) Katalog Numaralı İşaretler.

7 kez tekrar ederken diğerleri yalnızca birer kez tespit edilmiştir. Bu da söz konusu işaretin asıl taşçı işareti olabileceğini, diğerlerinin ise hatalı kazınma sonucu oluşmuş ya da aynı gruba mensup diğer taşçılar tarafından yapılmış olabileceğini göstermektedir (Levha 53).

Foto. 12. Tuzhisarı Sultan Hanı’nda 14-5 Katalog Numaralı İşaret.

14-5 katalog numaralı işaretin ise Evdir Hanı, İncir Hanı, Çamlıbel Çiftlik Kervansarayı, Çiçinli Sultan Hanı, Ağzıkara Hanı, Alay Hanı, Avanos Sarı Han ve Cırgalan Hanı’nda görülen 14-4 “” katalog numaralı işaretin gelişmiş bir çeşitlemesi olması muhtemeldir (Foto. 12).

Tablo 53. Sadece Avanos Sarı Han'da Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet	Kat. No.	Çizim	Adet
3-13		1	46-5		3
11-15		1	49-4		1
13-7		1	51-7		3
14-8		1	51-10		1
14-13		1	57a-5		1
14a-8		1	57c-3		1
15-10		1	57d-2		1
33-4		1			
33-8		1			
33a-10		1			
33b-11		1			
34a-5		12			
35-13		1			
36-8		1			
36-15		2			
38-7		1			
38a-6		1			
38a-7		1			
46-3		1			

1.4.5. Avanos Sarı Han

Avanos Sarı Han'da tespit edilen 74 türde 546 taşçı işaretinin, 26 türde 42'si bu yapıya özgüdür (Tablo 53). Bu işaretler arasında 38-7, 38a-6, 38a-7 katalog numaralı işaretlerin grafiti mahiyetinde olduğuna daha önceki başlıklarda değinilmiştir. 35-13 ve 57d-2 katalog numaralı işaretler de bu kapsama dahil edilebilirler (Levha 54: 1 ve 2).

33a-10 ve 33b-11 katalog numaralı işaretlerin orijinalde farklı türde işaretler olma ihtimalleri yüksektir (Levha 54: 3 ve 4). 33a-10 katalog numaralı işaret muhtemelen Avanos Sarı Han'da 21 kez tekrar eden ayrıca Evdir Hanı, Alay Hanı ve Aksaray Sultan Hanı'nda da saptanmış olan 33-9 “” katalog numaralı işaretin

bir varyasyonudur. 33b-11 katalog numaralı işaret ise aslında 35-7 “” katalog numaralı işaretken, kazındığı taşın bir kısmının tahrip olması neticesinde yeni bir form kazanmış olmalıdır. Ancak yine de ihtiyatlı olmak adına kataloğa farklı tür olarak kaydedilmiştir.

11-15 katalog numaralı işaretin -bazıları oldukça yaygın- birçok türevi bulunmaktadır (Levha 54: 5). Bu işarete en yakın tür ise Avanos Hanı'nda 17, Tuzhisarı Sultan Hanı, Tercan Mama Hatun Kervansarayı ve Alara Hanı'nda birer kez saptanmış olan, 11-14 katalog numaralı işarettir. 11-15 katalog numaralı işaretin kollarının açılı yerleştirilmesi bir yanlışlık eseri değil ise, bu işaret 11-14'ü kazıyan taşçıların ekip başı ya da bu nevi bir mertebede bulunan biri tarafından kullanılmış olmalıdır.

Levha 54. Çeşitli Yapılardan Taşçı İşaretleri Örnekleri: **1: Avanos Sarı Han**, Kat. No. 35-13; **2: Avanos Sarı Han**, Kat. No. 57d-2; **3: Avanos Sarı Han**, Kat. No. 33a-10; **4: Avanos Sarı Han**, Kat. No. 33b-11; **5: Avanos Sarı Han**, Kat. No. 11-15; **6: Avanos Sarı Han**, Kat. No. 51-7; **7: Horozlu Hanı**, Kat. No. 51-6; **8: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No: 5-11.

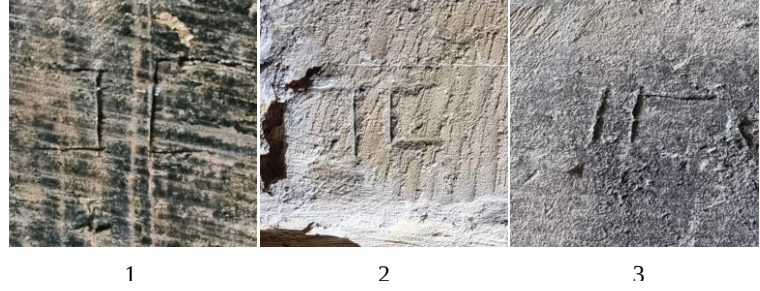
Avanos Sarı Hanı'nda tespit edilen 51-7 katalog numaralı işaret de iki işaretin birleşiminden oluşması yönüyle dikkat çekicidir. Bu nevi bir işaretin Ağzıkara Hanı'nda da bulunduğu (55-4 “) değinilmiştir. 51-7 katalog numaralı işaretin, Horozlu Hanı'nda tespit edilen 51-6 ve Aksaray Sultan Hanı'nda tespit edilen 5-11 katalog numaralı işaretlerle ortak özelliklere sahiptir (Levha 54: 6, 7 ve 8).

1.4.6. Tercan Mama Hatun Kervansarayı

Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda 71 türde 608 işareten, 23 türde 123 işaret yalnızca bu yapıda saptanmıştır (Tablo 54). Bu işaret türleri arasından 7-12, 7-13 ve 7-14 ile 47-1, 47-2 ve 47-4 katalog numaralı işaretler iki ayrı grup meydana getirmektedir. Her iki gruptaki işaret türleri birbirleriyle ilişkili görünmektedir. 7-12, 7-13 ve 7-14 katalog numaralı taşçı işaretleri arasında asıl işaret 7-13 olmalıdır. Söz konusu işaretin diğerlerine göre daha fazla sayıda olmasının yanında, 7-14 katalog numaralı işaretin biçimlenişine bakıldığında dik çizginin yanlılıkla uzatıldığı ve bu hatayı telafi etmek adına ikinci yatay çizginin “Z” formunun altına çekildiği görülmektedir (Foto. 13). 47-1, 47-2 ve 47-4 katalog numaralı işaretler de aynı

Tablo 54. Sadece Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet
3a-6		1
3a-7		1
7-12		2
7-13		4
7-14		1
14a-10		11
14a-14		1
14a-15		5
14a-16		1
21-3		1
23-2		16
24-8		6
29-3		13
31-1		6
34-9		6
35-10		1
36a-7		1
38a-1		2
38b-12		1
47-1		19
47-2		1
47-4		22
57b-6		1

Levha 55. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda Bulunan 47-1, 47-2 ve 47-4 (Soldan Sağa) Katalog Numaralı İşaretler.

kaynaktan çıkmış gibi görünmektedir. Eğer durum böyleyse, üçünün toplam tekrar sayısının 40 olması, bu işaretlerin bir ekibe ait olduğu söylenebilir. Öte yandan yalnızca bir kez tespit edilmiş olan 47-2 katalog numaralı işaretin formu, diğer iki işaretin birleşmesinden oluşmuş intibası uyandırmaktadır. Dolayısıyla eğer hatalı işlenmemiş ise bu işaret sözü edilen ekibin başında bulunan taşçı ustasına ait olmalıdır. Bunlara ek olarak yine bu işaretlerin türevi sayılabilecek 47-3 “

3a-6 katalog numaralı işaret, Aksaray Sultan Hanı'nda tespit edilen 3a-1, 3a-2, 3a-3 ve 3a-5 ile İncir Hanı'nda saptanan 3a-4 katalog numaralı işaretlerin türevi sayılabilir

(Levha 56: 1). 36a-7 katalog numaralı işaretin iptidai kazınma şekli, bu işaretin taşçı işareti değil de grafiti olabileceğini düşündürmektedir (Levha 56: 2). 38b-12 katalog numaralı örnek ise taşçı işareti veya grafitiden ziyade bir süsleme tasarımını

andırmaktadır (Levha 56: 3).⁴¹⁷ Tercan Mama Hatun Kervansarayı'na özgü ve tekrar sayıları bakımından dikkate değer diğer işaretler ise 23-2, 24-8, 29-3, 31-1 ve 34-9 numaralı örneklerdir. Söz konusu işaretlere tez çalışması kapsamında incelenen diğer yapılarda rastlanmasa da Tercan'ın bulunduğu Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki yapılarda ortaya çıkacaktır.

Levha 56. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda Bulunan İşaretler. 1:3a-6, 2: 36a-7, 3: 38b-12, 4: 23-2; 5: 24-8; 6: 29-3; 7: 31-1; 8: 34-9.

Foto. 13. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda Bulunan 7-12, 7-13 ve 7-14 (Soldan Sağa) Katalog Numaralı İşaretler

⁴¹⁷ 36a-7 ve 38b-12 taşçı işaretlerinin fiziki özellikleri tam manasıyla bilinemediğinden kataloğa dahil edilmişlerdir. Diğer taraftan 38b-12, taşçı işareti olmasa dahi usta bir taşçı tarafından işlenmiş olduğu aşikârdır.

Tablo 55. Sadece Karatay Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet
5-2		1
7-8		1
12-11		1
12-14		1
13-4		1
13-15		6
14-2		1
14-9		1
15a-6		4
18-7		1
18-8		1
18-11		1
18-12		1
18-13		1
22-13		1
22-14		4
22-15		1
29-7		1
33a-16		4
36a-9		1
33b-2		2
46-6		1

1.4.7. Karatay Hanı

Karatay Hanı'nda tespit edilen 62 türde 150 işaretin, 22 türde 37'si sadece bu yapıda saptanmıştır (Tablo. 10). Yapıda en dikkat çekici taşçı işareti grubunu, gamalı haç formundan türetilmiş olanlar oluşturmaktadır (Levha 34). 18-11, 18-12 ve 18-13 yapıya özgü işaretler olmakla birlikte, Avanos Sarı Han, Tuzhisarı Sultan Hanı ve Zazadin Hanı'nda da görülen 18-5 “” ve Zazadin Hanı'nda tespit edilmiş 18-6 “” katalog numaralı işaretler ile Tercan Mama Hatun Kervansarayı ve Aksaray Sultan Hanı'nda tespit edilmiş 18-9 “” ve yine Aksaray Sultan Hanı'nda tespit edilmiş 18-10 “” katalog numaralı işaretler Karatay Hanı'nda dikkate değer oranda tekrar sayısına sahiptir. İlgi çekici verilerden biri de gamalı haç formunun ham hali olan 18-1 “” ve 18-2 “” katalog numaralı işaretlerin yukarıda sayılan yapılardan, Aksaray ve Tuzhisarı Sultan Hanları hariç diğer yapılarda bulunmamasıdır. Karatay Hanı'nda tespit edilmiş olan 18-7 ve 18-8 katalog numaralı işaretler ise 18-5 ve 18-6 katalog numaralı işaretlerin hatalı işlenmiş çeşitlemeleri olmalıdır. 18-7, 18-6 katalog numaralı işaretin yarım kalmış hali, 18-8 ise 18-5 formu verilmek istenirken alt kısmında atılmış hatalı bir murç darbesiyle farklı bir form almış gibi görünmektedir (Levha 57: 1 ve 2). 18-11, 18-12

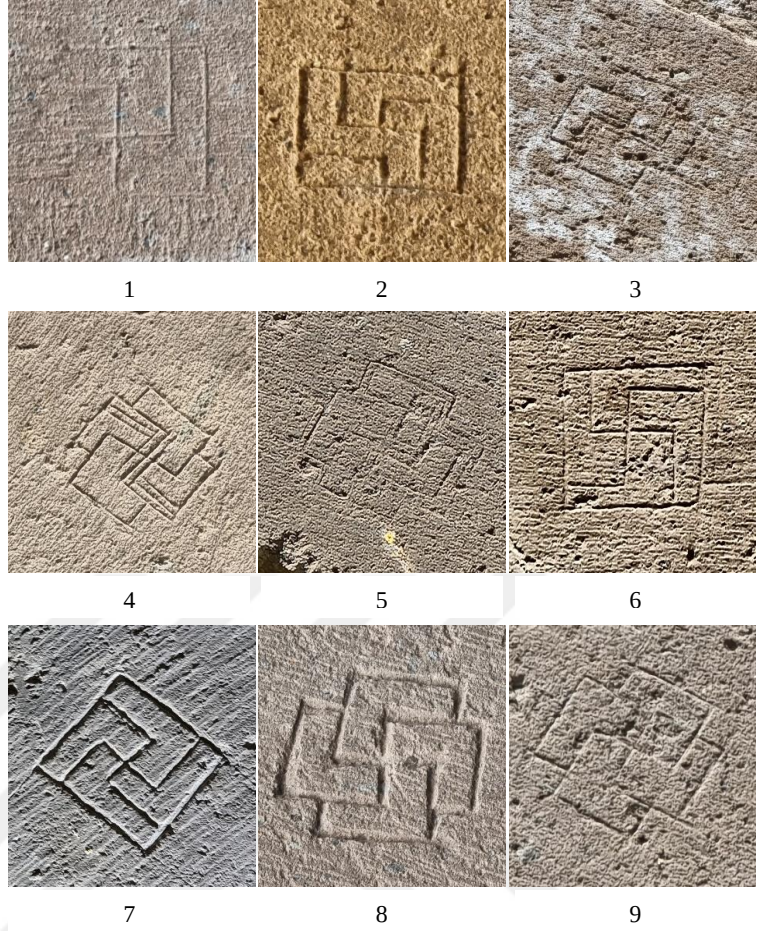
ve 18-13 katalog numaralı işaretler de 18-10'un birer çeşitlemesini teşkil etmektedirler (Levha 57: 3,4 ve 5). Ancak, söz konusu işaretleri meydana getiren fazladan atılmış çizgilerin niteliği bilinmemektedir.

Karatay Hanı'na özgü 13-15 katalog numaralı işaret, yapıda 6 taş üzerinde tespit edilmiş olup bunların 5'i kemerde 1'i ise tonozda kullanılmıştır (Levha 58: 1-2). Söz konusu işaretin yönlendirilmesine bakıldığında kullanıldıkları kemer taşlarının konumlandırmasıyla uygun görünmektedir. Bu bağlamda söz konusu işaretin kemerde

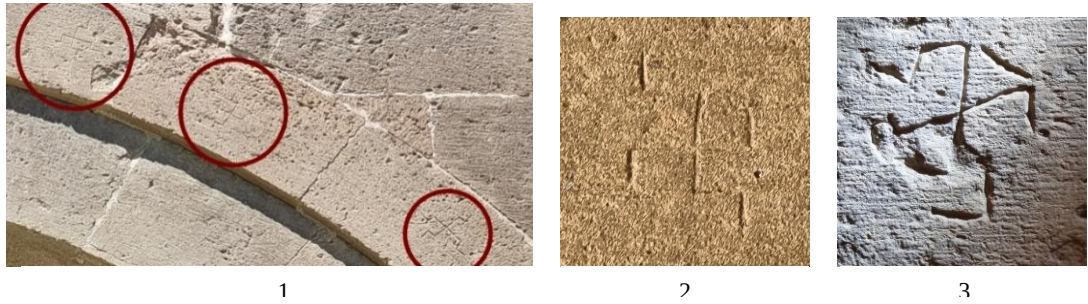
kullanılacak taşları kesen tecrübeli bir usta tarafından kazındığı düşünülebilir. Söz konusu işaretin türevi sayılabilecek tek örnek, Ağzıkara Hanı'nda tespit edilmiş olan 13-16 katalog numaralı işaretlerdir. Sözü edilen taşçı işareti, 13-5'ten daha kompleks görünmekle birlikte temelde biçimsel olarak aynıdır (Levha 58: 3).

22-13, 22-14 ve 22-15 katalog numaralı işaretler de Karatay Hanı'na özgü ve birbirinin türevi olan işaretlerdir. Yalnızca

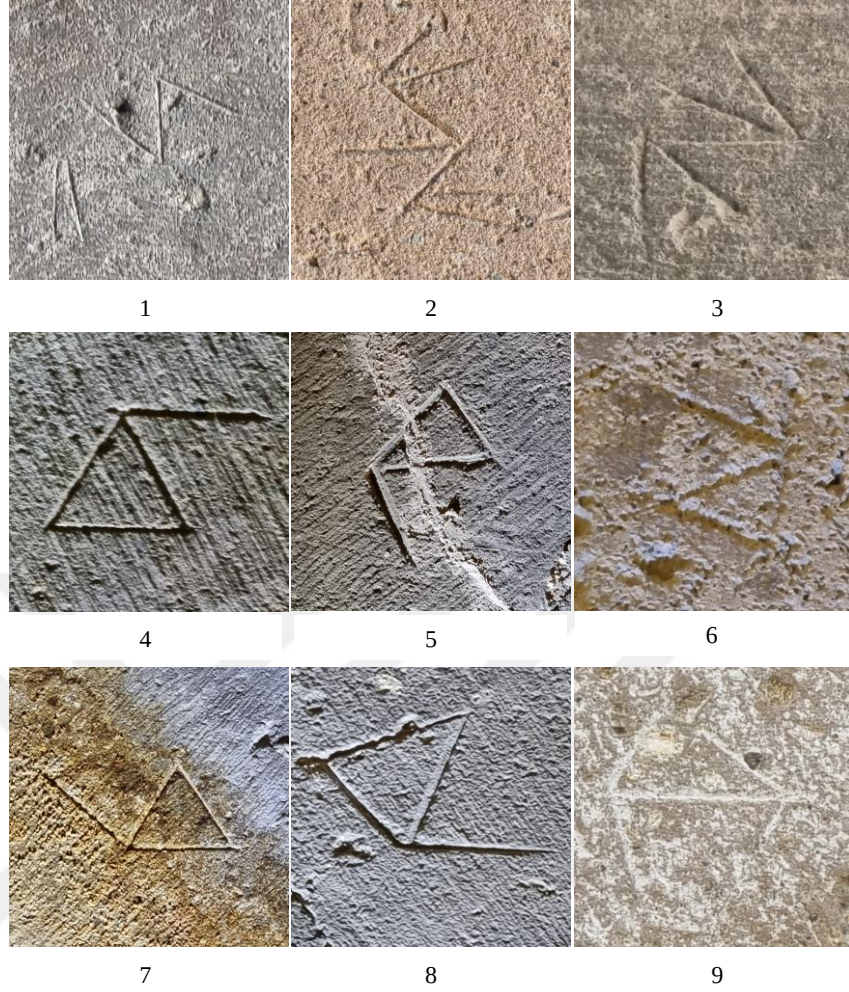
Karatay Hanı'nda tespit edilmiş olan 33a-16 ve 33b-2 ile bunların ayna görüntüsü olan 33a-15 ve 33b-1 katalog numaralı işaretlerin tamamı, yapıdaki kemerlerde kullanılan taşlarda tespit edilmiş ve 33a-15'in bir örneği hariç tümü kapalı birimde

Levha 57. Karatay Hanı'nda Bulunan İşaretler. **1:** 18-7; **2:** 18-8; **3:** 18-11; **4:** 18-12; **5:** 18-13; **6:** 18-5; **7:** 18-6; **8:** 18-9; **9:** 18-10.

Levha 58. Karatay Hanı'nda Tespit Edilmiş 13-15 Katalog Numaralı İşaretler ve Ağzıkara Hanı'nda 13-16 Katalog Numaralı İşaret

Levha 59. Karatay Hanı, Aksaray Sultan Hanı ve Ağzıkara Hanı’nda Bulunan İşaretlerden Örnekler. **1:** Karatay Hanı, Kat. No. 22-13; **2:** Karatay Hanı, Kat. No. 22-14; **3:** Karatay Hanı, Kat. No. 22-15; **4:** Karatay Hanı, Kat. No.33a-16; **5:** Karatay Hanı, Kat. No.33a-15; **6:** Aksaray Sultan Hanı, Kat. No. 33a-15; **7:** Karatay Hanı, Kat. No. 33b-2; **8:** Karatay Hanı, Kat. No. 33b-1; **9:** Ağzıkara Hanı, Kat. No. 33b-1.

kullanılmıştır.⁴¹⁸ 33a-15 ve 33b-1 katalog numaralı işaretlerin birer örneği de Ağzıkara Hanı ve Aksaray Sultan Hanı’nda bulunmaktadır (Levha 59).

1.4.8. Kırkgöz Hanı

Kırkgöz Han’da saptanan 48 türde 476 taşçı işaretinin, 20 türde 141’i bu yapıya özgüdür (Tablo 56). Ancak, “İşlenme Biçimleri ve Konumlandırılmaları” başlığı

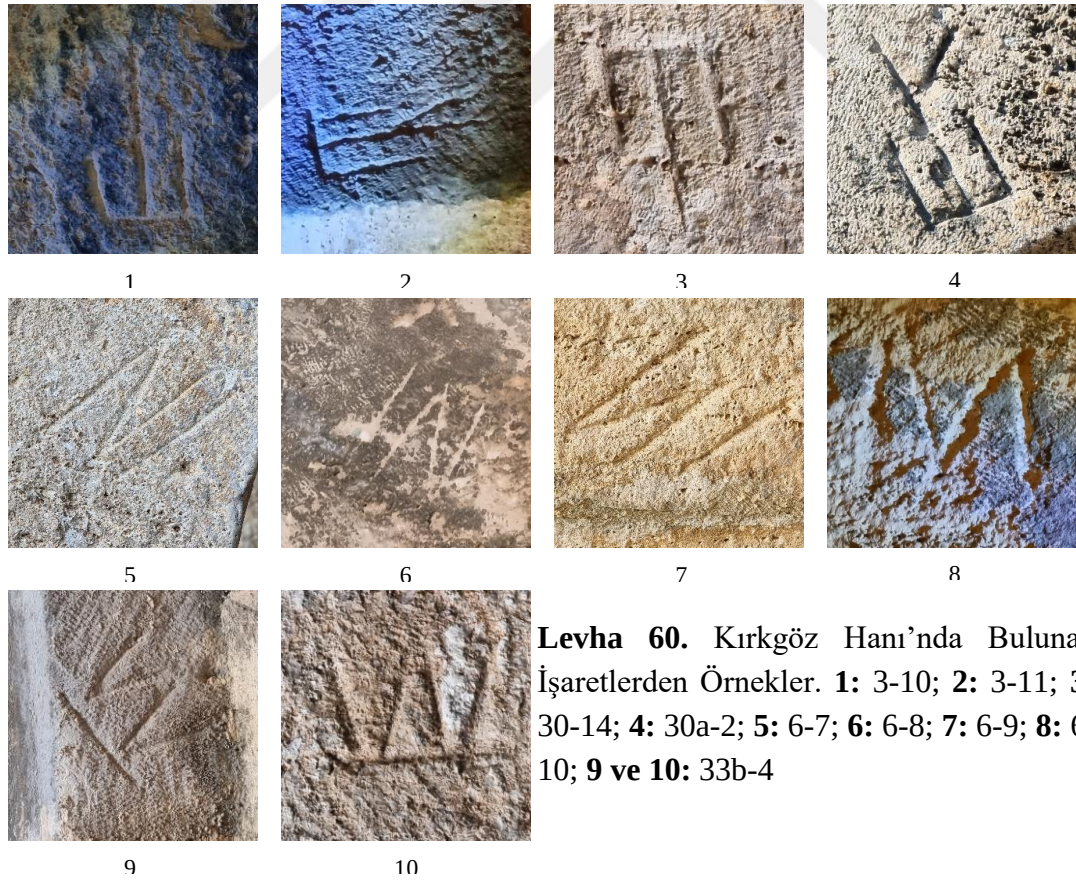
⁴¹⁸ Söz konusu işaretler form açısından birbirilerine oldukça yakın olsalar da küçük farklılıklardan dolayı farklı katalog numarası verilmiştir. Ancak bu işaretlerin aynı kişi ya da kişilerce işlenme olasılığı kuvvetli bir ihtimaldir.

Tablo 56. Sadece Kırkgöz Han'da Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet	Kat. No.	Çizim	Adet
3-10		14	30a-2		1
3-11		9	33-15		3
5-9		1	33-16		4
6-7		16	36c-14		1
6-8		17	38a-5		1
6-9		28	38a-8		1
6-10		35	38a-9		1
25-4		1	45-7		1
28-10		4	57c-2		1
30-14		1	57c-11		1

altında değinildiği üzere Kırkgöz Hanı'nda bulunan 25-4, 38a-5, 38a-8, 38a-9, ve 57c-2 katalog numaralı işaretlerin grafiti niteliğinde sayılma olasılıkları yüksektir.

3-10 ve 3-11 katalog numaralı işaretler yapıda sıkça karşılaşılan işaretlerdir. Bu işaretler muhtemelen aynı kaynağa aittir. Ayrıca yine Kırkgöz Han'a has olan 30-14 ve 30a-2 katalog numaralı işaretler, 3-10 ve 3-11 katalog numaralı işaretlerle ilişkili görünmektedir (Levha 60: 1-4).⁴¹⁹

Levha 60. Kırkgöz Hanı'nda Bulunan İşaretlerden Örnekler. 1: 3-10; 2: 3-11; 3: 30-14; 4: 30a-2; 5: 6-7; 6: 6-8; 7: 6-9; 8: 6-10; 9 ve 10: 33b-4

⁴¹⁹ Söz konusu işaretlerin temel formu "E" harfini anımsatmaktadır. 30-14 ve 30a-2 katalog numaralı işaretlerde temel form olan "E"nin sağına bir çizgi çekilerek kareye yakın biçim elde edilmiştir.

Tablo 57. Sadece Alay Hanı’nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet	Kat. No.	Çizim	Adet
3-3		3	37-4		1
3-9		1	38-5		1
11-5		1	38b-5		1
15-9		1	39-7		1
26-4		1	42-5		1
26-6		1	46-1		29
35a-8		1	46-4		1
36a-5		1	51-5		1
37-2		1			

Keza söz konusu işaretlerin bir başka türevi, 3-1 katalog numaralı “

Kırkgöz Han’da toplam tekrar sayılarıyla en fazla işlenen taşçı işareti olan 6-7, 6-8, 6-9 ve 6-10 katalog numaralı işaretlerin bu yapıya özgü olmaları ilgi çekicidir (Levha 28). Diğer bir dikkat çekici husus ise yapıda tek başına en çok tekrar eden 33b-4’ün, bu işaretlerin bir türevi gibi görünmesidir (Levha

1

2

3

4

5

6

Levha 61. Alay Hanı’nda ve Avanos Sarı Han’da Bulunan İşaretler.1: **Alay Hanı**, Kat. No. 46-1; 2: **Avanos Sarı Han**, Kat. No. 46-3; 3: **Alay Hanı**, Kat. No. 37-2; 4: **Alay Hanı**, Kat. No.46-4; 5: **Alay Hanı**, Kat. No.36a-5; 6: **Alay Hanı**, Kat. No. 38-5

32). Söz konusu işaretlerin tamamının aynı kaynağa ait olduğunu varsayarsak bu işaretleri kullananların kalabalık bir ekipten meydana geldiği söylenebilir.

1.4.9. Alay Hanı

Alay Hanı’nda saptanan 58 farklı türde 220 taşçı işaretinden 17 türde 47’si bu yapıya özgüdür (Tablo 57). Bu işaretler arasında tekrar sayısı ile ön plan çıkan 46-1 katalog numaralı işaret dikkat çekicidir. Yapının her iki bölümünde yer alan bu işaret,

muhtemelen iki ya da üç kişilik küçük bir ekip tarafından kullanılmıştır. Söz konusu işaretin en yakın türevi ise Avanos Sarı Han’da tespit edilmiş olan, 46-3 “” katalog numaralı işarettir. Ayrıca, Alay Hanı’nda bir kez saptanmış olan 37-2 ve 46-4 katalog numaralı işaretler de biçimsel açıdan 46-1’in türevi olabilir (Levha 61: 1-4).

36a-5 ve 38-5 katalog numaralı işaretler sofistike görünümleriyle imza niteliği taşıyabilecek işaretlerdir. 36a-5 katalog numaralı işaret, kare içine alınmış sekizgen formundadır. Sekizgenin kenarları ile karenin köşegenleri arasında kalan kısmın oyulmuş olması da dikkat çekicidir. 38-5 katalog numaralı işaret ise 36a-5’e göre daha

Tablo 58. Sadece Zazadin Hanı’nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri

Kat. No.	Çizim	Adet
2-14		11
3-12		1
7-5		8
7-6		6
19-11		1
25-7		1
28-15		1
35a-3		1
40-11		11
40-16		1
41-5		1
53-1		1
57-1		3

büyük boyutlarda olup yalnızca hatlarının değil bulunduğu alanın da çukurlaştırılmış olması sebebiyle dikkat çekicidir. İşaret, bu uygulama biçimiyle güneş kursu motifini çağrıştırmaktadır (Levha 61: 5-6).

1.4.10. Zazadin Hanı

Zazadin Hanı’nda 48 türde 274 taşçı işaretinden, 13 türde 47’si bu yapıya özgüdür. Yapıda taşçı işareti türünün ve sayısının çok sayıda devşirme malzeme kullanıldığı için - boyutlarına göre- az olduğu düşünülebilir. Diğer taraftan kervansaray, dikkate değer sayıda özgün taşçı işareti türüne sahiptir (Tablo 58). 2-14, 40-11 ve 57-1 katalog numaralı işaretler bu kapsamda değerlendirilebilir. 40-11 katalog numaralı işaret, Türklere ait olduğu düşünülen petroglifler arasında da sıklıkla görülen ok-yay damgasıdır (Levha 62-4).⁴²⁰ Bu açıdan bakıldığında 2-14 katalog numaralı işaret de ilgi çekicidir (Levha 62: 5-6). Form ve işleniş biçimleri açısından 40-11 katalog numaralı işaret ile benzeşmektedir. 40-11’e ait bazı örneklerin iki işaret arasında bir ara form teşkil ettiği öne sürülebilir (Levha 62: 2).

25-7 katalog numaralı işaretin grafiti niteliğinde olabileceğine önceki başlıklarda değinilmiştir (Levha 31: 12). Yonulmamış bir taş üzerine kazınmış olması

⁴²⁰ Mustafa Beyazıt, Kasım İnce, “Aizanoi Zeus Tapınağı Duvar Yüzeylerindeki Ok-Yay Damgaları”, 2. Uluslararası Avrasya Türk Sanatları Kongresi Bildiriler Kitabı, MSGSÜ Yayınları, İstanbul 2018, s. 269-90.

Levha 62. Zazadin Hanı'ndaki Taşçı İşaretlerinden Örnekler. 1: Zazadin Hanı, Kat No. 40-1; 2: Zazadin Hanı, Kat No. 40-1; 3: Zazadin Hanı, Kat No. 40-1; 4: Aizanoi Antik Kenti Zeus Tapınağı'ndan Petroglif (Beyazıt ve İnce'den); 5: Zazadin Hanı, Kat No. 2-14; 6: Zazadin Hanı, Kat No. 2-14; 7: Zazadin Hanı, Kat No. 25-7; 8: Zazadin Hanı, Kat No. 57-1; 9: Zazadin Hanı, Kat No. 57-1; 10: Zazadin Hanı, Kat No. 57-1

Tablo 59. Sadece Alara Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet
11-10	—	3
12-10	—	25
14b-1	—	1
22a-2	—	1
28-16	—	2
32-6	—	1
48-1	—	1
52-2	—	266
52-3	—	1
52-4	—	1
52-5	—	1
54-16	—	1

ve hatlarındaki iptidai görünüm, bu işaretin bir taşçı işaretinden çok grafiti olabileceğini düşündürmektedir (Levha 62:7).

Zazadin Hanı'nda üç farklı taş üzerinde saptanan 57-1 katalog numaralı işaret ise gerek biçimsel özellikleri gerekse birbirinden farklı uygulama şekilleriyle dikkat çekicidir. İşaretin yapının kapalı biriminin cephesinde uygulanan örneği, boyutları ve kazıma derinliği itibarıyla taşçı işaretlerine yakındır (Levha 62: 8). Kapalı birim iç kısımlarında kullanılan örneklerden biri oldukça derin kazınmış ve formunu neredeyse yitirmiş, diğeri ise taşçı

1

2

3

4

5

6

Levha 63. Alara Hanı'nda Bulunan İşaretler.1: Alara Hanı, Kat. No. 52-3; 2: Alara Hanı, Kat. No. 52-1; 3: Alara Hanı, Kat. No. 52-2; 4: Alara Hanı, Kat. No. 52-4; 5: Alara Hanı, Kat. No. 52-5; 6: Alara Hanı, Kat. No. 12-10.

işaretlerinin ortalama boyunun çok üzerinde bir alan kaplayacak biçimde işlenmiştir (Levha 62: 9-10). Bu özellikleriyle söz konusu kazımanın taşçı işareti kapsamında değerlendirilmesi güç görünmekle birlikte konu odaklı çalışmalar arttıkça mevzubahis işaretin niteliği açıklık kazanacaktır.

1.4.11. Alara Hanı

52 farklı türde 1792 taşçı işareti tespit edilmiş olan Alara Hanı, az sayıda çeşitliliğe rağmen çok sayıda taşçı işareti barındırmasıyla çalışma kapsamındaki diğer kervansaraylar arasında ön plan çıkmaktadır. Alara Hanı'nda tespit edilen 52 farklı tür işaretin 12'si bu yapıya özgü olup, bu işaretler toplamda 304 kez kazınmıştır (Tablo 59). Söz konusu yüksek tekrar oranı yukarıda da belirtildiği gibi 52-2 katalog numaralı işaretten kaynaklanmaktadır. 52-3, 52-4 ve 52-5 katalog numaralı örnekler, bu taşçı işaretinin türevi ya da hatalı kazınmış çeşitlemelerini oluşturmaktadır. 52-3 katalog numaralı işaret ise yapıda görülen 52-1 ve 52-2 katalog numaralı işaretlerin birleşiminden oluşmaktadır. 52-4 ise 52-1 ve 52-2 katalog numaralı işaretlerden birinin kazındığı taşın tahrip olması neticesinde ortaya çıkmış olmalıdır. 52-5 katalog numaralı işaret ise söz konusu işaretlerin gelişmiş bir türevi olarak değerlendirilebilir (Levha 63: 1-4). Ayrıca, söz edilen işaret yapıdaki aslan başı şeklindeki konsollardan birinin yan yüzüne işlenmiştir. Bu uygulama işaretin, süslemeyi oluşturan usta tarafından işlenmiş olabileceğini akla getirmektedir (Levha 63: 5).

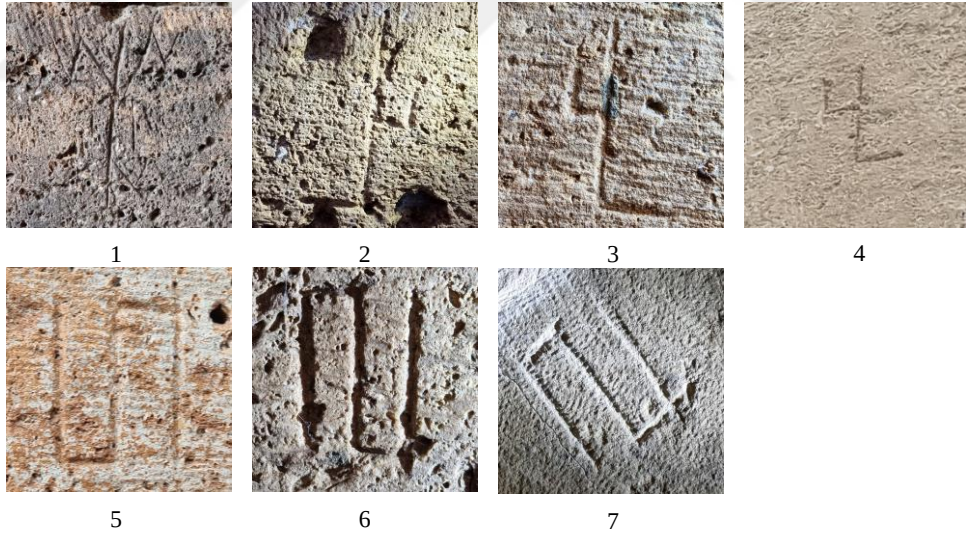
Tablo 60. Sadece Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet
3a-8		1
7-15		2
17-6		1
29-5		1
38-9		1
38-10		1
38-11		1
38a-2		1
39a-8		1
44-14		1
49-1		7
54-13		1

Alara Hanı'na özgü olup tekrar oranıyla dikkat çeken bir başka taşçı işareti, 12-10'dur. Bu işaret yapıda bir süre çalışmış bir taşçı ustasına ait olmalıdır. Alara Hanı'nda bulunan taşçı işaretlerinin tür çeşitliliğine oranla çok sayıda tekrar sayısına sahip olması büyük miktarlarda üretim yapan kurumsal yapılara delalettir. Bunun yanında, tekrar sayısı yüksek mevzubahis türlerden ikisinin (52-1⁴²¹ ve 52-2) bu yapıya özgü olması yerel kaynaklardan istifade edildiğini de göstermektedir.

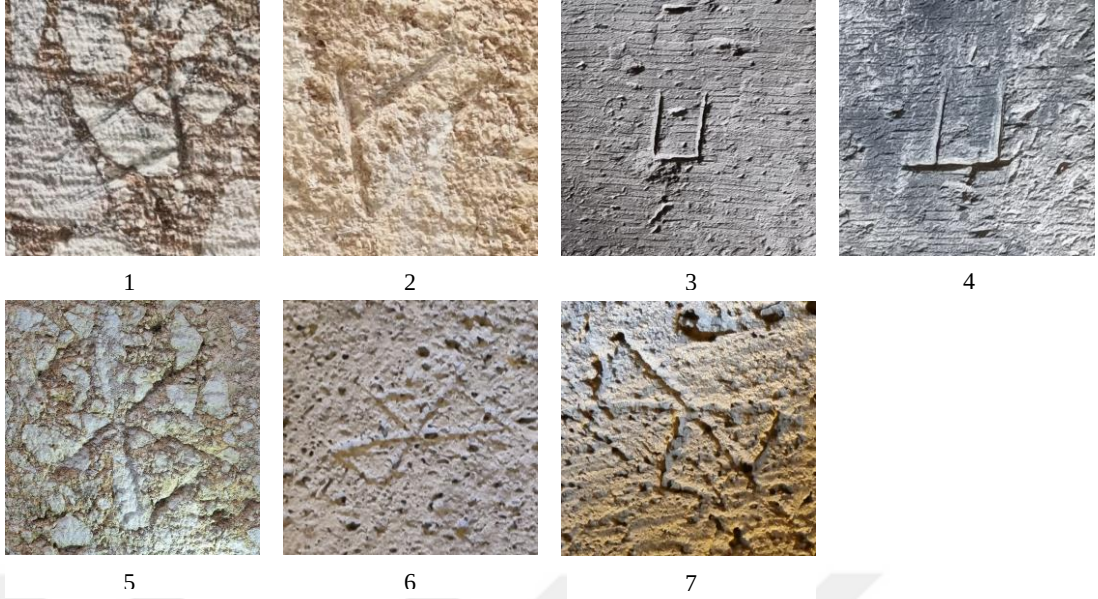
1.4.12. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı

Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı'nda tespit edilen 39 türde 108 işaretin, 12 türde 19'u bu yapıya özgüdür. 38-9, 38-10, 38-11, 38a-2 ve 39a-8 katalog numaralı işaretlerin grafiti

Levha 64. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Tercan Mama Hatun Kervansarayı ve Zazadin Hanı'ndan Taşçı İşareti Örnekleri. **1: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 17-6; **2: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 29-5; **3: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 29-4; **4: Tercan Mama Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 29-4; **5: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 49-1; **6: Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı,** Kat. No. 49-2; **7: Zazadin Hanı,** Kat. No. 49-2.

⁴²¹ 52-1 katalog numaralı işaretin Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda bir kez kullanıldığı tespit edilmiştir.

Levha 65. İncir Hanı, Ağzıkara Hanı ve Aksaray Sultan Hanı'ndan Taşçı İşareti Örnekleri. **1: İncir Hanı**, Kat. No. 11-6; **2: İncir Hanı**, Kat. No. 11-7; **3: Ağzıkara Hanı**, Kat. No. 11-1; **4: Ağzıkara Hanı**, Kat. No. 11-3; **5: İncir Hanı**, Kat. No. 27-2; **6: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 27-3; **7: Aksaray Sultan Hanı**, Kat. No. 27-4

Tablo 61. Sadece mahiyetinde işaretler olabileceği daha önceki başlıklarda İncir Hanı'nda tartışılmıştır (Levha 31: 7-11).
Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet
3a-4	—	1
11-6	↗	1
11-7	✓	1
14a-1	↘	1
15-4	↙	1
27-2	⊗	3
39-10	↪	1
41a-3	✱	1
57a-7	⏏	1
57c-5	⌂	1

Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı'na has işaretler arasında en dikkat çeken kuşkusuz 17-6'dır. Söz konusu işaret, yapının avlu kısmında bir kez saptanmıştır. Birkaç işareti bir araya toplayan karmaşık biçimi, onu taşçı işareti niteliğinden uzaklaştırmaktadır. Hâliyle, mevzubahis işaretin farklı bir maksatla işlenmiş olabileceği ihtimali akla gelmektedir.

Kervansaraya özgü işaretler arasında bulunan 29-5 katalog numaralı işaret ayna görüntüsü olan 29-4'le birlikte kullanılmıştır. 29-4 katalog numaralı işaret aynı zamanda Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nda da saptanmıştır (Levha 64: 2-4). Dolayısıyla, 29-5 katalog numaralı işaretin tek yapıya

has olduğunun kısıtlı veriler ışığında ortaya konduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Aynı durum 49-1 katalog numaralı işaret için de geçerlidir. Sözü edilen işaretin ayna görüntüsü olan 49-2, Mahperi Hatun Kervansarayı dışında Zazadin Hanı'nda tespit edilmiştir (Levha 64: 5-7).

Levha 66. Cırgalan Hanı'nda Bulunan 19-7, 19-8 ve 19-12 (Soldan Sağa) Katalog Numaralı İşaretler.

1.4.13. İncir Hanı

İncir Hanı'nda tespit edilen 34 farklı türde 57 işaretin, 10 türde 12'si bu yapıya özgüdür (Tablo 61). Bunlar arasında bulunan 3a-4 ve 27-2 numaralı işaretlerin Aksaray Sultan Hanı'ndaki işaretlerden bazılarıyla türev olabileceğine yukarda değinilmiştir (Levha 37: 12 ve Levha 42: 5-7).

11-6 ve 11-7 katalog numaralı işaretler, türevi olan 11-1 ve 11-3 ile türdeş işaretler gibi görünmekle birlikte söz konusu işaretlerin işleniş yönleri sürekli dört yönden biri olmuştur. Ancak 11-6 ve 11-7'nin işleniş biçimleri birbirinden farklı olduğu için bu işaretler,-kataloga ayrı numaralar verilerek işlenmiştir (Levha 65: 1-4).

1.4.14. Cırgalan Hanı

Cırgalan Hanı taşçı işaretlerinin niceliği konusunda Alara Hanı'yla benzeşmektedir. Kervansarayın ayakta olan yaklaşık %10'luk kısmında, 20 farklı türde 108 taşçı işareti tespit edilmiştir. Bu işaretlerden 7 türde 30'u bu yapıya has

Tablo 62. Sadece Cırgalan Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı

Kat. No.	Çizim	Adet
2-2		1
14-11		2
19-7		13
19-8		1
19-12		10
29-2		2
57c-7		1

işaretlerdir (Tablo 62). Söz konusu işaretlerden 2-2 katalog numaralı işaretin, aslında 2-1'in hatalı işlenmiş bir varyasyonu olabileceğine yukarıda değinilmiştir (Levha 32: 2). 19-1 ve 19-2'nin türevi olan 19-7, 19-8 ve 19-12 katalog numaralı işaretlerin ise bu yapıda çalışmış yerli ustalara ait olduğu ileri sürülebilir. İstisnai bir görünüme sahip 19-12 numaralı işaret, daire formunun da dahil edildiği karmaşık biçimiyle tecrübeli bir taşçı ustasının elinden çıkmış izlenimi vermektedir (Levha 66).

1.4.15. Evdir Hanı

Tablo 63. Sadece Evdir Hanı'nda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Kat. No.	Çizim	Adet
30a-5		2
32-2		1
32-3		1
38-13		4
39-3		2
44-16		1

Evdır Hanı'nda 43 farklı türde 124 işaret tespit edilmiş olup bunların 6 türde 11'i bu yapıya özgüdür (Tablo 63). Söz konusu yapıdaki işaretler arasında 32-2 ve 32-3 birbirinin türevi olan işaretlerdir (Levha 68: 1-2). 39-3 katalog numaralı işaretin ise grafiti mahiyetinde olabileceğine dair daha önceki başlıklar altında değinilmiştir (Levha 31: 1-2). Evdir Hanı'nda biçim bakımından dikkat çeken türlerden biri 38-13'tür. Söz konusu işaretin en yakın örneği ise Kırkgöz Hanı'nda tespit edilmiş olan 28-10 katalog numaralı işaretidir (Levha 68: 3-4).

1

2

3

4

Levha 68. Evdir Hanı'nda ve Kırkgöz Hanı'nda Bulunan İşaretler. **1:** Evdir Hanı, Kat. No. 32-2; **2:** Evdir Hanı, Kat. No.32-3; **3:** Evdir Hanı, Kat. No. 38-13; **4:** Kırkgöz Hanı, Kat. No. 28-10.

1.4.16. Diğer Yapılar

Çardak Hanı, Hekim Hanı, Tol (Mutbel) Han, Kargı Hanı, Susuz Hanı, Mirçinge Hanı, Eshab-ı Kehf Hanı, Dolay Hanı ve Çamlıbel Çiftlik Hanlarında, bu yapılara özgü 5 türün altında taşçı işareti tespit edildiği için tüm yapıların verileri tek tabloda verilmiştir (Tablo 64).

Çardak Hanı'nda bulunan 44-15 katalog numaralı işarete yatay hat yanlış çizgi üzerinden başlatılmış gibi

1

2

3

Levha 67. Hekim Hanı'nda Bulunan 50-2, 50-3 ve 50-4 (Soldan Sağa) Katalog Numaralı İşaretler.

Tablo 64. Sadece İlgili Yapıda Tespit Edilmiş Taşçı İşaretleri.

Yapı Adı	Kat. No.	Çizim	Adet
Çardak Hanı	8-1		1
	36a-15		1
	44-15		1
	45-10		1
	57a-2		1
Hekim Hanı	36b-10		1
	50-2		2
	50-3		3
	50-4		1
Tol Hanı	6-5		1
	14b-12		1
	36b-14		3
Kargı Hanı	33b-8		1
	54-11		1
Susuz Hanı	38a-3		1
	55-7		1
Mirçinge Hanı	14b-2		1
Eshab-ı Kehf Hanı	14b-7		1
Dolay Hanı	30a-4		1
Çamlıbel Çiftlik Hanı	44-5		1

görüldüğünden, söz konusu işaret 44-4 katalog numaralı işaretin hatalı işlenmiş örneği olarak tanımlanabilir (Levha 69: 1). 45-10 katalog numaralı işaret ise karmaşık yapısıyla Ağzıkara Hanı'nda saptanan 35-6 katalog numaralı işaretin gelişmiş bir çeşitlemesi görünümündedir (Levha 69: 2-3). Kaba yonu taşın yüzeyine derin bir şekilde kazınmış olan 8-1 katalog numaralı işaret, boyutları itibariyle de yapıdaki diğer taşçı işaretlerinden ayrılmaktadır (Levha 69: 4).

Hekim Hanı'nda tespit edilmiş olan 50-2 katalog numaralı işaret biçim yönünden Arabî harflerle yazılmış Allah lafzını andırmaktayken, bunun türevi olan 50-3 ve 50-4 katalog numaralı işaretler ise Allah lafzının soldan sağa yazılışını anımsatmaktadır (Levha 67). Sözü edilen biçimin, bilinçli bir şekilde taşçı işareti olarak seçilip seçilmediği muammadır.

1

2

3

4

Levha 69. Çardak Hanı ve Ağzıkara Hanı'nda Bulunan Taşçı İşaretlerinden Örnekler.
1: Çardak Hanı, Kat. No. 44-15; **2: Çardak Hanı,** Kat. No. 45-10; **3: Ağzıkara Hanı,** Kat. No. 35-6; **4: Çardak Hanı,** Kat. No. 8-1.

SONUÇ

Taşçı işaretleri belgelenirken karşılaşılan en önemli sorunlardan ilki, taşların uğradığı korozyon neticesinde bu işaretlerin bir kısmının silinmesi; ikincisi ise yapıyı inşa edenler tarafından değil ziyaret eden ya da kullananlar tarafından yapılmış olan ve bu çalışmada grafiti olarak tanımlanarak sınıflandırılan kazımalardır. Bu sorunlar taşçı işaretlerinin tasnifini zorlaştıran dolayısıyla hata yapılmasına yol açan başlıca sebeplerdir. Üçüncü problem ise, taşçı işaretlerinin kimi yapılarda kolay erişilemeyen noktalarda bulunmasıdır. Yapıların örtü sisteminde veya beden duvarlarının yüksek seviyelerinde bulunan taşçı işaretleri, kolaylıkla görülemediği için tespitlerde, dolayısıyla belgelemede hata payı yükselmektedir. Kuşkusuz sözü edilen sorunların bu tez çalışmasının ortaya koyduğu verilerde ve sonuçlarında da etkili olduğunu kabul ederek; ilerleyen çalışmalarda daha gelişmiş teknolojik imkânlar ve geniş maddi olanakların yardımıyla gerçekleştirilecek saha çalışmalarında ortaya konacak sonuçların bu çalışmada sunulan değerlendirmeleri de etkileyeceğini belirtmek yerinde olacaktır.

Bu tez çalışması kapsamında elde edilen veriler ışığında, Anadolu Selçuklu döneminde 13. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş kervansaraylardaki taşçı işaretlerinin tamamının kazıma yöntemiyle oluşturulduğu anlaşılmıştır. Kazıma derinlikleri ve boyutları yapılar arasında farklılıklar gösterdiği gibi aynı yapıda bulunan türdeş işaretler arasında dahi küçük farklılıklar bulunmaktadır. Bunlara ek olarak bir taşçı işaretine yapılan küçük eklemelerle oluşturulan, esas işaretin türevi olan akraba işaretler de mevcuttur. Türev işaretler çoğunlukla aynı yapıda birlikte görülmekle birlikte, asıl işaretin ya da akraba işaretlerden birinin tek başına bir yapıda yer alabildiği de bazı örnekler de görülmüştür.

En yaygın ve en çok tekrar eden işaret türleri listelerinde bulunan taşçı işaretlerinin biçimsel olarak çoğunlukla üç ya da dört murç darbesiyle meydana getirilebilecek köşeli, karmaşık olamayan geometrik şekillerden seçildiği anlaşılmaktadır (Tablo 3). Dairesel ya da kıvrımlı hatlara sahip taşçı işareti türü oldukça azdır. Bir nevi seri üretimde kullanılacak olması ve kıvrımlı şekillerin taş üzerine işlenmesinin zorluğu, taşçı işaretlerinin basit geometrik şekillerden seçilmesini zorunlu kıldığı söylenebilir.

Tez kapsamında incelenen ve günümüze asıllarını muhafaza edebilerek gelmiş kervansaraylarda, tür başına ortalama taşçı işareti sayısı 9'dur.⁴²² Tür başına taşçı işareti sayısı diğer yapıların çok üzerinde olan Alara Hanı istisna tutulduğunda ise rakam 6'ya düşmektedir. Dolayısıyla incelenen yapılar üzerinden denebilir ki bir taşçı ustası bir yapıda çalışırken ortalama 6 ilâ 9 taş arasında üretim yapmaktadır. Söz konusu değerlerin üzerinde tekrar sayısına sahip taşçı işaretlerinin 2 veya daha fazla kişiden oluşan grup halinde çalışan taşçı ustalarına ait olması muhtemeldir.

Tespit edilen taşçı işaretlerinin bir kısmı birden fazla yapıda ortaktır, ancak bu şekilde olanlar, tüm işaretler arasında %30'luk bir orana tekabül etmektedir. Ortak taşçı işareti türlerinden 14'ünün birbirlerine-yakın tarihlerde inşa edilmiş yapılarda görülmesi dikkat çekicidir. Bu veriler, ortak taşçı işaretlerinin bir ocağa⁴²³ ya da aynı anda farklı şantiyelerde görev alan bir taşçı ustası grubuna ait olabileceğini ortaya koymaktadır. Farklı tarihlerde inşa edilmiş yapılarda görülen ortak taşçı işaretleri ise gezici taşçı ustalarının varlığına işaret etmektedir. Buna karşın sadece bulunduğu yapıda tespit edilmiş işaret türleri, tüm taşçı işareti türleri arasında %70'lik dilimi oluşturmaktadır.⁴²⁴ Bu %70'lik dilime tekabül eden 353 işaret türü arasında yalnızca 109'u bulunduğu yapıda birden fazla kez tekrar etmiştir ki bu sonuç toplam taşçı işareti türleri arasında %22'lik orana denk gelmektedir. Bir yapıda bir kez tespit edilmiş 244 taşçı işareti türü ise toplam taşçı işareti türlerinin %48'ini oluşturmaktadır. Bu veriler ışığında bir yapının inşasında kullanılan ve üzerinde taşçı işareti bulunduran taşların %30'unun gezici taşçı ustaları ya da birden fazla yapıya taş tedarik eden taşçı atölyelerinin mensupları tarafından hazırlandığı, %22'sinin kesin olarak yerel taşçı ustaları tarafından üretildiği söylenebilir. Bunların dışında kalan ve büyük dilimi teşkil eden %48'lik grupta yer alan taşçı işareti türlerinin mahiyeti için iki farklı görüş ileri sürülebilir. İlk olasılık, söz konusu işaretlerin ustabaşı gibi üst konumdaki bir taşçıya ait, imza niteliğinde kazınmış işaretler olabileceğidir. İkinci ihtimal ise bir yapının inşası için sipariş üzerine üretim yapan atölyelerin, şantiyeye toplu halde gönderdiği

⁴²² Alara Hanı, Ağzıkara Hanı, Tercan Mama Hatun Kervansarayı, Avanos Sarı Han, Kırkgöz Han, Hekim Hanı, Zazadin Hanı, Aksaray Sultan Hanı, Karatay Hanı ve Tuzhisarı Sultan Hanı'ndaki taşçı işareti sayılarının ortalamasına göre.

⁴²³ Ocaktan şantiyeye gönderilen taşların hazır yontulmuş olarak gönderildiği varsayıldığında.

⁴²⁴ Kataloğa dahil edilen, taşçı işareti olmayıp grafiti mahiyetinde olabileceği ileri sürülen kazımlar bu sonucu etkileyecek kadar fazla değildir.

taşların, her partide yalnızca biri üzerine işaretleme yapma olasılığıdır. Bu durum, aynı zamanda taşçı işareti bulunmayan taşların varlığını da açıklamaktadır.

Bezemeli taşlar üzerinde taşçı işaretlerine neredeyse hiç rastlanmaması bir yapının süsleme programını oluşturan kişilerin sipariş usulü çalıştığını, taşçı işareti kullananlardan farklı kişiler olduğunu göstermektedir. Ancak, Çardak Hanı'ndaki süsleme üzerindeki taşçı işaretinin yaygın bir türe ait olması, bu çıkarımın kesin bir sonuç olmadığını göstermektedir.

Bu tez çalışmasında, öncülü olmayan bir mevzuya odaklı çalışmanın zorluklarının farkında olarak, zaman zaman deneysel bir yaklaşımla; analitik, detaylı ve bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirmeler yapılarak çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Önceki yayınlarda kaydedilen ancak sahadaki araştırmalar neticesinde günümüze ulaşmadığı tespit edilen taşçı işaretleri, bu ve benzeri çalışmalarda belgelenmenin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bilinmezlikleri nedeniyle literatürde fazla yer verilmeyen ve bu sebeple nitelikleri hakkında çok az fikir sahibi olunan Anadolu Selçuklu dönemi taşçı işaretleri, bu çalışmada detaylı bir şekilde incelenmiş, bu işaretlerin yapılar ve dönemin inşa süreci hakkında ne gibi fikirler verebileceği üzerine önerilerde bulunulmuştur. Taşçı işaretleri üzerinde çalışırken karşılaşılabilecek sorunlara değinilmiş, taşçı işaretlerinin tasnifi konusunda metodolojik bir yöntem geliştirilerek kapsamlı bir envanter meydana getirilmiştir. Nihayetinde çok çalışılan, bilinen, çözümlenmiş gibi görünen, ancak detaylara inildiğinde cevapsız kalan sorularla gizemini korumaya devam eden Anadolu Selçuklu döneminin, kültürel ortamının bir nevi aynası olan mimari eserlere, kervansaraylardaki taşçı işaretleri özelinde farklı bir bakış açısıyla bir kez daha dikkat çekilmiştir. İlerde Anadolu Selçuklu dönemi mimarisinin diğer yapı türlerinde yapılacak olan benzer çalışmalardan elde edilecek bilgiler, bu çalışmanın sonuçlarıyla birleştirildiğinde genel bir değerlendirme yapabilme olanağı doğacak ve Anadolu Selçuklu dönemi mimarisinin inşa sürecine dair bilinmezlerden biri daha aydınlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdüsselam Uluçam, “Sultan Hanı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (24.12.2023), <https://islamansiklopedisi.org.tr/sultan-hani--aksaray>.
- Acun, Hakkı, (ed.), *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007.
- Acun, Hakkı, “Sivas-Kangal Alacahan Menzilhanı”, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990, C. 5, ss. 2369-89.
- Acun, Hakkı, “Yozgat ve Yöresi Türk Devri Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, S. 13 (1981), s. 635-715.
- Adiloğlu, Adilhan, *Karaçay Malkar Türkleri*, Ankara, 2005.
- Akalın, Şebnem, *Karatay Han’ın Mimari Tarihi İçinde Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1988.
- Akok, Mahmut, “İshaklı Kervansarayı”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, C. 21, S. 2 (1974), s. 5-21.
- Alper Akçay, “Matrakçı Nasuh’un Erzincan Minyatürleri”, *Uluslararası Erzincan Tarihi Sempozyumu 26-28 Eylül Erzincan Bildiriler Kitabı*, ed. Kemal Taşçı, Kader Altın, Salih Kaymakçı, Erzincan, 2019, s. 799-805.
- Altun, “Alara Hanı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (06.01.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/alara-hani>.
- Anonim, *Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1973.
- Anonim, “Tol”, *TDK Sözlük*, (05.04.2024), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=tol>.
- Arnold, Dieter, *Building in Egypt: Pharaonic Stone Masonry*, Oxford Üniversitesi Yayınları, New York, 1991.
- Arnold, Felix, *The Control Notes and Team Marks*, Metropolitan Müzesi Yayınları, New York, 1990.

- Aslanapa, Oktay, “Selçuk Devlet Adamı Mübarizüddin Ertokuş Tarafından Yaptırılan Abideler”, *İslam Tetkikleri Dergisi*, C. 2 (1956), ss. 97-111.
- Avcı, Oğulcan, *Anadolu Selçuklu Devlet Adamlarının Yaptırdıkları Kervansaraylar*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2016.
- Aytaç, İsmail, *Malatya ve Yöresindeki Türk-İslâm Dönemi Yapıları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1998.
- Bakırer, Ömür, “Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisinde Taşçı İşaretleri”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu-Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağan Bildiriler Kitabı*, ed. Sedat Bayrakal, Sevinç Gök, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2002, ss. 59-70.
- Bakırer, Ömür, *Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1981.
- Bardill, Jonathan, “The Masons’ Marks”, *The Water Supply of Byzantine Constantinople*, ed. James Crow, Jonathan Bardill, Richard Bayliss, The Society for the Promotion of Roman Studies Publishing, Londra, 2008, ss. 181-207.
- Baş, Ali, “Kayseri Cırgalan Hanı”, *Selçuklu Tarihi Kültür ve Medeniyet Bildiriler I*, ed. M. Metin Hülagü vd., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, C. 1, ss. 99-121.
- Bayburtluoğlu, Zafer, *Anadolu’da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1993.
- Belle, Jean-Louis Van, “Signes Gravés, Signes Écrits, Signes Reproduits”, *SIGNO. Revista de Historia de la Cultura Escrita*, S. 8 (2001), ss. 211-47.
- Beyazıt, Mustafa, Kasım İnce, “Aizanoi Zeus Tapınağı Duvar Yüzeylerindeki Ok-Yay Damgaları”, 2. *Uluslararası Avrasya Türk Sanatları Kongresi Bildiriler Kitabı*, MSGSÜ Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 269-90.

- Bilgin, Ali Rıza, Süreyya Eroğlu Bilgin, “Anadolu Türk Mimarisinde Taşçı İşaretleri: Genel Bir Literatür Değerlendirmesi”, *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi*, C. 33, S. 1 (2024), ss. Yayım Aşamasında.
- Bilici, Z. Kenan, (ed.), *Anadolu Selçuklu Çağı Mirası- Mimari*, 3 cilt, T.C. Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara, 2016.
- Bilici, Z. Kenan, “Kargı Han ve Hamamı Üzerine”, *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi*, C. XXII, S. 1 (2013), ss. 71-88
- Binan, Demet Ulusoy, “Altı Asırlık Bir Belge, Bursa Ulu Camisi”, *Arradamento-Mimarlık*, 2000, ss. 146-155.
- Binan, Demet Ulusoy, “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Taşçı İşaretleri ve Koruma Sorunları”, *Taş Vakfı'nın 25 Yılı: Anı Kitabı: Türkiye’de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras*, ed. Haluk Sezgin, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 2001, ss. 119-136.
- Binan, Demet Ulusoy, “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisi’nde Taşçı İşaretlerinin Tanımlama, Belgeleme ve Değerlendirilmesi”, ed. Nilgöl Yılmaz, Hakime Yıldız, Ebru Er, *Geçmişten Geleceğe Su Yapılarında Taş*, Mimarlar Odası Antalya Şubesi, Antalya, 2008, ss. 143-152.
- Binan, Demet Ulusoy, “Osmanlıda Beylikten İmparatorluğa Geçişte Yapı Üretim Süreci ve İlişkileri Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı, Uluslarüstü Bir Miras*, ed. Nur Akın, Afife Batur, Selçuk Batur, Yem Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 108-17.
- Binan, Demet Ulusoy, Can Binan, “Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistemik Bir Yaklaşım”, *Adalya*, S. XII (2009), ss. 319-45.
- Binding, Günther, *Baubetrieb im Mittelalter*, ed. Bettina Jost, Anne Schunicht-Rawe, Gabriele Annas, Primus-Verlag, Darmstadt, 1997.
- Bingöl, Orhan, *Arkeolojik Mimari’de Taş*, Homer Yayınları, İstanbul, 2004.
- Blessing, Patricia Daniela, *Reframing the Lands of Rüm: Architecture and Style in Eastern Anatolia 1240-1320*, Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, 2012.

- Böke, Funda, *Konya Horozlu Hanı Restorasyon Kritiği*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2011.
- Brant, James, “Journey Through a Part of Armenia and Asia Minor, in the Year 1835”, *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, C. 6 (1836), ss. 187-223, doi:10.2307/1797565.
- Bulat, Serap, “Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı’nda Bulunan Taşçı İşaretleri”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 32 (2015), ss. 77-92.
- Butler, Lawrence Elliot, *The Nave Cornices of Hagia Sophia in Istanbul*, Pennsylvania Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1989.
- Carlson, Deborah N., William Aylward, “The Kızılburun Shipwreck and the Temple of Apollo at Claros”, *American Journal of Archaeology*, C. 114, S. 1 (2010), ss. 145-59.
- Chalmers, Patrick, “On the Use of Mason-Marks in Scotland”, *Archaeologia*, C. 34, S. 1 (1851), ss. 33-36, doi:10.1017/S0261340900000187.
- Choisy, A., “Marques D’ouvriers Byzantins”, *Revue Archéologique*, C. 31 (1876), ss. 245-48.
- Choisy, A., “Marques D’ouvriers Grecs a Salonique”, *Revue Archéologique*, C. 31 (1876), ss. 356-59.
- Choniatēs, Niketas, *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniatēs*, çev. Harry J. Magoulas, Wayne State Üniversitesi Yayınları, Detroit, 1984.
- Çakmak, Şakir, “Yeni Bulgular Işığında İncir Hanı”, *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi*, C. 29, S. 2 (2020), ss. 605-33, doi:10.29135/std.691938.
- “Çamlıbel”, Nişanyan Yeradları, (09.05.2024), <https://www.nisanyanyeradlari.com/?l=40.09625%2C36.47717&o=u>.
- Çayırdağ, Mehmet, “İncesu Çevresinde Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Yedi Zaviye (Tekke) Türbe”, *I. Ulusal İncesu Sempozyumu*, İncesu Belediyesi Kültür Yayını, Kayseri, 2011, ss. 183-216.
- Çayırdağ, Mehmet, *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2022.

- Çayırdağ, Mehmet, “Kayseri’de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri”, *Türk Etnografya Dergisi*, S. XVII (1982), ss. 79-109.
- Çayırdağ, Mehmet, “Kayseri’nin Yazır Köyü’nde Bir Selçuklu Mescidi: Yazır Camii”, *Belleten*, C. 64, S. 239 (2000), ss. 59-62.
- Dedeoğlu, Jale, “Isparta Müzesi Çalışmaları 2003 Ertokuş Kervansarayı Temizlik ve Kazısı”, *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri (ANMED)*, 2004, ss. 129-33.
- Demir, Mahmut, *13. Yüzyıl Doğu Akdeniz’inin (Antalya-Alanya-Misis-Tarsus-Anazarba-Lazikiye-Süveydiye) Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2017.
- Demir, Mahmut, “Antalya’nın Türkiye Selçukluları Tarafından Fethi”, *Cedrus*, C. VI (2018), ss. 555-71.
- Demirci, Doğan, *Ertokuş Kervansarayı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Konya, 2018.
- Demir, Mahmut, “Mübarizeddin Ertokuş Kervansarayı”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, ss. 123-41.
- Demirtaş, M. Baki, “Antik Dönem Taşçı İşaretleri”, *İdol (Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Yayını)*, S. 17 (2003), ss. 16-23.
- Deniz, Bekir, “Alay Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, ss. 51-77.
- Deniz, Bekir, “Alay Han’ın (Aksaray) Hikayesi”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu-Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağan Bildiriler Kitabı*, ed. Sedat Bayrakal, Sevinç Gök, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2002, ss. 229-46.
- Denктаş, Mustafa, “Karatay Hanı”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, ss. 359-81.

- Devolder, Maud, “The Functions of Masons’ Marks in the Bronze Age Palace at Malia (Crete)”, *American Journal of Archaeology*, C. 122, S. 3 (2018), ss. 343-65, doi:10.3764/aja.122.3.0343.
- Diez, Ernst, Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1955.
- Doğan, Nermin Şaman, *Isparta’da Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarisi*, Isparta Valiliği Yayınları, Isparta, 2008.
- Durukan, Aynur, “Aksaray Sultan Hanı”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, ss. 141-61.
- Durukan, Aynur, “Evdır Hanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, C. 11, ss. 516-17.
- Duymaz, Abdullah Şevki, *Isparta - Antalya Arasında Yer Alan Anadolu Selçuklu Hanlarından “İncir Han”*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.
- Duymaz, Abdullah Şevki, “Susuz Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, ss. 273-87.
- Edhem, Halil, “Die seldschukischen Hane in Anatolien”, *Osmanischen Lloyd*, (1918).
- Eflâkî, Ahmet, *Âriflerin Menkıbeleri (Manakib al-Ârifin)*, çev. Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.
- Ekinci, Hacı Ali, O. Gürer Ergin, Şakir Çakmak, “Susuz Han 2008 Yılı Kazı Çalışmaları”, *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri (ANMED)*, S. 7 (2009), ss. 184-88.
- Eravşar, Osman, “Evdır Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, ss. 419-37.
- Erdal, Zekai, *Aksaray’da Türk Devri Mimarisi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van, 2014.

- Erdemir, Yaşar, “Payitaht Konya’da Bir Konaklama ve Ticaret Yapısı: Horozlu Han”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C. 6 (2018), ss. 123-46.
- Erdmann, Kurt, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Verlag Gebr. Mann, Berlin, 1961.
- Erdmann, Kurt, Hanna Erdmann, *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Verlag Gebr. Mann, Berlin, 1976.
- Ersöz, İsmet, “Ashâb-ı Kehf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, C. 3, ss. 465-67.
- Ertaş, Mehmet Yaşar, “XV.-XVI. Yüzyıllarda Hambat Yöresinde Yerleşim ve Nüfus”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 11 (2012), ss. 153-67.
- Erten, S. Fikri, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, Tan Matbaası, İstanbul, 1940.
- Ertuğrul, Özkan, “Hekim Hanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, C. 17, ss. 159-60.
- Fındık, Nurşen Özkul, “Hekim Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, ss. 105-23.
- Gabriel, Albert-Louis, *Anadolu’daki Türk Anıtları- Birinci Cilt: Kayseri-Niğde*, çev. Işıtan Tual Şekercigil, Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2022.
- Gabriel, Albert-Louis, *Anadolu’daki Türk Anıtları- İkinci Cilt: Amasya-Tokat-Sivas*, çev. Nuri Fudayl Kıcıroğlu, Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2022.
- Gabriel, Albert-Louis, *Monuments Turcs d’Anatolie: Amasya-Tokat et Sivas*, 2. cilt, Paris, 1934.
- Gabriel, Albert-Louis, *Monuments Turcs d’Anatolie: Kayseri-Niğde*, 1. cilt, Paris, 1931.

- Gabriel, Albert-Louis, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale: Mardin-Diyarbakir- provinces au-dela du Tigre, Harput, Malatya, Urfa*, E. de Boccard, Paris, 1940.
- Gömeç, Saadettin, “Türk Tamgaları Üzerine Bir Deneme”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 13, S. 2 (2024), ss. 678-99, doi:10.33206/mjss.1440716.
- Gregorius Nyssen, *Gregory of Nyssa: The Letters: Introduction, Translation and Commentary*, çev. Anna M. Silvas, Brill Yayınları, Leiden, 2007.
- Gülensoy, Tuncer, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.
- Gülensoy, Tuncer, “Türk Kültür Tarihinde Damgalar ve Taşçı İşaretleri”, *Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet*, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Kayseri, 1992, ss. 137-207.
- Güler, Mustafa, *Ba'rûr Hanı (Han El-Ba'rûr): Ba'rûr Hanı'nın Tarihçesi, Mimari Analizi, Değerlendirilmesi ve Restorasyonu*, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa, 2021.
- Güllüdağ, Nesrin, “Türklerde Damga Geleneği ve Nogay Türklerinin Damgaları Üzerine Bir İnceleme”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 6 (2015), ss. 132-50.
- Günaşdı, Yavuz, “Erzurum Kalesinde Tespit Edilen Usta Monogramları”, *Belgü*, S. 2 (2015), ss. 223-52.
- Gündoğdu, Hamza, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.
- Harvey, John, *English Mediaeval Architects: A Biographical Dictionary down to 1550*, Alan Sutton Pub., Gloucester 1984.
- Henning Von Der Osten, Hans, *Explorations in Hittite Asia Minor 1927-1928*, thk. James Henry Breasted, The University of Chicago Press, Chicago, Illinois, 1929.
- “HGM Atlas- Ağzıkara Han Koordinatları”, (10.12.2023), <https://atlas.harita.gov.tr/#17/38.445249/34.140402>.

- “HGM Atlas- Aksaray Sultan Hanı Koordinatları”, (22.12.2023),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17/38.248133/33.547056>.
- “HGM Atlas- Alay Hanı Koordinatları”, (10.03.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.09/38.518748/34.354926>.
- “HGM Atlas- Avanos Sarı Han Koordinatları”, (09.02.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17.91/38.711927/34.909204>.
- “HGM Atlas- Cırgalan Hanı Koordinatları”, (28.03.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.74/38.7813554/35.5589986>.
- “HGM Atlas- Çamlıbel Çiftlik Hanı Koordinatları”, (08.05.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.2/40.062937/36.485848>.
- “HGM Atlas- Çardak Hanı Koordinatları”, (31.03.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17/37.828515/29.665858>.
- “HGM Atlas- Eshab-ı Kehf Hanı Koordinatları”, (12.05.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17.91/38.248495/36.855046>.
- “HGM Atlas- Evdir Han’ın Koordinatları”, (28.03.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.44/36.9883033/30.5800391>.
- “HGM Atlas- Gelendost Ertokuş Kervansarayı Koordinatları”, (06.05.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.69/37.9928762/30.9708627>.
- “HGM Atlas- Hekim Hanı Koordinatları”, (16.03.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.82/38.8151362/37.9343131>.
- “HGM Atlas- Horozlu Hanı Koordinatları”, (10.01.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17.86/37.929524/32.527823>.
- “HGM Atlas- İncir Hanı Koordinatları”, (16.01.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17.89/37.478579/30.533468>.
- “HGM Atlas- Karatay Hanı Koordinatları”, (18.03.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17/38.64409/35.935243>.
- “HGM Atlas- Kargı Hanı Koordinatları”, (17.04.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.06/37.00458/31.38002>.

- “HGM Atlas- Kırkgöz Hanın Koordinatları”, (24.02.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17/37.111532/30.585496>.
- “HGM Atlas- Mirçinge Hanı Koordinatları”, (04.04.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.04/39.235424/38.272456>.
- “HGM Atlas- Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı Koordinatları”, (04.02.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17.53/40.281691/36.290709>.
- “HGM Atlas- Susuz Hanı Koordinatları”, (09.05.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.95/37.3785366/30.5403308>.
- “HGM Atlas- Tercan Mama Hatun Kervansarayı Koordinatları”, (25.01.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.48/39.7775685/40.3861377>.
- “HGM Atlas- Tol Han Koordinatları”, (04.05.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17.83/37.013859/31.468681>.
- “HGM Atlas- Tuzhisarı Sultan Hanı Koordinatları”, (25.03.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17/38.973317/35.895138>.
- “HGM Atlas- Zazadin Hanı Koordinatları”, (01.03.2023),
<https://atlas.harita.gov.tr/#17/38.003966/32.67759>.
- “HGM Atlas-Alara Hanı Koordinatları”, (06.01.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.76/36.6924639/31.7239401>.
- “HGM Atlas-Çinçinli Sultan Hanı Koordinatları”, (06.05.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.04/39.774129/35.543291>.
- “HGM Atlas-Dolay Hanı Koordinatları”, (13.05.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.18/38.414539/34.823116>.
- “HGM Atlas-Eynif Tol Han Koordinatları”, (13.05.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.7/37.0988113/31.4496969>.
- “HGM Atlas-İshaklı Kervansarayı Koordinatları”, (05.05.2024),
<https://atlas.harita.gov.tr/#18.21/38.532677/31.228597>.
- İbn Bibi, El-Evami'rü'l-Ala'yye fi'l-Umuri'l-Ala'yye (Selçukname), çev. Mürsel Öztürk, T. C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1996.

- İbn Bibi, *El-Evami'rü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçukname)*, çev. Mürsel Öztürk, T. C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1996.
- Jerphanion, Guillaume De, *Mélanges D'archéologie Anatolienne. Monuments Préhelléniques, Gréco-Romains, Byzantins Et Musulmans De Pont, De Cappadoce Et De Galatie*, Beyrut, 1928.
- Johansen, Else Marie, *Rûmselçuk Caravanserais of Anatolia*, Kopenhag, 2016.
- Johansen, Else Marie, *Zazadin Han Caravanserai: An Architectural Research of a Rûmselçuk Caravanserai on the Medieval Trade Routes of Anatolia*, Valby, 2017.
- Kalafat, Murat, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tipoloji Problemleri (Camiler, Kervansaraylar, Hamamlar, Türbeler)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2022.
- Karabay, Nesrin, “Çardak Han”, *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, C. XVI (2007), ss. 115-28.
- Karaçağ, Abdullah, “Avanos Sarı Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, ss. 211-37.
- Karagiorgou, Olga, “An Early Byzantine Stonemason and His Workshop: New Evidence from Amorium”, *Papers in Honour of Prof. Maria Panagiotidi-Kesisoglou*, ed. Platōn Petridēs, Basilikē Phōskolu, Atina Üniversitesi Yayınları, Atina, 2015, ss. 177-99.
- Karakaya, Enis, “Horozlu Han”, TDV İslâm Ansiklopedisi, (10.01.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/horozlu-han>.
- Karpuz, Haşim, “Sahip Ata'nın Yaptırdığı İshaklı Han”, *Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri*, Antalya Valiliği Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 82-89.
- Kayaoğlu, İsmet, “Vakfiyenin Değerlendirilmesi”, *Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası*, ed. Yılmaz Önge, İbrahim Ateş, Sadi Bayram, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1978, ss. 10-12.

- Kazaryan, Armen, “The ‘Classical’ Tradition of the 7th Century Architecture in Armenia and Georgia: its meaning for East-Christian Art”, *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, C. 3 (2009), ss. 25-50.
- Kerîmüddin Mahmud-İ Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.
- Kerîmüddin Mahmud-İ Aksarâyî, *Selçukî Devletleri Tarihi*, çev. M. Nuri Gencosman, Ankara, 1943.
- Khoniates, Niketas, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.
- Kiepert, Richard, “Karte von Kleinasien-Adalia”, *Karte von Kleinasien in 24 Blatt*, D. Reimer (E. Vohsen), Berlin 1915.1908, <https://www.loc.gov/resource/g7430m.gct00325/?sp=25&r=0.738,0.182,0.183,0.094,0>.
- Kiepert, Richard, “Karte von Kleinasien-Afiun-Karahissar”, *Karte von Kleinasien in 24 Blatt*, D. Reimer (E. Vohsen), Berlin 1915, <https://www.loc.gov/resource/g7430m.gct00325/?sp=19&st=image&r=0.447,0.426,0.118,0.062,0>.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi*, İstanbul, 1974.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1964.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Alanya (Alâiyye)*, Ayaydın Basımevi, İstanbul, 1946.
- Kowalewska, Arleta, Michael Eisenberg, “Masons’ Marks of Antiochia Hippos”, *Tel Aviv*, C. 46, S. 1 (2019), ss. 108-27, doi:10.1080/03344355.2019.1587226.
- Kunduracı, Osman, “Kubadabad-Alanya Arasındaki Selçuklu Kervanyolu Üzerine Yeni Araştırmalar -II”, *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu*, 08-10 Nisan 2022: Bildiriler, 2002, ss. 537-50.
- Kunduracı, Osman, “Kubadabad-Alanya Arasındaki Selçuklu Kervanyolu Üzerine Yeni Araştırmalar-I”, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler*, C. II (2001), ss. 53-59.

- Lloyd, Seton, D. Storm Rice, *Alanya ('Alâ'iyya)*, Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Londra, 1958.
- Mnatsakanyan, S., “Orta Çağ Ermeni Mimarisinin Yapım Organizasyonu ve Taşçı İşaretleri Üzerine (Ermenice)”, *Historical-Philological Journal*, S. 3 (1958), ss. 84-105.
- Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.
- Ögel, Semra, *Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1966.
- Ögel, Semra, *Anadolu'nun Selçuklu Çehresi*, Akbank Yayınları, İstanbul, 1994.
- Ögel, Semra, “Selçuk Sanatında Çift Gövdeli Aslan Fügürü”, *Belleten*, C. 26, S. 103 (1962), ss. 529-34.
- Önge, Mustafa, “Zazadin Han (Sadeddin Köpek Kervansarayı)”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, ss. 195-211.
- Özbek, Yıldırım, Celil Arslan, *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, 3 cilt, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri 2008.
- Özergin, M. Kemal, *Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları*, İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü, Doktora Tezi, İstanbul, 1959.
- Özergin, M. Kemal, “Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları”, *Tarih Dergisi*, C. 15, S. 20 (1965), ss. 141-70.
- Özgüç, Tahsin, Mahmut Akok, “Afşin Yakınındaki Eshâb-ı Kehf Külliyesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, S. 2 (1957), ss. 77-92.
- Özgüç, Tahsin, Mahmut Akok, “Alayhan, Öresunhan ve Hızırilyas Köşkü: İki Selçuklu Kervansarayı ve Bir Köşkü”, *Belleten*, C. 21, S. 81 (1957), ss. 140-44.
- Özgüç, Tahsin, Mahmut Akok, “Sarıhan”, *Belleten*, C. 20, S. 79 (1956), ss. 379-83.

- Özgüç, Tahsin, Mahmut Akok, “Üç Selçuklu Abidesi Dolay Han, Kesik Köprü Kervansarayı ve Han Camii”, *Belleten*, C. 22, S. 86 (1958), ss. 251-58.
- Özkafa, Esra, *Konya Anadolu Selçuklu Hanlarının Restoran İşleviyle Yeniden Kullanımının İrdelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2015.
- Özkarcı, Mehmet, “Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi”, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler*, C. II (2001), ss. 153-70.
- Özkarcı, Mehmet, “Eshab-ı Kehf Hanı”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, ss. 437-51.
- Pancaroglu, Oya, “The House of Mengüjek in Divriği: Constructions of Dynastic Identity in the Late Twelfth Century”, *The Seljuks of Anatolia: Court and Society in the Medieval Middle East*, ed. Acs Peacock, Sara Nur Yildiz, I.B.Tauris & Co. Ltd 2013, ss. 25-67, doi:10.5040/9780755693368.
- Paribeni, Andrea, “Le sigle dei marmorari e l’organizzazione del cantiere”, *Santa Sofia di Costantinopoli: L’Arredo Marmoreo Della Grande Chiesa Giustiniana*, ed. Alessandra Guiglia Guidobaldi, Claudia Barsanti, Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana, Città del Vaticano 2004, ss. 653-734.
- Parla, Canan, “Alâeddin Keykubad Dönemi Işığında Anadolu Selçuklu Devleti’nde Yapı Organizasyonu”, *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 3 (2002), ss. 251-85.
- Parla, Canan, *I. Alâeddin Keykubad Dönemi Yapılarında Biçim ve Estetik*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1997.
- Parla, Canan, Erol Altınsapan, “Atabek Ayaz ve Figürlü Bezemeleriyle Denizli Çardak Han”, *Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, S. 51 (2008), ss. 195-215.
- Pektaş, Kadir, “Çardak Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, ss. 161-75.

- Perkins, John Ward, "Tripolitania and the Marble Trade", *The Journal of Roman Studies*, C. 41 (1951), ss. 89-104, doi:10.2307/298102.
- Redford, Scott, "The Inscription of the Kırkgöz Hanı and the Problem of Textural Transmission in Seljuk Anatolia", *Adalya*, S. 12 (2009), ss. 347-359.
- Redford, Scott, "The Kible Wall of the Kargı Hanı", *Adalya*, C. 10 (2007), ss. 351-68.
- Riefstahl, Rudolf M., *Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mimarisi*, çev. Cezmi Tahir Berklin, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941.
- Rott, Hans, *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kapodokien und Lykien*, Leipzig, 1908.
- Rziha, Franz, *Studien über Steinmetzzeichen*, Wien, 1883.
- Sakin, Orhan, *Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Salzman, Louis F., *Building in England down to 1540: A Documentary History*, Clarendon Yayınları, Oxford 1997.
- Sarre, Friedrich, *Küçükasya Seyahati 1895 Yazı: Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, çev. Dârâ Çolakoğlu, İstanbul, 1998.
- Somuncuoğlu, Servet, *Eski Türk Yazıtları Atlası*, ed. Yasin Cemal Galata, Matbuat Yayın Grubu Yayınları, İstanbul, 2022.
- Sönmez, Zeki, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Spratt, Thomas Abel Brimage, Edward Forbes, *Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyratis*, 2 cilt, John Van Voorst, Paternoster Row, Londra 1847.
- Sunay, Serkan, "Tokat-Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, ss. 255-73.
- Sümer, Faruk, *Yabanlu Pazarı- Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1985.

- Şahin, Murat, *Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisi Mekan Tipolojisi Bağlamında Malatya Hekimhan (Taşhan) Kervansarayı Üzerine Bir İnceleme*, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2016.
- Şahin, Mustafa Kemal, “Tercan-Mama Hatun Külliyesi’ndeki Taşçı İşaretleri”, *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı-Sanat Yazıları*, ed. Mustafa Denктаş, Yıldırım Özbek, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kayseri, 2001, ss. 509-536.
- Şengül, Ömer, *Süslemeleri Açısından Celaleddin Karatay Hanı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1997.
- Taeschner, Wegenetz, *Das anatolische Wegenetz nach osmanischen Quellen*, Mayer & Müller Pub., Leipzig, 1921.
- Tolun, Tülin, “İncir Han”, *Antalya IV. Selçuklu Semineri (Bildiriler) 13-14 Mart 1992*, Antalya Valiliği Yayınları, Antalya, 1993, ss. 90-94.
- Turan, Osman, “Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri”, *Belleten*, C. 12, S. 45 (1948), ss. 17-172.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye- Siyâsi Tarih Alp Arslan’dan Osman Gazi’ye (1071-1318)*, Turan Neşriyat Yurdu Yayınları, İstanbul, 1971.
- Tükel, Ayşıl, “Alara Han’ın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi”, *Belleten*, C. 33, S. 132 (1969), ss. 429-60.
- Tyson, Blake, “Identifying and Classifying Masons’ Marks”, *Vernacular Architecture*, C. 25, S. 1 (1994), ss. 4-15.
- Uzunçarşılıoğlu, İsmail Hakkı, *Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İsaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Eğirdir’deki Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malûmat*, Maarif Vekaleti Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.

- Ünal, Rahmi Hüseyin, “İğdır Yakınlarında Bir Selçuklu Kervansarayı ve Doğubayezıd-Batum Kervan Yolu Hakkında Notlar”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. 3 (1970), ss. 7-15.
- Ünal, Rahmi Hüseyin, “İncir Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, ed. Hakkı Acun, Sanat Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, ss. 305-21.
- Verim, Ercan, *Batı Karadeniz Bizans Dönemi Mimarisi (Bartın-Bolu-Düzce ve Zonguldak)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi 2021.
- Weber, Ulf, “Building with Assembly Marks: Prefabrication of Architectural Blocks on Building Sites at Delos and Pergamon in the 3rd c. a.C.”, *L’architecture Monumentale Grecque Au IIIe Siècle A.C.*, ed. Jacques des Courtils, 2015.
- Weber, Ulf, *Versatzmarken Im Antiken Griechischen Bauwesen*, Harrassowitz, O 2014.
- Wulzinger, K., “Die Steinmetzzeichen der Bin-bir-direk.”, *Byzantinische Zeitschrift*, C. 22, S. 2 (1913), ss. 459-73, doi:10.1515/byzs.1913.22.2.459.
- Yardım, Ali, *Alanya Kitâbeleri (Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme)*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 2002.
- Yasa, Azize Aktaş, “Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Konya Yapılarında Malzeme Kullanımı ve Yapım Teknikleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. 45 (2016), ss. 143-76.
- Yavaş, Alptekin, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tuvalet Mekânlarına Dair Bazı Notlar”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 25 (2009), ss. 215-241.
- Yavaş, Alptekin, *Anadolu Selçuklu Veziri Sâhib Ata Fahreddîn Ali’nin Mimari Eserleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- Yavuz, Ayşıl Tükel, “Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarının Tipolojisi”, *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Konya, 1995, ss. 183-98.

Yavuz, Ayşıl Tükel, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tonoz ve Kemer*, Kelaynak Yayınları, Ankara, 1983.

Yavuz, Ayşıl Tükel, “Anadolu’da Eşodaklı Selçuklu Hanları”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2 (1976), ss. 187-204.

Yavuz, Ayşıl Tükel, “Mirçinge Han ve Anadolu Selçuklu Dönemi Eşodaklı Kervansarayları Arasındaki Yeri”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1-2 (1991), ss. 41-55.

Yelen, Resul, *Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van 2019.

Yıldırım, Semra Palaz, *II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Mimari Eserleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017.

Yıldırım, Semra Palaz, “Kırkgöz Han Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Hassasiyetler*, C. 6 (2019), ss. 223-57.

Yinanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

Yurdakul, Erol, Mehmet Çayırdağ, “Kayseri, Battal Gazi Camii ve Kırk Kızlar Türbesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXX (2007), ss. 273-94.

Yurttaş, Hüseyin, “Tercan Mama Hatun Külliyesi Hakkında Bazı Düşünceler ve Yapılan Son Onarımlar”, *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları*, 2001, ss. 637-651.

Zappe, Alfred, “Systematik der Steinmetzzeichen im Mittelalter / Wir sorgen uns!”, *Burgen und Schlösser - Zeitschrift für Burgenforschung und Denkmalpflege*, C. 6 (1965), ss. 17-20, doi:10.11588/BUS.1965.1.41279.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Ali Rıza Bilgin
Doğum Yeri ve Yılı :
Medeni Hali :
Telefon :
Mail :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.
Yüksek Lisans Öğrenimi : Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi A.B.D.

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi

1.İngilizce- İyi Düzey (YDS:78)
2.Almanca- Orta Düzey

İş Denevimi

Araştırma Görevlisi: Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü (2017).

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar

Ulusal Hakemli Dergilerde Makale:

Bilgin, Ali Rıza- Mergen, Yalçın. “Phaselis Akropolisindeki Doğu Roma İmparatorluğu Dönemi Yerleşimine Ait Değerlendirmeler”. Phaselis 2 (22 Haziran 2016), 123-123. <https://doi.org/10.18367/Pha.16007>

Bilgin, Ali Rıza. “Geç Orta Çağ Bizans Savunma Yapılarında Ahşap Hatıl Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme”. 8gen-ART 1/1 (2021), 46-76. <https://doi.org/10.53463/8genart.20210089>

Alan İndeksinde Taranan Dergilerde Makale:

TR Dizin:

Bilgin, Ali Rıza. “İncir Hanı’nda Bulunan Taşçı İşaretleri Üzerine Bir Değerlendirme”. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD). Basım aşamasında.

Demirci, Doğan- Bilgin, Ali Rıza. “Keçiborlu Senir’de Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Üç Sarnıç”. SDÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 50 (2020), 216-232.

Emerging Sources Citation Index (ESCI):

Bilgin, Ali Rıza. “Anadolu Türk Mimarisinde Taşçı İşaretleri: Genel Bir Literatür Değerlendirmesi”. Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi. Basım Aşamasında.

Kitap Tanıtımı:

Bilgin, Ali Rıza. “Y. YILMAZ, Anadolu’nun Gözyaşları: Yurtdışına Götürülmüş Tarihi Eserlerimiz. İstanbul, 2015. Yem Yayınları, 312 sayfa (601 resim ile birlikte). ISBN: 9786054793471”. LIBRI Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi 2 (20 Aralık 2016), 413-413. <https://doi.org/10.20480/lbr.2016029>

Bildiriler:

Bilgin, Ali Rıza. “Defending the Küçük Menderes Valley: Significance of Keçi Kalesi (Goat Castle)”. Orta Çağ’da Küçük Menderes Havzası/Tire. 1/73-82. İzmir: Tire Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.

Şahin, Mustafa Kemal- Bilgin, Ali Rıza. “2021 Yılı Kalehisar Arkeolojik Kazı Çalışmaları”. 26. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Mersin, 2022.

Şahin, Mustafa Kemal- Çakar, Metin- Bilgin, Ali Rıza. “Çorum İli, Alaca İlçesi, Mahmudiye Köyü, Kalehisar Ören Yeri 2021 Yılı Kazısı”. ed. Adil Özme. 4/147-157. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023.

Bilgin, Ali Rıza. “İncir Hanı’nda Bulunan Taşçı İşaretleri”. 27. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Samsun, 2023.

Dergilerde Hakemlik

LIBRI: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi, S.II (2016), (Elektronik) e-ISSN: 2458-7826

CEDRUS: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, S.VI (Haziran 2018), e-ISSN: 2148-1431

Kazılar ve Yüzey Araştırmaları:

- 2015 Yaz Dönemi Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması, Doğu Roma Araştırmaları, Ekip Üyesi.

-2016 Yaz Dönemi Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması, Doğu Roma Araştırmaları, Ekip Üyesi.

-2017 Yaz Dönemi Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması, Doğu Roma Araştırmaları, Ekip Üyesi.

-2018 Yaz Dönemi Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması, Doğu Roma Araştırmaları, Ekip Üyesi.

-2018 Yaz Dönemi Aizanoi Antik Kenti Arkeolojik Kazı Çalışmaları, Doğu Roma Araştırmaları, Ekip Üyesi

-2019 Yaz Dönemi Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması, Doğu Roma Araştırmaları, Ekip Üyesi.

-2019 Yaz Dönemi Çorum Alaca İlçesi Kalehisar Ören Yeri Selçuklu Dönemi Yüzey Araştırması, Ekip Üyesi.

-2020 Yaz Dönemi Çorum Alaca İlçesi Kalehisar Ören Yeri Selçuklu Dönemi Yüzey Araştırması, Ekip Üyesi.

-2020 Yaz Dönemi Isparta Uluborlu İlçesi Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Yüzey Araştırması, Ekip Üyesi.

-2021 Yaz Dönemi Çorum Alaca İlçesi Kalehisar Ören Yeri Selçuklu Dönemi Arkeolojik Kazı Çalışmaları, Türk İslam Araştırmaları, Ekip Üyesi

-2021 Yaz Dönemi Isparta Uluborlu İlçesi Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Yüzey Araştırması, Ekip Üyesi.

-2022 Yaz Dönemi Çorum Alaca İlçesi Kalehisar Ören Yeri Selçuklu Dönemi Arkeolojik Kazı Çalışmaları, Türk İslam Araştırmaları, Kazı Başkan Yardımcısı.

-2022 Yaz Dönemi Isparta Uluborlu İlçesi Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Yüzey Araştırması, Ekip Üyesi.

-2023 Yaz Dönemi Çorum Alaca İlçesi Kalehisar Ören Yeri Selçuklu Dönemi Arkeolojik Kazı Çalışmaları, Türk İslam Araştırmaları, Kazı Başkan Yardımcısı.

